
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
D
I
6
RACCOLTA NENCINI

CAII PLINII

SECUNDI

HISTORIA NATURALIS.

TOMUS VI.

CAII PLINII
SECUNDI
HISTORIÆ NATURALIS
LIBRI XXXVII.

Quos recensuit & Notis illustravit

GABRIEL BROTIER.

TOMUS VI.

PARISIIS.

Typis J. BARBOU, viâ Mathurinensium.

MDCCLXXIX.

CAII PLINII
SECUNDI
HISTORIÆ NATURALIS
LIBRI XXXVII.

Quos recensuit & Notis illustravit

GABRIEL BROTIER.

TOMUS VI.

PARISIIS.
Typis J. BARBOU, viâ Mathurinensium.

M DCC LXXIX.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXIII.

Metallorum naturæ.

I. METALLA nunc, ipsæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus exquirente curâ multiplici modo: quippe alibi divitiis foditur, quærente vitâ aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædesque. Persequimur omnes ejus fibras, vivimusque super excavatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam, ceu verò non hoc etiam indignatione sacræ parentis exprimi possit. Imus in viscera ejus, & in sede Manium opes quærimus, tamquam parum be-

nignâ fertilique, quaquà secatur. Et inter hæc minimum remediorum gratiâ scrutamur: quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quamquam & hæc summâ sui parte tribuit, ut minimè parca, facilisque in omnibus quæcumque prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultavit atque demersit, illa quæ non nascuntur repentè. Mens ad inane evolans reputet quæ deinde futura sit finis sæculis omnibus exhauriendi eam: quousque penetratura avaritia. Quàm innocens, quàm beata, immo verò & delicata esset vita, si nihil aliunde, quàm supra terras, concupisceret, haberetque nonnisi quod secum est!

II. Eruitur aurum, & chrysocolla juxtà, ut pretiosior videatur, non naturâ. Parum erat unam vitæ invenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies. Quærebat argentum avaritia: boni consuluit interim invenisse minium, rubentisque terræ excogitavit usum. O prodiga ingenia! quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ; & aurum argentumque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam provocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines celebraverunt, ac per obscenitates bibêre. Abjecta deinde sunt hæc, & sordere cœpere: & auri argentique nimium fuit. Murrhina

& cryſtallina ex eâdem terrâ effodimus, *quibus* pretium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ glo-*ria* exiſtimata eſt, habere quod poſſet ſtatim totum perire. Nec hoc fuit ſatis; turbâ gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calyces: ac temulentiæ causâ tenere Indiam juvat: & aurum jam accessio eſt.

III. 1. Utinamque poſſet e vitâ in totum *ab*dicari auri ſacra fames, ut celeberrimi auctores dixere! Proſciſſum eſt conviciis ab optimis quibuſque, & ad perniciem vitæ repertum. Quantùm feliciore ævo, cùm res ipſæ permutabantur inter ſe, sicut & *Trojanis* temporibus factitatum Homero :redi convenit! Ita enim (ut opinor) com-*n*ercia victûs gratiâ invecta. Alios coriis oum, alios ferro captiviſque rebus mu-:ſſe tradit: quamquam & ipſe mirator au-, æſtimationes rerum ita fecit, ut cen-m boum arma aurea permutaſſe Glau-*m* diceret cum Diomedis armis no-m *boum*. Ex quâ conſuetudine multa um antiquarum pecore conſtat, etiam mæ.

V. Peſſimum vitæ ſcelus fecit, qui id nus induit digitis. Nec hoc quis fece-:raditur. Nam de Prometheo omnia loſa arbitror, quamquam illi quoque :um anulum dedit antiquitas: vincu-

lumque id, non geſtamen, intelligi voluit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorſus siniſtræ maximam auctoritatem conciliavere auro, non quidem Romanæ, quarum in more ferreum id erat, ut virtutis bellicæ, insigne. De regibus Romanis non facilè dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio ſtatua, nec præter Numæ Serviique Tullii alia, ac ne Lucii quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maximè miror, quorum e Græciâ fuit origo, unde hic anulorum uſus venit, quamquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utuntur. Sed a Priſco Tarquinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidiſſet hoſtem, bullâ aureâ donatum conſtat: unde mos bullæ duravit, ut eorum qui equo meruiſſent filii, insigne id haberent, ceteri lorum. Et ideo miror Tarquinii ejus ſtatuam sine anulo eſſe. Quamquam & de nomine ipſo ambigi video: Græci a digitis appellavere, apud nos priſci ungulum vocabant: poſtea & Græci & noſtri ſymbolum. Longo certè tempore ne ſenatum quidem Romanum habuiſſe aureos manifeſtum eſt. Siquidem his tantùm qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, anuli publicè dabantur: credo, quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Neque aliis uti

mos fuit, quàm qui ex eâ causâ publicè accepiſſent; vulgòque sic triumphabant. Et cùm corona ex auro Etruſca ſuſtineretur a tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æquâ fortunâ triumphantis, & ſervi coronam ſuſtinentis. Sic triumphavit de Jugurthâ C. Marius: aureumque non ante tertium conſulatum ſumpsiſſe traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantùm utebantur his: intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc ſponſæ muneri ferreus anulus mittitur, iſque sine gemmâ. Equidem nec Iliacis temporibus ullos fuiſſe anulos video: nuſquam certè Homerus dicit, cùm & codicillos missitatos epiſtolarum gratiâ indicet, & conditas arcis vestes, ac vaſa aurea argenteaque, & ea colligata nodi, non anuli, notâ. Sortiri quoque contra provocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam deûm fibulas, alia muliebris cultûs, sicut inaures, in primordio factitaſſe, sine mentione anulorum. Et quiſquis primus inſtituit, cunctanter id fecit, lævisque manibus, latentibusque induit: cùm, si honos ſecurus fuiſſet, dextrâ fuerit oſtentandus. Quòd si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi, etiam ſerioris usûs argumentum eſt, ... us in lævâ fuiſſe, quâ ſcutum capitur. ... quidem apud eumdem Homerum vi-

rorum crinibus aurum implexum : ideo nescio an prior usus a feminis cœperit.

V. Romæ ne fuit quidem aurum nisi admodum exiguum, longo tempore. Certè cùm a Gallis captâ Urbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo potuere. Nec ignoro M. Crassum duo millia pondò auri rapuisse suo & Pompeii secundo consulatu, e Capitolini Jovis solio, a Camillo ibi condita, & ideo a plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractumque ab his in parte captæ Urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorumque tantumdem, nec ampliùs fuisse : quod quidem in augurio intellectum est, cùm Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoque obiter indicare convenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, ædituum custodiæ ejus comprehensum, fractâ in ore anuli gemmâ, statim exspirasse, & indicium ita extinctum. Ergo ut maximè duo tantùm millia pondo, cùm capta est Roma anno CCCLXIV. fuere, cùm jam capitum liberorum censa essent CLII. millia, quingenti LXXIII. In eâdem post annos CCCVII. quod ex Capitolinæ ædis incendio ceterisque omnibus delubris C. Marius filius Præneste detulerat, tredecim millia pondo, quæ sub

eo titulo in triumpho tranſtulit Sulla, & argenti VI. millia. Idem ex reliquâ omni victoriâ pridie tranſtulerat auri pondo XV. millia, argenti pondo centum & quindecim millia.

VI. Frequentior autem uſus anulorum non ante Cn. Flavium Annii filium deprehenditur. Hic namque publicatis diebus faſtis, quos populus a paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus eſt, (alioqui libertino patre genitus, & ipſe Appii Cæci ſcriba, cujus hortatu exceperat eos dies, conſultando adsiduè ſagaci ingenio, promulgaveratque,) ut ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Præneſtino, qui paucis antè annis hoſtis fuiſſet, præteritis C. Pœtelio & Domitio, quorum patres conſules fuerant. Additum Flavio, ut simul & tribunus plebis eſſet. Quo facto tantâ ſenatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abjectos biſſe in antiquissimis reperiatur annalibus. allit pleroſque, quòd tum & equeſtrem rdinem id feciſſe arbitrantur. Etenim adctum hoc quoque, « ſed & phalera posita, » proptereaque nomen Equitum adctum eſt. Anulos quoque depositos a bilitate, in Annales relatum eſt, non a iatu univerſo. Hoc actum P. Sempro-, P. Sulpicio conſulibus. Flavius vovit em Concordiæ, si populo reconciliaſ-

ſet ordines. Et cùm ad id pecunia publica non decerneretur, ex multatitiâ feneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in Græcoſtasi, quæ tunc ſupra Comitium erat. Inciditque in tabellâ æreâ eam ædem, ducentis quatuor annis poſt Capitolinam, dedicatam. Ita CCCCXLIX. a conditâ Urbe geſtum eſt: & primum anulorum veſtigium exſtat: promiſcui autem usûs alterum ſecundo Punico bello: neque enim aliter potuiſſent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cæpionem quoque & Druſum ex anulo in auctione venali, inimicitiæ cœpere: unde origo ſocialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes ſenatores habuerunt: utpote cùm memoriâ avorum multi præturâ quoque functi, in ferreo conſenuerint, ſicut Calpurnium & Manilium, qui legatus Caii Marii fuerat Jugurthino bello, Feneſtella tradit: & multi L. Fufidium illum, ad quem Scaurus de vitâ ſuâ ſcripsit: in Quinctiorum verò familiâ aurum, ne feminas quidem, habere mos fuerit: nulloſque omnino anulos major pars gentium hominumque, etiam qui ſub imperio noſtro degunt, hodieque habeat. Non signat Oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis contenta ſolis.

Multis hoc modis, ut cetera omnia, luxuria variavit, gemmas addendo exqui-

ti fulgoris, censuque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, ut bi ars, alibi materia esset in pretio. Alias inde gemmas violari nefas putavit: ac quis signandi causam in anulis esse inligeret, solidas induit. Quasdam verò que ab eâ parte quæ digito occultatur, o clusit, aurumque millibus lapillorum us fecit. Contrà verò multi nullas adtunt gemmas, auroque ipso signant: Claudii Cæsaris principatu repertum. c non & servitia jam ferrum auro cint: alia per sese mero auro decorant: ıs licentiæ origo nomine ipso in Samoıce id institutum declarat.

ingulis primò digitis geri mos fuerat, sunt minimis proximi: sic in Numæ Servii Tullii statuis videmus. Postea ici proximo induêre, etiam deorum siacris: dein juvit & minimo dare. Gal-Britanniæque medio dicuntur usæ. Hic c solus excipitur: ceteri omnes oneur, atque etiam privatim articuli mibus aliis. Sunt qui tres uni minimo gerant: alii verò & huic unum tan-, quo signantem signent. Conditus ilut res rara, & injuria usus indigna, t e sacrario promitur: & unum in imo digito habuisse, pretiosioris in redito supellectilis ostentatio est. Jam

alii pondera eorum oſtentant. Aliis plures quàm unum, geſtare labor eſt. Alii bracteas infarcire leviore materiâ, propter caſum, tutius gemmarum ſollicitudini putant. Alii ſub gemmis venena cludunt, ſicut Demoſthenes ſummus Græciæ orator, anuloſque mortis gratiâ habent. Denique ut plurimùm opum ſcelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priſcorum vita, qualis innocentia, in quâ nihil ſignabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicantur a rapinâ. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac ſervorum quoque causâ nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, ſinguli Marcipores Luciporeſve dominorum gentiles, omnem victum in promiſcuo habebant: nec ulla domi cuſtodia a domeſticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas, & claves quoque ipſas ſignaſſe non eſt ſatis: gravatis ſomno aut morientibus anuli detrahuntur: majorque vitæ ratio circa hoc inſtrumentum eſſe cœpit, incertum a quo tempore. Videmur tamen poſſe in externis auctoritatem ejus rei intelligere, circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abjectus, capto relatus eſt piſce, ipſo circiter CCXXX. annum Urbis noſtræ interfecto. Celebratior quidem uſus cum fenore cœpiſſe debet: argumento eſt con-

ıtudo vulgi, ad ſponsiones etiamnum
ulo exsiliente, tracta ab eo tempore,
o nondum erat arrha velocior: ut pla-
adfirmare possimus, nummos antè apud
ı, mox cœpiſſe anulos. De nummis
ılo pòſt dicetur.

VII. Anuli diſtinxere alterum ordinem
lebe, ut ſemel cœperant eſſe celebres,
ıt tunica ab anulis ſenatum: quamquam
ıoc ſerò: vulgóque purpurâ latiore tu-
e uſos invenimus etiam præcones, si-
patrem Lucii Ælii Stilonis, Præconi-
ob id cognominati. Sed anuli planè
lium ordinem, tertiumque, plebi &
ibus inſeruere: quod antea militares
i nomen dederant, hoc nunc pecuniæ
ces tribuunt. Nec pridem id factum:
› Auguſto decurias ordinante, major
ı judicum in ferreo anulo fuit: iique
equites, ſed judices vocabantur. Equi-
nomen ſubsiſtebat in turmis equo-
publicorum. Judicum quoque non ni-
uatuor decuriæ fuere primò: vixque
ula millia in decuriis inventa ſunt, non
ı provinciis ad hoc munus admissis:
atumque in hodiernum eſt, ne quis e
is civibus in iis judicaret.

. Decuriæ quoque ipſæ pluribus diſ-
æ nominibus fuere, Tribunorum æris,
Selectorum, & Judicum. Præter hos
mnum Nongenti vocabantur, ex om-

nibus selecti ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis. Et divisus hic quoque ordo erat superbâ usurpatione nominum: cùm alius se Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret.

VIII. Tiberii demum principatûs nono anno in unitatem venit equester ordo: anulorumque auctoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere coss. anno Urbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili pæne de causâ, cùm C. Sulpicius Galba, dum juvenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in senatu, vulgò institores ejus culpæ defendi anulis. Hac de causâ constitutum, ne cui jus id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri avoque paterno sestertia CCCC. census fuisset, & lege Juliâ theatrali in XIV. ordinibus sedendi. Postea gregatim insigne id adpeti cœptum. Propterque hæc discrimina Caius princeps decuriam quintam adjecit: tantúmque natum est fastûs, ut quæ sub divo Augusto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, passimque ad ornamenta ea etiam servitute liberati transiliant: quod antea numquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites judicesque intelligebantur: adeóque promiscuum id esse cœpit, ut apud Claudium Cæsarem, in censurâ ejus, unus ex

quitibus Flavius Proculus, quadringen-
s ex eâ causâ reos postularet. Ita dum
paratur ordo ab ingenuis, communica-
s est cum servitiis.
Judicum autem appellatione separari eum
linem, primi omnium instituêre Grac-
, discordi popularitate in contumeliam
atûs: mox eâ debellatâ, auctoritas no-
nis vario seditionum eventu circa pu-
anos substitit: & aliquamdiu tertiæ vi-
publicani fuere. Marcus Cicero demum
bilivit equestre nomen in consulatu suo,
ilinanis rebus, ex eo se ordine pro-
um esse celebrans, ejusque vires pe-
ari popularitate quærens. Ab illo tem-
e planè hoc tertium corpus in repu-
â factum est, cœpitque adjici senatui
uloque Romano, & equester ordo.
â de causâ & nunc post populum scri-
r, quia novissimè cœptus est adjici.
X. Equitum quidem etiam nomen ip-
sæpe variatum est, in his quoque qui
equitatum trahebantur. Celeres sub
nulo regibusque appellati sunt: dein-
lexumines: postea trossuli, cùm oppi-
in Tuscis citra Volsinios passuum
M. sine ullo peditum adjumento ce-
nt ejus vocabuli: idque duravit ultra
Gracchum. Junius certè, qui ab ami-
ejus Gracchanus appellatus est, scri-
n reliquit his verbis. « Quod ad eque-

» ſtrem ordinem adtinet, antea troſſulos » vocabant, nunc equites vocant : ideo» que quia non intelligunt troſſulos no» men quid valeat, multos pudet troſſulos vocari ».

X. Sunt adhuc aliquæ non omittendæ in auro differentiæ. Auxilia quippe & externos torquibus aureis donavere, at cives non nisi argenteis. Præterque, armillas civibus dedêre, quas non habent externi.

XI. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedêre civibus. Quis primùm donatus sit eâ, non inveni : equidem quis primus donaverit, a L. Piſone traditur A. Poſtumius dictator : apud lacum Regillum caſtris Latinorum expugnatis, ei cujus maximè operâ capta eſſent, hanc coronam ex prædâ is dedit. Item L. Lentulus cos. Servio Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto : ſed huic quinque librarum. Piſo Frugi filium ex privatâ pecuniâ donavit ; eamque coronam teſtamento ei prælegavit.

XII. 3. Deorum verò honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm ut auratis cornibus hoſtiæ, majores dumtaxat, immolarentur. Sed in militiâ quoque in tantum adolevit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epiſtolæ reperiantur frementes, fibulas tribunicias ex auro geri,

ẹ hercules : idem enim tu, Brute, mu-
:rum pedibus aurum geſtari tacuiſti: &
›s ſceleris arguimus illum, qui primus
ıro dignitatem per anulos fecit, ut ha-
ːant in lacertis jam pridem & viri, quod
Dardanis venit, itaque & Dardanum
ocabatur. Viriolæ Celticæ dicuntur: vi-
.æ Celtibericæ. Habeant feminæ in ar-
ıillis digitiſque totis, collo, auribus, ſpi-
is : diſcurrant catenæ circa latera, & in ſe-
:reto margaritarum ſacculi e collo domi-
ıarum aureo pendeant, ut in ſomno quo-
que unionum conſcientia adsit : etiamne
pedibus induitur, atque inter ſtolam ple-
bemque hunc medium feminarum eque-
ſtrem ordinem facit? Honeſtiùs viri pæ-
dagogiis id damus: balineaſque dives pue-
rorum forma convertit. Jam verò etiam
Harpocratem, ſtatuaſque Ægyptiorum nu-
minum, in digitis viri quoque portare in-
cipiunt. Fuit & alia Claudii principatu dif-
ferentia inſolens his, quibus admissionem
liberti ejus dediſſent, imaginem principis
ex auro in anulo gerendi, magnâ crimi-
num occasione: quæ omnia ſalutaris ex-
ortus Veſpasiani imperatoris abolevit,
æqualiter publicando principem. De anu-
lis aureis eorumque uſu hactenus dictum
sit.

XIIII. Proximum ſcelus fecit, qui pri-
mus ex auro denarium signavit: quod &

ipsum latet, auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato, ante Pyrrhum regem devictum usus est. Librales, (unde etiam nunc libella dicitur, & dupondius,) adpendebantur asses. Quare æris gravis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia, & dependere. Quin & militum stipendia, hoc est, stipis pondera, dispensatores, libripendes dicuntur: quâ consuetudine in his emptionibus, quæ mancipii sunt, etiam nunc libra interponitur. Servius rex primus signavit æs. Antea rudi usos Romæ Timæus tradit. Signatum est notâ pecudum: unde & pecunia appellata. Maximus census CX. M. assium fuit illo rege: & ideo hæc prima classis. Argentum signatum est anno Urbis CCCCLXXXV. Q. Ogulnio, C. Fabio coss. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarium pro decem libris æris, quinarium pro quinque, sestertium pro dupondio ac semisse. Librale autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cùm impensis respublica non sufficeret: constitutumque ut asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri, dissolutumque æs alienum. Nota æris fuit ex alterâ parte Janus geminus, ex alterâ rostrum navis: in triente verò & quadrante, rates. Quadrans antea teruncius vo-

:us a tribus unciis. Postea Annibale ur-nte Marcum Minucium, Q. Fabio Ma-mo dictatore, asses unciales facti: pla-itque denarium sedecim assibus permu-ri, quinarium octonis, sestertium qua-rnis. Ita respublica dimidium lucrata est. ı militari tamen stipendio semper dena-us pro decem assibus datus. Notæ ar-enti fuere bigæ atque quadrigæ: & inde igati quadrigatique dicti. Mox lege Pa-ıiriâ semunciales asses facti. Livius Dru-ùs in tribunatu plebis octavam partem eris argento miscuit, Qui nunc Victoria-:us appellatur, lege Clodiâ percussus est. Antea enim hic nummus ex Illyrico advectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoriâ, & inde nomen. Aureus nummus post annum LXII. percussus est, quàm argenteus, ita ut scripulum valeret sestertiis vicenis: quod effecit in libras, ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios DCCCC. Post hæc placuit X. XL. signari ex auri libris: paulatimque principes imminuêre pondus: minutissimè Nero ad XLV.

XIV. Sed a nummo prima origo avaritiæ, fenore excogitata, quæstuosaque segnitia. Nec paulatim exarsit rabie quadam, non jam avaritia, sed fames auri: utpote cùm Septimuleius Caii Gracchi familiaris, auro rependendum caput ejus ex-

cisum ad Opimium tulerit, plumboque in os addito parricidio suo rempublicam etiam circumscripserit : nec jam Quiritium aliquo, sed universo nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantùm nomina ista, quæ subinde nova Græco sermone excogitantur, expresso argenteis vasis auro aut incluso : quibus deliciis veneunt tam inaurata quàm aurea, cùm sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tantò fuit plus animi fugitivis nostris. Messala orator prodidit, Antonium triumvirum aureis usum vasis in omnibus obscenis desideriis, pudendo crimine, etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo pulvinis subdito, Philippum regem dormire solitum. Agnonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clavis suffigere crepidas. Antonius apud nos in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit : proscriptione dignum, sed Spartaci.

XV. Equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum : sicut Carthagini cum Annibale victæ XII. M. pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri penuriâ mundi id evenisse. Jam Midas & Crœsus infinitum pos-

federant. Jam Cyrus devictâ Asiâ pondo XXXIV. M. invenerat, præter vasa aurea, aurumque factum, & in eo folia ac platanum, vitemque. Quâ victoriâ argenti quingenta millia talentorum reportavit, & craterem Semiramidis, cujus pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo LXXX. patere Varro tradit. Jam regnaverat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimùm argenti aurique eruisse dicitur in Suanorum gente, & alioqui velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ, atque parastaticæ, victo Sesostri Ægypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusque sorte reges singulos e subjectis jungere ad currum solitus, atque ita triumphare.

XVI. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui postea dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu arenæ argenteo usus est: ferasque argenteis hastis incessivere tum primùm noxii, quod etiam in municipiis æmulantur. C. Antonius ludos scenâ argenteâ fecit. Item L. Muræna, & Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIV. M. Claudius successor ejus, cùm de Britanniâ triumpharet, inter coronas aureas,

VII. M. pondo habere, quam contulisset Hispania citerior, IX. C. quam Gallia Comata, titulis indicavit. Hujus deinde successor Nero, Pompeii theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniæ ostenderet. Et quota pars ea fuit aureæ domûs ambientis urbem?

XVII. Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Julio, L. Aurelio coss. septem annis ante bellum Punicum tertium, pondo XVI. M. DCCCX. argenti XXII. M. LXX. & in numerato, LXII. LXXXV. M. CCCC. Item Sex. Julio, L. Marcio coss. hoc est, belli socialis initio, auri pondo XVI. XX. M. DCCCXXIX. C. Cæsar primo introitu Urbis, civili bello suo, ex ærario protulit laterum aureorum XV. M. argenteorum, XXXV. M. & in numerato, H-S. CCCC. Nec fuit aliis temporibus respublica locupletior. Intulit Æmilius Paulus, Perseo rege victo e Macedonicâ prædâ H-S. MM. CCC. a quo tempore populus Romanus tributum pendere desiit.

XVIII. Laquearia, quæ nunc & in privatis domibus auro teguntur, post Carthaginem eversam primò inaurata sunt in Capitolio, censurâ L. Mummii. Inde transiere in cameras quoque & parietes, qui jam & ipsi tamquam vasa inaurantur: cùm sua ætas varia de Catulo existimaverit, quòd tegulas æreas Capitolii inaurasset primus.

XIX. Inventores auri, sicut metallorum fere omnium ſeptimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuiſſe arbitror, non colore, qui in argento clarior eſt, magiſque diei ſimilis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longiùs fulget: manifeſto errore eorum, qui colorem siderum placuiſſe in auro arbitrantur, cùm in gemmis aliiſque rebus non sit præcipuus. Nec pondere, aut facilitate materiæ prælatum eſt ceteris metallis, cùm cedat per utrumque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogiſque. Quinimmo quò ſæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimentum ignis eſt, ut simili colore rubeat, igneſcatque: id ipſum obruſſam vocant. Primum autem bonitatis argumentum eſt, quàm difficillimè accendi. Præterea mirum, prunæ violentissimæ igni indomitum, paleâ citissimè ardeſcere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera cauſa pretii major, quàm minimùm uſu deteri, cùm argento, ære, plumbo, *lineæ* producantur, manuſque ſordeſcant deciduâ materiâ. Nec aliud laxiùs dilatatur, aut numerosiùs dividitur, ut pote cujus unciæ in ſeptingenas & quinquagenas, plureſque bracteas, quaternûm utroque digitorum, ſpargantur. Crassissimæ ex his Præneſtinæ vocantur, etiam-

num retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissimè simulacro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles vocat auri parvulas massas, quod super omnia solum in massâ aut ramento capitur. Cùm cetera in metallis reperta igni perficiantur, hoc statim aurum est, consummatamque materiam protinus habet, cùm ita invenitur. Hæc enim inventio ejus naturalis est : alia quam dicemus, coacta. Super cetera non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuatve pondus. Jam contra salis & aceti succos domitores rerum, constantia : superque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lanâ. Tunicâ aureâ triumphasse Tarquinium Priscum Verrius docet. Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis prœlii spectaculum, adsidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine aliâ materiâ. Attalicis verò jampridem intexitur, invento regum Asiæ.

XX. Marmori & iis quæ candefieri non possunt, ovi candido illinitur : ligno, glutini ratione compositâ : leucophoron vocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Æs inaurari argento vivo, aut certè hydrargyro, legitimum erat ; de quibus, ut dicemus, illorum naturam reddentes, excogitata fraus

eſt. Namque æs cruciatur in primis, accenſumque reſtinguitur ſale, aceto, alumine. Poſtea exarenatur, an ſatis recoctum ſit, ſplendore deprehendente: iterumque exhalatur igni, ut poſſit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento vivo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet, qualem eſſe diximus plumbo.

XXI. 4. Aurum invenitur in noſtro orbe: ut omittamus Indicum, a formicis, aut apud Scythas gryphis erutum. Apud nos tribus modis: fluminum ramentis, ut in Tago Hiſpaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Aſiæ, Gange Indiæ. Nec ullum abſolutius aurum eſt, ut curſu ipſo trituque perpolitum.

Alio modo puteorum ſcrobibus effoditur, aut in ruinâ montium. Quare utraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia ſegullum tollunt: ita vocatur indicium. Alveus hîc eſt: arenæque lavantur, atque ex eo quod reſedit, conjectura capitur. Invenitur aliquando in ſummâ tellure protinus, rarâ felicitate: ut nuper in Dalmatiâ principatu Neronis, ſingulis diebus etiam quinquagenas libras fundens. Gummi inventum eſt in ſummo ceſpite, talutatium vocant, si & auro ea tellus ſubeſt. Cetерò montes Hiſpaniæ aridi ſterileſque, & in quibus aliud gignatur,

huic bono coguntur fertiles esse : quod puteis foditur, canalicium vocant, alii canaliense: marmoris glareæ inhærens, non illo modo, quo in Oriente sapphiro atque Thebaico, aliisque in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Vagantur hi venarum canales per latera puteorum, & huc illuc, inde nomine invento : tellusque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam, ac pilis cuditur. Vocant argentum, quod exit a fornace: sudorisque, qui e camino jactatur, spurcitia, in omni metallo scoria appellatur. Hæc in auro tunditur, iterumque coquitur. Catini fiunt ex tasconio. Hoc est terra alba similis argillæ. Neque enim alia flatum, ignemque, & ardentem materiam tolerat.

Tertia ratio opera vicerit Gigantum. Cuniculis per magna spatia actis cavantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum est : multisque mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant : siduntque rimæ subitò, & opprimunt operatos: ut jam minùs temerarium videatur e profundo maris petere margaritas: tantò nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in utroque genere silices. Hos igni & aceto rumpunt.

Sæpius

Sæpius verò, quoniam in cuniculis vapor & fumus ſtrangulat, cædunt, fracturis CL. libras fere agentibus: egeruntque humeris noctibus ac diebus, per tenebras proximis tradentes: lucem novissimi cernunt. Si longior videtur silex, latus ſequitur foſſa, ambitque. Tamen in silice facilior exiſtimatur opera. Eſt namque terra ex quodam argillæ genere, glareæ mixta (candidam vocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis adgrediuntur, & iiſdem malleis: nihilque durius putant, nisi quòd inter omnia auri fames durissima eſt. Peracto opere, cervices fornicum ab ultimo cædunt. Dat signum ruina, eamque ſolus intelligit in cacumine montis ejus pervigil. Hic voce ictuve evocari jubet operas, pariterque ipſe devolat. Mons fractus cadit ab ſeſe longè, fragore qui concipi humanâ mente non possit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum eſt: nec ſciere eſſe, cùm fodêre. Tantaque ad pericula & impendia ſatis fuit cauſæ, ſperare quod cuperent.

Alius par labor, ac vel majoris impendii, flumina ad lavandam hanc ruinam jugis montium ducere obiter a centesimo plerumque lapide. Corrugos vocant, a corrivatione, credo: nimirum & hîc labor eſt. Præcepiſſe libramentum oportet, ut ruat

is quà influat: itaque altissimis, partibus ducitur. Convallis & intervalla ſubſtructis canalibus junguntur. Alibi rupes inviæ cæduntur, ſedemque trabibus cavatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, ut procul intuentibus ſpecies ne ferarum quidem, ſed alitum fiat. Pendentes majore ex parte librant, & lineas itineri præducunt. Itaque insiſtentis veſtigiis hominis locus non eſt. Manus trahunt omne vitium in ſportis. Id genus terræ urium vocant. Ergo per silices calculoſve ducuntur, & urium evitant. Ad capita dejectûs in ſuperciliis montium piſcinæ cavantur: ducentos pedes in quaſque partes, & in altitudinem denos. Emiſſaria in his quina pedum quadratorum ternûm fere linquuntur, & repleto ſtagno excussis obturamentis erumpit torrens tantâ vi, ut ſaxa provolvat.

Alius etiamnum in plano labor. Foſſæ per quas profluat, cavantur: agangas vocant: eæ ſternuntur gradatim ulice. Frutex eſt roris marini similis, aſper, aurumque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta ſuſpenduntur, canali ita profluente de terrâ in mare. His de cauſis jam promovit Hiſpania. In priore genere, quæ exhauriuntur immenſo labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugiâ quæsitum non coquitur, ſed

ſtatim ſuum eſt. Inveniuntur ita maſſæ. Nec non in puteis etiam denas excedentes *libras*. Palacas Hiſpani, alii palacurnas: iidem quod minutum eſt, balucem vocant. Ulex ſiccatus uritur, & cinis ejus lavatur ſubſtrato ceſpite herboſo, ut ſidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Gallæciam & Lusitaniam præſtare quidam prodiderunt, ita ut plurimùm Aſturia gignat. Neque in aliâ parte terrarum tot ſæculis hæc fertilitas. Italiæ parci vetere interdicto patrum diximus: alioqui nulla fecundior metallorum quoque erat tellus. Exſtat lex cenſoria Ictimulorum aurifodinæ, Vercellensi agro, quâ cavebatur, ne plus quinque millibus hominum in opere publicani haberent.

XXII. Aurum faciendi eſt etiamnum una ratio ex auripigmento, quod in Syriâ foditur pictoribus, in ſummâ tellure, auri colore, ſed fragili, lapidum ſpecularium modo. Invitaveratque ſpes Caium principem avidissimum auri: quamobrem juſſit excoqui magnum pondus: & plane fecit aurum excellens, ſed ita parvi ponderis, ut detrimentum ſentiret, illud propter avaritiam expertus: quamquam auripigmenti libræ X. IV. permutarentur: nec poſtea tentatum ab ullo eſt.

XXIII. Omni auro ineſt argentum va-

rio pondere, alibi nonâ, alibi octavâ parte. In uno tantùm Galliæ metallo, quod vocant Albucrarense, tricesima sexta portio invenitur: ideo ceteris præest. Ubicumque quinta argenti portio est, electrum vocatur. Scrobes eæ reperiuntur in canaliensi. Fit & curâ electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro auctoritas, Homero teste qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervæ templum habet Lindos, insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacravit calycem ex electro. Adjicit historia, mammæ suæ mensurâ. Electri natura est, ad lucernarum lumina clariùs argento splendere. Quod est nativum, & venena deprehendit. Namque discurrunt in calycibus arcus, cælestibus similes, cum igneo stridore: & geminâ ratione prædicunt.

XXIV. Aurea statua prima omnium nullâ inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, (quo sit situ terrarum nomen hoc significavimus,) numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonii Parthicis rebus. Scitumque narratur dictum unius veteranorum Bononiæ, hospitali divi Augusti cenâ, cùm interrogaretur, « essetne ve» rum, eum qui primus violasset hoc nu-

» men, oculis membriſque captum ex» ſpiraſſe » ? Reſpondit enim, « tum ma» ximè Auguſtum de crure ejus cenare, » ſeque illum eſſe, totumque ſibi cen» ſum ex eâ rapinâ ». Hominum primus & auream ſtatuam & ſolidam Gorgias Leontinus Delphis in templo ſibi poſuit, LXX. circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæſtus.

XXV. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratiſque, & infantibus adplicatur, ut minùs noceant, quæ inferantur, veneficia. Eſt & ipsi ſuperlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum feturis. Remedium eſt abluere illatum, & ſpargere eos quibus mederi velis. Torretur & cum ſalis gemino pondere, triplici miſeos, & rurſum cum duabus ſalis portionibus, & unâ lapidis, quem ſchiſton vocant : ita virus tradit rebus unà crematis in fictili vaſe, ipſum purum & incorruptum. Reliquus cinis ſervatus in fictili, & ex aquâ illitus, lichenas in facie ſanat. Lomento eum convenit ablui. Fiſtulas etiam ſanat, & quæ vocantur hæmorrhoides. Quod ei tritus pumex adjicitur, putria ulcera & tetri odoris emendat. Ex melle verò decoctum cum melanthio, & illitum umbilico, leniter ſolvit alvum. Auro verrucas curari M. Varro auctor eſt.

XXVI. 5. Chrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens, crassescente limo rigoribus hibernis usque in duritiam pumicis. Laudatiorem eamdem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum est. Invenitur & in plumbariis, vilior etiam aurariâ. In omnibus autem iis metallis fit & curâ, multùm infra naturalem illam: immissis in venam aquis leviter hieme totâ, usque in Junium mensem, dein siccatis in Junio & Julio: ut planè intelligatur nihil aliud chrysocolla, quàm vena putris. Nativa duritiâ maximè distat: luteam vocant. Et tamen illâ quoque herbâ, quam lutum appellant, tinguitur. Natura est, quæ lino lanæve, ad succum bibendum. Tunditur in pilâ, deinde tenui cribro cernitur: postea molitur, ac deinde tenuius cribratur. Quidquid non transmeat, repetitur in pilâ, dein molitur. Pulvis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia solvatur: ac rursus tunditur, dein lavatur in conchis, siccaturque. Tunc tinguitur alumine schisto, & herbâ suprà dictâ: pingiturque, antequam pingat. Refert quàm bibula docilisque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur scytanum atque turbystum: ita vocant medicamenta sorbere cogentia.

XXVII. Cùm tinxere pictores, orobitin

vocant, ejusque duo genera faciunt: luteam, quæ servatur in lomentum : & liquidam, globulis sudore resolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armeniâ, secunda in Macedoniâ, largissima in Hispaniâ. Summa commendationis, colorem in herbâ segetis lætè virentis quàm simillimè reddat. Visumque jam est Neronis principis spectaculis arenam Circi chrysocollâ sterni, cùm ipse concolori panno aurigaturus esset. Indocta opificum turba tribus eam generibus distinguit : asperam, quæ taxatur in libras denariis VII. mediam, quæ denariis quinis: adtritam, quam & herbaceam vocant, quæ X. III. Sublinunt autem arenosam, priusquam inducant, atramento, & Parætonio. Hæc sunt tenacia ejus & colori blanda. Parætonium, quoniam est naturâ pinguissimum, & propter lævorem tenacissimum, atramento adspergitur, ne Parætonii candor pallorem chrysocollæ adferat. Luteam putant a luto herbâ dictam, quam ipsam cæruleo subtritam, pro chrysocollâ inducunt, vilissimo genere atque fallacissimo.

XXVIII. Usus chrysocollæ & in medicinâ est ad purganda vulnera cum cerâ & oleo. Eadem per se arida siccat & contrahit. Datur & in anginâ, orthopnœâve, lingenda cum melle. Concitat vomitiones:

miſcetur & collyriis ad cicatrices oculorum : ac viridibus emplaſtris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chryſocollam medici acesin appellant, quæ non eſt orobitis.

XXIX. Chryſocollam & aurifices ſibi vindicant adglutinando auro : & inde omnes appellatam similiter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypriâ ærugine, & pueri impubis urinâ, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: ſanternam vocant noſtri. Ita ferruminatur aurum, quod argentoſum vocant. Signumque eſt, si additâ ſanternâ niteſcit. E diverſo æroſum contrahit ſe, hebetaturque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & ſeptimâ parte argenti ad ſupradicta additis, unáque contritis.

XXX. Contexi par eſt reliqua circa hoc, ut univerſa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum eſt tale. Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori: ſed plumbum nigrum albo jungitur, ipſumque album ſibi oleo. Item ſtannum æramentis, ſtanno argentum. Pineis optimè lignis æs ferrumque funditur : ſed & Ægyptiâ papyro: paleis aurum. Calx aquâ accenditur, & Thracius lapis : idemque oleo reſtinguitur. Ignis autem aceto maximè, & viſco, & ovo. Terra minimè flagrat. Carboni

major vis exusto, iterumque flagranti.

XXXI. 6. Ab his argenti metalla dicantur, quæ sequens insania est. Nonnisi in puteis reperitur, nullâque sui spe nascitur: nullis, ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum venâ plumbi. Galenam vocant, quæ juxta argenti venas plerúmque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem supernè innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pæne provinciis, sed in Hispaniâ pulcherrimum: id quoque in sterili solo, atque etiam montibus: & ubicumque una inventa vena est, non procul invenitur alia. Hoc quidem & in omni fere materiâ: unde metalla Græci videntur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias ab Annibale inchoatos puteos durare, sua ab inventoribus nomina habentes. Ex queis Bebulo appellatur hodieque, qui CCC. pondo Annibali subministravit in dies, ad mille quingentos jam passus cavato monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusque egerunt aquas lucernarum mensurâ, amnemque faciunt. Argenti vena, quæ in summo reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inventum: ultra nihil quærebatur. Nuper inventa æris vena infra alu-

men alba, finem ſpei fecit. Odor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, ſed maximè canibus. Aurum argentumque quò mollius, eò pulcrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.

XXXII. Eſt & lapis in his venis, cujus vomica liquoris æterni argentum vivum appellatur: venenum rerum omnium. Exeſt ac perrumpit vaſa permanans tabe dirâ. Omnia ei innatant, præter aurum: id unum ad ſe trahit. Ideo & optimè purgat, ceteras ejus ſordes exſpuens crebro jactatu fictilibus in vasis, alutis injectis. Sed ut ipſum ab auro diſcedat in pelles ſubactas effunditur, per quas ſudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cùm æra inaurantur, ſublitum bracteis pertinacissimè retinet. Verùm pallore detegit simplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, ovi liquore candido uſum eum adulteravere: mox & hydrargyro, de quo ſuo dicemus loco. Et aliàs argentum vivum non largum inventum eſt.

XXXIII. In iiſdem argenti metallis invenitur, ut propriè dicamus, ſpumæ lapis candidæ nitentiſque, non tamen tranſlucentis: ſtimmi appellant, alii ſtibium, alii alabaſtrum, alii larbaſon. Duo ejus genera, mas & femina. Magis probant fe-

minam : horridior eſt mas, ſcabriorque, & minùs ponderoſus, minúſque radians & arenosior : femina contrà nitet, friabilis, fiſſuriſque, non globis dehiſcens.

XXXIV. Vis ejus adſtringere, & refrigerare : principalis autem circa oculos : namque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellavere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum, exulcerationeſque, farina ejus ac thuris, gummi admixto. Siſtit & ſanguinem e cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera : & contra veteres canum morſus inſperſus farinâ : & contra ambuſta igni, cum adipe, ac ſpumâ argenti, ceruſsâque, & cerâ. Uritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis : dein reſtinguitur mulierum lacte, teriturque in mortariis, admixtâ pluviâ. Ac ſubinde turbidum transfunditur in æreum vas, & mundatur nitro. Fæx ejus intelligitur plumbosissima, quæque ſubſedit in mortario, abjiciturque. Dein vas, in quo turbida transfuſa ſunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & poſtero die quod innatat, effunditur, ſpongiâque tollitur. Quod ibi ſubſedit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non ut perareſcat. Iterumque in mortario teritur, & in paſtillos dividitur. Ante omnia autem urendi modus neceſſarius

eſt, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes, ſed adipe. Alii tritum in aquâ triplici linteo ſaccant, fæcemque abjiciunt, idque quod defluxit, transfundunt, quidquid ſubsidit colligentes: emplaſtris quoque & collyriis miſcent.

XXXV. Scoriam in argento Græci vocant helcyſma. Vis ejus adſtringere & refrigerare corpora. Additur emplaſtris, ut molybdæna, de quâ dicemus in plumbo, cicatricibus maximè glutinandis: & contra teneſmos, dyſenteriaſque, infuſa clyſteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excreſcentia ulcerum, aut ex adtritu facta, aut in capite manantia.

Fit in iiſdem metallis, & quæ vocatur ſpuma argenti. Genera ejus tria: optima quam chrysitin vocant: ſecunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin. Et plerumque omnes hi colores in iiſdem tubulis inveniuntur. Probatissima eſt Attica, proxima Hiſpaniensis. Chrysitis ex venâ ipsâ fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fuſurâ, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excoctâ ſuâ materiâ ex ſuperiori catino defluens in inferiorem, & ex eo ſublata veruculis ferreis, atque in ipsâ flammâ convoluta, ut sit modici ponderis. Eſt autem, ut ex nomine ipſo intel-

ligi poteſt, ferveſcentis materiæ ſpuma. Diſtat a ſcoriâ, quò poteſt ſpuma a fæce diſtare. Alterum purgantis ſe materiæ, alterum purgatæ vitium eſt. Quidam duo genera faciunt ſpumæ, quæ vocant lythrida & peumenem, tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma ut sit utilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem anulorum: ita accenſa follibus, ad ſeparandos carbones cineremque, abluitur aceto aut vino, simulque reſtinguitur. Quod si sit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui jubetur ex aquâ, addito in linteolis tritico & hordeo novis, donec purgentur. Poſtea ſex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aquâ frigidâ: & cùm desinant, calidâ, addito ſale fossili, in libram ſpumæ obolo. Novissimo die condunt in plumbeo vaſe. Alii cum fabâ candidâ ac ptiſanâ coquunt, & in Sole siccant. Alii in lanâ candidâ cum fabâ, donec lanam non denigret. Tunc ſalem fossilem adjiciunt, ſubinde aquâ mutatâ, siccantque diebus XL. calidissimis æſtatis. Nec non in ventre ſuillo in aquâ coquunt, exemptamque nitro fricant, & ut ſuprà, terunt in mortariis cum ſale. Sunt qui non coquant, ſed cum ſale terant, & adjectâ aquâ abluant. Uſus ejus ad collyria, & litu ad mulie-

brium cicatricum fœditates tollendas, maculasque, & abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Talibusque emplastris suprà dictis ignes etiam sacros tollit cum rutâ, myrtoque, & aceto : itemque perniones cum myrto & cerâ.

XXXVI. 7. Invenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ auctoritatis, & quondam apud Romanos non solùm maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat auctores Verrius, quibus credere sit necesse, Jovis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumque corpora : sic Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in unguenta cenæ triumphalis, & a censoribus in primis Jovem miniandum locari. Cujus rei causam equidem miror : quamquam & hodie id expeti constat Æthiopum populis, totosque eo tingui proceres, huncque ibi deorum simulacris colorem esse. Quapropter diligentiùs persequemur omnia de eo.

XXXVII. Theophrastus XC. annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum (quod tempus exit in Urbis nostræ CCCXLIX. annum) tradit inventum minium a Calliâ Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui arenâ rubente in metallis

argenti: hanc fuisse originem ejus. Reperiri autem jam tum in Hispaniâ, sed durum & arenosum: item apud Colchos in rupe quadam inaccessâ, ex quâ jaculantes decuterent: id esse adulterum: optimum verò supra Ephesum Cilbianis agris. Arenam cocci colorem habere: hanc teri, dein lavari farinam: & quod subsidat, iterum lavari. Differentiam artis esse, quòd alii minium faciunt primâ loturâ: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimum.

XXXVIII. Auctoritatem colori fuisse non miror. Jam enim Trojanis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naves eâ commendat, aliàs circa picturas pigmentaque rarus. Milton vocant Græci: minium quidam, cinnabari. Unde natus error, Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine, ut diximus. Neque alius est color, qui in picturis propriè sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisque utilissima est. At hercule medici, quia cinnabarin vocant, pro eâ utuntur hoc minio, quod venenum esse paulo mox docebimus.

XXXIX. Cinnabari veteres, quæ etiamnunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod de-

relictum est, quia curatio magni operis erat. Præterea utrumque nimis acre existimatur. Idcirco transiere ad rubricam, & Sinopidem, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, aut sorbis tritis. Pretium sinceræ, nummi quinquaginta.

XL. Juba minium nasci & in Carmaniâ tradit: Timagenes & in Æthiopiâ. Sed neutro ex loco invehitur ad nos, nec fere aliunde quàm ex Hispaniâ. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Bæticâ, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligentiore custodiâ. Non licet id ibi perficere excoquique. Romam defertur vena signata, ad dena millia fere pondo annua. Romæ autem lavatur: in vendendo, pretio statutâ lege, ne modum excederet, H-S. LXX. in libras. Sed adulteratur multis modis, unde præda societati.

Namque est alterum genus in omnibus fere argentariis, itemque plumbariis metallis, quod fit exusto lapide venis permixto, non ex illo, cujus vomicam argentum vivum appellavimus, (is enim & ipse in argentum excoquitur:) sed ex aliis simul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes exustique tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium perquam paucis notum, multùm infra na-

turales illas arenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis ſociorum: item Syrico. Quonam modo Syricum fiat, ſuo loco dicemus. Sublini autem Syrico minium compendii ratio demonſtrat. Et alio modo pingentium furto opportunum eſt, plenos ſubinde abluentium penicillos. Sidit autem in aquâ, conſtatque furantibus. Sincero cocci nitor eſſe debet. Secundarii autem ſplendor in parietibus ſentit uliginem. Quamquam hoc rubigo quædam metalli eſt. Siſaponensibus autem miniariis ſuæ venæ arena sine argento excoquitur auri modo. Probatur auro candente: fucatum nigreſcit: sincerum retinet colorem. Invenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis laminâ, si non sit aurum, deprehendi illico. Solis atque Lunæ contactus inimicus: remedium, ut parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens ſetis inducatur: iterumque admotis gallæ carbonibus aduratur ad ſudorem uſque: poſtea candelis ſubigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora niteſcunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in reſpirando pernicialem pulverem trahant: & tamen ut per illas ſpectent. Minium in voluminibus quoque ſcripturâ uſurpatur, clarioreſque literas, vel in auro, vel in marmore, etiam in ſepulcris facit.

XLI. 8. Ex fecundario invenit vita & hydrargyrum in vicem argenti vivi, paulo antè dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis piſtilliſque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impositum ferreâ conchâ, calyce coopertum, argillâ ſuperillitâ: dein ſub patinis accenſum follibus continuo igni, atque ita calycis ſudore deterſo, qui fit argenti colore & aquæ liquore. Idem guttis dividi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cùm venenum eſſe conveniat, omnia quæ de minio in medicinæ uſu traduntur, temeraria arbitror: præterquam fortassis illito capite ventreve, ſanguinem ſiſtendum, dum ne quid penetret in viſcera, ac vulnus attingat: aliter utendum non equidem cenſeam.

XLII. Hydrargyro argentum inauratur ſolum nunc propè, cùm & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingeniosissima eſt, viliorem excogitavit materiam, ut docuimus.

XLIII. Auri argentique mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non ſolitus inveniri, nisi in flumine Tmolo, ut auctor eſt Theophraſtus: nunc verò paſsim: quem alii Heraclium, alii Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binaſque latitudinis non excedentes. Quod a Sole fuit

in his, melius quàm quod a terrâ. His coticulis periti, cum e venâ ut limâ rapuerint experimentum, protinus dicunt quantùm auri sit in eâ, quantùm argenti vel æris, ſcripulari differentiâ, mirabili ratione, non fallente.

XLIV. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus intervenit: ſervatis in virorum urinâ batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremque mentitur. Eſt aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si ſudet protinus, nubemque diſcutiat.

XLV. 9. Laminas duci, & ſpecula fieri non nisi ex optimo poſſe creditum fuerat. Id quoque jam fraude corrumpitur. Sed natura mira eſt imagines reddendi, quod repercuſſo aere atque in oculos regeſto fieri convenit. Eâdem vi in ſpeculis uſu politâ crassitudine, paulumque propulsâ dilatatur in immenſum magnitudo imaginum. Tantùm intereſt repercuſſum illum reſpuat, an excipiat. Quin etiam pocula ita figurantur, exſculptis intus crebris ceu ſpeculis, ut vel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monſtrifica, ut in templo Smyrnæ dicata. Id evenit figurâ materiæ. Plurimúmque re-

fert concava sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depreſſa an elata, tranſverſa an obliqua, ſupina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes umbras. Nec enim eſt aliud illa imago, quàm digeſta claritas materiæ excipientis umbram. Atque ut omnia de ſpeculis peragantur hoc loco, optima apud majores fuerant Brundisina, ſtanno & ære mixtis. Prælata ſunt argentea. Primus fecit Praxiteles, Magni Pompeii ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro oppoſito averſis.

XLVI. Tinguit & Ægyptus argentum, ut in vaſis Anubem ſuum ſpectet: pingitque, non cælat argentum. Tranſit inde materia & ad triumphales ſtatuas: mirumque, creſcit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo: miſcentur argento tertiæ æris Cyprii tenuiſſimi, quod coronarium vocant, & ſulphuris vivi, quantùm argenti. Conflantur ita in fictili circumlito argillâ. Modus coquendi, donec ſe ipſa opercula aperiant. Nigreſcit & ovi indurati luteo, ut tamen aceto & cretâ deteratur.

Miſcuit denario triumvir Antonius ferrum. Miſcentur æra falſæ monetæ. Alii e pondere ſubtrahunt, cùm ſit juſtum LXXXIV. e libris ſignari. Igitur ars facta denarios probare, tam jucundâ lege plebi, ut Mario Gratidiano vicatim tota ſtatuas

dicaverit. Mirumque, in hac artium solâ vitia discuntur, & falsi denarii spectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur.

XLVII. 10. Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc, ut decies centena millia, aut sæpius dicantur. Fenus hoc fecit, nummusque percussus: & sic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Postea divites cognominati: dummodo notum sit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eâdem gente M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset. In agris sestertium MM. possedit, Quiritium post Sullam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum: atque in memoriam quidem optimum occupavit: juvat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem. Multos postea cognovimus servitute liberatos opulentiores: pariterque tres Claudii principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Atque ut hi omittantur, tamquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino coss. a. d. vi. Kal. Febr. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quatuor millia centum sedecim: juga boum

tria millia ſexcenta, reliqui pecoris CC. quinquaginta ſeptem millia: in numerato H-S. DC. Funerari ſe jussit H-S. XI. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Judæam, octona millia equitum ſuâ pecuniâ toleraviſſe: mille convivas, totidem aureis potoriis, mutantem vaſa cum ferculis, ſaginaſſe. Quota verò ille ipſe (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythii Bithyni, qui platanum auream, vitemque nobilem illam Dario regi donavit: Xerxis copias, hoc eſt, ſepties centena LXXXVIII. millia hominum excepit epulo, ſtipendium quinque mensium frumentumque pollicitus, ut e quinque liberis in delectu ſenectuti ſuæ unus ſaltem concederetur. Hunc quoque ipſum aliquis comparet Crœſo regi. Quæ (malum) amentia eſt, id in vitâ cupere, quod aut etiam ſervis contigerit, aut ne in regibus quidem invenerit finem!

XLVIII. Populus Romanus ſtipem ſpargere cœpit, Sp. Poſtumio, Q. Marcio coſſ. Tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex quâ is ludos fecit. Nam quòd Agrippæ Menenio ſextantes æris in funus contulit, honoris id neceſſitatiſque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis eſſe dixerim.

XLIX. 11. Vaſa ex argento mira inconſtantia humani ingenii variat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Firmiana, nunc Clodiana, nunc Gratiana: etenim tabernas menſis adoptavimus : nunc anaglypta, in aſperitatemque exciſa, circà linearum picturas quærimus. Jam verò & menſas repoſitoriis imponimus, & ad ſuſtinenda obſonia interradimus latera: & intereſt, quàm plurimùm lima perdiderit. Vaſa coquinaria ex argento Calvus orator fieri quiritat: at nos carrucas ex argento cælare invenimus: noſtrâque ætate Poppæa conjux Neronis principis delicatioribus jumentis ſuis ſoleas ex auro quoque induere.

L. Libras XXXII. argenti Africanus ſequens heredi reliquit. Idemque cùm de pœnis triumpharet, quatuor millia CCCLXXX. pondo tranſtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quot menſarum poſtea apparatu victa? Numantiâ quidem deletâ, idem Africanus in triumpho militibus X. VII. dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc ſatis fuit! Frater ejus Allobrogicus primus omnium pondo mille habuit. At Livius Druſus in tribunatu plebis, X. Nam propter quinque pondo notatum a cenſoribus triumphalem ſenem, fabuloſum jam videtur. Item Catum Ælium, cùm legati Ætolo-

rum in consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob virtutem, devicto Perseo rege, donasset. Invenimus legatos Carthaginiensium dixisse nullos hominum inter sese benigniùs vivere, quàm Romanos. Eodem enim argento apud omnes cenitavisse ipsos. At hercules Pompeium Paulinum Arelatensis equitis Romani filium, paternâque gente pellitum, quod XII. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus.

LI. Lectos verò mulierum jam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam quibus argentum addidisse primus traditur Carvilius Pollio, eques Romanus, non ut operiret, aut Deliacâ specie faceret, sed Punicanâ. Eâdem & aureos fecit. Nec multò pòst argentei Deliacos imitati sunt. Quæ omnia expiavit bellum civile Sullanum.

LII. Paulo enim antè hæc facta sunt, lancesque e centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosque ob eas proscriptos, dolo concupiscentium. Erubescant annales, qui bellum civile illud talibus vitiis imputavere. Nostra ætas fortior fuit: Claudii principatu

principatu servus ejus Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris, quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina priùs exædificata fuerat: & comites ejus, octo DCCCL. librarum: quæso, ut quàm multi eas conservi ejus inferrent, aut quibus cenantibus? Cornelius Nepos tradit ante Sullæ victoriam duo tantùm triclinia Romæ fuisse argentea. Repositoriis argentum addi suâ memoriâ cœptum, Fenestella, qui obiit novissimo Tiberii Cæsaris principatu. Sed & testudinea tum in usum venisse. Ante se autem paulo, lignea, rotunda, solida: nec multò majora, quàm mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis, lineasque per commissuras. Tympana verò se juvene appellata stateras, & lances, quas antiqui magidas appellaverant.

LIII. Nec copiâ tantùm argenti furit vita, sed validiùs pæne manipretiis: idque jam pridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis millibus sestertiûm in libras emptos C. Graccus habuit. Lucius verò Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis C. Confessus tamen est, numquam se his uti propter verecundiam ausum. Constat eumdem sestertiûm VI. millibus in singulas libras

vasa empta habuisse. Asia primùm devicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem Lucius Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo MCCCCL. Et vasorum aureorum pondo MD. anno conditæ Urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Eadem Asia donata multò etiam graviùs adflixit mores, inutiliorque victoriâ illâ hereditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta est, Urbis anno sexcentesimo vicesimo secundo, mediis quinquaginta septem annis eruditâ civitate amare etiam, non solùm admirari, opulentiam externam: immenso & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc intervallo, anno Urbis sexcentesimo octavo parta, signa & tabulas pictas invexit, ne quid deesset: pariterque luxuria nata est, & Carthago sublata: ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti vitia, & liceret. Petiere & dignationem hinc aliqui veterum. C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis imperator.

LIV. 12. Argenti usum in statuas primùm divi Augusti in adulatione temporum transisse, falsò existimatur. Jam enim triumpho Magni Pompeii reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnavit in Pon-

to, argenteam ſtatuam : item Mithridatis Eupatoris, & currus aureos argenteoſque. Argentum ſuccedit aliquando & auro, luxu feminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat. Vidimus & ipsi Arellium Fuſcum (motum equeſtri ordine, ob insignem calumniam, cùm celebritate adſectarentur adoleſcentium ſcholæ) ex argento anulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cùm capuli militum, ebore etiam faſtidito cælentur argento, vaginæ catillis, baltei laminis crepitent? Jam verò pædagogia ad transitum virilitatis cuſtodiantur argento: feminæ laventur, &, nisi argentea, ſolia faſtidiant: eademque materia & cibis, & probris, ſerviat. Videret hæc Fabricius, & ſtratas argento mulierum balineas, ita ut veſtigio locus non sit, cum viris lavantium: Fabricius, inquam, qui bellicoſos imperatores plus quàm pateram & ſalinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores! Fabricii nos pudet.

LV. Mirum in auro cælando inclaruiſſe neminem, argento multos. Maximè tamen laudatus eſt Mentor, de quo ſuprà diximus. Quatuor paria ab eo omnino facta ſunt: ac jam nullum exſtare dicitur, Epheſiæ Dianæ templi, aut Capitolini incendiis. Varro & æreum signum ejus habuiſſe

ſcripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boethus, & Mys fuere. Exſtant hodie omnium opera in inſulâ Rhodiorum: Boethi apud Lindiam Minervam: Acragantis in templo Liberi patris in ipsâ Rhodo, Bacchæ Centaurique cælati in ſcyphis: Myos in eâdem æde, & Silenus, & Cupidines. Acragantis & venatus in ſcyphis magnâ famâ. Poſt hos celebratus eſt Calamis & Antipater, quique Satyrum in phialâ gravatum ſomno collocaviſſe veriùs, quàm cælaſſe dictus eſt, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriſcus. Item Ariſton & Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni Pompeii ætatem Praxiteles, Poſidonius Epheſius, Lædus Stratiates, qui prœlia armatoſque cælavit: Zopyrus, qui Areopagitas, & judicium Oreſtis, in duobus ſcyphis H-S. XII. æſtimatis. Fuit dein Pytheas, cujus duæ unciæ X. venierunt. Ulyſſes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium ſubripientes. Fecit idem & cocos magiriſcia appellatos, parvulis potoriis, ſed e quibus ne exempla quidem liceret exprimere, tam opportuna injuriæ ſubtilitas erat. Habuit & Teucer cruſtarius famam. Subitóque ars hæc ita exolevit, ut ſolâ jam vetuſtate cenſeatur, uſque adeò adtritis cælaturis, ne figura diſcerni possit, auctoritas conſtet. Argentum medicatis aquis inficitur,

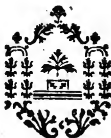
atque etiam adflatu falſo, ſicut in mediterraneis Hiſpaniæ.

LVI. In argenti, & auri metallis naſcuntur etiamnum pigmenta, sil & cæruleum. Sil propriè limus eſt. Optimum ex eo quod Atticum vocatur. Pretium in pondo libras, X. II. Proximum marmoroſum, dimidio Attici pretio. Tertium genus eſt preſſum, quod alii Syricum vocant ex inſulâ Syro. Jam quidem & ex Achaiâ, quo utuntur ad picturæ umbras. Pretium in libras, H-S. bini. Dupondiis verò detractis, quod lucidum vocant, e Galliâ veniens: hoc autem & Attico ad lumina utuntur: ad abacos, non nisi marmoroſo, quoniam marmor in eo reſiſtit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX. ab Urbe lapidem, in montibus. Poſtea uritur, preſſum appellantibus qui adulterant. Sed eſſe falſum exuſtumque amaritudine apparet, quoniam reſolutum in pulverem eſt. Sile pingere inſtituêre primi Polygnotus & Micon, Attico dumtaxat. Hoc ſecuta ætas ad lumina uſa eſt: ad umbras autem Syrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc omittunt.

LVII. 13. Cæruleum arena eſt. Hujus genera tria fuere antiquitus: Ægyptium, quod maximè probatur. Scythicum, hoc diluitur facilè: cúmque teritur, in IV. colores mutatur, candidiorem nigrioremve.

Præfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum & Hiſpanienſe, arenâ ibi confici cœptâ. Tinguitur autem omne, & in ſuâ coquitur herbâ, bibitque ſuccum. Reliqua confectura eadem quæ chryſocollæ. Ex cæruleo fit, quod vocatur lomentum : perficitur id lavando terendove : hoc eſt cæruleo candidius. Pretia ejus, X. X. in libras : cærulei, X. VIII. Uſus in cretâ, calcis impatiens. Nuper accessit & Veſtorianum ab auctore appellatum. Fit ex Ægyptii levissimâ parte : pretium ejus, X. XI. in libras. Idem & Puteolani uſus, præterque ad feneſtras : vocant cyanon. Non pridem adportari & Indicum eſt cœptum, cujus pretium X. VIII. in libras. Ratio in picturâ ad inciſuras, hoc eſt, umbras dividendas ab lumine. Eſt & vilissimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis assibus æſtimatum. Cærulei sinceri experimentum in carbone ut flagret : fraus, violâ aridâ decoctâ in aquâ, ſuccoque per linteum expreſſo in cretam Eretriam. Vis ejus in medicinâ, ut purget ulcera. Itaque & emplaſtris adjiciunt : item cauſticis. Teritur autem difficillimè sil. In medendo leviter mordet, adſtringitque, & explet ulcera. Uritur in fictilibus, ut prosit. Pretia rerum, quæ uſquam poſuimus, non ignoramus alia in aliis locis eſſe, & omnibus pæne annis

mutari, prout navigationes constiterint, aut ut quisque mercatus sit, aut aliquis prævalens manceps annonam flagellet: non obliti Demetrium a totâ Seplasiâ Neronis principatu accusatum apud consules: poni tamen necessarium fuit, quæ plerumque erant Romæ, ut exprimeretur auctoritas rerum.

LIBER XXXIV.

Æris metalla.

I. 1. PROXIMA dicantur æris metalla, cui & in uſu proximum eſt pretium: immo verò ante argentum, ac pæne etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque auctoritas, ut diximus. Hinc æra militum: tribuni ærarii, & ærarium, obærati, & ære diruti. Docuimus, quamdiu populus Romanus ære tantùm signato uſus sit. Sed & alia vetuſtas æqualem Urbi auctoritatem ejus declarat, a rege Numâ collegio tertio ærariorum fabrûm inſtituto.

II. Vena quo dictum eſt modo effoditur, ignique perficitur. Fit & e lapide æroſo, quem vocant cadmiam. Celebritas in Asiâ, & quondam in Campaniâ, nunc in Bergomatium agro, extremâ parte Italiæ. Feruntque nuper etiam in Germaniâ provinciâ repertum.

2. Fit & ex alio lapide quem chalciten vocant in Cypro, ubi prima fuit æris inventio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præſtantiore, maximè aurichal-

co, quod præcipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit. Nec reperitur longo jam tempore, effetâ tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Centronum Alpino tractu, non longi & ipsum ævi. Successitque ei Livianum in Galliâ. Utrumque a metallorum dominis appellatum: illud ab amico divi Augusti, hoc a conjuge, velocis defectûs. Livianum quoque certè admodum exiguum invenitur. Summa gloria nunc in Marianum conversa, quod & Cordubense dicitur. Hoc a Liviano cadmiam maximè sorbet, & aurichalci bonitatem imitatur in sestertiis dupondiariisque, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet.

III. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summâ claritate ante omnia indicatâ. Quondam æs confusum auro argentoque miscebatur, & tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est pejor hæc sit, an materia. Mirumque, cùm ad infinitum operum pretia creverint, auctoritas artis extincta est. Quæstûs causâ enim, ut omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiam deorum adscripta operi, cùm proceres gentium claritatem & hac viâ quærerent: adeóque exolevit fundendi æris pretiosi ratio, ut jamdiu ne fortuna quidem in ære jus artis habeat.

Ex illâ autem antiquâ gloriâ Corinthium maximè laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cùm caperetur, incensâ: miréque circa id multorum adfectatio fuit: quippe cùm tradatur, non aliâ de causâ Verrem, quem Cicero damnaverat, proscriptum esse ab Antonio, quàm quòd Corinthiis se ei cessurum negavisset. At mihi major pars eorum simulare eam scientiam videtur, ad segregandos se a ceteris magis, quàm intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis CLVIII. anno tertio, nostræ Urbis DCVIII.: cùm ante sæcula fictores nobiles esse desissent, quorum ista omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum ætates. Nam Urbis nostræ annos ex supradictâ comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantùm Corinthia, quæ isti elegantiores modò in esculenta transferunt, modò in lucernas, aut trulleos, nullo munditiarum despectu. Ejus tria genera: candidum, argento nitore quàm proximè accedens, in quo illa mixtura prævaluit: alterum, in quo auri fulva natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est, cujus ratio non potest reddi, quamquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulacro signisque, illud suo

colore pretiosum ad jocineris imaginem vergens, quod ideo hepatizon appellant, procul a Corinthio: longè tamen ante Æginelicum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum.

IV. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcrisque. Ibi prima nobilitas æris. Pervenit deinde ad deûm simulacra, effigiemque hominum, & aliorum animalium.

V. Proxima laus Æginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperaturâ nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ. Hoc erit exemplar Æginetici æris: Deliaci autem Jupiter in Capitolio in Jovis Tonantis æde. Illo ære Myron usus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli. Æmulatio iis & in materiâ fuit.

VI. 3. Privatim Ægina candelabrorum superficiem dumtaxat elaboravit, sicut Tarentum scapos. In his ergo juncta commendatio officinarum est. Nec pudet tribunorum militarium salariis emere, cùm ipsum nomen a candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit, Theonis jussu præconis, Clesippus fullo, gibber præterea & alio fœdus aspectu, emente id Geganiâ sestertiis quinquaginta: eâdemque ostentante convivio em-

ptum, ludibrii causâ nudatus, atque impotentiâ libidinis receptus in torum, mox in testamentum prædives, numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulam adjecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cùm esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipuè in his celebratur, quoniam Mummii victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit.

VII. Prisci limina etiam ac valvas ex ære in templis factitavere. Invenio & a Cn. Octavio, qui de Perseo rege navalem triumphum egit, factam porticum duplicem ad Circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata a capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ædem ipsam Syracusanâ superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum a M. Agrippâ posita. Quin etiam privata opulentia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina objecit Sp. Carvilius quæstor, quòd ærata ostia haberet in domo.

VIII. Nam triclinia ærata, abacosque, & monopodia Cn. Manlium Asiâ devictâ primum invenisse triumpho suo, quem duxit Urbis anno DLXVII. L. Piso auctor est. Antias quidem L. Crassum heredem

L. Crassi oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidiſſe. Ex ære factitavere & cortinas, tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis eſt in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicaverat eidem deo.

IX. 4. Transiit deinde ars ubique vulgò ad effigies deorum. Romæ simulacrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Cassii, quem regnum adfectantem pater ipsius interemerat. Transiit & ab diis ad hominum ſtatuas, atque multis modis. Bitumine antiqui tinguebant eas, quò magis mirum eſt placuiſſe auro integere. Hoc neſcio an Romanum fuerit inventum : certè etiam Romæ non habet vetuſtatem. Effigies hominum non ſolebant exprimi, nisi aliquâ illuſtri causâ perpetuitatem merentium, primò ſacrorum certaminum victoriâ, maximéque Olympiæ: ubi omnium qui viciſſent ſtatuas dicari mos erat. Eorum verò, qui ter ibi ſuperaviſſent, ex membris ipſorum similitudine expreſsâ, quas iconicas vocant. Athenienſes neſcio an primi omnium Harmodio & Ariſtogitoni tyrannicidis publicè poſuerint ſtatuas. Hoc actum eſt eodem anno, quo

& Romæ reges pulsi. Excepta deinde res eſt a toto orbe terrarum humanissimâ ambitione. Et jam omnium municipiorum foris ſtatuæ ornamentum eſſe cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legendi ævo basibus inſcribi, ne in ſepulcris tantùm legerentur. Mox forum & in domibus privatis factum atque in atriis. Honos clientum inſtituit sic colere patronos.

X. 5. Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes haſtam, ab epheborum e gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Græca res eſt, nihil velare: at contra Romana ac militaris, thoracas addere. Cæſar quidem dictator loricatam sibi dicari in foro ſuo paſſus eſt. Nam Lupercorum habitu factæ, tam novitiæ ſunt, quàm quæ nuper prodiere pænulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi ſtatuit, quo deditus eſt. Notatum ab auctoribus, & L. Accium poetam in Camenarum æde maximâ formâ ſtatuam sibi posuiſſe, cùm brevis admodum fuiſſet. Equeſtres verò ſtatuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio a Græcis exemplo. Sed illi celetas tantùm dicabant in ſacris victores. Poſtea verò & qui bigis vel quadrigis viciſſent. Unde & noſtri currus nati in his qui triumphaviſſent. Serum hoc, & in his non

nisi a divo Augusto sejuges, sicut & elephanti.

XI. Non vetus & bigarum celebratio in his qui præturâ functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut C. Mænio, qui devicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ Romanus populus præstabat, eodemque in consulatu in suggestu rostra devictis Antiatibus fixerat anno Urbis CCCCXVI. Item Caio Duillio, qui primus navalem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nunc in Foro. Item P. Minucio præfecto annonæ, extra portam Trigeminam, unciariâ stipe collatâ, nescio an primo honore tali a populo, antea enim a senatu erat: præclara res, nisi frivolis cœpisset initiis. Namque & Atti Navii statua fuit ante Curiam, cujus basis conflagravit Curiâ incensâ Publii Clodii funere. Fuit & Hermodori Ephesii in Comitio, legum, quas decemviri scribebant, interpretis, publicè dicata. Alia causa, alia auctoritas M. Horatii Coclitis statuæ, quæ durat hodieque, cùm hostes a ponte Sublicio solus arcuisset. Equidem & Sibyllæ juxta Rostra esse non miror, tres sint licet: una, quam Sextus Pacuvius Taurus ædilis plebis instituit: duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Atti Navii, positas ætate Tarquinii Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

6. Ex his Romuli eſt sine tunicâ, sicut & Camilli in Roſtris, & ante ædem Caſtorum fuit Q. Marcii Tremuli equeſtris togata, qui Samnites bis devicerat, captâque Anagniâ, populum ſtipendio liberaverat. Inter antiquissimas ſunt & Tulli Clœlii, Lucii Roſcii, Spurii Nautii, C. Fulcinii in Roſtris, a Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc a republicâ tribui ſolebat injuriâ cæsis, sicut & P. Junio, & Tito Coruncanio, qui ab Teusâ Illyriorum reginâ interfecti erant. Non omittendum videtur, quòd Annales adnotavere, tripedaneas his ſtatuas in Foro ſtatutas. Hæc videlicet menſura honorata tunc erat. Non præteribo Cn. Octavium ob unum ſcilicet verbum. « Hìc regem » Antiochum, daturum ſe reſponſum » dicentem, virgâ quam tenebat fortè circumſcripsit, & priùs quàm egrederetur circulo illo, reſponſum dare coegit. In quâ legatione interfecto ſenatus ſtatuam poni jussit quàm oculatissimo loco in Roſtris. Invenitur ſtatua decreta & Taraciæ Caiæ, sive Suffetiæ virgini Veſtali, ut poneretur ubi vellet: quod adjectum non minùs honoris habet, quàm feminæ eſſe decretam. Meritum ejus in ipsis ponam Annalium verbis. « Quòd campum Tiberinum gratificata eſſet ea populo ».

XII. Invenio & Pythagoræ, & Alci-

biadi, in cornibus Comitii positas, cùm bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Graiæ gentis jussisset, & alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicari: ea stetere donec Sulla dictator ibi Curiam faceret. Mirumque est, illos patres Socrati cunctis ab eodem deo sapientiâ prælato Pythagoram prætulisse, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quemquam utroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra ceteros mortales: quod & arcus significant novitio invento. Primus tamen honos cœpit a Græcis. Nullique arbitror plures statuas dicatas, quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX. statuêre, nondum anno hunc numerum dierum excedente, quas mox laceravere. Statuerant Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, easdemque subvertêre Sullæ introitu.

XIII. Pedestres sine dubio Romæ fuere in auctoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perquam vetus est, cum feminis etiam honore communicato. Clœliæ enim statua est equestris, ceu parum esset togâ eam cingi: cùm Lucretiæ, ac Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obsides fuerat, non decernerentur. Hanc primam cum Coclitis publicè dicatam crediderim: Atto enim ac Sibyllæ Tarquinium, & reges sibi ipsos

posuisse verisimile est : nisi Clœliæ quoque Piso traderet ab his positam, qui unà obsides fuerant, redditis a Porsenâ in honorem ejus. E diverso Annius fetialis, equestrem, quæ fuerit contra Jovis Statoris ædem in vestibulo Superbi domûs, Valeriæ fuisse Publicolæ consulis filiæ: eamque solam refugisse, Tiberimque tranavisse, ceteris obsidibus, quæ Porsenæ mittebantur, interemptis Tarquinii insidiis.

XIV. L. Piso prodidit, M. Æmilio, C. Popilio II. coss. a censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa Forum eorum qui magistratum gesserunt, sublatas omnes, præter eas quæ populi aut senatûs sententiâ statutæ essent. Eam verò quam apud ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius, qui regnum adfectaverat, etiam conflatam a censoribus. Nimirum in eâ quoque re ambitioni providebant illi viri. Exstant Catonis in censurâ vociferationes, mulieribus Romanis in provinciis statuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quominus Romæ quoque ponerentur, sicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, soleisque sine amento insignis, in Metelli publicâ porticu : quæ statua nunc est in Octaviæ operibus.

XV. Publicè autem ab exteris posita est Romæ C. Ælio tribuno plebis, lege

perlatâ in Stenium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infeſtaverat : ob id Ælium Thurini ſtatuâ & coronâ aureâ donaverunt. Iidem poſtea Fabricium donavere ſtatuâ, liberati obsidione. Passimque gentes in clientelas ita receptæ : adeò diſcrimen omne ſublatum, ut Annibalis etiam ſtatuæ tribus locis viſantur in Urbe, cujus intra muros ſolus hoſtium emisit haſtam.

XVI. 7. Fuiſſe autem ſtatuariam artem familiarem Italiæ quoque & vetuſtam, indicant, Hercules ab Evandro ſacratus, ut produnt, in Foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos veſtitur habitu triumphali. Præterea Janus geminus a Numâ rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquaginta quinque dierum notâ, per significationem anni, temporis & ævi ſe deum indicaret. Signa quoque Tuſcanica per terras diſperſa, quæ in Etruriâ factitata non eſt dubium. Deorum tantùm putarem ea fuiſſe, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen a Romani nominis odio inditum eſt, propter duo millia ſtatuarum Volsinios expugnatos objiceret. Mirumque mihi videtur, cùm ſtatuarum origo tam vetus in Italiâ sit, lignea potiùs aut fictilia deorum simulacra in delubris dicata, uſque ad devictam Asiam, unde luxuria. Similitudines exprimendi quæ pri-

ma fuerit origo, in eâ quam plasticen Græci vocant, dici convenientius erit: etenim prior, quàm statuaria, fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multorum voluminum opere, si quis plura persequi velit: omnia enim quis possit?

XVII. In M. Scauri ædilitate tria millia signorum in scenâ tantùm fuere temporario theatro. Mummius devictâ Achaiâ replevit Urbem: ipse excessit non relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excusatione ponatur? Multa & Luculli invexere. Rhodi etiamnum tria millia signorum esse, Mucianus ter consul prodidit: nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi possit? aut quis usus noscendi intelligatur? Insignia tamen maximè, & aliquâ de causâ notata, voluptarium sit attigisse, artificesque celebratos nominavisse, singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus DCX. opera fecisse dicatur, tantæ omnia artis, ut claritatem possent dare vel singula. Numerum apparuisse defuncto eo, cùm thesaurum effregisset heres: solitum enim ex manipretio cujusque signi denarios seponere aureos singulos. Evecta supra humanam fidem ars est successu, mox & audaciâ. In argumentum succesśus unum exemplum adferam, nec deorum hominisve similitudinis

expressæ. Ætas nostra vidit in Capitolio, priusquam id novissimè conflagravit a Vitellianis incensum, in cellâ Junonis, canem ex ære vulnus suum lambentem: cujus eximium miraculum & indiscreta veri similitudo, non eo solùm intelligitur, quòd ibi dicata fuerat: verùm & novâ satisdatione: nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cavere pro eo, instituti publici fuit.

XVIII. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colosseas vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus a M. Lucullo ex Apolloniâ Ponti urbe, XXX. cubitorum, quingentis talentis factus: talis in Campo Martio Jupiter a divo Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeianus a vicinitate theatri: talis & Tarenti factus a Lysippo XL. cubitorum. Mirum in eo, quòd manu, ut ferunt, mobilis, (ea ratio libramenti est:) nullis convellatur procellis. Id quidem providisse & artifex dicitur, modico intervallo, unde maximè flatum opus erat frangi, oppositâ columnâ. Itaque propter magnitudinem difficultatemque movendi, non attigit eum Fabius Verrucosus, cùm Herculem, qui est in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lindius, Lysippi suprà dicti discipulus. Septuagin-

ta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimum sextum annum terræ motu prostratum, sed jacens quoque miraculo est. Pauci pollicem ejus amplectuntur. Majores sunt digiti, quam pleræque statuæ. Vasti specus hiant defractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliverat constituens. Duodecim annis tradunt effectum CCC. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrii relicto, moræ tædio. Sunt alii minores hoc in eâdem urbe colossi centum numero: sed ubicumque singuli fuissent, nobilitaturi locum. Præterque hos deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitavit colossos & Italia. Videmus certè Tuscanicum Apollinem in bibliothecâ templi Augusti, quinquaginta pedum a pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulcritudine. Fecit & Sp. Carvilius Jovem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacratâ lege pugnantibus, e pectoralibus eorum, ocreisque & galeis. Amplitudo tanta est, ut conspiciatur a Latiari Jove. Reliquiis limæ suam statuam fecit, quæ est ante pedes simulacri ejus. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus consul dicavit: alterum a Charete supradicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum victus, ut artificium minimè probabilis artificis videatur.

Verùm omnem amplitudinem ſtatuarum ejus generis vicit ætate noſtrâ Zenodorus, Mercurio facto in civitate Galliæ Arvernis, per annos decem, H-S. CCCC. manipretio. Is poſtquam ſatis ibi artem adprobaverat, Romam adcitus eſt a Nerone, ubi deſtinatum illius principis ſimulacrum, coloſſum fecit, CX. pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi eſt, damnatis ſceleribus illius principis. Mirabamur in officinâ non modò ex argillâ ſimilitudinem inſignem, verùm & ex parvis admodum ſurculis, quod primùm operis inſtar fuit. Ea ſtatua indicavit interiſſe fundendi æris ſcientiam, cùm & Nero largiri aurum argentumque paratus eſſet, & Zenodorus ſcientiâ fingendi cælandique nulli veterum poſtponeretur. Statuam Arvernorum cùm faceret, provinciæ Vibio Avito præſidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Caſſio Silano, avunculo ejus, præceptori ſuo Germanicus Cæſar adamata donaverat, æmulatus eſt, ut vix ulla differentia eſſet artis. Quantóque major in Zenodoro præſtantia fuit, tantò magis deprehendi æris obliteratio poteſt.

8. Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut ſecum circumferant, ſicut Hortenſius orator Sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo judicio in altercatione neganti

ei « se ænigmata intelligere », respondit « debere, quoniam sphingem domi habe- » ret ». Circumtulit & Nero princeps Amazonem, de quâ dicemus : & paulo antè C. Cestius consularis signum, quod secum etiam in prœlio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus duæ ante Martis Ultoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam.

XIX. Minoribus simulacris signisque innumera propè artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Jove Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: sed & ex ære signa fecit. Floruit autem Olympiade LXXXIII. circiter CCC. nostræ Urbis anno. Quo eodem tempore æmuli ejus fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hegias. Et deinde Olympiade LXXXVII. Agelades, Callon, Polycletus, Phradmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Demeam Clitorium: Myron, Lycium. Nonagesimâ quintâ Olympiade floruere Naucydes, Dinomenes, Canachus, Patrocles. Centesimâ secundâ, Polycles, Cephissodotus, Leochares, Hypatodorus. Centesimâ quartâ, Praxiteles, Euphranor.

Centesimâ

Centesimâ ſeptimâ, Echion, Therimachus. Centesimâ quartadecimâ, Lysippus fuit, cùm & Alexander Magnus. Item Lysiſtratus, & frater ejus Sthenis, Euphronides, Soſtratus, Ion, Silanion: in hoc mirabile, quòd nullo doctore nobilis fuit ipſe. Diſcipulos habuit Zeuxim, & Iadem. Centesimâ vicesimâ, Eutychides, Euthycrates, Lahippus, Cephiſſodotus, Timarchus, Pyromachus. Ceſſavit deinde ars, ac rurſus Olympiade centesimâ quinquagesimâ quintâ revixit, cùm fuere longè quidem infra prædictos, probati tamen, Antæus, Calliſtratus, Polycles, Athenæus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita diſtinctis celeberrimorum ætatibus, insignes raptim tranſcurram, reliquâ multitudine passim diſpersâ. Venêre autem & in certamen laudatissimi, quamquam diversis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cùm in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimam, ipſorum artificum, qui præſentes erant, judicio, cùm apparuit eam eſſe, quam omnes ſecundam a ſuâ quiſque judicaſſent. Hæc eſt Polycleti, proxima ab eâ Phidiæ, tertia Ctesilai, quarta Cydonis, quinta Phradmonis.

Phidias, præter Jovem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Minervam Athenis, quæ eſt in Par-

thenone adſtans. Ex ære verò præter Amazonem ſuprà dictam, Minervam tam eximiæ pulcritudinis, ut formæ cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum, & aliam Minervam, quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ hujuſque diei dedicavit. Ideo duo signa, quæ Catulus in eâdem æde poſuit palliata: & alterum colossicon nudum: primuſque artem toreuticen aperuiſſe atque demonſtraſſe meritò judicatur.

Polycletus Sicyonius Ageladæ diſcipulus Diadumenum fecit molliter juvenem, centum talentis nobilitatum: idem & Doryphorum viriliter puerum. Fecit & quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut a lege quadam: ſoluſque hominum artem ipſe feciſſe, artis opere judicatur. Fecit & deſtringentem, & nudum talo inceſſentem. Duoſque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Aſtragalizontes: & ſunt in Titi imperatoris atrio: quo opere nullum abſolutius plerique judicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ: alexetera, arma ſumentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus eſt. Hic conſummaſſe hanc ſcientiam judicatur, & toreuticen sic erudiſſe, ut Phidias aperuiſſe. Proprium ejuſdem, ut uno crure insiſterent signa, excogitaſſe: quadrata

tamen ea esse tradit Varro, & pæne ad unum exemplum.

Myronem Eleutheris natum, & ipsum Ageladæ discipulum, bucula maximè nobilitavit, celebratis versibus laudata: quando alieno plerique ingenio magis, quàm suo, commendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & Pristas, & Satyrum admirantem tibias, & Minervam: Delphicos pentathlos pancratiastas: Herculem etiam, qui est apud Circum maximum in æde Pompeii Magni. Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ carminibus suis Erinna significat. Fecit & Apollinem, quem a triumviro Antonio sublatum restituit Ephesiis divus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, numerosior in arte, quàm Polycletus, & in symmetriâ diligentior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque & pubem non emendatiùs fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset.

Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italiâ, pancratiaste Delphis posito. Eumdem vicit & Leontinus, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostenditur: & Libyn puerum tenentem tabellam, eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicantem: cujus ulceris dolo-

rem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem, serpentemque ejus sagittis confici: citharœdum, qui Dicæus appellatus est, quoniam cùm Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum a fugiente conditum, sinu ejus celatum esset. Hic primus nervos & venas expressit, capillumque diligentiùs.

Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cujus signa ad ædem Fortunæ hujusque diei septem nuda, & senis unum, laudata sunt. Hic suprà dicto facie quoque indiscretâ similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus & filius sororis fuisse Sostratus.

Lysippum Sicyonium, Duris negat, Tullius fuisse discipulum adfirmat, sed primò ærarium fabrum, audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstratâ hominum multitudine, « Naturam ipsam imitandam esse, non artificem ». Plurima ex omnibus signa fecit, ut diximus, fecundissimæ artis, interque destringentem se, quem Marcus Agrippa ante Thermas suas dicavit, mirè gratum Tiberio principi: qui non quivit temperare sibi in eo, quamquam imperiosus sui inter initia principatûs, transtulitque in cubiculum, alio ibi signo substituto: cùm quidem tanta po-

puli Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxumenon flagitaverit, princepſque, quamquam adamatum, repoſuerit. Nobilitatur Lysippus & temulentâ tibicinâ, & canibus ac venatione. In primis verò quadrigâ cum Sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, a pueritiâ ejus orſus. Quam ſtatuam inaurari jussit Nero princeps, delectatus admodum illâ. Dein cùm pretio periſſet gratia artis, detractum eſt aurum: pretiosiorque talis exiſtimatur, etiam cicatricibus operis atque conciſuris, in quibus aurum hæſerat, remanentibus. Idem fecit Hephæſtionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adſcribunt, cùm is centum propè annis antè fuerit. Idem Alexandri venationem, quæ Delphis ſacrata eſt: Athenis Satyrum: turmam Alexandri, in quâ amicorum ejus imagines ſummâ omnium similitudine expressit. Has Metellus, Macedoniâ ſubactâ, tranſtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimùm traditur contuliſſe, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quàm antiqui: corpora graciliora, siccioraque, per quæ proceritas signorum major videretur. Non habet Latinum nomen ſymmetria, quam diligentissimè cuſtodivit, novâ intactâque ratione quadratas veterum

ſtaturas permutando : vulgóque dicebat, » ab illis factos, quales eſſent, homines : » a ſe, quales viderentur eſſe ». Propriæ hujus videntur eſſe argutiæ operum, cuſtoditæ in minimis quoque rebus.

Filios & diſcipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum, & Bedam, ſed ante omnes Euthycratem : quamquam is conſtantiam patris potiùs æmulatus, quàm elegantiam, auſtero maluit genere, quàm jucundo, placere. Itaque optimè expreſſit Herculem Delphis, & Alexandrum, Theſpin venatorem, & Theſpiadas : prœlium equeſtre : ſimulacrum Trophonii ad oraculum : quadrigas Medeæ complures : equum cum fiſcinis : canes venantium.

Hujus porro diſcipulus fuit Tiſicrates, & ipſe Sicyonius, ſed Lyſippi ſectæ propior, ut vix diſcernantur complura ſigna : ceu ſenex Thebanus, Demetrius rex, Peuceſtes Alexandri Magni ſervator, dignus tantâ gloriâ.

Artifices, qui compoſitis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum aliàs, quoniam in Theſſaliâ habitaverit, ubi latuerint opera ejus : alioqui ſuffragiis ipſorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant ejus Lariſſam, & Spintharum pentathlon, & Apollinem. Alii non hanc ignobilitatis fuiſſe cauſam, ſed quo-

niam se regum Xerxis atque Darii officinis dediderit, existimant.

Praxiteles quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proserpinæ raptum: item Catagusam, & Liberum patrem, & Ebrietatem, nobilemque unà Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Veneremque, quæ cum ipsâ æde incendio cremata est Claudii principatu, marmoreæ illi suæ per terras inclytæ parem. Item Stephusam, Spilumenen, Oenophorum: Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos a Xerxe Persarum rege captos victâ Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberem Apollinem subrepenti lacertæ cominus sagittâ insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo signa ejus diversos adfectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprehenduntque in eâ amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis.

Habet & simulacrum benignitas ejus. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis & alias quadrigas bigasque fecit, equis semper sine æmulo expressis. Sed

ne videatur in hominum effigie inferior; Alcmena nullius eſt nobilior.

Alcamenes Phidiæ diſcipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur Encrinomenos. At Polycleti diſcipulus Ariſtides quadrigas, bigaſque. Iphicratis Leæna laudatur: ſcortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Ariſtogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, uſque ad mortem excruciata a tyrannis, non prodidit. Quamobrem Athenienſes & honorem habere ei volentes, nec tamen ſcortum celebraſſe, animal nominis ejus fecere: atque ut intelligeretur cauſa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt.

Bryaxis Æſculapium & Seleucum fecit, Bedas, adorantem. Batton, Apollinem, & Junonem, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo.

Ctesilaus vulneratum deficientem, in quo possit intelligi, quantùm reſtet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumque in hac arte eſt, quòd nobiles viros nobiliores fecit. Cephiſſodotus Minervam mirabilem in portu Atheniensium, & aram ad templum Jovis Servatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur in Didymæo, Ægineticâ æris temperaturâ. Cervumque

unâ ita vestigiis suspendit, ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceque retinentibus solum, ita vertebrato dente utrisque in partibus, ut a repulsu per vices resiliat. Idem & Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum, & Philippum patrem ejus fecit.

Desilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lysimachen, quæ sacerdos Minervæ fuit annis sexaginta quatuor. Idem & Minervam quæ Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitem Simonem, qui primus de equitatu scripsit. Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos destringentes se fecit. Dinomenes Protesilaum, & Pythodemum luctatorem.

Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur, quod omnia simul intelligantur, judex dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Hujus est Minerva Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium a Quinto Lutatio Catulo dicata: & simulacrum Boni Eventûs, dextrâ pateram, sinistrâ spicam ac papaver tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes sustinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigasque, & Cliduchon eximiâ formâ: & Virtutem, & Græciam, utrasque colosseas: mulierem

admirantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychydes Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere.

Hegiæ Minerva Pyrrhusque rex laudatur: & Celetizontes pueri, & Castor & Pollux ante ædem Jovis Tonantis, Hegesiæ. In Pario coloniâ Hercules Isidori.

Eleuthereus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leochares aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem unguibus etiam per vestem: puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Symposion scripsit: Jovemque illum Tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerum subdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipse puerum suffitorem.

Menæchmi vitulus genu premitur, replicatâ cervice: ipseque Menæchmus scripsit de suâ arte.

Naucydes Mercurio, & Discobolo, & immolante arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Niceratus Æsculapium, & Hygiam, qui sunt in Concordiæ templo Romæ.

Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles Hermaphroditum nobi-

lem fecit. Pyrrhus Hygiam, & Minervam: Phœnix Lysippi discipulus, Epitherſen.

Stipax Cyprius uno celebratur signo, Splanchnopte. Periclis Olympii vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. Silanion Apollodorum fudit, fictorem & ipsum, sed inter cunctos diligentissimum artis, & inimicum sui judicem, crebrò perfecta signa frangentem, dum satiari cupiditate artis non quit, & ideo insanum cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, sed iracundiam: Achillem nobilem. Item Epistaten exercentem athletas: Strongylion, Amazonem, quam ab excellentiâ crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circumlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippensis cognomine suo illustravit.

Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinem mirabilem famâ magnæ subtilitatis celebratus. Dextrâ limam tenet, lævâ tribus digitis quadrigulam tenuit, translatam Præneste, tantæ parvitatis, ut totam eam currumque & aurigam integeret alis simul facta musca.

Xenocrates Tisicratis discipulus: aut, ut alii, Euthycratis, vicit utrosque copiâ signorum, & de suâ arte composuit volumina.

Plures artifices fecere Attali & Eumenis adversùs Gallos prœlia: Isigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de suâ arte. Boethi, quamquam argento melioris, infans eximiè anserem ſtrangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli clarissima quæque jam ſunt dicata a Veſpasiano principe in templo Pacis, aliiſque ejus operibus, violentiâ Neronis in Urbem convecta, & in ſellariis domûs aureæ diſposita.

Præterea ſunt æqualitate celebrati artifices; ſed nullis operum ſuorum præcipui. Ariſton, qui & argentum cælare ſolitus eſt: Calliades, Ctesias, Cantharus Sicyonius, Dionyſodorus Critiæ diſcipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus, argenti cælatores: Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus: iidem pictores nobilissimi. Item ex cælatoribus, Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ diſcipulus.

Nunc percenſebo eos, qui ejuſdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbulus, Aſclepiodorus, Alevas, philoſophos: Apellas & adorantes feminas: Antigonus & Perixyomenon, tyrannicidaſque ſuprà dictos: Antimachus, Athenodorus feminas nobiles: Ariſtodemus & luctatores, bigaſque cum aurigâ, philoſophos, anus, Seleucum regem. Habet

gratiam suam hujus quoque Doryphorus.

Cephissodoti duo fuere: prioris est Mercurius, Liberum patrem in infantiâ nutriens. Fecit & concionantem manu elatâ: persona in incerto est. Sequens philosophos fecit. Colotes qui cum Phidiâ Jovem Olympium fecerat, philosophos. Item Cleon, & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcosthenes & comœdos, & athletas.

Dahippus Paralyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dæmon, philosophos.

Epigonus omnia fere prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter blandiente. Eubolidis, digitis computans.

Micon athletis spectatur: Menogenes, quadrigis.

Nec minùs Niceratus omnia, quæ ceteri, adgressus, repræsentavit Alcibiadem, lampadeque accensâ matrem ejus Demaraten sacrificantem.

Tisicratis bigæ Piston mulierem imposuit. Idemque fecit Martem & Mercurium, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat sæviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum justiore sævitiâ. In hoc a simulacris deûm hominumque devocaverat humanissimam ar-

tem. Ideone tot conditores ejus elaboraverant, ut ex eâ tormenta fierent? Itaque unâ de causâ servantur opera ejus, ut quisquis illa videat, oderit manus.

Sthenis Cererem, Jovem, Minervam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes, sacrificantesque. Simon canem & sagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philosophos: Scopas utraque.

Athletas autem, & armatos, & venatores, sacrificantesque, Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyson, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem picturâ clarissimus, ut dicemus: Patrocles, Polis, Posidonius, qui & argentum cælavit nobiliter, natione Ephesius, Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, Tisias, Thrason.

Ex omnibus autem maximè cognomine insignis est Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabili exemplo adhibendi curæ modum. Hujus sunt saltantes Lacænæ, emendatum opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam & pictorem fuisse tradunt. Non ære captus, nec arte, unam solummodo Zenonis statuam Cypriâ

in expeditione non vendidit Cato, sed quia philosophi erat, ut obiter hoc quoque noscatur tam inane exemplum.

In mentione statuarum est & una non prætereunda, quamquam auctoris incerti, juxta Rostra, Herculis tunicati, Oetæ habitu, Romæ, torvâ facie, sentienteque suprema in tunicâ. In hac tres sunt tituli: L. Luculli imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicasse: tertius, T. Septimium Sabinum ædilem curulem ex privato in publicum restituisse. Tot certaminum tantæque dignationis simulacrum id fuit.

XX. 9. Nunc revertemur ad differentias æris & mixturas. In Cyprio coronarium tenuatur in laminas taurorumque felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum præbet. Idemque in uncias additis auri scrupulis senis, prætenui pyropi bracteâ ignescit. Regulare & in aliis fit metallis: itemque caldarium. Differentia, quòd caldarium funditur tantùm, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium est. Sed & in ceteris metallis, curâ distat a caldario. Omne enim purgatis diligentiùs igni vitiis, excoctisque, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ, provinciisque. Sed octonas plumbi libras addunt, & be-

ne recoquunt propter inopiam ligni. Quantùm ea res differentiæ adferat, in Galliâ maximè sentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim cocturâ nigrum atque fragile conficitur. Præterea semel recoquunt: quod sæpius fecisse, bonitati plurimùm confert. Id quoque notasse non ab re est, æs omne frigore magno meliùs fundi.

Sequens temperatura statuaria est, eademque tabularis, hoc modo: massa proflatur in primis: mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex usu coempti. Peculiare in eo condimentum adtritu domiti, & consuetudine nitoris veluti mansuefacti. Miscentur & plumbi argentarii pondo duodena ac selibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarii vicesima: maximéque ita colorem bibit, quem Græcanicum vocant. Novissima est, quæ vocatur ollaria, vase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpuræ fit in statuarum prætextis.

XXI. Æra extersa rubiginem celeriùs trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perunguntur. Servari ea optimè in liquidâ pice

tradunt. Usus æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus est, tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

XXII. 10. Metalla æris multis modis instruunt medicinam, utpote cùm ulcera omnia ibi ocissimè sanentur. Maximè tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minùs ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. Namque ut ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis: sic rursus in fornacibus exsistit, aliamque nominis sui originem recipit. Fit autem egestâ flammis atque flatu tenuissimâ parte materiæ, cameris lateribusve fornacum pro quantitate levitatis applicatâ. Tenuissima est in ipso fornacum ore, quà flammæ eructantur, appellata capnitis, exusta, & nimiâ levitate similis favillæ. Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botryitis cognominata: ponderosior hæc priore, levior secuturis. Duo ejus colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorumque medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter gravitatem ad cameras pervenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & in ipsâ argumentum planitie, crusta veriùs, quàm pumex,

intus varia, ad psoras utilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt ex eâ duo alia genera: onychitis extrà pæne cærulea, intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra, & e ceteris sordidissima, vulneribus maximè utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterumque a medicis coquitur carbone puro, atque ubi in cinerem rediit, extinguitur vino amineo; quæ ad emplastra præparatur: quæ verò ad psoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tusam urunt, ac lavant in mortariis, postea siccant. Nymphodorus lapidem ipsum quàm gravissimum spississimumque urit prunâ, & exustum Chio vino restinguit, tunditque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aquâ pluviâ macerat, iterumque terit quod subsidit, donec cerussæ similis fiat, nullâ dentium offensâ. Eadem Iollæ actio: sed quàm purissimum lapidem eligit.

XXIII. Cadmiæ effectus siccare, persanare, sistere fluxiones, pterygia & sordes oculorum purgare, scabritiem extenuare, & quidquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadem uritur: præterque, albugines oculorum & cicatrices. Ulcera quoque oculorum cum lacte sanat, idque Ægyptii collyrii modo terunt in coticulis. Facit & vomitiones e melle sumptum. Uritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere,

circumlito ſpiramento, in caminis, donec vaſa ipſa percoquantur. Quidam & ſalem addunt, alii alumen pro ſulphure, alii nihil, ſed aceto tantùm aſpergunt. Uſtum teritur mortario Thebaico, aquâ pluviâ lavatur, iterumque adjectâ largiore teritur, & dum conſidat, relinquitur, hoc ſæpius, donec ad ſpeciem minii redeat. Tunc ſiccatum in Sole, in æreâ pyxide ſervatur.

XXIV. 11. Et ſcoria æris ſimili modo lavatur, minore effectu, quàm æs ipſum. Sed & æris flos medicinæ utilis eſt. Fit ære fuſo, & in alias fornaces tranſlato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milii ſquamæ, quas vocant florem. Cadunt autem, cùm panes æris aquâ refrigerantur rubentque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, & ſic adulteratur flos, ut ſquama veneat decuſſa vi clavis, in quos panes ærei ferruminantur. In Cypri maximè officinis omnia. Differentia hæc eſt, quòd ſquama excutitur ictibus iiſdem panibus: flos cadit ſponte.

XXV. Squamæ eſt alterum genus ſubtilius, ex ſummâ ſcilicet lanugine decuſſum, quod vocant ſtomoma. Atque hæc omnia medici (quod pace eorum dixiſſe liceat) ignorant, pars major & nomina: in tantum a conficiendis medicaminibus abſunt, quod eſſe proprium medicinæ ſolebat. Nunc quoties incidêre in libellos,

componere ex his volentes aliqua, hoc eſt, impendio miſerorum experiri commentaria, credunt Seplasiæ omnia fraudibus corrumpenti. Jam quidem facta emplaſtra & collyria mercantur: tabeſque mercium, aut fraus Seplasiæ sic exteritur. Et ſquama autem & flos uruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lavantur, ut ſuprà, ad eoſdem uſus: & ampliùs ad narium carnoſa vitia: itemque ſedis: & gravitates aurium, per fiſtulas in eas flatu impulſa: & uvas oris, farinâ admotâ. Tollit & tonsillas cum melle. Fit & ex candido ære ſquama longè Cypriâ inefficacior. Nec non urinâ pueri priùs macerant clavos, paneſque. Quidam verò excuſſam ſquamam terunt, & aquâ pluviâ lavant. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulsi heminâ & illinunt cum polline.

XXVI. Æruginis quoque magnus uſus. Sed pluribus fit ea modis. Namque & lapidi, ex quo coquitur æs, deraditur: & ære candido perforato, atque in cadis ſuper acetum ſuſpenſo, æreo obturatis operculo: multò probatiore, quàm si hoc idem ſquamis fiat. Quidam vaſa ipſa candidi æris fictilibus condunt in aceto, raduntque x. die. Alii vinaceis contegunt, totidemque poſt dies radunt. Alii delimatam æris ſcobem aceto ſpargunt, verſantque ſpathis ſæpius die, donec abſumatur. Eam-

deinque ſcobem alii terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ociſſimè verò contingit coronariorum reciſamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maximè Rhodiam æruginem, alii pumice, aut gummi. Præcipuè autem fallit atramento ſutorio adulterata. Cetera enim dente deprehenduntur, ſtridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ ſincera eſt, ſuum colorem retinet: quæ mixta atramento, rubeſcit. Deprehenditur & papyro, gallâ priùs macerato: nigreſcit enim ſtatim ærugine illita. Deprehenditur & viſu, malignè virens. Sed ſive ſinceram ſive adulteratam, aptiſſimum eſt ſiccatam in patinâ novâ uri & verſari, donec favilla fiat: poſtea teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus maſculum admiſcent. Lavatur autem ærugo, ſicut cadmia. Vis ejus collyriis oculorum aptiſſima, delacrimationibus mordendo proficiens. Sed ablui neceſſarium penicillis calidis, donec rodere deſinat.

XXVII. Hieracium vocatur collyrium, quod ita maximè conſtat: temperatur autem id Hammoniaci unciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti ſutorii, quod chalcanthum vocant, totidem: miſyos vero unâ, croci ſex. Hæc omnia trita

aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedii, contra initia glaucomatum & ſuffuſionum, contra caligines, & ſcabritias, & albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ærugo vulnerariis emplaſtris miſcetur. Oris gingivarumque ulcerationem mirificè emendat, & labiorum ulcera cum oleo. Quòd si & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fiſtularum erodit, vitiorumque quæ circa ſedem, sive per ſe, sive cum Hammoniaco illita, vel collyrii modo in fiſtulas adacta. Eademque cum reſinæ terebinthinæ tertiâ parte ſubacta, lepras tollit.

XXVIII. 12. Eſt & alterum genus æruginis, quam vocant ſcoleca: in Cyprio ære hoc, trito alumine & ſale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quàm acerrimo. Non fit hoc nisi æſtuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem donec viride fiat, contrahatque ſe vermiculorum ſpecie, unde & nomen. Quod vitium ut emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miſcentur urinâ pueri impubis. Idem autem in medicamentis & ſanterna efficit, quâ diximus aurum ferruminari, uſuſque utriuſque, qui æruginis. Scolecia fit & per ſe, deraſa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus.

XXIX. Chalcitin vocant lapidem, ex

quo ipſum æs coquitur. Diſtat a cadmiâ, quòd illa ſuper terram ex ſubdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item quòd chalcitis friat ſe ſtatim, mollis naturâ, ut videatur lanugo concreta. Eſt & alia diſtinctio, quòd chalcitis tria genera continet, æris, & miſyos & ſoryos, de quibus ſingulis dicemus ſuis locis. Habet autem æris venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum diſcurſu, friabilis, nec lapidoſa. Putant & recentem utiliorem eſſe, quoniam inveterata ſory fiat. Vis ejus ad excreſcentia in ulceribus, ſanguinem siſtere, gingivas, uvam, tonsillas farinâ compeſcere. Vulvæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum ſucco verò porri verendorum additur emplaſtris. Maceratur autem in fictili ex aceto circumlito fimo diebus xl. & colorem croci trahit. Tunc admixto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, pſoricon dictum. Quod si duæ partes chalcitidis tertiâ cadmiæ temperentur, acrius hoc idem fiet: etiamnum vehementius, si aceto, quàm vino temperentur. Toſta verò efficacior ſit ad eadem omnia.

XXX. Sory Ægyptium maximè laudatur, multùm ſuperato Cyprio, Hiſpaniensi, & Africo: quamquam oculorum quoque curationi quidam utilius Cyprium putant: ſed in quacumque natione optimum, cui

maximum virus in olfactu, trituque pinguiter nigrescens, & spongiosum. Stomacho res contraria in tantum, ut quibusdam olfactu modò vomitiones moveat. Et Ægyptium quidem tale: alterius nationis contritum splendescit, ut misy, & est lapidosius. Prodest autem & dentium dolori, si contineatur, atque colluat: & oris ulceribus gravibus, quæque serpunt. Uritur carbonibus, ut chalcitis.

XXXI. Misy aliqui tradiderunt fieri exusto lapide in scrobibus, flori ejus luteo miscente se ligni pinei favillâ. Revera autem e supradicto fit lapide, concretum naturâ, discretumque, & optimum in Cypriorum officinis: cujus notæ sunt friati aureæ scintillæ, & cùm teratur, arenosa natura, sive terrea, chalcitidi similis. Hoc admiscent, qui aurum purgant. Utilitas ejus infusi cum rosaceo auribus purulentis: & in lanâ impositi, capitis ulceribus. Extenuat etiam scabritias oculorum inveteratas. Præcipuè utile tonsillis, contraque anginas, & suppurata. Ratio, ut sedecim drachmæ in heminâ aceti coquantur addito melle, donec lentescat. Sic ad supradicta utile est. Quoties opus sit molliri vim ejus, mel adspergitur. Erodit & callum fistularum, ex aceto foventium: & collyriis additur. Sistit & sanguinem, ulceraque quæ serpant, quæve putrescant.
Absumit

Absumit & excrescentes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis utile: & feminarum profluvium sistit.

XXXII. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec ullius æquè mira natura est. Fit in Hispaniæ puteis stagnisve, id genus aquæ habentibus. Decoquitur ea, admixtâ dulci pari mensurâ, & in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus, vitreis acinis imaginem quamdam uvæ reddit. Exemptum ita siccatur diebus xxx. Color est cæruleus, perquam spectabili nitore, vitrumque esse creditur: diluendo fit atramentum tinguendis coriis. Fit & pluribus modis: genere terræ eo in scrobes cavato: quarum e lateribus destillantes hiberno gelu stirias, stalagmian vocant: neque est purius aliud. Sed ex eo candidum colorem sentientem violam, lonchoton appellant. Fit & in saxorum catinis, pluviâ aquâ corrivato limo gelante. Fit & salis modo, flagrantissimo Sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentiâ; fossile, aut factitium appellant hoc: pallidius, & quantùm colore, tantùm bonitate deterius. Probant maximè Cyprium in medicinæ usu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum

melle. Purgat & caput dilutum, & naribus instillatum: item stomachum, cum melle aut aquâ mulsâ sumptum. Medetur & oculorum scabritiei dolorive, & caligini, & oris ulceribus. Sistit & sanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit ossa fracta cum semine hyoscyami. Suspendit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax & in emplastris ad purganda ulcera, & excrescentia ulcerum. Tollit & uvas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores tollendos: quodque ex eo candicat, in eo usu præfertur violaceis, si gravitati aurium per fistulas inspiretur. Vulnera etiam per se illitum sanat, sed tinguit cicatrices. Nuperque inventum, ursorum in arenâ & leonum ora inspargere illo: tantaque est vis in adstringendo, ut non queant mordere.

XXXIII. 13. Etiamnum in ærariis reperiuntur, quæ vocant pompholygem & spodon. Differentia, quòd pompholyx lotura paratur; spodos illota est. Aliqui id quod sit candidum levissimumque, pompholygem dixere: & esse æris & cadmiæ favillam. Spodon nigriorem ponderosioremque esse, derasam parietibus fornacum, mixtis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat, & si tangatur linguâ, saporem horridum.

Convenit oculorum medicamentis, quibuscumque vitiis occurrens, & ad omnia, quæ spodos: hoc solùm distat, quòd hujus elutior vis est. Additur & in emplastra, quibus lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Utilior ad omnia quæ vino lota est.

XXXIV. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmiâ, & ærario lapide. Levissimum hoc efflatur & ociùs, evolatque e fornacibus, & tectis adhærescit, a fuligine distans candore. Quod minùs candidum ex eo, immaturæ fornacis argumentum est: hoc quidam pompholygem vocant. Quod verò rubicundius ex iis invenitur, acriorem vim habet, exulceratque adeò, ut cùm lavatur, si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris spodos, in quâ plurimùm æris intelligitur. Sed quodcumque genus lavando fit utilius: purgatur antè pennâ, dein crassiore loturâ. Digitis scabritiem exterunt. Media vis ejus est, quæ vino lavatur. Est aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum minùs apta putatur. Eadem efficacior ulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit & in argenti fornacibus spodos, quam vocant lauriotin. Utilissima autem oculis adfirmatur, quæ fiat in

aurariis: nec in aliâ parte magis eſt vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda eſſent metalla, viliſſimis rebus utilitates eaſdem excogitavit.

XXXV. Antiſpodon vocant cinerem fici arboris, vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleaſtri, vel cotonei mali, vel lentiſci. Item ex moris immaturis, id eſt, candidis, in Sole arefactis: vel e buxi comâ, vel pſeudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, similiter pollere inventum eſt. Uruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur.

XXXVI. In æerariis officinis & pſegma fit, jam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatuque accensis: ac repentè vehementiori flatu exſpuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, eſſe ſtratum debet.

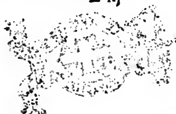
XXXVII. Facilè ab eâ diſcernitur, quam in iiſdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo quod bis torreatur. Cujus origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cujuſdam ſpecûs arefacto priùs, mox paulatim circumdatis ſarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce ſubsidente,

Differentiæ siquidem, quòd æs ipſum in catino defluit, ſcoria extra fornaces, flos ſupernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari : circa hunc æs fervere, ipſum verò non percoqui, niſi tranſlatum in alias fornaces, & eſſe nodum quemdam materiæ. Id quod ex coƈto ſuperſit, diphryges vocari. Ratio ejus in medicinâ ſimilis ſuprà diƈtis : siccare, & excreſcentia conſumere, & perpurgare. Probatur linguâ, ut eam siccet taƈtu ſtatim, ſaporemque æris reddat.

XXXVIII. Unum etiamnum æris miraculum non omittemus. Servilia familia illuſtris in Faſtis, trientem æreum paſcit auro & argento, conſumentem utrumque. Origo atque natura ejus incomperta eſt mihi. Verba ipſa de eâ re Meſſalæ ſenis ponam. « Serviliorum familia habet trientem ſa» crum, cui ſummâ cum curâ magnifi» centiâque ſacra quotannis faciunt : quem » ferunt aliàs creviſſe, aliàs decreviſſe vi» deri, & ex eo aut honorem aut demi» nutionem familiæ significari ».

XXXIX. 14. Proximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimoque vitæ inſtrumento. Siquidem hoc tellurem ſcindimus, ſerimus arbuſta, ponimus pomaria, vites ſqualore deciſo annis omnibus cogimus juveneſcere. Hoc exſtruimus teƈta,

cædimus ſaxa, omneſque ad alios uſus ferro utimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus ſolùm, ſed etiam missili volucrique, nunc tormentis excuſſo, nunc lacertis, nunc verò pennato: quam ſceleratissimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem, ut ociùs mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennaſque ferro dedimus. Quamobrem culpa ejus non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum eſt poſſe innocens eſſe ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porſena, nominatim comprehenſum invenimus, ne ferro nisi in agriculturâ uterentur. Et cum ſtilo ſcribere intutum, ut vetuſtissimi auctores prodiderunt. Magni Pompeii in tertio conſulatu exſtat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum telum eſſe in Urbe.

XL. Et tamen vita ipſa non defuit honorem mitiorem habere ferro quoque. Ariſtonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato residentem pœnitentiâ, æs, ferrumque miſcuit, ut rubigine ejus per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc signum exſtat Thebis hodierno die. Eſt in eâdem urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum dei patientiâ inductus. Videmus & Romæ ſcyphos e fer-

ro dicatos in templo Martis Ultoris. Obſtitit eadem naturæ benignitas, exigentis a ferro ipſo pœnas rubigine : eâdemque providentiâ nihil in rebus mortalibus faciente, quàm quod infeſtissimum mortalitati.

XLI. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe inſulâ etiam Italiæ Ilvâ gignente : minimâque difficultate cognoſcuntur, ipſo colore terræ manifeſto. ſed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadociâ tantùm quæſtio eſt, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfuſa certo fluvio terra, neque aliter ferrum e fornacibus reddit.

Differentia ferri numeroſa. Prima in genere terræ cælive. Aliæ molle tantùm, plumboque vicinius ſubminiſtrant: aliæ fragile & æroſum, rotarumque usibus & clavis maximè fugiendum, cui prior ratio convenit. Aliud brevitate ſolâ placet, claviſque caligariis : aliud rubiginem celeriùs ſentit. Strictūræ vocantur hæ omnes, quod non in aliis metallis, a ſtringendâ acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia eſt: nucleuſque quidem ferri excoquitur in his ad indurandam aciem : aliquæ modò ad denſandas incudes, malleorumve roſtra. Summa autem differentia in aquâ eſt, cui ſubinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitavit lo-

ca gloriâ ferri, sicut Bilbilin in Hispaniâ & Turiassonem, Comum in Italiâ, cùm ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis pellibusque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex merâ acie temperantur: ceteris enim admiscetur mollior complexus. In nostro orbe aliubi vena bonitatem hanc præstat, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus. Quippe cùm in exacuendo oleares cotes, aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cùm excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, postea in spongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aquâ in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se ulciscitur. Contactum namque eo, celeriùs subinde rubiginem trahit.

XLII. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiâque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinetque longo tempore, aliud adprehendens ferrum, ut anulorum catena spectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum vivum, vulneraque tali asperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabriâ nascitur, non ille magnes verus caute continuâ, sed sparsâ bullatione, ita appellant: nescio an vitro fundendo per-

inde utilis: nondum enim expertus est quisquam: ferrum utique inficit eâdem vi. Magnete lapide Dinochares architectus Alexandriæ Arsinoes templum concamerare inchoaverat, ut in eo simulacrum ejus e ferro pendere in aere videretur. Intercessit mors & ipsius & Ptolemæi, qui id sorori suæ jusserat fieri.

XLIII. 15. Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus adluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex eâ materie est, ut in ambitu Oceani diximus. Ferrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile tundendo, neque antequam albescere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri simile. A rubigine vindicatur cerussâ, & gypso, & liquidâ pice. Hæc est temperatura a Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et exstare ferream catenam apud Euphratem amnem, in urbe quæ Zeugma appellatur, quâ Alexander Magnus ibi junxerat pontem, cujus anulos qui refecti sunt, rubigine infestari, carentibus eâ prioribus.

XLIV. Medicina e ferro est & alia, quàm secandi. Namque circumscribi circulos, terve circumlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & præfixisse in limine e fe-

pulcro evulsos clavos adversùs nocturnas lymphationes. Pungique leviter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorumque subitos, qui punctionem adferant. Quædam ustione sanantur: privatim verò canis rabidi morsus. Quippe etiam prævalente morbo, expavescentesque potum, ustâ plagâ illico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua, multis vitiis, privatim verò dysentericis.

XLV. Est & rubigo ipsa in remediis; & sic Telephum proditur sanasse Achilles, sive id æreâ, sive ferreâ cuspide fecit. Ita certè pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clavis veteribus. Potentia ejus ligare, siccare, sistere. Emendat alopecias illita. Utuntur & ad scabritias genarum, pusulasque totius corporis, cum cerâ & oleo myrteo: ad ignes verò sacros ex aceto: item ad scabiem, paronychia, in linteolis. Sistit & feminarum profluvia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrhâ subacta, & condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita lenit.

XLVI. Squama quoque ferri in usu est ex acie, aut mucronibus, maximè simili, sed acriore vi, quàm rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum adsumitur. Sanguinemque sistit, cùm vulnera maxi-

mè ferro fiant. Siſtit & feminarum profluvia. Imponitur & contra lienum vitia. Hæmorrhoidas compeſcit, ulcerumque ſerpentia. Et genis prodeſt, farinæ modo adſperſa pauliſper. Præcipua tamen commendatio ejus in hygremplaſtro ad purganda vulnera fiſtulaſque, & omne callum erodendum, & raſis oſſibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: picis oboli ſex, Cimoliæ cretæ drachmæ duæ: æris tusi drachmæ duæ: ſquamæ ferreæ, totidem: ceræ, ſex: olei ſextarius. His adjicitur, cùm ſunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

XLVII. 16. Sequitur natura plumbi. Cujus duo genera, nigrum, atque candidum. Pretiosissimum candidum, a Græcis appellatum cassiteron, fabuloſéque narratum in inſulas Atlantici maris peti, vitilibuſque navigiis circumſutis corio advehi. Nunc certum eſt, in Lusitaniâ gigni, & in Gallæciâ: ſummâ tellure arenosâ, & coloris nigri: pondere tantùm ea deprehenditur. Interveniunt & minuti calculi, maximè torrentibus siccatis. Lavant eas arenas metallici, & quod ſubſedit, coquunt in fornacibus. Invenitur & in aurariis metallis, quæ alutia vocant: aquâ immiſsâ eluente calculos nigros paulum candore variatos, quibus eadem gravitas quæ auro: & ideo in calathis, in quibus au-

rum colligitur, remanent cum eo: postea caminis separantur, conflatique in album plumbum resolvuntur. Non fit in Gallæciâ nigrum, cùm vicina Cantabria nigro tantùm abundet: nec ex albo argentum, cùm fiat ex nigro. Jungi inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidem secum sine nigro. Album habuit auctoritatem & Iliacis temporibus, teste Homero, cassiteron ab illo dictum.

Plumbi nigri origo duplex est: aut enim suâ provenit venâ, nec quidquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Ejus qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum: quod remansit in fornacibus, galena, quæ est tertia portio additæ venæ. Hæc rursus conflata, dat nigrum plumbum deductis partibus non duabus.

XLVIII. 17. Stannum illitum æneis vasis, saporem gratiorem facit, & compescit æruginis virus: mirumque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, ut diximus, Brundisii temperabantur, donec argenteis uti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur stannum additâ æris candidi tertiâ portione in plumbum album. Fit & alio modo: mixtis albi plumbi nigrique libris. Hoc nunc aliqui argentarium

appellant. Iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones ſunt, & tertia albi. Pretium ejus in libras, x. x. Hoc fiſtulæ ſolidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium vocant: & eo quæ volunt incoquunt. Pretia hujus faciunt in pondo c. lx. x. Albo per ſe ſincero pretia ſunt x. x. nigro, ſeptem. Albi natura plus aridi habet: contráque, nigri tota humida eſt. Ideo album nulli rei sine mixturâ utile eſt. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam prius liqueſcit argentum. Confirmant, quòd si minùs albo nigri quàm ſatis sit, miſceatur, erodi ab eo argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum invento, ita ut vix diſcerni possit ab argento, eaque incoctilia vocant. Deinde & argentum incoquere simili modo cœpere equorum maximè ornamentis, jumentorum jugis, in Alesiâ oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & eſſeda, & vehicula, & petorita exornare: similique modo ad aurea quoque, non modò argentea ſtaticula inanis luxuria pervenit: quæque in ſcyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis adteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in chartâ eſt, ut liquefactum pondere videatur, non calore, rupiſſe. India neque æs neque plumbum habet, gemmiſque ſuis ac margaritis hæc permutat.

XLIX. Nigro plumbo ad fiſtulas laminaſque utimur, laboriosiùs in Hiſpaniâ eruto, totaſque per Gallias: ſed in Britanniâ ſummo terræ corio adeò largè, ut lex ultro dicatur, « ne plus certo modo fiat ». Nigri generibus hæc ſunt nomina: Ovetanum, Caprarienſe, Oleaſtrenſe. Nec differentia ulla ſcoriæ, modò sit excocta diligenter. Mirumque in his ſolis metallis, quòd derelicta fertiliùs reviveſcunt. Hoc videtur facere laxatis ſpiramentis ad ſatietatem infuſus aer, æquè ut feminas quaſdam fecundiores facere abortus. Nuper id compertum in Bæticâ Santarensi metallo, quod locari ſolitum X. CC. M. annuis, poſtquam obliteratum erat, CCLV. locatum eſt. Simili modo Antonianum in eâdem provinciâ pari locatione pervenit ad pondo CCCC. vectigalis. Aquâ additâ non liqueſcere vaſa e plumbo conſtat: eadem, si in aquâ calculus æreuſve quadrans addatur, peruri.

L. 18. In medicinâ per ſe plumbi uſus eſt cicatrices reprimere: adalligatiſque lumborum & renum parti laminis frigidiore naturâ inhibere impetus Veneris. Viſaque in quiete Venerea ſponte naturæ erumpentia uſque in morbi genus, his laminis Calvus orator cohibuiſſe traditur, vireſque corporis ſtudiorum labori cuſtodiſſe. Nero (quoniam ita diis placuit) prin-

ceps, laminâ pectori impositâ sub eâ cantica exclamans, alendis vocibus demonstravit rationem. Coquitur ad medicinæ usus, patinis fictilibus, substrato sulphuris minuto, laminis impositis tenuibus, opertisque sulphure & ferro mixtis. Cùm coquitur, munienda in eo opere foramina spiritûs convenit: alioqui plumbi fornacium halitus noxius sentitur, & pestilens, & canibus ocissimè: omnium verò metallorum, muscis & culicibus: quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi limâ quæsitam sulphuri miscent: alii cerussam potiùs, quàm sulphur. Fit & lotura plurimi usûs in medicinâ, cùm se ipso teritur in mortariis plumbeis additâ aquâ cælesti, donec crassescat. Postea supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimum fuit, siccatum dividitur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt: quidam etiam plumbaginem admiscent: alii verò acetum, alii vinum, alii adipem, alii rosam. Quidam in mortario lapideo, & maximè Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt: candidiusque fit ita medicamentum. Id autem quod ustum est plumbum, lavatur, & teritur, ut cadmia. Potest adstringere, sistere, contrahere cicatrices. Usus enim ex eodem, & in oculorum medicamentis, & maximè contra procidentiam

eorum, & inanitatem ulcerum, excreſcentiave, rimaſque ſedis, aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maximè lotura plumbi facit: cinis autem uſti ad ulcera ſerpentia, aut ſordida: eademque, quæ chartis, ratio profectûs. Uritur autem in patinis per laminas minutas cum ſulphure, verſatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alii limatam ſcobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui ceruſſam miſcent pari menſurâ, aut hordeum, teruntque, ut in crudo dictum eſt, & præferunt sic tritum plumbum ſpodio Cyprio.

LI. Scoria quoque plumbi in uſu eſt, optimaque, quæ ad luteum maximè colorem accedit, sine plumbi reliquiis, aut ſulphuris ſpecie, & terrâ carens. Lavatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, idque ſæpius, uſque dum ſubsidat, quod utilissimum eſt: eoſdemque effectus habet, quos plumbum, ſed acriores. Mirari ſuccurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorumque fœditate intentatâ tot modis.

LII. Fit & ſpodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. La-

vatur in linteis raris aquâ cælesti, separaturque terrenum transfusione, cribratumque teritur. Quidam pulverem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato.

LIII. Est & molybdæna, quam alio loco galenam vocavimus, vena argenti plumbique communis. Melior hæc, quantò magis aurei coloris, quantóque minùs plumbosa, friabilis, & modicè gravis. Cocta cum oleo, jocineris colorem trahit. Adhærescit & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatissima quæ in Zephyrio fiat. Probantur minimè terrenæ, miniméque lapidosæ: coquuntur lavanturque scoriæ modo. Usus in liparas, ad lenienda refrigerandaque ulcera: emplastrisque, quæ non alligantur: sed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus mollissimisque partibus. Compositio ejus est libris tribus, & ceræ librâ unâ, olei tribus heminis, quod in senili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum spumâ argenti, & scoriâ plumbi, ad dysenteriam, & tenesmum, fovendo calida.

LIV. Psimmythium quoque, hoc est, cerussam, plumbariæ dant officinæ. Laudatissimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque ita destillantibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum, are-

factum molitur & cribratur, iterumque aceto mixto in pastillos dividitur, & in Sole siccatur æstate. Fit & alio modo: addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies decem, derasoque ceu situ, ac rursus rejecto, donec deficiat materia. Quod derasum est, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, misceturque rudiculis donec rubescat, & simile sandaracæ fiat. Dein lavatur dulci aquâ, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur similiter postea, & in pastillos dividitur. Vis ejus eadem, quæ suprà dictis: levissima tantùm ex omnibus: præterque ad candorem feminarum adhibetur. Est autem letalis potus, sicut spumæ argenti. Postea cerussa ipsa si coquatur, rufescit.

LV. Sandaracæ quoque propemodum dicta natura est. Invenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis: melior quò magis rufa, quóque magis virus redolens, ac pura, friabilisque. Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere. Summa ejus dos septica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle sumpta. Suspiriosis tussientibusque jucundè medetur, cum resinâ terebinthinâ in cibo sumpta. Suffita quoque cum cedro, ipso nidore iisdem medetur.

LVI. Et arrenicum ex eâdem est mate-

riâ. Quod optimum, coloris etiam in auro excellentis: quod verò pallidius aut sandaracæ simile eſt, deterius exiſtimatur. Eſt & tertium genus, quo miſcetur aureus color ſandaracæ. Utraque hæc ſquamoſa. Illud verò siccum, purumque, gracili venarum diſcurſu fissile. Vis eadem quæ ſuprà, ſed acrior. Itaque & cauſticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorum, carneſque narium, & condylomata, & quidquid excreſcit. Torretur, ut validiùs prosit, in novâ teſtâ, donec mutet colorem.

LIBER XXXV.

De picturâ & coloribus.

I. METALLORUM, quibus opes constant, naſcentiumque in eis natura indicata propemodum eſt: ita connexis rebus ut immenſa medicinæ silva, officinarumque tenebræ, & moroſa cælandi, fingendique, ac tinguendi ſubtilitas simul dicerentur. Reſtant terræ ipsius lapidumque genera, vel numerosiore ſerie, plurimis singula a Græcis præcipuè voluminibus tractata. Nos in iis brevitatem ſequemur utilem inſtituto: hoc modo nihil neceſſarium aut naturale omittentes.

1. Primúmque dicemus quæ reſtant de picturâ, arte quondam nobili, tunc cùm expeteretur a regibus populiſque, & illos nobilitante, quos eſſet dignata poſteris tradere: nunc verò in totum marmoribus pulſa, jam quidem & auro: nec tantùm ut parietes toti operiantur, verùm & interraſo marmore, vermiculatiſque ad effigies rerum & animalium cruſtis. Non placent jam abaci, nec ſpatia montis in cubi-

culo delitentia : cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inventum: Neronis verò, maculas quæ non essent, in crustis inserendo, unitatem variare, ut ovatus esset Numidicus, ut purpurâ distingueretur Synnadicus, qualiter illos nasci optarent deliciæ. Montium hæc subsidia deficientium : nec cessat luxuria id agere, ut quàm plurimùm incendiis perdat.

II. 2. Imaginum quidem picturâ quàm maximè similes in ævum propagabantur figuræ : quod in totum exolevit. Ærei ponuntur clypei, argenteæ facies surdo figurarum discrimine, statuarum capita permutantur, vulgatis jam pridem salibus etiam carminum. Adeò materiam malunt conspici omnes, quàm se nosci. Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis consuunt, alienasque effigies colunt, ipsi honorem non nisi in pretio ducentes, ut frangat heres, furisque detrahat laqueus. Itaque nullius effigie vivente, imagines pecuniæ, non suas, relinquunt. Iidem palæstras athletarum imaginibus, & ceromata sua exornant, & vultus Epicuri per cubicula gestant, ac circumferunt secum. Natali ejus vicesimâ Lunâ sacrificant, feriasque omni mense custodiunt, quas icadas vocant, ii maximè qui se ne viventes quidem nosci volunt. Ita est profectò : artes desidia perdidit : & quoniam animorum imagines

non ſunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud majores in atriis hæc erant quæ ſpectarentur, non signa externorum artificum, nec æra, aut marmora: expressi cerâ vultus singulis diſponebantur armariis, ut eſſent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: ſemperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui umquam fuerat, populus. Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Aliæ foris & circa limina domitarum gentium imagines erant, adfixis hoſtium ſpoliis, quæ nec emptori refigere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Exſtat Meſſalæ oratoris indignatio, quâ prohibuit inſeri genti ſuæ Lævinorum alienam imaginem. Similis cauſa Meſſalæ ſeni expreſſit volumina illa, quæ de Familiis condidit, cùm Scipionis Pomponiani transiſſet atrium, vidiſſetque adoptione teſtamentariâ Salutiones, (hoc enim fuerat cognomen,) Africanorum dedecore irrepentes Scipionum nomini. Sed pace Meſſalarum dixiſſe liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multóque honeſtius, quàm mereri, ne quis ſuas expeteret.

Non est prætereundum & novitium inventum. Siquidem non solùm ex auro argentove, aut certè ex ære in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in locis iisdem loquuntur: quinimmo etiam quæ non sunt, finguntur, pariuntque desideria non traditos vultus, sicut in Homero evenit. Quò majus (ut equidem arbitror) nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinii Pollionis hoc Romæ inventum, qui primus Bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui Bibliothecas magno certamine instituêre, non facilè dixerim. Imaginum amore flagrasse quosdam testes sunt & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & Marcus Varro benignissimo invento, insertis voluminum suorum fecunditati, non nominibus tantùm septingentorum illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, non passus intercidere figuras, aut vetustatem ævi contra homines valere, inventor muneris etiam diis invidiosi, quando immortalitatem non solùm dedit, verùm etiam in omnes terras misit, ut præsentes esse ubique, & credi possent.

III. 3. Et hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum verò clypeos in sacro vel

publico privatim dicare primus instituit (ut reperio) Appius Claudius, qui consul cum Servilio fuit anno Urbis CCLIX. Posuit enim in Bellonæ æde majores suos, placuitque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, utique si liberorum parvulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens favensque aspicit.

IV. Post eum M. Æmilius, collega in consulatu Quinti Lutatii, non in basilicâ modò Æmiliâ, verùm & domi suæ posuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Trojam pugnatum, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum: non ut perversa grammaticorum subtilitas voluit, a cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cujusque, qui fuerit usus illo. Pœni ex auro factitavere & clypeos, & imagines, secumque in castris tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis invenit Marcius, Scipionum in Hispaniâ ultor: isque clypeus supra fores Capitolinæ ædis usque ad incendium primum fuit. Majorum quidem nostrorum tanta securitas in eâ re adnotatur, ut L. Manlio, Q. Fulvio coss. anno Urbis DLXXV. M. Aufidius tutelæ Capitolii redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot jam lustra adsignabantur.

V. De

V. De picturæ initiis incerta, nec instituti operis quæstio est. Ægyptii sex millibus annorum apud ipsos inventam, priusquam in Græciam transiret, adfirmant, vanâ prædicatione, ut palam est. Græci autem alii Sicyone, alii apud Corinthios repertam, omnes umbrâ hominis lineis circumductâ. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, & monochromaton dictam, postquam operosior inventa erat: duratque talis etiam nunc. Inventam linearem dicunt a Philocle Ægyptio, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius, & Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum hi colore, jam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent, adscribere institutum. Primus invenit eas colorare, testâ (ut ferunt) tritâ, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Prisci Romani regis patrem, fugientem a Corintho injurias Cypseli tyranni, mox docebimus.

VI. Jam enim absoluta erat pictura etiam in Italiâ. Exstant certè hodieque antiquiores Urbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris; quibus equidem nullas æquè demiror tam longo ævo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuvii, ubi Atalante, & Helena, cominus pictæ sunt nu-

dæ ab eodem artifice, utraque excellentissimâ formâ, ſed altera ut virgo : ne ruinis quidem templi concuſſæ. Caius princeps eas tollere conatus eſt, libidine accenſus, si tectorii natura permisiſſet. Durant & Cære, antiquiores ipſæ. Fatebiturque, quiſquis eas diligenter æſtimaverit, nullam artium celeriùs conſummatam, cùm Iliacis temporibus non fuiſſe eam appareat.

VII. 4. Apud Romanos quoque honos maturè huic arti contigit. Siquidem cognomina ex eâ Pictorum traxerunt Fabii clariſſimæ gentis, princepſque ejus, cognominis ipſe, ædem Salutis pinxit anno Urbis conditæ CCCCL. quæ pictura duravit ad noſtram memoriam, æde Claudii principatu exuſtâ. Proximè celebrata eſt, in Foro Boario æde Herculis, Pacuvii poetæ pictura. Ennii ſorore genitus hic fuit : clarioremque eam artem Romæ fecit gloria ſcenæ. Poſtea non eſt ſpectata honeſtis manibus : nisi fortè quis Turpilium equitem Romanum noſtræ ætatis e Venetiâ velit referre, hodieque pulcris ejus operibus Veronæ exſtantibus. Lævâ is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Parvis gloriabatur tabellis extinctus nuper in longâ ſenectâ, Antiſtius Labeo prætorius, etiam proconſulatu provinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in riſu & contumeliâ erat. Fuit & principum

virorum non omittendum de picturâ celebre consilium. Qu. Pedius, nepos Qu. Pedii consularis triumphalisque, a Cæsare dictatore coheredis Augusto dati, cùm naturâ mutus esset, eum Messala orator, ex cujus familiâ pueri avia erat, picturam docendum censuit, idque etiam divus Augustus comprobavit. Puer magni profectûs in eâ arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increvit (ut existimo) a M. Valerio Max. Messalâ, cùm princeps tabulam picturæ prœlii, quo Carthaginienses & Hieronem in Siciliâ devicerat, proposuit in latere Curiæ Hostiliæ, anno ab Urbe conditâ ccccxc. Fecit hoc idem & L. Scipio, tabulamque victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit: idque ægre tulisse fratrem Africanum tradunt, haud immeritò quando filius ejus in illo prœlio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Æmiliani subiit Lucius Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm ejus oppugnationesque depictas proponendo in Foro, & ipse adsistens populo spectanti singula enarrando: quâ comitate proximis comitiis consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudii Pulcri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum similitudinem corvi decepti imagine advolarent.

VIII. Tabulis autem externis auctorita-

tem Romæ publicè fecit primus omnium Lucius Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Namque cùm in prædâ vendendâ rex Attalus distraxisset & x. vi. emisset tabulam Aristidis, Liberum patrem, pretium miratus, suspicatusque aliquid in eâ virtutis, quod ipse nesciret, revocavit tabulam, Attalo multum querente, & in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in Foro positas vulgò. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agentis sub Veteribus, cùm testis compellatus instaret: « Dic ergo, » Crasse, qualem me reris »? « Talem », inquit, ostendens in tabulâ pictum inficetissimè Gallum exserentem linguam. In Foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de quâ Teutonorum legatus respondit, interrogatus, « quanti eum æstimaret », « sibi » donari nolle talem vivum, verumque ».

IX. Sed præcipuam auctoritatem fecit publicè tabulis Cæsar dictator, Ajace & Medeâ ante Veneris Genetricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa vir rusticitati propior quàm deliciis. Exstat certè ejus oratio magnifica, & maximo civium digna, de tabulis omnibus signisque publicandis: quod fieri satius fuisset, quàm in villarum exsilia pelli. Verùm eadem illa torvitas tabulas duas Ajacis & Veneris

mercata est a Cyzicenis x. iii. In Thermarum quoque calidissimâ parte marmoribus incluserat parvas tabellas, paulo antè cùm reficerentur, sublatas.

X. Super omnes divus Augustus in Foro suo celeberrimâ in parte posuit tabulas duas, quæ belli faciem pictam habent & triumphum. Idem Castores ac Victoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mentione in templo Cæsaris patris. Idem in Curiâ quoque, quam in Comitio consecrabat, duas tabulas impressit parieti. Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, adstante cum baculo sene, cujus supra caput tabula bigæ dependet. Nicias scripsit se inussisse: tali enim usus est verbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salvâ ætatis differentiâ, supervolante aquilâ draconem complexâ. Philochares hoc suum opus esse testatus est: immensâ, vel unam si quis tantùm hanc tabulam æstimet, potentiâ artis, cùm propter Philocharem, ignobilissimos alioqui Glaucionem filiumque ejus Aristippum, senatus populusque Romanus tot sæculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar minimè comis imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

XI. 5. Hactenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis

primi pinxissent, diximus, cùm de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocaverint, qui deinde, & quæ invenerint, & quibus temporibus dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & invenit lumen atque umbras, differentiâ colorum alternâ vice sese excitante. Deinde adjectus est splendor, alius hic quàm lumen: quem quia inter hoc & umbram esset, appellaverunt tonon: commissuras verò colorum & transitus, harmogen.

XII. 6. Sunt autem colores austeri, aut floridi. Utrumque naturâ, aut mixturâ evenit. Floridi sunt, quos dominus pingenti præstat, minium, Armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicum, purpurissum. Ceteri austeri. Ex omnibus alii nascuntur, alii fiunt. Nascuntur Sinopis, rubrica, Parætonium, Melinum, Eretria, auripigmentum. Ceteri finguntur, primúmque quos in metallis diximus. Præterea e vilioribus, ochra, cerussa usta, sandaraca, sandyx, Syricum, atramentum.

XIII. Sinopis inventa est primùm in Ponto: nomen a Sinope urbe. Nascitur & in Ægypto, Balearibus, Africâ: sed optima in Lemno, & in Cappadociâ, effossa e speluncis. Quæ saxis adhæsit, excellit.

Glebis ſuus colos, extrà maculoſus. Hacque usi ſunt veteres ad ſplendorem. Species Sinopidis tres, rubra: & minùs rubens, & inter has media. Pretium optimæ in libras, x. ii. Uſus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Ejus, quæ ex Africâ venit, octoni aſſes: cicerculum appellant. Quæ magis ceteris rubet, utilior abacis. Idem pretium ejus, quæ preſſior vocatur, & eſt maximè fuſca. Uſus ejus ad baſes abacorum. In medicinâ verò blandus, emplaſtriſque & malagmatis, sive siccâ compositione ejus, sive liquidâ, facilis: contra ulcera in humore sita, veluti oris, ſedis. Alvum ſiſtit infuſa: feminarum profluvia, pota denarii pondere. Eadem aduſta siccat ſcabritias oculorum, e vino maximè.

XIV. Rubricæ genus in eâ voluere intelligi quidam ſecundæ auctoritatis: palmam enim Lemniæ dabant. Minio proxima hæc eſt, multùm antiquis celebrata, cum inſulâ, in quâ naſcitur. Nec nisi signata venumdabatur: unde & ſphragidem appellavere. Hac minium ſublinunt adulterantque. In medicinâ, præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circumlita. Ægilopas manare prohibet. Sanguinem rejicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renumque vitia, & purgationes fe-

minarum. Item & contra venena, & ser-pentium ictus terrestrium marinorumque, omnibus ideo antidotis familiaris.

XV. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris utilissima Ægyptia & Africana, quoniam maximè sorbentur picturis.

XVI. Nascitur autem & in ferrariis metallis ochra: ex eâ fit exustâ rubrica, in ollis novis luto circumlitis. Quò magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideoque & emplastris convenit, igni etiam sacro.

XVII. Sinopidis Ponticæ selibrâ, silis lucidi libris X. & Melini Græciensis duabus mixtis tritisque unà, per dies XII. leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cùm inducitur ligno.

XVIII. Parætonion nomen loci habet ex Ægypto: spumam maris esse dicunt solidatam cum limo: & ideo conchæ minutæ inveniuntur in eo. Fit & in Cretâ insulâ, atque Cyrenis. Adulteratur Romæ cretâ Cimoliâ decoctâ, conspissatâque. Pretium optimo in pondo sex, X. I. E candidis coloribus pinguissimum, & tectoriis tenacissimum, propter lævorem.

XIX. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insulâ. In Samo quoque nascitur: sed eo non utuntur pictores proprer nimiam pinguitudinem. Adcubantes effodiunt ibi inter saxa venas scru-

tantes. In medicinâ eumdem usum habet, quem Eretria creta. Præterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras sestertii singuli. Est & colos tertius e candidis, cerussæ, cujus rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodoti fundo inventa Smyrnæ, quâ veteres ad navium picturas utebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, ut diximus.

XX. Usta casu reperta incendio Piræei, cerussâ in orcis crematâ. Hac primus usus est Nicias suprà dictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium ejus in libras, X. VI. Fit & Romæ cremato sile marmoroso, & restincto aceto. Sine ustâ non fiunt umbræ.

XXI. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus, & Parrhasius usi. Refrigerat, emollitque. Explet vulnera, si coquatur, ad siccanda utilis : præcipua & capitis doloribus, & ad deprehendenda pura. Subesse enim ea intelligunt, si ex aquâ illita non arescat.

XXII. Sandaracam & ochram Juba tradit in insulâ Rubri maris Topazo nasci : inde nunc pervehuntur ad nos. Sandaraca quomodo fieret, diximus. Fit & adulterina ex cerussâ in fornace coctâ. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras, asses quini.

XXIII. Hæc si torreatur, æquâ parte rubricâ admixtâ, sandycem facit. Quamquam animadverto Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu:

Sponte suâ sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras, dimidium ejus, quod sandaracæ. Nec sunt alii duo colores majoris ponderis.

XXIV. Inter factitios est & Syricum, quo minium sublini diximus. Fit autem Sinopide & sandyce mixtis.

XXV. Atramentum quoque inter factitios erit, quamquam est & terra geminæ originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inventi sunt pictores, qui e sepulcris carbones infectos effoderent. Importuna hæc omnia ac novitia. Fit enim e fuligine pluribus modis, resinâ vel pice exustis. Propter quòd officinas etiam ædificavere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit e tedis. Adulteratur fornacum balinearumque fuligine, quo ad volumina scribenda utuntur. Sunt qui & vini fæcem siccatam excoquant: adfirmantque, si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. Polygnotus & Micon celeberrimi pictores Athenis, e vinaceis fecere: tryginon appellant. Apelles commentus est

ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocavit. Adportatur & Indicum, inexploratæ adhuc inventionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit & e tedis ligno combusto, tritisque in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admixto. Quod autem aceto liquefactum est, ægre eluitur.

XXVI. E reliquis coloribus, quos a dominis dari diximus, propter magnitudinem pretii, ante omnes est purpurissum e cretâ argentariâ: cum purpuris pariter tinguitur, bibitque eum colorem celeriùs lanis. Præcipuum est primum, fervente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum, egesto eo, additâ cretâ in jus idem. Et quoties id factum est, levatur bonitas pro numero, dilutiore sanie. Quare Puteolanum potiùs laudatur, quàm Tyrium, aut Gætulicum, vel Laconicum, unde pretiosissimæ purpuræ. Causa est, quòd hysgino maximè inficitur, rubiamque cogitur sorbere. Vilissimum a Canusio. Pretium huic a singulis denariis in libras, ad triginta. Pingentes sandyce sublitâ, mox ovo inducentes purpurissum, fulgorem minii faciunt. Si purpuram facere malunt, cæruleum sublinunt, mox purpurissum ex ovo inducunt.

XXVII. Ab hoc maxima auctoritas Indico. Ex Indiâ venit, arundinum ſpumæ adhæreſcente limo: cùm teritur, nigrum: at in diluendo mixturam purpuræ cæruleique mirabilem reddit. Alterum genus ejus eſt in purpurariis officinis innatans cortinis: & eſt purpuræ ſpuma. Qui adulterant, vero Indico tinguunt ſtercora columbina: aut cretam Selinusiam: vel anulariam vitro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod ſincerum eſt, flammam excellentis purpuræ: & dum fumat, odorem maris. Ob id quidam e ſcopulis id colligi putant. Pretium Indico, x. x. in libras. In medicinâ Indicum rigores & impetus ſedat, siccatque ulcera.

XXVIII. Armenia mittit, quod ejus nomine appellatur. Lapis eſt hic quoque chryſocollæ modo infectus: optimuſque eſt, qui maximè vicinus eſt, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ ejus tricenis nummis taxari. Inventa per Hiſpanias arena eſt, ſimilem curam recipiens. Itaque ad denarios ſenos vilitas rediit. Diſtat a cæruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorem. Uſum in medicinâ ad pilos tantùm alendos habet, maximéque in palpebris.

XXIX. Sunt etiamnum novitii duo colores, & viliſſimi. Viride quod Appianum vocatur, & chryſocollam mentitur, ceu

parum multa sint mendacia ejus. Fit & ex cretâ viridi, æstimatum sestertiis in libras.

XXX. Anulare quod vocant, candidum est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum ex cretâ, admixtis vitreis gemmis ex vulgi anulis, unde & anulare dictum.

XXXI. 7. Ex omnibus coloribus cretulam amant, udoque illini recusant, purpurissum, Indicum, cæruleum, Melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Ceræ tinguuntur iisdem coloribus ad eas picturas, quæ inuruntur, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, jam verò & onerariis navibus: quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Juvatque pugnaturos ad mortem, aut certè cædem, speciosè vehi. Quâ contemplatione tot colorum, tantâ varietate, subit antiquitatem mirari.

XXXII. Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere: ex albis Melino, ex silaceis Attico, ex rubris Sinopide Ponticâ, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cùm tabulæ eorum singulæ oppidorum venirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & Indiâ conferente fluminum suorum limum, & draconum & elephantorum saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cùm minor copia. Ita est, quo-

niam, ut suprà diximus, rerum, non animi, pretiis excubatur.

XXXIII. Et nostræ ætatis insaniam in picturâ non omittam. Nero princeps jusserat colosseum se pingi CXX. pedum in linteo, incognitam ad hoc tempus. Ea pictura cùm peracta esset in Maianis hortis, accensa fulmine cum optimâ hortorum parte conflagravit. Libertus ejus cùm daret Antii munus gladiatorium, publicas porticus investivit picturâ, ut constat, gladiatorum, ministrorumque omnium veris imaginibus redditis. Hic multis jam sæculis summus animus in picturâ. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta a C. Terentio Lucano. Is avo suo, a quo adoptatus fuerat, triginta paria in Foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit.

XXXIV. 8. Nunc celebres in eâ arte quàm maximâ brevitate percurram: neque enim instituti operis est ampla exsecutio. Itaque quosdam velut in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipsa conveniet attingi, sive exstant, sive intercidêre. Non constat sibi in hac parte Græcorum diligentia, multas post Olympiadas celebrando pictores, quàm statuarios, ac toreutas: primumque Olympiade nonagesimâ, cùm & Phidiam ipsum

initio pictorem fuisse tradatur, Olympiumque Athenis ab eo pictum : præterea in confesso sit, octogesimâ tertiâ fuisse Panænum fratrem ejus, qui clypeum intus pinxit, Elide, Minervæ, quam fecerat Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Jove Olympio adjutor. Quid quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in quâ erat Magnetum prœlium, a Candaule rege Lydiæ Heraclidarum novissimo, qui & Myrsilus vocitatus est, repensam auro? Tanta jam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesimâ Olympiade interiit Candaules: aut (ut quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, nisi fallor, manifestâ jam tum claritate artis adeò non absolutæ. Quod si recipi necesse est, simul apparet multò vetustiora principia esse, eosque qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto antè fuisse, Hygiemonem, Diniam, Charmadam, & qui primus in picturâ marem feminamque discrevit, Eumarum Atheniensem, figuras omnes imitari ausum : quique inventa ejus excoluit, Cimonem Cleonæum. Hic catagrapha invenit, hoc est, obliquas imagines: & variè formare vultus, respicientes, suspicientesque, & despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas pro-

tulit: præterque in veste & rugas, & sinus invenit. Panænus quidem frater Phidiæ, etiam prœlium Atheniensium adversùm Persas apud Marathona factum pinxit. Adeò jam colorum usus increbruerat, ut in eo prœlio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensium Miltiadem, Callimachum, Cynegirum: Barbarorum Datim, Artaphernem.

XXXV. 9. Quinimmo certamen picturæ etiam florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primusque omnium certavit cum Timagorâ Chalcidense, superatus ab eo Pythiis, quod & ipsius Timagoræ carmine vetusto apparet, chronicorum errore non dubio. Alii quoque post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucidâ veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimúmque picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, vultum ab antiquo rigore variare. Hujus est tabula in porticu Pompeii, quæ ante Curiam ejus fuerat: in quâ dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticum, quæ Pœcile vocatur, gratuitò, cùm partem ejus Micon mercede pingeret: unde major huic auctoritas. Siquidem Amphictyones, quod

eſt publicum Græciæ concilium, hoſpitia ei gratuita decrevere. Fuit & alius Micon, qui minoris cognomine diſtinguitur: cujus filia Timarete & ipſa pinxit.

XXXVI. Nonagesimâ autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephiſſodorus, Phryllus, Evenor pater Parrhasii, & præceptor maximi pictoris, de quo ſuis annis dicemus: omnes hi jam illuſtres, non tamen, in quibus hærere expoſitio debeat, feſtinans ad lumina artis: in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniensis nonagesimâ tertiâ Olympiade. Hic primus ſpecies exprimere inſtituit, primuſque gloriam penicillo jure contulit. Ejus eſt ſacerdos adorans, & Ajax fulmine incenſus, qui Pergami ſpectatur hodie: neque ante eum tabula ullius oſtenditur, quæ teneat oculos.

Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intravit, Olympiadis nonagesimæ quintæ anno quarto, audentemque jam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, a quibuſdam falsò in octogesimâ nonâ Olympiade positus, cùm fuiſſe neceſſe eſt Demophilum Himeræum, & Neſeam Thasium; quoniam utrius eorum diſcipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus ſuprà dictus verſus fecit, « Artem » ipsis ablatam Zeuxin ferre ſecum ». Opes

quoque tantas adquisivit, ut in oſtentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum teſſeris inſertum nomen ſuum oſtentaret. Poſtea donare opera ſua inſtituit, quòd ea nullo ſatis digno pretio permutari poſſe diceret, sicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopen, in quâ pinxiſſe mores videtur: & athletam. Adeóque sibi in illo placuit, ut verſum ſubſcriberet, celebrem ex eo, « Inviſurum aliquem faciliùs, quàm imi» taturum ». Magnificus eſt Jupiter ejus in throno, adſtantibus diis; & Hercules infans dracones ſtrangulans, Alcmenâ matre coram pavente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus, articuliſque: alioqui tantus diligentiâ, ut Agrigentinis facturus tabulam, quam in templo Junonis Laciniæ publicè dicarent, inſpexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, ut quod in quâque laudatissimum eſſet, pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo.

9. Æquales ejus & æmuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus, Parrhasius. Deſcendiſſe hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cùm ille detuliſſet uvas pictas tanto ſucceſſu, ut in ſcenam aves advolarent, ipſe detuliſſe linteum pictum, ita veritate repræſentatâ, ut Zeuxis, alitum judicio tumens, flagitaret tan-

dem remoto linteo oſtendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipſe volucres fefelliſſet, Parrhasius autem ſe artificem.

Fertur & poſtea Zeuxis pinxiſſe puerum uvas ferentem, ad quas cùm advolaſſet avis, eâdem ingenuitate processit iratus, operi, & dixit. « Uvas meliùs pinxi, » quàm puerum: nam si & hoc conſum» maſſem, avis timere debuerat ». Fecit & figlina opera, quæ ſola in Ambraciâ relicta ſunt, cùm inde Muſas Fulvius Nobilior Romam transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena eſt in Philippi porticibus: & in Concordiæ delubro Marſyas religatus.

Parrhasius Ephesi natus, & ipſe multa conſtituit. Primus ſymmetriam picturæ dedit, primus argutias vultûs, elegantiam capilli, venuſtatem oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hæc eſt in picturâ ſumma ſublimitas. Corpora enim pingere & media rerum, eſt quidem magni operis: ſed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere & desinentis picturæ modum includere, rarum in ſucceſſu artis invenitur. Ambire enim debet ſe extremitas ipſa, & sic desinere, ut promittat alia poſt ſe: oſtendatque etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam conceſſere Antigonus, & Xenocrates, qui de Picturis ſcripſere: prædi-

cantes quoque, non solùm confitentes. Alia multa graphidis vestigia exstant in tabulis ac membranis ejus, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur, sibi comparatus, in mediis corporibus exprimendis. Pinxit demon Atheniensium, argumento quoque ingenioso. Volebat namque varium, iracundum, injustum, inconstantem: eumdem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacemque, & omnia pariter ostendere. Idem pinxit Thesea, qui Romæ in Capitolio fuit: & Navarchum thoracatum. Et in unâ tabulâ, quæ est Rhodi, Meleagrum, Herculem, Persea. Hæc ibi ter fulmine ambusta, neque obliterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit & Archigallum: quam picturam amavit Tiberius princeps: atque, ut auctor est Decius Eculeo, LX. sestertiis æstimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem, infantemque, in manibus ejus: & Philiscum: & Liberum patrem adstante Virtute: & pueros duos, in quibus spectatur securitas, & ætatis simplicitas: item sacerdotem adstante puero cum acerrâ & coronâ. Sunt & duæ picturæ ejus nobilissimæ: hoplitites in certamine ita decurrens, ut sudare videatur: alter arma deponens, ut anhelare sentiatur. Laudantur & Æneas,

Castorque ac Pollux in eâdem tabulâ: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Ulysses. Fecundus artifex, sed quo nemo insolentiùs & arrogantiùs sit usus gloriâ artis. Namque & cognomina usurpavit, Abrodiætum se appellando, aliisque verbis principem artis, & eam ab se consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortum: & Herculem, qui est Lindi, talem a se pictum, qualem sæpe in quiete vidisset. Ergo magnis suffragiis superatus a Timanthe Sami, in Ajace armorumque judicio, herois nomine se molestè ferre dicebat, quòd iterum ab indigno victus esset. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis joci se reficiens.

Nam Timanthi vel plurimùm adfuit ingenii. Ejus enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, quâ stante ad aras periturâ, cùm mæstos pinxisset omnes, præcipuè patruum, & tristitiæ omnem imaginem consumpsisset, patris ipsius vultum velavit, quem dignè non poterat ostendere. Sunt & alia ingenii ejus exemplaria, veluti Cyclops dormiens in parvulâ tabellâ: cujus & sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit juxtà Satyros, thyrso pollicem ejus metientes. Atque in unius hujus operibus intelligitur plus semper, quàm pingitur: & cùm ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est. Pinxit & Heroa ab-

ſolutissimi operis, artem ipſam complexus viros pingendi : quod opus nunc Romæ in templo Pacis eſt.

Euxenidas hac ætate docuit Ariſtidem præclarum artificem : Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Eſt Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius auctoritas tanta fuit, ut diviſerit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere : Helladicum, & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diviſo Helladico tria facta ſunt : Ionicum, Sicyonium, Atticum.

Pamphili, cognatio & prœlium ad Phliuntem, ac victoria Atheniensium : item Ulyſſes in rate. Ipſe Macedo natione, ſed primus in picturâ omnibus literis eruditus, præcipuè arithmetice & geometrice, ſine quibus negabat artem perfici poſſe. Docuit neminem minoris talento annuo : quam mercedem ei Apelles & Melanthius dedêre. Et hujus auctoritate effectum eſt Sicyone primùm, deinde & in totâ Græciâ, ut pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc eſt, picturam in buxo docerentur, reciperenturque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui exercerent, mox ut honeſti : perpetuo interdicto ne ſervitia docerentur. Ideo neque in hac, neque in toreutice, ullius qui ſervierit opera celebrantur.

Clari etiam CVII. Olympiade exſtitere Echion, & Therimacus. Echionis ſunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia & Comœdia: Semiramis ex ancillâ regnum adipiſcens, anus lampadas præferens, & nova nupta verecundiâ notabilis.

Verùm omnes priùs genitos futuroſque poſtea ſuperavit Apelles Cous, Olympiade CXII. Picturæ plura ſolus propè, quàm ceteri omnes, contulit, voluminibus etiam editis, quæ doctrinam eam continent. Præcipua ejus in arte venuſtas fuit: cùm eâdem ætate maximi pictores eſſent, quorum opera cùm admiraretur, collaudatis omnibus. « Deeſſe iis unam Vene» rem » dicebat, quam Græci Charita vocant: « cetera omnia contigiſſe: ſed hac » ſoli ſibi neminem parem ». Et aliam gloriam uſurpavit, cùm Protogenis opus immenſi laboris ac curæ ſupra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, « Omnia ſibi « cum illo paria eſſe, aut illi meliora: » ſed uno ſe præſtare, quòd manum ille » de tabulâ non ſciret tollere »: memorabili præcepto, « Nocere ſæpe nimiam di» ligentiam ». Fuit autem non minoris ſimplicitatis, quàm artis. Melanthio de diſpoſitione cedebat, Aſclepiodoro de menſuris, hoc eſt, quanto quid a quo diſtare deberet.

Scitum eſt inter Protogenem & eum

quod accidit. Ille Rhodi vivebat : quò cùm Apelles adnavigasset, avidus cognoscendi opera ejus, famâ tantùm sibi cogniti, continuò officinam petit. Aberat ipse, sed tabulam amplæ magnitudinis in machinâ aptatam picturæ, anus una custodiebat. Hæc Protogenem foris esse respondit, interrogavitque, « a quo quæsitum diceret ». « Ab hoc », inquit Apelles : arreptoque penicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulam. Reverso Protogeni, quæ gesta erant, anus indicavit. Ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse « Apellem venisse : non » enim cadere in alium tam absolutum » opus ». Ipsumque alio colore tenuiorem lineam in illâ ipsâ duxisse, præcepisseque abeuntem, « si redisset ille, ostenderet, ad» jiceretque hunc esse quem quæreret » : atque ita evenit. Revertitur enim Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens ampliùs subtilitati locum. At Protogenes victum se confessus, in portum devolavit, hospitem quærens. Placuitque sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum præcipuo miraculo. Consumptam eam priore incendio domûs Cæsaris in Palatio audio: spectatam olim tanto spatio nihil aliud continentem, quàm lineas visum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem,

lem, & eo ipso allicientem, omnique opere nobiliorem.

Apelli fuit alioqui perpetua consuetudo, numquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in proverbium venit. Idem perfecta opera proponebat in pergulâ transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur auscultabat, vulgum diligentiorem judicem, quàm se præferens. Feruntque a sutore reprehensum, quòd in crepidis unâ pauciores intus fecisset ansas: eodem postero die, superbo emendatione pristinæ admonitionis, cavillante circa crus, indignatum prospexisse, denuntiantem, « ne supra crepidam judicaret », quod & ipsum in proverbium venit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam, ut diximus, ab alio pingi se, vetuerat edicto. Sed & in officinâ imperitè multa differenti silentium comiter suadebat, « rideri eum dicens a pueris qui colores tererent ». Tantum erat auctoritati juris in regem, alioqui iracundum: quamquam Alexander honorem ei clarissimo perhibuit exemplo. Namque cùm dilectam sibi ex pallacis suis præcipuè, nomine Campaspen, nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle jussisset, eum-

que, dum paret, captum amore sensisset, dono eam dedit: magnus animo, major imperio sui: nec minor hoc facto, quàm victoriâ aliquâ. Quippe se vicit, nec torum tantùm suum, sed etiam affectum donavit artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, ut quæ modò regis fuisset, modò pictoris esset. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant.

Apelles & in æmulis benignus. Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat suis, ut plerumque domestica: percunctantique « quanti liceret opera effecta », parvum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis poposcit: famamque dispersit, « se emere, ut pro suis venderet ». Ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem: nec nisi augentibus pretium, cessit.

Imaginem adeò similitudinis indiscretæ pinxit, ut (incredibile dictu) Apion grammaticus scriptum reliquerit, quemdam ex facie hominum addivinantem (quos metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos, aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo: quo regnante, Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio, invitatus ad cenam venit: indignantique Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, ut diceret a

quo eorum invitatus esset, arrepto carbone extincto e foculo, imaginem in pariete delineavit, adgnoscente vultum plani rege, ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, priùs excogitatâ ratione vitia condendi: obliquam namque fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potiùs deesse videretur: tantúmque eam partem e facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera ejus & exspirantium imagines. Quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu.

Venerem exeuntem e mari divus Augustus dicavit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene vocatur, versibus Græcis tali opere, dum laudatur, victo, sed illustrato. Hujus inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verùm ipsa injuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie: aliamque pro eâ Nero principatu substituit suo, Dorothei manu. Apelles inchoaverat aliam Venerem Cois, superaturus etiam suam illam priorem. Invidit mors peractâ parte: nec qui succederet operi ad scripta lineamenta inventus est. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem, in templo Ephesiæ Dianæ, viginti talentis auri. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam esse. Legentes meminerint omnia ea

quatuor coloribus facta. Immane tabulæ pretium, accepit aureos mensurâ, non numero.

Pinxit & Megabyzi, sacerdotis Dianæ Ephesiæ, pompam: Clitum equo ad bellum festinantem: galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare supervacuum est. Mirantur ejus Abronem Samii, & Menandrum regem Cariæ Rhodii. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenem tragœdum: Romæ Castorem & Pollucem, cum Victoriâ & Alexandro Magno: item belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas utrasque tabulas divus Augustus in Fori sui partibus celeberrimis dicaverat simplicitate moderatâ. Divus Claudius pluris existimavit, utrisque excisâ facie Alexandri, divi Augusti imaginem subdere. Ejusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ templo Herculem aversum: ut, quod est difficillimum, faciem ejus ostendat veriùs pictura, quàm promittat. Pinxit & heroa nudum: eâque picturâ naturam ipsam provocavit.

Est & equus ejus, sive fuit, pictus in certamine: quod judicium ad mutas quadrupedes provocavit ab hominibus. Namque ambitu æmulos prævalere sentiens, singulorum picturas inductis equis osten-

dit: Apellis tantùm equo adhinnivere, idque & poſtea ſemper illius experimentum artis oſtentatur. Fecit & Neoptolemum, ex equo adversùs Perſas, Archelaum cum uxore & filiâ, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus ejus operibus eumdem regem ſedentem in equo: Dianam ſacrificantium virginum choro mixtam: quibus viciſſe Homeri verſus videtur idipſum deſcribentis. Pinxit & quæ pingi non poſſunt, tonitrua, fulgura, fulgetraque: Bronten, Aſtrapen, Ceraùnobolian appellant.

Inventa ejus & ceteris profuere in arte. Unum imitari nemo potuit, quòd abſoluta opera atramento illinebat ita tenui, ut idipſum repercuſſu claritates colorum excitaret, cuſtodiretque a pulvere & ſordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magnâ: ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem ſpecularem intuentibus e longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus auſteritatem occultè daret.

Æqualis ejus fuit Ariſtides Thebanus. Is omnium primus animum pinxit, & ſenſus hominis expressit, quæ vocant Græci ethe: item perturbationes: durior paulo in coloribus. Hujus pictura eſt, oppido capto ad matris, morientis e vulnere,

mammam adrepens infans : intelligiturque sentire mater & timere, ne emortuo lacte sanguinem lambat. Quam tabulam Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prœlium cum Persis, centum homines eâ tabulâ complexus, pactusque in singulos mnas denas a tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit & currentes quadrigas, & supplicantem pæne cum voce : & venatores cum capturâ : & Leontionem pictorem : & Anapavomenen, propter fratris amorem. Item Liberum patrem, & Ariadnen, spectatos Romæ in æde Cereris : tragœdum, & puerum, in Apollinis : cujus tabulæ gratia interiit pictoris inscitiâ, cui tergendam eam mandaverat M. Junius prætor sub die ludorum Apollinarium. Spectata est & in æde Fidei in Capitolio imago senis cum lyrâ puerum docentis. Pinxit & ægrum sine fine laudatum. Quâ in arte tantùm valuit, ut Attalus rex unam tabulam ejus centum talentis emisse tradatur.

Simul, ut dictum est, & Protogenes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis subjectæ. Summa paupertas initio, artisque summa intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam & naves pinxisse usque ad annum quinquagesimum : argumentum esse, quòd cùm Athenis celeberrimo loco Mi-

nervæ delubri propylæon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum, & Hammoniada, quam quidam Nausicaam vocant, adjecerit parvulas naves longas in iis, quæ pictores parerga appellant: ut adpareret a quibus initiis ad arcem oſtentationis opera ſua perveniſſent. Palmam habet tabularum ejus Ialyſus, qui eſt Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cùm pingeret, traditur madidis lupinis vixiſſe, quoniam simul famem ſuſtinerent & sitim, ne ſenſus nimiâ dulcedine obſtrueret. Huic picturæ quater colorem induxit, ſubsidia injuriæ & vetuſtatis, ut decedente ſuperiore inferior ſuccederet. Eſt in eâ canis mirè factus, ut quem pariter caſus pinxerit. Non judicabat ſe exprimere in eo ſpumam anhelantis, cùm in reliquâ omni parte (quod difficillimum erat) sibi ipſe ſatis feciſſet. Diſplicebat autem ars ipſa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longiùs a veritate diſcedere, ſpumaque illa pingi, non ex ore naſci; anxio animi cruciatu, cùm in picturâ verum eſſe, non verisimile vellet: abſterſerat ſæpius, mutaveratque penicillum, nullo modo sibi adprobans. Poſtremò iratus arti, quòd intelligeretur, ſpongiam eam impegit inviſo loco tabulæ, & illa repoſuit ablatos colores, qualiter cura optaverat: fecitque in picturâ fortuna naturam. Hoc exemplo,

ejus similis & Nealcem successus in spumâ equi, similiter spongiâ impactâ, secutus dicitur, cùm pingeret poppyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstravit, & fortuna. Propter hunc Ialysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cum ab eâ parte solâ posset Rhodum capere, non incendit: parcentemque picturæ fugit occasio victoriæ. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est, Demetrii castris. Neque interpellatus prœliis inchoata opera intermisit omnino: nisi adcitus a rege interrogatusque, « Quâ fi» duciâ extra muros ageret », respondit, « Scire se cum Rhodiis illi bellum esse, » non cum artibus ». Disposuit ergo rex in tutelam ejus stationes, gaudens quòd posset manus servare, quibus jam pepercerat: & ne sæpius avocaret, ultro ad eum venit hostis, relictisque victoriæ suæ votis, inter arma & murorum ictus spectavit artificem. Sequiturque tabulam illius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem Anapavomenon vocant, ne quid desit temporis ejus securitati, tenentem tibias. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiscum tragœdiarum scriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Aristotelis philosophi: qui ei suadebat ut Alexandri Magni

opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potiùs eum tulere. Novissimè pinxit Alexandrum, ac Pana: fecit & signa ex ære, ut diximus.

Eâdem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetriâ mirabatur Apelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim diis dedit in singulos mnas tricenas: idemque Theomnesto in singulos heroas mnas vicenas.

His adnumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ, quæ tabula fuit in Capitolio in Minervæ delubro super ædiculam Juventatis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus imperator posuerat, victoria quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Ulyssi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, deûmque matrem in leone sedentem: item nobiles Bacchas adreptantibus Satyris: Scyllamque, quæ nunc est Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in eâ arte velocior. Tradunt namque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Telesti poetæ, monumentum, præfinito die, intra quem perageretur: nec multò antè venisse, tyranno in pœnam accenso: paucisque diebus absolvisse, celeritate & arte mirâ. Discipulos habuit Aristidem fratrem,

& Aristoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cujus tabula nullis postferenda, Cassandro regi picta, continuit Alexandri prœlium cum Dario. Idem pinxit lasciviam, in quâ tres Sileni comessantur. Hic celeritatem præceptoris secutus, breviores etiamnum quasdam picturæ compendiarias invenit.

Adnumeratur his & Nicophanes elegans & concinnus, ita ut venustate ei pauci comparentur. Cothurnus ei & gravitas artis. Multùm a Zeuxide & Apelle abest Apellis discipulus Perseus, ad quem de hac arte scripsit. Hujus fuerat ætatis Aristides Thebani discipulus. Fuerunt & filii, Niceros, & Ariston, cujus est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli, Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus.

XXXVII. Namque subtexi par est minoris picturæ celebres in penicillo, e quibus fuit Pyreicus, arte paucis postferendus: proposito, nescio an destruxerit se: quoniam humilia quidem secutus, humilitatis tamen summam adeptus est gloriam. Tonstrinas, sutrinasque pinxit, & asellos, & obsonia, ac similia: ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis consummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris veniere, quàm maximæ multorum. E diverso Mæniana, inquit Varro omnia operiebat Serapionis tabula sub Veteribus. Hic

ſcenas optimè pinxit, ſed hominem pingere non potuit. Contrà Dionyſius nihil aliud, quàm homines pinxit, ob id Anthropographos cognominatus. Parva & Callicles fecit: item Calates comicis tabellis: utraque Antiphilus. Nam & Heſionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minervâ, qui ſunt in Scholâ in Octaviæ porticibus: & in Philippi, Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emiſſo expaveſcentem: in Pompeiâ verò Cadmum, & Europen. Idem jocoso nomine Gryllum deridiculi habitûs pinxit. Unde hoc genus picturæ grylli vocantur. Ipſe in Ægypto natus didicit a Cteſidemo.

Decet non sileri & Ardeatis templi pictorem, præſertim civitate donatum ibi, & carmine, quod eſt in ipsâ picturâ his verſibus:

Dignis digna loco picturis condecoravit,
Reginæ Junonis ſupremi conjugis templum
Marcus Ludius Helotas Ætoliâ oriundus,
Quem nunc & pòſt ſemper ob artem hanc Ardea laudat.

Eaque ſunt ſcripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio, divi Auguſti ætate, qui primus inſtituit amœniſſimam parietum picturam, villas & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles

piſcinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optaret, varias ibi obambulantium species, aut navigantium, terrâque villas adeuntium aſellis aut vehiculis. Jam piſcantes, aucupanteſque, aut venantes, aut etiam vindemiantes ſunt in ejus exemplaribus: nobiles, paluſtri acceſſu villæ, ſuccollatis ſponſione mulieribus, labantes trepidiſque feruntur: plurimæ præterea tales argutiæ facetissimi ſalis. Idemque ſubdialibus maritimas urbes pingere inſtituit, blandissimo aſpectu, minimoque impendio.

Sed nulla gloria artificum eſt, nisi eorum qui tabulas pinxere: eóque venerabilior antiquitatis prudentia adparet. Non enim parietes excolebant dominis tantùm, nec domos uno in loco manſuras, quæ ex incendiis rapi non poſſent. Caſulâ Protogenes contentus erat in hortulo ſuo. Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnium eorum ars urbibus excubabat: pictorque res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber paulo ante divum Auguſtum: nisi flagitio insigni corrupiſſet artem, ſemper alicujus feminæ amore flagrans, & ob id deas pingens, ſed dilectarum imagine. Itaque in picturâ ejus ſcorta numerabantur. Fuit & nuper gravis ac ſeverus, idemque floridus, humilis rei pictor Amulius. Hujus erat Minerva, ſpe-

ſtantem ſpectans, quacumque aſpiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum gravitate, quòd ſemper togatus, quamquam in machinis. Carcer ejus artis domus aurea fuit: & ideo non exſtant exempla alia magnopere. Poſt eum fuere in auctoritate Cornelius Pinus, & Accius Priſcus, qui Honoris & Virtutis ædes imperatori Veſpaſiano Auguſto reſtituenti pinxerunt: ſed Priſcus antiquis ſimilior.

XXXVIII. 11. Non eſt omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triumviratu quodam loco deductus a magiſtratibus in nemoroſum hoſpitium, minaciter cum iis poſtero die expoſtulavit, ſomnum ademptum ſibi volucrum concentu. At illi draconem in longissimâ membranâ depictum circumdedere loco: eoque terrore aves tum ſiluiſſe narrantur, & poſtea cognitum eſt ita poſſe compeſci.

XXXIX. Ceris pingere, ac picturam inurere qui primus excogitaverit, non conſtat. Quidam Ariſtidis inventum putant, poſtea conſummatum a Praxitele. Sed aliquantò vetuſtiores encauſticæ picturæ exſtitere, ut Polygnoti, & Nicanoris, & Arceſilai Pariorum. Lysippus quoque Æginæ picturæ ſuæ inſcripſit ἐνέκαυσεν, quod profectò non feciſſet, nisi encauſticâ inventâ.

XL. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxiſſe tantùm encauſta, ſed etiam docuiſſe traditur Pausian Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, ejuſdemque primò diſcipulus. Pinxit & ipſe penicillo parietes Thebis, cùm reficerentur quondam a Polygnoto picti : multúmque comparatione ſuperatus exiſtimabatur, quoniam non ſuo genere certaſſet. Idem & lacunaria primus pingere inſtituit : nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Parvas pingebat tabellas, maximéque pueros. Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio eſſet illa. Quamobrem arti daturus & celeritatis famam, abſolvit uno die tabellam, quæ vocata eſt Hemeresios, puero picto. Amavit in juventâ Glyceram municipem ſuam, inventricem coronarum, certandoque imitatione ejus, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Poſtremò pinxit ipſam ſedentem cum coronâ, quæ e nobilissimis tabula appellata eſt Stephaneplocos, ab aliis Stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas ſuſtentaverat paupertatem. Hujus tabulæ exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit Dionysiis Athenis.

Pausias autem fecit & grandes tabulas, ſicut ſpectatam in Pompeii porticibus boum

immolationem. Eam enim picturam primus invenit, quam postea imitati sunt multi, æquavit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bovis ostendere vellet, adversum eum pinxit, non transversum: & abundè intelligitur amplitudo. Dein cùm omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condant nigro: hic totum bovem atri coloris fecit, umbræque corpus ex ipso dedit, magnâ prorsus arte in æquo exstantia ostendens, & in confracto solida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde e publico omnes propter æs alienum civitatis addictas, Scauri ædilitas Romam transtulit.

Post eum eminuit longè ante omnes Euphranor Isthmius, Olympiade centesimâ quartâ, idem qui inter fictores dictus est a nobis. Fecit & colossos: & marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocumque genere excellens, ac sibi æqualis. Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, & usurpasse symmetriam. Sed fuit universitate corporum exilior, capitibus articulisque grandior. Volumina quoque composuit de symmetriâ & coloribus. Opera ejus sunt, equestre prœlium, duodecim dii, Theseus, in quo dixit, « eumdem » apud Parrhasium rosâ pastum esse, suum

» verò carne ». Nobiles ejus tabulæ Ephesi, Ulyſſes ſimulatâ veſaniâ bovem cum equo jungens : & palliati cogitantes : dux gladium condens.

Eodem tempore fuit & Cydias, cujus tabulam Argonautas H-S. CXLIV. Hortensius Orator mercatus eſt, eique ædem fecit in Tuſculano ſuo.

Euphranoris autem diſcipulus fuit Antidotus. Hujus eſt clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicenque inter pauca laudatus.

Ipſe diligentior, quàm numeroſior, & in coloribus ſeverior, maximè inclaruit diſcipulo Niciâ Atheniensi, qui diligentiſſimè mulieres pinxit. Lumen & umbras cuſtodivit, atque ut eminerent e tabulis picturæ, maximè curavit. Opera ejus, Nemea advecta ex Asiâ Romam a Silano, quam in Curiâ diximus poſitam : item Liber pater in æde Concordiæ : Hyacinthus, quem Cæſar Auguſtus delectatus eo ſecum deportavit Alexandriâ captâ : & ob id Tiberius Cæſar in templo ejus dicavit hanc tabulam : & Diana. Epheſi verò eſt Megabyzi ſacerdotis Epheſiæ Dianæ ſepulcrum : Athenis Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis ſexaginta, potiúſque patriæ ſuæ donavit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus ſunt Calypſo, & Io, &

Andromeda: Alexander quoque in Pompeii porticibus præcellens, & Calypso sedens. Huic quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrimè canes expressit. Hic est Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus, quæ maximè opera sua probaret in marmoribus: « Quibus Nicias » manum admovisset »: tantùm circumlitioni ejus tribuebat. Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eumdem quidam faciant Olympiade centesimâ duodecimâ.

Niciæ comparatur, & aliquantò præfertur Athenion Maronites, Glaucionis Corinthii discipulus, & austerior colore, & in austeritate jucundior, ut in ipsâ picturâ eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum; & Athenis frequentiam, quam vocavere syngenicon. Item Achillem virginis habitu occultatum, Ulysse deprehendente. Et in unâ tabulâ insigni, quâque maximè inclaruit, agasonem cum equo. Quòd nisi in juventâ obiisset, nemo ei compararetur.

Est nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naves pinxit: captoque rege Perseo Athenas commigravit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idemque philosophus, magnæ in utrâque scientiâ auctoritatis. Itaque cùm L. Paulus devicto Perseo petisset ab Atheniensibus, ut sibi

quàm probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eumdem in utroque desiderio præstantissimum: quod ita Paulus quoque judicavit.

Timomachus Byzantius Cæsaris dictatoris ætate Ajacem, & Medeam pinxit, ab eo in Veneris Genetricis æde positas, octoginta talentis venumdatas. Talentum Atticum X. VI. M. taxat M. Varro. Timomachi æquè laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Præcipuè tamen ars ei favisse in Gorgone visa est.

Pausiæ filius & discipulus Aristolaus e severissimis pictoribus fuit: cujus sunt, Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes ejusdem Pausiæ discipulus placeat diligentiâ, quam intelligant soli artifices, aliàs durus in coloribus, & sile multus. Nam Socrates jure omnibus placet; talesque sunt ejus, cum Æsculapio filiæ, Hygia, Ægle, Panacea, Iaso; & piger, qui appellatur Ocnos, spartum torquens, quod asellus adrodit.

Hactenus indicatis in genere utroque proceribus, non silebuntur & primis pro-

ximi. Ariſtoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatus, ac pulcrâ aliàs domo ſplendeſcente, ipsiuſque pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierum penſa: Ptolemæo venante. Sed nobilissimo Satyro cum pelle pantherinâ, quem Apoſcopevonta appellant. Ariſtophon Ancæo vulnerato ab apro, cum ſociâ doloris Aſtypale: numeroſâque tabulâ, in quâ ſunt Priamus, Helena, Credulitas, Ulyſſes, Deiphobus, Dolus. Androbius pinxit Scyllin ancoras præcidentem Persicæ classis. Artemon Danaen, mirantibus eam prædonibus: reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram: nobilissimas autem, quæ ſunt in Octaviæ operibus: Herculem ab Oetâ monte Doridos exutâ mortalitate conſenſu deorum in cælum euntem: Laomedontis circa Herculem & Neptunum hiſtoriam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympia citra pulveris tactum (quod vocant aconiti) vicit. Cœnus, ſtemmata.

Ctesilochus Apellis diſcipulus petulanti picturâ innotuit, Jove Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiſcente inter obſtetricia dearum. Cleon, Cadmo: Ctesidemus, Oechaliæ expugnatione, & Laodamiâ. Clesides, reginæ Stratonices injuriâ. Nullo enim honore ex-

ceptus ab eâ, pinxit voluptantem cum piscatore, quem reginam amare sermo erat: eamque tabulam in portu Ephesi proposuit: ipse velis raptus est. Regina tolli vetuit, utriusque similitudine mirè expressâ. Cratinus comœdos Athenis in Pompeo pinxit.

Eutychidis bigam regit Victoria. Eudorus scenâ spectatur: idem & ex ære signa fecit.

Hippias, Neptuno & Victoriâ. Habron Amicitiam & Concordiam pinxit, & deorum simulacra.

Leontiscus, Aratum victorem cum tropæo: psaltriam. Leon, Sappho.

Nicearchus, Venerem inter Gratias & Cupidines: Herculem tristem insaniæ pœnitentiâ. Nealces Venerem, ingeniosus & sollers in arte. Siquidem cùm prœlium navale Ægyptiorum & Persarum pinxisset, quod in Nilo, cujus aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argumento declaravit, quod arte non poterat. Asellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei.

Oenias, syngenicon.

Philiscus, officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion, Scyllam.

Simonides, Agatharchum, & Mnemosynen. Simus, juvenem requiescentem: officinam fullonis Quinquatrus celebrantem: idemque Nemesin egregiam.

Theodorus & inungentem : idem ab Oreste matrem & Ægisthum interfici: bellumque Iliacum pluribus tabulis: quod est Romæ in Philippi porticibus : & Cassandram, quæ est in Concordiæ delubro. Leontium Epicuri cogitantem : Demetrium regem. Theon, Orestis insaniam, Thamyram citharœdum. Tauriscus, discobolum, Clytæmnestram, Paniscum, Polynicen regnum repetentem, & Capanea.

Non omittetur inter hos insigne exemplum. Namque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit, ut celebrem etiam discipulum reliquerit Pasiam, fratrem Æginetæ fictoris. Illud verò perquam rarum ac memoriâ dignum, etiam suprema opera artificum imperfectasque tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in majori admiratione esse, quàm perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipsæque cogitationes artificum spectantur: atque in lenocinio commendationis dolor est: manus, cùm id agerent, extinctæ desiderantur.

Sunt etiam nunc non ignobiles quidem; in transcursu tamen dicendi: Aristonides, Anaxander, Aristobulus Syrus, Arcesilaus Tisicratis filius, Corybas Nicomachi discipulus, Carmanides Euphranoris, Dio-

nysiodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus Philomachi ſtatuarii diſcipulus, Mnesitheus Sicyonius, Mnasitimus Ariſtonidæ filius & diſcipulus, Neſſus Habronis filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius, & Stadieus, Nicoſthenis diſcipuli; Xenon Neoclis diſcipulus Sicyonius.

Pinxere & mulieres, Timarete Miconis filia, Dianam in tabulâ, quæ Ephesi eſt in antiquissimis picturæ. Irene Cratini pictoris filia & diſcipula, puellam quæ eſt Eleusine: Calypſo, ſenem & præſtigiatorem Theodorum: Alciſthene, ſaltatorem: Ariſtarete Nearchi filia, & diſcipula, Æſculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo, Marci Varronis juventâ, Romæ & penicillo pinxit, & ceſtro in ebore, imagines mulierum maximè, & Neapoli anum in grandi tabulâ: ſuam quoque imaginem ad ſpeculum. Nec ullius velocior in picturâ manus fuit: artis verò tantùm, ut multùm manipretio antecederet celeberrimos eâdem ætate imaginum pictores, Sopolin & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de quâ hoc ſolum memoratur, diſcipulum ejus fuiſſe Autobulum.

XLI. Encauſto pingendi duo fuiſſe antiquitus genera conſtat, cerâ, & in ebo-

re, ceſtro, id eſt, viriculo, donec claſſes pingi cœpere. Hoc tertium adcessit, reſolutis igni ceris penicillo utendi, quæ piꝺura in navibus nec Sole, nec ſale, ventiſque corrumpitur.

Pingunt & veſtes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida vela poſtquam adtrivere illinentes non coloribus, ſed colorem ſorbentibus medicamentis. Hoc cùm fecere, non adparet in velis: ſed in cortinam pigmenti ferventis merſa, poſt momentum extrahuntur piꝺa. Mirumque, cùm sit unus in cortinâ colos, ex illo alius atque alius fit in veſte], accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec poſtea ablui poteſt: ita cortina non dubiè confuſura colores, si piꝺos acciperet, digerit ex uno, pingitque dum coquit. Et aduſtæ veſtes firmiores fiunt, quàm si non urerentur.

XLIII. 12. De piꝺurâ ſatis ſuperque: contexuiſſe his & plaſticen conveniat. Ejuſdem opere terræ fingere ex argillâ similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus invenit Corinthi, filiæ operâ: quæ capta amore juvenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie ejus ad lucernam in pariete lineis circumſcripsit: quibus pater ejus impreſsâ argillâ typum fecit, & cum ceteris fiꝺilibus induratum igni propoſuit: eumque ſervatum in Nympheo, donec Corinthum Mummius everteret,

tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen invenisse Rhœcum & Theodorum tradant, multò ante Bacchiadas Corintho pulsos. Demaratum verò ex eâdem urbe profugum, qui in Etruriâ Tarquinium Priscum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plasticen. Dibutadis inventum est, rubricam addere, aut ex rubrâ cretâ fingere. Primusque personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia prostypa vocavit. Postea idem ectypa fecit. Hinc & fastigia templorum orta: propter hunc plastæ appellati.

XLIV. Hominis autem imaginem gypso e facie ipsâ primus omnium expressit, cerâque in eam formam gypsi infusâ emendare instituit Lysistratus Sicyonius, frater Lysippi, de quo diximus. Hic & similitudinem reddere instituit: ante eum, quàm pulcherrimas facere studebant. Idem & de signis effigiem exprimere invenit. Crevitque res in tantum, ut nulla signa, statuæve, sine argillâ fierent. Quo adparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris.

XLV. Plastæ laudatissimi fuere Damophilus & Gorgasus, iidemque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum utroque genere artis suæ excoluerunt,

runt, versibus inscriptis Græcè, quibus significarunt a dextrâ opera Damophili esse, ab lævâ Gorgasi. Ante hanc ædem Tuscanica omnia in ædibus fuisse, auctor est M. Varro. Ex hac cùm reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse: item signa ex fastigiis dispersa. Fecit & Chalcosthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officinâ ejus Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, a quo facta poma & uvas, item pisces, quos aspectu discernere a veris vix posses. Idem magnificat Arcesilaum, Lucii Luculli familiarem, cujus proplasmata pluris venire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genetricem in Foro Cæsaris, & priusquam absolveretur, festinatione dedicandi positam. Deinde eidem a Lucullo H-S. LX. signum Felicitatis locatum, cui mors utriusque inviderit. Octavio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar a gypso factum talento. Laudat & Pasitelem, qui « plasticen matrem cælaturæ, & statuariæ, sculpturæque » dixit: & cùm esset in omnibus his summus, nihil umquam fecit, antequam finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maximè Etruriæ: adcitum a Fregellis, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Jovis in Capitolio dican-

dam. Fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitum: fictiles in faſtigio templi ejus quadrigas, de quibus ſæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieque materiæ nomen in Urbe retinet. Hæ enim tum effigies deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales deos coluere. Aurum enim & argentum ne diis quidem conficiebant.

XLVI. Durant etiam nunc pleriſque in locis talia simulacra. Faſtigia quidem templorum etiam in Urbe crebra, & municipiis, mirâ cælaturâ, & arte ævique firmitate ſanctiora auro, certè innocentiora. In ſacris quidem etiam inter has opes hodie, non murrhinis cryſtalliniſve, ſed fictilibus prolibatur simpuviis. Inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æſtimet: etiam ut omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia ejus, quæ adhuc diximus: vel adsiduitate ſatiant figlinarum opera, imbricibus, doliis ad vina excogitatis, ad aquas tubulis, ad balineas mammatis, ad tecta coctilibus laterculis frontatiſque: ob quæ Numa rex ſeptimum collegium figulorum inſtituit. Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus ſoliis condi maluere: sicut M. Varro, Pythagoreo modo, in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Major quoque pars

hominum terrenis utitur vasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Arretium in Italiâ: & calycum tantùm, Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispaniâ Saguntum, in Asiâ Pergamum. Habent & Tralles opera sua, Mutina in Italiâ: quoniam & sic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terrasque ultro citroque portantur, insignibus rotæ officinis. Erythris in templo hodieque ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistrique certamine, uter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Adrianis firmitas: nonnullis circa hoc quoque severitatis exemplis. Q. Coponium invenimus ambitûs damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cui suffragii latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat auctoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cenarum lautitia. Una erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis jam scilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis heredum auctione LXX. patinas venisse traditur. Nam nos cùm unam Æsopi tragœdiarum histrionis in naturâ avium diceremus festertiis centum stetisse, non dubito indignatos legentes. At hercules, Vitellius in principatu suo X. H-S.

condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mucianus altero consulatu suo, in conquisitione, exprobravit patinarum paludes Vitellii memoriæ: non illâ fœdiore, cujus veneno Asprenati reo Cassius Severus accusator objiciebat, interisse cxxx. convivas. Nobilitantur iis oppida quoque, ut Rhegium, & Cumæ. Samiâ testâ Matris deûm sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputare, nec aliter citra perniciem, M. Cælio credamus: qui linguam sic amputandam objecit gravi probro, tamquam & ipse jam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitavit ars? fractis etiam testis utendo sic, ut firmiùs durent tusis calce additâ, quæ vocant Signina. Quo genere etiam pavimenta excogitavit.

XLVII. 13. Verùm & ipsius terræ sunt alia commenta. Quis enim satis miretur pessimam ejus partem, ideoque pulverem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus: mersumque protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie, utique si Cumano misceatur cæmento?

Eadem est terræ natura & in Cyzicenâ regione: sed ibi non pulvis, verùm ipsa

terra qualibet magnitudine excisa, & demersa in mare, lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci, intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulida usque quidquid terræ adtingitur mari mutatur in saxa. Non multùm a pulvere Puteolano distat e Nilo arena tenuissimâ sui parte, non ad sustinenda maria fluctusque frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis. Inde certè Patrobio, Neronis principis liberto, advehebatur. Quin & Leonnato, & Cratero, ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non hercules magis, quàm de terræ usu in ceromatis, quibus exercendo juventus nostra corpora, vires animorum perdidit.

XLVIII. 14. Quid? non & in Africâ Hispaniâque ex terrâ parietes, quos appellant formaceos, quoniam in formâ circumdatis utrimque duabus tabulis inferciuntur veriùs, quàm instruuntur, ævis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omnique cæmento firmiores? Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenasque turres jugis montium impositas. Hinc & cespitum natura, castrorum vallis adcommodata, contra fluminum

impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis exſtrui, quis ignorat?

XLIX. Lateres non ſunt e ſabuloſo, neque arenoſo, multóque minùs calculoſo ducendi ſolo, ſed e cretoſo & albicante, aut ex rubricâ: vel si jam ex ſabuloſo, e maſculo certè. Finguntur optimè vere: nam ſolſtitio rimosi fiunt. Ædificiis non nisi bimos probant. Quin & intritam ipſam eorum, priùs quàm fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: Lydion, quo utimur, longum ſeſquipede, latum pede: alterum tetradoron, tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo a quatuor & quinque palmis, prout ſunt, nominantur. Eadem eſt latitudo. Minore in privatis operibus, majore in publicis utuntur in Græciâ. Pitanæ in Asiâ, & in ulteriore Hiſpaniâ, civitatibus Maxiluâ & Callento, fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aquâ. Sunt enim e terrâ pumicoſâ, cùm ſubigi poteſt, utilissimâ. Græci, præterquam ubi e silice fieri poterat ſtructura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant. De eo & publica opera & regias domos ſtruxere: murum Athenis, qui ad montem Hymettum ſpectat: Patris, ædes Jovis & Her-

culis, quamvis lapideas columnas & epiſtylia circumdarent: domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœsi, quam gerusian fecere: Halicarnassi, Mauſoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem excifum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturæ, ligneis formis incluſum, Romam deportavere in ædilitate, ad Comitium exornandum, Muræna & Varro. Cùm opus per ſe mirum eſſet, tranſlatum tamen magis mirabantur. In Italiâ quoque lateritius murus Arretii & Mevaniæ eſt. Romæ non fiunt talia ædificia, quia ſeſquipedalis paries non plus quàm unam contignationem tolerat. Cautumque eſt, ne communis crassior fiat, nec intergerivorum ratio patitur.

L. 15. Hæc sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maximè mira natura eſt ſulphuris, quo plurima domantur. Naſcitur in inſulis Æoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo inſulâ. In Italiâ quoque invenitur, in Neapolitano Campanoque agro, collibus qui vocantur Leucogæi. Ibi e cuniculis effoſſum, perficitur igni. Genera quatuor: vivum, quod Græci apyron vocant, naſcitur ſolidum, hoc eſt, glebâ: quo ſolùm ex omnibus generibus medici utuntur: cetera

enim liquore constant, & conficiuntur oleo incocta. Vivum effoditur, translucetque, & viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantùm officinis familiare. Tertio quoque generi unus tantùm est usus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantùm mollitiemque confert. Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda. Ceterò tanta vis est, ut morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, candens in calyce vini prunâque subditâ circumferens, exardescentis repercussu pallorem dirum velut defunctorum offundente conviviis. Natura ejus calfacit, concoquit: sed & discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris malagmatisque miscetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mirè prodest impositum. Aufert & lichenas a facie cum terebinthi resinâ, & lepras. Harpacticon vocatur a celeritate avellendi: avelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus: & contra scorpionum ictus. Vitiligines vivum nitro mixtum, atque ex aceto tritum & illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto sandaracato admixto. Habet & in religionibus locum, ad expiandas suffitu domos. Sentitur vis ejus & in aquis ferventibus. Neque alia res faciliùs accenditur: quo adparet ignium

vim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habent: ac lux ipsa eorum sulphurea est.

LI. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus e Judææ lacu, ut diximus, emergens: terra in Syriâ circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc utraque, & in densitatem coeunt. Est verò liquidum bitumen, sicut Zacynthium, & quod a Babylone invehitur. Ibi quidem & candidùm gignitur. Liquidum est & Apolloniaticum : quæ omnia Græci pissasphalton appellant, ex argumento picis & bituminis. Gignitur etiam pingue, liquorisque oleacei, in Siciliâ Agragantino fonte inficiens rivum. Incolæ id arundinum paniculis colligunt, citissimè sic adhærescens. Utuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad scabiem jumentorum. Sunt qui & naphtham, de quâ in secundo diximus volumine, bituminis generi adscribant. Verùm ardens ejus vis ignium naturæ cognata, procul ab omni usu abest.

Bituminis probatio, ut quàm maximè splendeat, sitque ponderosum ac grave: læve autem modicè, quoniam adulteratur pice. Vis quæ sulphuris: sistit, discutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur: item

ad lepras, lichenas, pruritusque corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem ejus genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur simul cum nitro illita. Tussim veterem & anhelitus cum vino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistitque alvum. Cum aceto verò potum discutit concretum sanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farinâ hordeaceâ impositum, emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. Glutinat nervos. Utuntur etiam ad quartanas bituminis drachmâ, & hedyosmi pari pondere cum myrrhæ obolo subacti. Comitiales morbos ustum deprehendit. Vulvarum strangulationes olfactum discutit cum vino & castoreo. Procidentes suffitu reprimit. Purgationes feminarum in vino potum elicit. In reliquo usu æramentis illinitur, firmatque ea contra ignes. Diximus & tingui solitas ex eo statuas, & illini. Calcis quoque usum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrariis fabrorum officinis tinguendo ferro, clavorumque capitibus, & multis aliis usibus.

LII. Nec minor, aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & ejus genera. In Cy-

pro candidum, & nigrum, exiguâ coloris differentiâ, cùm sit usûs magna: quoniam inficiendis claro colore lanis, candidum liquidumque utilissimum eſt: contráque fuſcis aut obſcuris, nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aquâ limoque, hoc eſt, terræ exſudantis naturâ. Corrivatum hieme, æſtivis Solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidius fit. Gignitur autem in Hiſpaniâ, Ægypto, Armeniâ, Macedoniâ, Ponto, Africâ: inſulis Sardiniâ, Melo, Liparâ, Strongyle. Laudatiſſimum in Ægypto, proximum in Melo. Hujus quoque duæ ſpecies, liquidum, ſpiſſumque. Liquidi probatio, ut sit limpidum, lacteumque, sine offenſis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur ſucco Punici mali. Sincerum enim mixturâ eâ nigreſcit. Alterum genus eſt pallidi & ſcabri, & quod inficiatur gallâ. Ideoque hoc vocant paraphoron. Vis liquidi aluminis adſtringere, indurare, rodere. Melle admixto ſanat oris ulcera, papulas, pruritusque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertiâ aluminis. Virus alarum ſudoreſque ſedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendumque per urinam ſanguinem. Emendat & ſcabiem nitro ac melanthio admixtis.

Concreti aluminis unum genus ſchiſton appellant Græci, in capillamenta quædam caneſcentia dehiſcens. Unde quidam trichitin potiùs appellavere. Hoc fit e lapide, ex quo & chalcitin vocant: ut sit ſudor quidam ejus lapidis in ſpumam coagulatus. Hoc genus aluminis minùs siſtit humorem inutilem corporis. Sed auribus magnopere prodeſt infuſum, vel illitum, vel oris ulceribus, dentibuſque, si ſaliva cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inſeritur aptè, verendiſque utriuſque ſexûs. Coquitur in patinis, donec liquari desinat.

Interioris eſt alterum generis, quod ſtrongylen vocant. Duæ ejus ſpecies, fungoſum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicoſum, & foraminum fiſtulis ſpongiæ simile, rotundumque naturâ, candido propius: cum quadam pinguitudine, sine arenis, friabile, nec inficiens nigritiâ. Hoc coquitur per ſe carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod Melinum vocant ab inſulâ Melo, ut diximus. Nulli vis major neque adſtringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum ſpiſſius. Oculorum ſcabritias extenuat: combuſtum utilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque siſtit in totum, foris illitum. Vulsis pilis

ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginem. Summa omnium generum vis in adstringendo: unde nomen Græcis. Ob id oculorum vitiis aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium ulcera. Putrescentia ulcerum compescit cum adipe, & hydropicorum eruptiones siccat. Et aurium vitia cum succo Punici mali: & unguium scabritias, cicatricumque duritias, & pterygia, ac perniones. Phagedænas ulcerum ex aceto, aut cum gallâ, pari pondere crematâ: lepras cum succo olerum: cum salis verò duabus partibus, vitia quæ serpunt: lendes & alia capillorum animalia, permixtum aquæ. Sic & ambustis prodest, & surfuribus corporum cum sero picis. Infunditur & dysentericis. Uvam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia, quæ in ceteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo advectum. Nam ad reliquos usus vitæ in coriis lanisque perficiendis, quanti sit momenti significatum est.

LIII. 16. Ab his pæne omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus. Samiæ duæ sunt, quæ collyrium, & quæ aster appellantur. Prioris laus, ut recens sit & lenissima, linguæque glutinosa. Altera glebosior, candida. Utraque uritur, ac lavatur. Sunt qui præferant prio-

rem. Profunt fanguinem exfpuentibus. Emplaftrifque quæ siccandi causâ componuntur, oculorum quoque medicamentis mifcentur.

LIV. Eretria totidem differentias habet. Namque & alba eft, & cinerea, quæ præfertur in medicinâ. Probatur mollitie: & quòd si ære perducatur, violaceum reddit colorem. Vis & ratio ejus in medendo dicta eft inter pigmenta.

LV. Lavatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfufa aquâ siccataque Solibus, iterum ex aquâ trita ac repofita, donec confidat, & digeri possit in paftillos. Coquitur in calycibus crebrò concussis.

LVI. Eft in medicaminibus & Chia terra candicans, effectûs ejufdem, qui Samiæ. Ufus ad mulierum maximè cutem. Idem & Selinusiæ. Lactei coloris hæc, & aquâ dilui celerrima. Eâdemque lacte dilutâ, & tectoriorum albaria interpolantur. Pnigitis Eretriæ simillima eft, grandioribus tantùm glebis, & glutinofa: cui effectus idem qui Cimoliæ, infirmior tamen. Bitumini simillima eft ampelitis. Experimentum ejus, si ceræ modo accepto oleo liquefcat, & si nigricans colos maneat toftæ. Ufus ad molliendum difcutiendumque. Ad hæc medicamentis additur, præcipuéque in calliblepharis, & inficiendis capillis.

LVII. Cretæ plura genera. Ex iis Cimoliæ duo ad medicos pertinentia, candidum, & ad purpurissum inclinans. Vis utrique ad discutiendos tumores, & sistendas fluxiones aceto adsumpto. Panos quoque & parotidas cohibet: & lichenas illita, pusulasque. Si verò aphronitrum & cyprus adjiciatur & acetum, & pedum tumores: ita ut in Sole curatio hæc fiat, & post sex horas aquâ salsâ abluatur. Testium tumoribus Cypro & cerâ additâ prodest. Et refrigerandi quoque natura cretæ est: sudoresque immodicos sistit illita. Atque ita papulas cohibet ex vino adsumpta in balineis. Laudatur maximè Thessalica. Nascitur & in Lyciâ circa Bubonem. Est & alius Cimoliæ usus in vestibus. Nam Sarda, quæ adfertur e Sardiniâ, candidis tantùm adsumitur, inutilis versicoloribus: & est vilissima omnium Cimoliæ generum: pretiosior Umbrica, & quam vocant saxum. Proprietas saxi, quòd crescit in macerando: atque pondere emitur; illa, mensurâ. Umbrica non nisi poliendis vestibus adsumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem adtingere, cùm lex Metilia exstet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Æmilius censores dedêre ad populum ferendam. Adeò omnia majoribus curæ fuere. Ergo ordo hic est. Primùm abluitur ve-

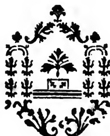
ſtis Sardâ, dein ſulphure ſuffitur: mox deſquamatur Cimoliâ, quæ eſt coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigreſcitque, & funditur ſulphure. Veros autem & pretioſos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contriſtatos ſulphure. Candidis veſtibus ſaxum utilius a ſulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimoliâ Tymphaico utitur gypſo.

LVIII. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Eſt & vilissima, quâ Circum præducere ad victoriæ notam, pedeſque venalium trans mare advectorum denotare inſtituerunt majores. Talemque Publium Lucilium mimicæ ſcenæ conditorem, & aſtrologiæ conſobrinum ejus Manilium Antiochum, item grammaticæ Staberium Erotem, eâdem nave advectos vidêre proavi.

18. Sed quid hos refero aliquo literarum honore commendatos. Talem in cataſtâ vidêre Chryſogonum Sullæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeii, Augenque Demetrii, quamquam & ipſa Pompeii credita eſt: Hipparchum M. Antonii, Menam & Menecratem Sex. Pompeii, alioſque deinceps, quos enumerare jam non eſt, e ſanguine Quiritium & proſcriptionum licentiâ ditatos. Hoc eſt insigne venalitiis gregibus, opprobriumque inſolentis fortunæ:

quod & nos adeò potiri rerum vidimus, ut prætoria quoque ornamenta decerni a ſenatu, jubente Agrippinâ Cl. Cæſaris, viderimus libertis : tantúmque non cum laureatis faſcibus remitti illò, unde cretatis pedibus advenïſſent.

LIX. 19. Præterea ſunt genera terræ proprietatis ſuæ, de quibus jam diximus : ſed & hoc loco reddenda natura. Ex Galatâ inſulâ, & circa Clupeam Africæ ſcorpiones necat : Balearis & Ebusitana ſerpentes.

LIBER XXXVI.

Lapidum natura.

I. 1. LAPIDUM natura reſtat, hoc eſt; præcipua morum inſania, etiam ut gemmæ cum ſuccinis, atque cryſtallinis, murrhiniſque sileantur. Omnia namque, quæ uſque ad hoc volumen tractavimus, hominum causâ genita videri poſſunt. Montes natura sibi fecerat ad quaſdam compages telluris viſceribus denſandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctuſque frangendos, ac minimè quietas partes coercendas durissimâ ſui materiâ. Cædimus hos, trahimuſque, nullâ aliâ, quàm deliciarum, causâ, quos tranſcendiſſe quoque mirum fuit. In portento propè majores habuere Alpes ab Annibale exſuperatas, & poſtea a Cimbris: nunc ipſæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Evehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: naveſque marmorum causâ fiunt, ac per fluctus, ſævissimam rerum naturæ

partem, huc illuc portantur juga, majore etiamnum veniâ, quàm cùm ad frigidos potus vas petitur in nubila, cæloque proximæ rupes cavantur, ut bibatur glacie. Secum quisque cogitet, cùm pretia horum audiat, cùm vehi trahique moles videat, quàm sine his fuerit beatior vita: ad quàm multorum neces sit necesse ista facere, veriùs pati mortales. Quos ob usus, quasve ad voluptates alias, nisi ut inter maculas lapidum jaceant? ceu verò non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cujusque gaudia hæc auferentibus.

II. 2. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Exstant censoriæ leges, glandia in cenis, gliresque, & alia dictu minora adponi vetantes. Marmora invehi, & maria hujus rei causâ transiri, quæ vetaret, lex nulla lata est. Dicat fortassis aliquis: non enim invehebantur. Id quidem falsò. Trecentas LX. columnas M. Scauri ædilitate ad scenam theatri temporarii, & vix uno mense futuri in usu, viderunt portari silentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Idipsum cur? aut quâ magis viâ irrepunt vitia, quàm publicâ? Quo enim alio modo in privatos usus illa venêre, ebora, aurum, gemmæ? aut quid omnino diis relinquimus? Verùm esto, indulserint publicis voluptatibus: etiamne tacuerunt ma-

ximas earum, atque adeò duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? nec clam illud occultéque factum est. Satisdari sibi damni infecti coegit redemptor cloacarum, cùm in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cavere utilius fuerat? Tacuere tantas moles in privatam domum trahi præter fictilia deorum fastigia.

III. 3. Nec potest videri Scaurus rudi & hujus mali improvidæ civitati obrepsisse quodam vitii rudimento. Jam L. Crassum oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures sex, aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in jurgiis ob id «Venerem Palatinam» appellaverat. Nimirum ista omisere, moribus victis: frustraque interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potiùs, quàm irritas, esse leges maluerunt. Hæc & quæ sequentur, meliores esse nos probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed priùs, quàm de marmoribus dicamus, hominum in iis proferenda judicamus pretia. Antè igitur artifices percensebimus.

IV. 4. Marmore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scylis, geniti in Cretâ insulâ, etiamnum Medis imperantibus, priúsque quàm Cyrus in

Persis regnare inciperet, hoc eſt, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem ſe contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorumdam ſimulacra publicè locaverant Sicyonii, quæ priùs quàm abſolverentur, artifices injuriam queſti abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonem fames invasit ac ſterilitas, mærorque dirus. Remedium petentibus, Apollo Pythius reſpondit, « Si Dipœnus & » Scylis deorum simulacra perfeciſſent ». Quod magnis mercedibus obſequiiſque impetratum eſt. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Minervæ, quod e cælo poſtea tactum eſt.

5. Cùm ii eſſent, jam fuerat in Chio inſulâ Malas ſculptor: dein filius ejus Micciades, ac deinde nepos Archermus, cujus filii Bupalus & Athenis clarissimi in eâ ſcientiâ fuere, Hipponactis poetæ ætate, quem certum eſt LX. Olympiade fuiſſe. Quòd si quis horum familiam ad proavum uſque retro agat, inveniet artis ejus originem cum Olympiadum origine cœpiſſe. Hipponacti notabilis fœditas vultûs erat: quamobrem imaginem ejus laſciviâ jocorum ii propoſuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum deſtrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compuliſſe: quod falſum eſt. Complura enim in finitimis in-

ſulis simulacra poſtea fecere, sicut in Delo, quibus ſubjecerunt carmen, « Non vi» tibus tantùm cenſeri Chium, ſed & ope» ribus Archermi filiorum ». Oſtendunt & Iasii Dianam manibus eorum factam. Et in ipsâ Chio narrata eſt operis eorum Dianæ facies in ſublimi posita, cujus vultum intrantes triſtem, exeuntes hilaratum putant. Romæ signa eorum ſunt in Palatinâ æde, Apollinis in faſtigio, & in omnibus fere quæ divus Auguſtus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Lesbo inſulâ. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleonæ operibus refertæ fuere. Omnes autem tantùm candido marmore usi ſunt e Paro inſulâ, quem lapidem cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut auctor eſt Varro, multis poſtea candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensium lapicidinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, glebâ lapidis unius cuneis dividentium ſolutâ imaginem Sileni exſtitiſſe.

Non omittendum, hanc artem tantò vetuſtiorem fuiſſe, quàm picturam, aut ſtatuariam, quarum utraque cum Phidiâ cœpit, LXXXII. Olympiade, poſt annos circiter trecentos triginta duos. Et ipſum Phidiam tradunt ſcalpsiſſe marmora, Veneremque ejus eſſe Romæ in Octaviæ operibus eximiæ pulcritudinis. Alcamenem

Athenienſem (quod certum eſt) docuit in primis nobilem, cujus ſunt opera Athenis complura in ædibus ſacris, præclaraque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν Κήποις. Huic ſummam manum ipſe Phidias impoſuiſſe dicitur. Ejuſdem diſcipulus fuit Agoracritus Parius, & ætate gratus. Itaque e ſuis operibus pleraque nomini ejus donaſſe fertur. Certavere autem inter ſe ambo diſcipuli Venere faciendâ. Vicitque Alcamenes non opere, ſed civitatis ſuffragiis, contra peregrinum ſuo faventis. Quare Agoracritus eâ lege ſignum ſuum vendidiſſe traditur « Ne Athe-» nis eſſet, & appellaſſe Nemeſin ». Id poſitum eſt Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus ſignis prætulit. Eſt & in Matris Magnæ delubro in eâdem civitate Agoracriti opus.

Phidiam clariſſimum eſſe per omnes gentes, quæ Jovis Olympii famam intelligunt, nemo dubitat : ſed ut meritò laudari ſciant, etiam qui opera ejus non viderunt, proferemus argumenta parva, & ingenii tantùm. Neque ad hoc Jovis Olympii pulcritudine utemur, non Minervæ Athenis factæ amplitudine, cùm ſit ea cubitorum viginti ſex ; ebore hæc & auro conſtat : ſed ſcuto ejus, in quo Amazonum prœlium cælavit intumeſcente ambitu parmæ : ejuſdem concavâ parte deo,

rum & gigantum dimicationem: in soleis verò Lapitharum & Centaurorum: adeò momenta omnia capacia artis illi fuere. In basi autem quod cælatum est, Pandoras genesin appellavit: ibi dii sunt XX. numero nascentes, Victoriâ præcipuè mirabili. Periti mirantur & serpentem, ac sub ipsâ cuspide æream sphingem. Hæc sunt obiter dicta de artifice numquam satis laudato: simul ut noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in parvis.

Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloriâ superavit etiam semet. Opera ejus sunt Athenis in Ceramico: sed ante omnia, & non solùm Praxitelis, verùm & in toto orbe terrarum, Venus, quam ut viderent multi, navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, simulque vendebat, alteram velatâ specie, quam ob id quidem prætulerunt, quorum conditio erat, Coi, cùm alteram etiam eodem pretio detulisset, severum id ac pudicum arbitrantes: rejectam Gnidii emerunt, immensâ differentiâ famæ. Voluit etiam postea a Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs civitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum se promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò: illo enim signo Praxiteles nobilitavit Gnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conspici possit undique effigies deæ, favente

ipsâ,

ipsâ, ut creditur facto. Nec minor ex quacumque parte admiratio est. Ferunt amore captum quemdam, cùm delituisset noctu, simulacro cohæsisse, ejusque cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum: Liber pater Bryaxidis: & alter Scopæ, & Minerva: nec majus aliud Veneris Praxiteliæ specimen, quàm quòd inter hæc sola memoratur. Ejusdem est & Cupido objectus a Cicerone Verri, ille propter quem Thespiæ visebantur, nunc in Octaviæ scholis positus. Ejusdem & alter nudus in Pario coloniâ Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate, & injuriâ. Adamavit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Servilii: Boni Eventûs, & Bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio: item & Mænades, & quas Thyadas vocant, & Caryatidas: & Sileni, in Pollionis Asinii monumentis, & Apollo, & Neptunus.

Praxitelis filius Cephissodorus & artis heres fuit. Cujus laudatum est Pergami symplegma, signum nobile, digitis corpori veriùs, quàm marmori, impressis. Romæ ejus opera sunt: Latona in Palatii delubro: Venus in Pollionis Asinii monumentis: & intra Octaviæ porticus in

Junonis æde Æſculapius, ac Diana.

Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem, & Pothon, & Phaethontem, qui Samothrace ſanctissimis cærimoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum, Veſtam ſedentem laudatam in Servilianis hortis, duaſque chametæras circa eam, quarum pares in Asinii monumentis ſunt, ubi & Canephoros ejuſdem. Sed in maximâ dignatione delubro Cn. Domitii in Circo Flaminio Neptunus ipſe, & Thetis, atque Achilles, Nereides ſupra delphinos & cete & hippocampos ſedentes. Item Tritones, chorusque Phorci, & priſtes, ac multa alia marina, omnia ejuſdem manûs, præclarum opus, etiam si totius vitæ fuiſſet. Nunc verò præter ſuprà dicta, quæque neſcimus, Mars eſt etiamnum ſedens coloſſeus ejuſdem, in templo Bruti Callaici apud Circum eumdem. Præterea Venus in eodem loco nuda Praxiteliam illam antecedens, & quemcumque alium locum nobilitatura.

Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorumque acervi omnes a contemplatione talium abducunt, quoniam otioſorum & in magno loci silentio apta admiratio talis eſt. Quâ de causâ ignoratur artifex ejus quoque Veneris, quam Veſpasianus imperator in operibus Pacis ſuæ dicavit, an-

tiquorum dignam famâ. Par hæsitatio eſt in templo Apollinis Sosiani, Nioben cum liberis morientem, Scopas an Praxiteles fecerit: item Janus pater in ſuo templo dicatus ab Auguſto, ex Ægypto advectus, utrius manûs sit, jam quidem & auro occultatur. Similiter in Curiâ Octaviæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum adfirmatur, Alcibiadem eſſe principem formâ in eâ ætate.

Multa in eâdem ſcholâ sine auctoribus placent. Satyri quatuor: ex quibus unus Liberum patrem pallâ velatum Veneris præfert, alter Liberam similiter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim ſedat: duæque Auræ velificantes ſuâ veſte. Nec minor quæſtio eſt in Septis, Olympum & Pana, Chironemque cum Achille, qui fecerint: præſertim cùm capitali ſatiſdatione fama judicet dignos.

Scopas habuit æmulos eâdem ætate, Bryaxin, & Timotheum, & Leocharem, de quibus simul dicendum eſt, quoniam pariter cælavere, Mauſolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centesimæ anno ſecundo. Opus id ut eſſet inter ſeptem miracula, ii maximè artifices fecere. Patet ab auſtro & ſeptemtrione ſexagenos ternos pedes, brevius a frontibus, toto circuitu pedes quadringentos undecim: ad-

tollitur in altitudinem viginti quinque cubitis: cingitur columnis triginta sex. Pteron vocavere. Ab oriente cælavit Scopas, a septemtrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occasu Leochares. Priúsque quàm peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus exstrui jusserat, obiit. Non tamen recesserunt nisi absoluto jam, id gloriæ ipsorum artisque monumentum judicantes: hodieque certant manus. Adcessit & quintus artifex. Namque supra pteron, pyramis altitudine inferiorem æquavit, vigintiquatuor gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adjecta centum quadraginta pedum altitudine totum opus includit.

Timothei manu Diana Romæ est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Evander. In magnâ admiratione est & Hercules Menestrati: & Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cujus contemplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in propylæo Atheniensium, quas Socrates fecit, alius ille quàm pictor, idem ut aliqui putant. Nam Myronis illius, qui in ære laudatur, anus ebria est Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Asinius, ut fuit acris vehementiæ, sic quoque spectari mo-

numenta ſua voluit. In iis ſunt Centauri Nymphas gerentes Archesitæ, Theſpiades Cleomenis, Oceanus & Jupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Tauriſci, non cælatoris illius, ſed Tralliani. Jupiter hoſpitalis Pamphili Praxitelis diſcipuli. Zethus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculumque, ex eodem lapide, Rhodo advecta opera Apollonii & Tauriſci. Parentum ii certamen de ſe fecere: Menecratem videri professi, ſed eſſe naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur. Ad Octaviæ verò porticum Apollo Philiſci Rhodii in delubro ſuo. Item Latona & Diana, & Muſæ novem, & alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octaviæ verò porticus, in æde Junonis, ipſam deam Dionysius, & Polycles aliam: Venerem eodem loco Philiſcus: cetera signa Praxiteles. Timarchidis filii Jovem, qui eſt in proximâ æde, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod eſt alterum in terris ſymplegma nobile. Venerem lavantem ſeſe: Dædalum ſtantem Polycharmus. Ex honore apparet in magnâ auctoritate habitum Lysiæ opus, quod in Palatio ſuper arcum divus Auguſtus honori Octavii patris ſui dicavit, in ædiculâ columnis ad-

ornatâ. Id eſt quadriga curruſque, & Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Servilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dercylidis pyctas, Amphiſtrati Calliſthenem hiſtoriarum ſcriptorem.

Nec multò plurium fama eſt, quorumdam claritati in operibus eximiis obſtante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari poſſunt, ſicut in Laocoonte, qui eſt in Titi imperatoris domo, opus omnibus& picturæ & ſtatuariæ artis præponendum. Ex uno lapide eum & liberos draconumque mirabiles nexus de conſilii ſententiâ fecere ſummi artifices, Ageſander & Polydorus & Athenodorus Rhodii. Similiter Palatinas domos Cæſarum replevere probatiſſimis ſignis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & ſingularis Aphrodiſius Trallianus. Agrippæ Pantheum decoravit Diogenes Athenienſis: & Caryatides in columnis templi ejus probantur inter pauca operum: ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci minùs celebrata.

Inhonorus eſt, nec in templo ullo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humanâ ſacrificaverunt victimâ, humi ſtans, ante aditum porticûs ad Nationes. Sitæ

fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis; quarum unam adamavit eques Romanus Junius Pisciculus, ut tradit Varro: admiratur & Pasiteles, qui & quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græciâ Italiæ orâ, & civitate Romanâ donatus cum iis oppidis, Jovem fecit eboreum in Metelli æde, quà Campus petitur. Accidit ei, cùm in navalibus, ubi feræ Africanæ erant, per caveam intuens leonem cælaret, ut ex aliâ caveâ panthera erumperet, non levi periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur: sed quæ fecerit, nominatim non refertur.

Arcesilaum quoque magnificat Varro, cujus se marmoream habuisse leænam tradit, aligerosque ludentes cum eâ Cupidines, quorum alii religatam tenerent, alii e cornu cogerent bibere, alii calcearent soccis, omnes ex uno lapide. Idem & a Coponio XIV. nationes, quæ sunt circa Pompeii theatrum, factas auctor est.

Invenio & Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauram atque Batrachum obliterari convenit, qui fecere templa Octaviæ porticibus inclusa, natione ipsi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuisse eos putant, ac suâ impensâ construxisse, inscriptionem sperantes. Quâ negatâ, hoc tamen alio modo

usurpasse. Sunt etiamnum in columnarum spiris inscalpta nominum eorum argumenta, lacerta atque rana. In Jovis æde exstitisse picturam, cultusque reliquos omnes femineis argumentis constat. Etenim factâ Junonis æde cùm inferrentur signa, permutasse geruli traduntur: & id religione custoditum, velut ipsis diis sedem ita partitis. Ergo & in Junonis æde cultus est, qui Jovis esse debuit.

Sunt & in parvis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cujus quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: & Callicrates, cujus formicarum pedes atque alia membra pervidere non est.

V. 6. Hæc sint dicta de marmorum scalptoribus, summâque claritate artificum: quo in tractatu subit mentem non fuisse tum auctoritatem maculoso marmori. Fecere e Thasio Cycladum insularum, æquè & e Lesbio: lividius hoc paulo. Versicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentissimus luxuriæ interpres, primus & rarò adtigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ causâ (nondum enim ista intelligebantur) sed quia firmiores aliter statui non poterant. Sic est inchoatum Athenis templum Jovis Olympii, ex quo Sulla Capitolinis ædibus advexerat columnas. Fuit tamen inter lapi-

dem atque marmor differentia jam & apud Homerum. Dicit enim « marmoreo ſaxo percuſſum » : ſed hactenus. Regias quoque domos cùm laudatissimè præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantùm adornans. Primùm (ut arbitror) versicolores iſtas maculas Chiorum lapicidinæ oſtenderunt, cùm exſtruerent muros, faceto in id M. Ciceronis ſale : omnibus enim oſtentabant, ut magnificum. « Multò, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide feciſſetis ». Et hercules, non fuiſſet picturæ honos ullus, non modò tantus, in aliquâ marmorum auctoritate.

VI. Secandi marmor in cruſtas neſcio an Cariæ fuerit inventum. Antiquissima, quod equidem inveniam, Halicarnassi Mauſoli domus Proconnesio marmore exculta eſt, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis c. anno ſecundo, Urbis Romæ anno CCCLXXV.

VII. Primum Romæ parietes cruſtâ marmoris operuiſſe totius domûs ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrûm C. Cæſaris in Galliâ. Neque indignatio sit tali auctore inventâ re. Hic namque eſt Mamurra Catulli Veronensis carminibus proſciſſus, quem, ut res eſt, domus ipsius clariùs, quàm Catullus, dixit habere, quidquid ha-

buiſſet Comata Gallia. Namque adjecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam nisi e marmore columnam habuiſſe, omnes ſolidas e Caryſtio aut Lunensi.

VIII. M. Lepidus Catuli in conſulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit magnâ reprehensione. Is fuit conſul anno Urbis DCLXXVI. Hoc primum invecti Numidici marmoris veſtigium invenio, non in columnis tamen, cruſtiſve: ut ſuprà Caryſtii: ſed in maſsâ ac vilissimo liminum uſu. Poſt hunc Lepidum ferme quadriennio L. Lucullus conſul fuit, qui nomen (ut adparet ex re) Lucullео marmori dedit, admodum delectatus illo: primuſque Romam invexit, atrum alioqui, cùm cetera maculis aut coloribus commendentur. Naſcitur autem in Chio inſulâ, ſolumque pæne horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primùm, ut arbitror, marmoreos parietes habuit ſcena M. Scauri, non facilè dixerim ſectos, an ſolidis glebis positos, sicuti eſt hodie Jovis Tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim ſecti marmoris veſtigia invenio in Italiâ.

IX. Sed quiſquis primùm invenit ſecare, luxuriamque dividere, importuni ingenii fuit. Arenâ hoc fit, & ferro videtur fieri, ſerrâ in prætenui lineâ pre-

mente arenas, versandoque, tractu ipso secante. Æthiopica ad hæc maximè probatur. Nam id quoque adcessit, ut ad Æthiopas usque peteretur, quod faceret marmora: immo verò in Indos, quò margaritas quoque peti severis moribus indignum erat. Hæc proximè laudatur. Mollior tamen, quæ Æthiopica. Illa nullâ scabritie secat. Indica non æquè lævigat: sed eâ combustâ polientes marmora fricare jubentur. Simile & Naxiæ vitium est, & Coptidi, quæ vocatur Ægyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secandis. Postea reperta est arena non minùs probanda, ex quodam Adriatici maris vado, æstu nudante, obſervatione non facili. Jam quidem quacumque arenâ secare e fluviis omnibus fraus artificum ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim arena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, majusque opus scabritia politură relinquit. Ita sectæ adtenuantur crustæ. Rursusque Thebaica polituris adcommodatur, & quæ fit e poro lapide, aut e pumice.

X. 7. Signis e marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis, atque limandis, Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insulâ genitæ. Vicere postea ex Armeniâ vectæ.

XI. Marmorum genera & colores non

attinet dicere in tantâ notitiâ : nec facile eſt enumerare in tantâ multitudine. Quoto cuique enim loco non ſuum marmor invenitur ? Et tamen celeberrimi generis dicta ſunt in ambitu terrarum cum gentibus ſuis. Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, ſed multa & ſub terrâ ſparſa. Pretiosissimi quædam generis, sicuti Lacedæmonium viride, cunctiſque hilarius. Sic & Auguſteum, ac deinde Tiberianum, in Ægypto Auguſti ac Tiberii primùm principatu reperta. Differentiaque eorum eſt ab ophite, cùm sit illud ſerpentium maculis simile, unde & nomen accepit : quòd hæc maculas diverſo modo colligunt, Auguſteum undatim criſpum in vertices, Tiberianum ſparsâ, non convolutâ canitie.

Neque ex ophite columnæ, nisi parvæ admodum, inveniuntur. Duo ejus genera : molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores ſedare adalligati, & ſerpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari jubent candicantem. Contra ſerpentes autem a quibuſdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellant, a colore cineris. Vocatur & Memphites a loco, gemmantis naturæ. Hujus uſus conteri, & iis, quæ urenda sint aut ſecanda, ex aceto illini. Obſtupeſcit ita corpus, nec ſentit cruciatum.

Rubet porphyrites in eâdem Ægypto: ex eo candidis intervenientibus punctis Leptopsephos vocatur. Quantislibet molibus cædendis sufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Claudio Cæsari procurator ejus in Urbem ex Ægypto advexit Vitrasius Pollio, non admodum probatâ novitate. Nemo certè postea imitatus est. Invenit eadem Ægyptus in Æthiopiâ, quem vocant basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Unde & nomen ei dedit. Numquam hic major repertus est, quàm in templo Pacis ab imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili, xvi. liberis circà ludentibus, per quos totidem cubita summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant, Memnonis statuæ dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis crepare dicunt.

XII. Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec usquam aliubi, nasci putavere nostri veteres: Sudines in Carmaniâ. Potoriis primùm vasis inde factis, dein pedibus lectorum fellisque: Nepos Cornelius tradit magno fuisse miraculo, cùm P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se. Variatum in hoc lapide postea est.

Namque pro miraculo insigni, quatuor modicas in Theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus in cenatione, quam Callistus Cæsaris Claudii libertorum potentiâ notus sibi exædificaverat.

8. Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optimè servare incorrupta dicitur. Idem exustus emplastris convenit. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ. Hic ceteris candidior: probatissimus verò in Carmaniâ, mox in Indiâ: jam quidem & in Syriâ Asiâque. Vilissimus autem & sine ullo nitore in Cappadociâ. Probantur quàm maximè mellei coloris, in vertices maculosi, atque non translucidi. Vitia in iis, corneus color aut candidus, & quidquid simile vitro est.

XIII. Paulum distare ab eo in unguentorum fide multi existimant Lygdinos in Paro repertos: amplitudine, quâ lances craterasque non excedant, antea ex Arabiâ tantùm advehi solitos, candoris eximii.

Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos: Corallitico in Asiâ reperto, mensuræ non ultra bina cubita, candore proximo ebori, & quadam similitudine. E diversò niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quamquam & Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspe-

ctu declinante. Idemque liquatur igni, ac funditur ad usum vitri.

Thebaicus interstinctus aureis guttis, invenitur in Africæ parte Ægypto adscriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam utilitate naturali conveniens.

Circa Syenen verò Thebaidis Syenites, quem antè pyrrhopœcilon vocabant.

XIV. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos. Radiorum ejus argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Ægyptio.

Primus omnium id instituit Mestres, qui in Solis urbe regnabat, somnio jussus: hoc ipsum inscriptum in eo: etenim scalpturæ illæ effigiesque, quas videmus, Ægyptiæ sunt literæ.

Postea & alii regum in suprà dictâ urbe, Sochis quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, ubi fuit Mnevidis regia, posuit alium, longitudine undecentenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

Opus id fecisse dicuntur CXX. M. hominum. Ipse rex, cùm subrecturus esset, verereturque ne machinæ ponderi non sufficerent, quò majus periculum curæ artificum denuntiaret, filium suum adalliga-

vit cacumini, ut salus ejus apud molientes prodesset & lapidi. Hac admiratione operis effectum est, ut cùm oppidum id expugnaret Cambyses rex, ventumque esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem juberet molis reverentiâ, qui urbis nullam habuerat.

Sunt & alii duo, unus a Zmarre positus, alter a Raphio, sine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ statuit unum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Exciderat eum Necthebis rex purum: majusque opus in devehendo statuendove multò fuit, quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui devectum tradunt rate: Callixenus a Phœnice, fossâ perductâ usque ad jacentem obeliscum e Nilo; navesque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita ut subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrimque: postea egestis laterculis adlevatas naves excepisse onus. Statutum autem in sex talis e monte eodem, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic fuit in Arsinoeo positus ab rege suprà dicto, munus amoris in conjugem, eamdemque sororem Arsinoen. Inde eum navalibus incommodum Maximus quidam præfectus Ægypti transtulit in forum, re-

ciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod postea omisit.

Et alii duo sunt Alexandriæ ad portum, in Cæsaris templo, quos excidit Mestres rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia adcessit difficultas mari Romam devehendi, spectatis admodum navibus. Divus Augustus priorem advexerat, miraculique gratiâ Puteolis navalibus perpetuis dicaverat: sed incendio consumpta est. Divus Claudius aliquot per annos adservatam, quâ Caius Cæsar importaverat, omnibus quæ umquam in mari visæ sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex pulvere exædificatis, perductam Ostiam, portûs gratiâ mersit: alia ex hoc cura navium, quæ Tiberi subveherent. Quo experimento palam fit, non minùs aquarum huic amni esse, quàm Nilo.

Is autem obeliscus, quem divus Augustus in Circo magno statuit, excisus est a rege Semneserteo, quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit, LXXXII. pedum, & dodrantis, præter basim ejusdem lapidis: is verò, qui est in Campo Martio, novem pedibus minor, a Sesostride. Inscripti ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum philosophiâ continent.

XV. 10. Ei, qui est in Campo, divus Augustus addidit mirabilem usum, ad deprehendendas Solis umbras, dierumque ac

noctium ita magnitudines, strato lapide ad magnitudinem obelisci, cui par fieret umbra, brumæ confectæ die, sextâ horâ; paulatimque per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret: digna cognitu res & ingenio fecundo. Manilius mathematicus apici auratam pilam addidit, cujus umbra vertice colligeretur in se ipsâ, aliàs enormiter jaculante apice, ratione (ut ferunt) a capite hominis intellectâ. Hæc observatio triginta jam fere annis non congruit, sive Solis ipsius dissono cursu, & cæli aliquâ ratione mutato, sive universâ tellure a centro suo aliquid emotâ, ut deprehendi & in aliis locis accipio: sive Urbis tremoribus, ibi tantùm gnomone intorto, sive inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quamquam ad altitudinem impositi oneris in terram quoque dicantur acta fundamenta.

11. Tertius Romæ in Vaticano Caii & Neronis principum Circo, ex omnibus unus omnino factus est imitatione ejus, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Ejusdem remanet & alius centum cubitorum, quem post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacravit.

XVI. 12. Dicantur obiter & pyramides in eâdem Ægypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cùm fa-

ciendi eas caufa a plerifque tradatur, ne pecuniam fucceffloribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs effet otiofa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit: veftigia complurium inchoatarum exftant. Una eft in Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipfo dicemus. Totidem, ubi fuit Mœridis lacus, hoc eft, foffa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum implevere famâ, fanè confpicuæ undique adnavigantibus, sitæ funt in parte Africæ, monte faxeo fterilique, inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, a Nilo minùs quatuor millia paffuum, a Memphi VII. M. D. vico adposito, quem vocant Busirin, in quo funt adfueti fcandere illas.

XVII. Ante has eft fphinx, vel magis narranda, quasi silveftre numen adcolentium. Amasin regem putant in eâ conditum, & volunt invectam videri. Eft autem faxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monftri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII. eft, altitudo a ventre ad fummam apsidem in capite, LXII.

Pyramis amplissima ex Arabicis lapicidinis conftat. Trecenta LX. hominum

millia annis XX. eam conftruxiffe produntur. Tres verò factæ annis LXXVIII. & mensibus IV. Qui de iis fcripferint, funt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Ariftagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander polyhiftor, Butorides, Antifthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non conftat a quibus factæ sint, juftissimo cafu obliteratis tantæ vanitatis auctoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in raphanos, & allium, ac cæpas, mille fexcenta talenta erogata. Amplissima octo jugera obtinet foli, quatuor angulorum paribus intervallis, per feptingentos octoginta tres pedes singulorum laterum, altitudo a cacumine, pedes XV. s. Alterius intervalla singula per quatuor angulos pares, DCCXXXVII. comprehendunt. Tertia minor quidem prædictis, fed multò fpectatior, Æthiopicis lapidibus, adfurgit CCCLXIII. pedibus inter angulos. Veftigia ædificationum nulla exftant. Arena latè pura circùm, lentis similitudine, qualis in majori parte Africæ. Quæftionum fumma eft, quanam ratione in tantam altitudinem fubvecta sint cæmenta. Alii enim nitro ac fale adaggeratis cum crefcente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alii lateribus e luto factis, in privatas domos diftributis. Nilum enim non putant rigare potuiffe, multò

humiliorem. In pyramide maximâ est intus puteus octoginta sex cubitorum, flumen illo admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniumque similium deprehendere invenit Thales Milesius, umbram metiendo, quâ horâ par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidum miracula: supremumque illud, ne quis regum opus, miretur minimam ex his, sed laudatissimam, a Rhodope meretriculâ factam. Æsopi fabularum philosophi conserva quondam & contubernalis hæc fuit, majore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu.

XVIII. Magnificatur & alia turris a rege facta in insulâ Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam constitisse octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quod in eâ permiserit Sostrati Gnidii architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Usus ejus, nocturno navium cursu ignes ostendere, ad prænuntianda vada, portûsque introitum: quales jam compluribus locis flagrant, ut Ostiæ, ac Ravennæ. Periculum in continuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam e longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

XIX. 13. Dicamus & labyrinthos, vel

portentosissimum humani impendii opus, ſed non, ut exiſtimari poteſt, falſum.

Durat etiam nunc in Ægypto in Heracleopolite nomo, qui primus factus eſt ante annos, ut tradunt, ter mille ſexcentos, a Peteſucco rege, sive Tithoe. Quamquam Herodotus totum opus regum eſſe dicit, novissimique Pſammetichi. Cauſam faciendi variè interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuiſſe, Lyceas ſepulcrum Mœridis: plures Soli ſacrum id exſtructum, quod maximè creditur.

Hinc utique ſumpsiſſe Dædalum exemplar ejus labyrinthi, quem fecit in Cretâ, non eſt dubium, ſed centesimam tantùm portionem ejus imitatum, quæ itinerum ambages, occurſuſque, ac recurſus inexplicabiles continet: non (ut in pavimentis, puerorumve ludicris campeſtribus videmus) brevi laciniâ millia paſſuum plura ambulationis continentem: ſed crebris foribus inditis, ad fallendos occurſus, redeundumque in errores eoſdem. Secundus hic fuit ab Ægyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italiâ. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Ægyptius (quod miror equidem) introitu, lapide e Pario columnis: reliquis e Syenite molibus compositis, quas diſſolvere ne ſæcula quidem possint: adjuvantibus Heracleopolitis, qui id opus inviſum mirè

infeſtavere. Poſitionem operis ejus ſingulaſque partes enarrare non eſt, cùm ſit in regiones diviſum, atque in præfecturas (quas vocavi nomos) ſedecim nominibus earum, totidem vaſtis domibus adtributis: præterea templa omnium Ægypti deorum contineat, ſuperque Nemeſes quindecim ædiculis incluſerit, pyramides complures quadragenarum ulnarum, ſenas radicum oras obtinentes. Fessi jam eundo perveniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cenacula clivis excelſa, porticus quoque deſcenduntur nonagenis gradibus: intus columnæ de porphyrite lapide, deorum ſimulacra, regum ſtatuæ, monſtriferæ effigies. Quarumdam autem domorum talis eſt ſitus, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile exsiſtat. Majore autem in parte transitus eſt per tenebras. Aliæ rurſus extra murum labyrinthi ædificiorum moles: itron appellant. Inde aliæ perfoſſis cuniculis ſubterraneæ domus. Fecit unus omnino pauca ibi Circummon ſpado Necthebis regis, ante Alexandrum Magnum annis quinquagenis. Id quoque traditur, fulsiſſe trabibus ſpinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis adſurgerent. De Ægyptio & Cretico labyrinthis, ſatis dictum eſt.

Lemnius ſimilis illis, columnis tantùm centum quinquaginta memorabilior fuit:

quarum in officinâ turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Exstantque adhuc reliquiæ ejus, cùm Cretici Italicique nulla vestigia exstent.

Namque & Italicum dici convenit, quem fecit sibi Porsena rex Etruriæ sepulcri causâ, simul ut externorum regum vanitas quoque ab Italis superetur. Sed cùm excedat omnia fabulositas, utemur ipsius M. Varronis in expositione ejus verbis : « Sepultus est, inquit, sub urbe » Clusio : in quo loco monumentum re- » liquit lapide quadrato quadratum : sin- » gula latera pedum trecenûm, alta quin- » quagenûm : inque basi quadratâ intus » labyrinthum inextricabilem : quo si quis » improperet sine glomere lini, exitum » invenire nequeat. Supra id quadratum » pyramides stant quinque, quatuor in an- » gulis, in medio una : in imo latæ pe- » dum quinûm septuagenûm, altæ cen- » tum quinquagenûm : ita fastigatæ, ut in » summo orbis æneus & petasus unus » omnibus sit impositus, ex quo pen- » deant exapta catenis tintinnabula, quæ » vento agitata, longè sonitus referant, » ut Dodonæ olim factum. Supra quem » orbem quatuor pyramides insuper, sin- » gulæ exstant altæ pedum centenûm ».

Supra

Supra quas uno solo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adjicere. Fabulæ Etruscæ tradunt eamdem fuisse, quàm totius operis : adeò vesana dementia quæsisse gloriam impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni vires, ut tamen laus major artificis esset.

XX. Legitur & pensilis hortus, immo verò totum oppidum Ægyptiæ Thebæ, exercitus armatos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minùs mirum, quàm quòd flumine medium oppidum interfluente. Quæ si fuissent, non dubium est Homerum dicturum fuisse, cùm centum portas ibi prædicaret.

XXI. 14. Magnificentiæ vera admiratio exstat templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum a totâ Asiâ. In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substravere carbonibus, dein velleribus lanæ. Universo templo longitudo est CCCCXXV. pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti septem a singulis regibus factæ, LX. pedum altitudine : ex iis XXXVI. cælatæ, una a Scopâ. Operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis adtolli potuisse. Id con-

ſecutus eſt ille æronibus arenâ plenis, molli clivo ſuper capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, ut ſensim opus in cubili ſederet. Difficillimè hoc contigit in limine ipſo quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec ſedit in cubili, anxio artifice, mortis deſtinatione ſupremâ. Tradunt in eâ cogitatione feſſum nocturno tempore in quiete vidiſſe præſentem deam, cui templum fiebat, hortantem ut viveret: ſe compoſuiſſe lapidem, atque ita poſtero die apparuit, & pondere ipſo correctus videbatur. Cetera ejus operis ornamenta plurium librorum inſtar obtinent, nihil ad ſpeciem naturæ pertinentia.

XXII. 15. Durat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commiſſuris omnibus politi lapidis ſubjecit artifex, eboreum Jovem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Tranſlucet ergo pictura tenuissimis capillamentis, lenique adflatu ſimulacra refovente, præter ingenium artificis, ipſa materia, quamvis occulta, in pretio operis intelligitur.

XXIII. Eodem in oppido eſt lapis, fugitivus appellatus: Argonautæ eo pro ancorâ usi, ibi reliquerant. Hunc e Prytaneo (ita vocatur locus) ſæpe profugum vinxere plumbo. Eâdem in urbe juxta portam, quæ Thracia vocatur, turres ſeptem

acceptas voces numerosiore repercussu multiplicant : nomenque huic miraculo Echo est a Græcis datum. Hoc quidem naturâ locorum evenit, & plerumque convallium : ibi casu accidit. Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu, quam ob id heptaphonon appellant, quoniam septies eadem vox redditur. Cyzici & buleuterion vocant ædificium amplum, sine ferreo clavo, ita dispositâ contignatione, ut eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur. Quod item Romæ in ponte Sublicio religiosum est, posteaquam Codite Horatio defendente ægre revulsus est.

XXIV. Verùm & ad Urbis nostræ miracula transire conveniat, octingentorumque annorum dociles scrutari vires, & sic quoque terrarum orbem victum ostendere : quod accidisse toties pæne, quot referentur miracula, apparebit : universitate verò acervatâ, & in quemdam unum cumulum conjectâ, non alia magnitudo exsurgit, quàm si mundus alius quidam in uno loco narraretur.

Nam ut Circum maximum a Cæsare dictatore exstructum longitudine stadiorum trium, latitudine unius, sed cum ædificiis jugerum quaternûm, ad sedem CCL. millium, inter magna opera dicamus : nonne inter magnifica basilicam Pauli columnis e Phrygibus mirabilem, forumque di-

vi Augusti, & templum Pacis Vespasiani imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quæ umquam: Pantheon Jovi Ultori ab Agrippâ factum, cùm theatrum antè texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis?

Pyramidas regum miramur, cùm solum tantùm foro exstruendo H-S. millies Cæsar dictator emerit: & si quidem impensæ movent captos avaritiâ animos, P. Clodius, quem Milo occidit, H-S. centies & quadragies octies domo emptâ habitaverit: quod equidem non secus, ac regum insaniam, miror. Itaque & ipsum Milonem sestertium septingenties æris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc senes aggeris vastum spatium, & substructiones insanas Capitolii mirabantur: præterea cloacas: operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque (ut paulo antè retulimus) urbe pensili, subterque navigatâ.

A. M. Agrippâ in ædilitate post consulatum, per meatus corrivati septem amnes, cursuque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infusi recipiunt fluctus, pugnantque diversi aquarum impetus intus: & tamen obnixa firmitas resistit. Trahuntur moles internæ

tantæ, non ſuccumbentibus causis operis: pulſant ruinæ ſponte præcipites, aut impactæ incendiis: quatitur ſolum terræ motibus: durant tamen a Tarquinio Priſco annis propè ſeptingentis inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eò magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omiſſum eſt: cùm id opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret, eſſetque labor incertum longior an periculosior, passim conſcitâ nece, Quiritibus tædium fugientibus, novum & inexcogitatum antè poſteaque remedium invenit ille rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora ſpectanda civibus, ſimul & feris volucribuſque laceranda. Quamobrem pudor Rom. nominis proprius, qui ſæpe res perditas ſervavit in prœliis, tunc quoque ſubvenit: ſed illo tempore impoſuit, jam erubeſcens, cùm puderet vivos, tamquam puditurum eſſet extinctos. Amplitudinem cavis eam feciſſe proditur, ut vehem feni largè onuſtam tranſmitteret.

Parva ſunt cuncta, quæ diximus, & omnia uni comparanda miraculo, antequam nova adtingam. M. Lepido, Q. Catulo coſſ. ut conſtat inter diligentissimos auctores, domus pulcrior non fuit Romæ quàm Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV. eadem centesimum locum non

obtinuit. Computet in hac æstimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrimâ laudatissimâque certantes centum domos: posteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profectò incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, ut mores aliquid ipso homine mortalius intelligant.

Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus urbem totam cingi domibus principum Caii & Neronis, & hujus quidem (ne quid deesset) aureâ. Nimirum sic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphosque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quàm sellaria istorum.

Subit verò cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas invictis imperatoribus decernebant publicè ad ædificandas domos: summusque illarum honos erat, sicut in P. Valerio Publicolâ, qui primus consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, & fratre ejus, qui bis in eodem magistratu Sabinos devicerat, adjici decreto, « ut domus eorum fores extrà aperi» rentur, & janua in publicum rejicere» tur ». Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoque domos.

Non patiemur duos Caios, vel duos

Nerones, ne hac quidem gloriâ famæ frui: docebimusque etiam insaniam eorum victam privatis operibus M. Scauri, cujus nescio an ædilitas maximè prostraverit mores civiles, majusque sit Sullæ malum, tanta privigni potentia, quàm proscriptio tot millium. Hic fecit in ædilitate suâ opus maximum omnium, quæ umquam fuere humanâ manu facta, non temporariâ morâ, verùm etiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem CCCLX. columnarum, in eâ civitate, quæ sex Hymettias non tulerat sine probro civis amplissimi. Ima pars scenæ e marmore fuit: media e vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ: summa, e tabulis inauratis. Columnæ, ut diximus, imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, ut indicavimus, fuerunt tria millia numero. Cavea ipsa cepit hominum LXXX. millia: cùm Pompeiani theatri toties multiplicatâ Urbe, tantóque majore populo, sufficiat largè quadraginta millibus. Sed & reliquus apparatus, tantus Attalicâ veste, tabulis pictis, ceteroque choragio fuit, ut in Tusculanam villam reportatis quæ superfluebant quotidiani usûs deliciis, incensa villa ab iratis servis, concremaretur H-S. millies.

Aufert animum, & a destinato itinere

digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliamque connecti majorem insaniam e ligno. C. Curio, qui bello civili in Cæsarianis partibus obiit, funebri patris munere, cùm opibus apparatuque non posset superare Scaurum, (unde enim illi vitricus Sulla, & Metella mater proscriptionum sectrix? unde M. Scaurus pater, toties princeps civitatis, & Marianis sodalitiis rapinarum provincialium sinus?) cùm jam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certè incendii illius præmium habuit, convectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo postea par esset insaniæ illi. Ingenio ergo utendum fuit: operæ pretium est scire quid invenerit, & gaudere moribus nostris, ac nostro modo nos vocare majores. Theatra duo juxtà fecit amplissima e ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento, in quibus utrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese aversis, ne invicem obstreperent scenæ: repentè circumactis ut contrà starent, postremo jam die discedentibus tabulis, & cornibus in se coeuntibus faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis auctoratum populum Rom. circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inventorem, an inventum? artificem, an auctorem? ausum aliquem hoc

excogitare, an ſuſcipere? parere, an jubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam infidâ inſtabilique ſede. En hic eſt ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, jura externis mittit, deorum quædam immortalium generi humano portio, in machinâ pendens, & ad periculum ſuum plaudens. Quæ vilitas animarum iſta? aut quæ querela de Cannis? quantùm mali potuit accidere? Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor eſt. Ecce populus Romanus univerſus velut duobus navigiis impoſitus, binis cardinibus ſuſtinetur, & ſe ipſum depugnantem ſpectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur in tribuniciis concionibus gratia, ut penſiles tribus faceret. Qualis hic in Roſtris? Quid non auſurus apud eos, quibus hoc perſuaſerit? Vera namque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris ejus depugnavit univerſus. Variavit hanc ſuam magnificentiam feſsis turbatiſque cardinibus, & amphitheatri formâ cuſtoditâ, noviſsimo die diverſis duabus per medium ſcenis athletas edidit, raptiſque e contrario repentè pulpitis eodem die victores e gladiatoribus ſuis produxit. Nec fuit rex Curio, aut gentium imperator, non opibus inſignis, ut qui nihil in cenſu habuerit, præter diſcordiam principum.

Sed dicantur verâ æstimatione invicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is jussus a senatu aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, novam a nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa verò in ædilitate suâ, adjectâ Virgine aquâ, ceteris corrivatis atque emendatis, lacus septingentos fecit: præterea salientes centum sex: castella centum triginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo spatio. Adjicit ipse in ædilitatis suæ commemoratione, & ludos undesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centum septuaginta, nunc Romæ ad infinitum auxere numerum.

Vicit antecedentes aquarum ductus novissimum impendium operis inchoati a Caio Cæsare, & peracti a Claudio. Quippe a lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes Urbis montes levarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes, & Anio novus. Erogatum in id opus sestertium $\overline{LV}$. $\overline{D}$. Quod si quis diligentiùs æstimaverit aquarum abundantiam in publico, balineis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatioque advenientis exstructos arcus, montes perfossos, convalles æquatas, fatebitur mi-

hil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum.

Ejuſdem Claudii inter maximè memoranda equidem duxerim, quamvis deſtitutum ſucceſſoris odio, montem perfoſſum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profectò impendio, & operarum multitudine per tot annos : cùm aut corrivatio aquarum, quà terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut silex cæderetur, omniaque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, nisi ab iis qui vidêre, neque humano ſermone enarrari poſſunt.

Nam portûs Oſtiensis opus prætereo : item vias inter montes exciſas : mare Tyrrhenum a Lucrino molibus ſecluſum : tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipſa marmora in lapicidinis creſcere auctor eſt Papirius Fabianus, naturæ rerum peritissimus : exemptores quoque adfirmant compleri ſponte illą montium ulcera. Quæ si vera ſunt, ſpes eſt numquam defuturam luxuriam.

XXV. 16. A marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut quâ in parte naturæ major improbitas? Dederat vocem ſaxis, ut diximus, reſpondentem homini, immò verò & obloquentem. Quid lapidis rigo-

re pigrius? Ecce ſenſus manuſque tribuit illi. Quid ferri duritiâ pugnacius? Sed cedit, & patitur mores: trahitur a magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane neſcio quid currit: atque ut propiùs venit, adsiſtit, tenetur, complexuque hæret. Sideritin ob id alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus eſt ab inventore (ut auctor eſt Nicander) in Idâ repertus. Namque & passim invenitur, ut in Hiſpaniâ quoque. Inveniſſe autem fertur, clavis crepidarum & baculi cuſpide hærentibus, cùm armenta paſceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonſtrat: Æthiopicum: e Magnesiâ Macedoniæ conterminâ, Bœbeida lacum petentibus dextrâ: tertium in Hyrietico Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnesiâ Asiæ. Differentia prima, mas sit an femina: proxima in colore Nam qui in Magnesiâ Macedonicâ reperiuntur, ruſi nigrique ſunt. Bœotius verò ruſi coloris plus habet, quàm nigri. Is qui in Troade invenitur, niger eſt & feminei ſexûs, ideoque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesiâ Asiæ, candidus neque adtrahens ferrum, similiſque pumici. Compertum tantò meliores eſſe, quantò ſunt magis cærulei. Æthiopico laus ſumma datur, ponduſque argento rependitur. Invenitur

hic in Æthiopiæ Zimiri: ita vocatur regio arenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris, sanguinemque reddens, si teratur, sed & crocum. In adtrahendo ferro non eadem hæmatitæ natura, quæ magneti. Æthiopici argumentum est, quòd magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ii oculorum medicamentis prosunt, ad suam quisque portionem: maximéque epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritique. Alius rursus in eâdem Æthiopiâ non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuitque. De utrâque naturâ sæpius diximus.

XXVI. Lapidem e Scyro insulâ integrum fluctuare tradunt, eumdem comminutum mergi.

XXVII. 17. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili venâ scinditur. Corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra XL. diem, exceptis dentibus. Mucianus specula quoque, & strigiles, & vestes, & calciamenta illata mortuis lapidea fieri, auctor est. Ejus generis & in Lyciâ saxa sunt, & in Oriente, quæ viventibus quoque adalligata, erodunt corpora.

XXVIII. Mitior est autem servandis corporibus, nec absumendis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt: Parioque similis candore & duritiâ, minùs tamen ponderosus, qui porus vo-

catur. Theophrastus auctor est & translucidi lapidis in Ægypto, quem Chio similem ait: quod fortassis tunc fuerit, quoniam & ii desinunt, & novi reperiuntur. Assius gustu salsus podagras lenit, pedibus in vase ex eo cavato inditis. Præterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis sanantur, cùm in metallis omnibus crura vitientur. Ejusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Est autem similis pumici rufo. Admixtus æri Cyprio, mammarum vitia emendat: pici autem resinæve, strumas & panos discutit. Prodest & phthisicis linctu. Cum melle vetera ulcera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia curationi, ac suppurata siccat. Fit & cataplasma ex eo podagricis, mixto fabæ lomento.

XXIX. 18. Idem Theophrastus & Mucianus esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophrastus auctor est & ebur fossile, candido & nigro colore inveniri, & ossa e terrâ nasci, invenirique lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispaniâ, ubi Cæsar dictator Pompeium vicit, reperiuntur; idque, quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum auctoritas venit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africâ firmiores esse tradit, quàm in Italiâ. E diverso albos tornis duriores, quàm

Parios. Idem Lunenſem silicem ferrâ ſecari: at Tuſculanum dissilire igni. Sabinum fuſcum addito oleo etiam lucere. Item molas verſatiles Volsiniis inventas, aliquas & ſponte motas invenimus in prodigiis.

XXX. Nuſquam hic utilior, quàm in Italiâ, gignitur: lapiſque, non ſaxum, eſt. In quibuſdam verò provinciis omnino non invenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote lævigantur, ut procul intuentibus ophitæ videri possint. Neque eſt alius firmior: quando & lapidis natura, ut lignum, similiter imbres Soleſque aut hiemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetuſtate rubiginem trahant, coloremve candidum oleo mutent.

19. Molarem quidam pyriten vocant, quoniam sit plurimus ignis illi: ſed eſt alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ ſunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur variè: ab aliis iterum tertióque in melle, donec conſumatur liquor: ab aliis prunâ priùs, dein melle, & poſtea lavantur, ut æs. Uſus eorum in medicinâ excalfacere, siccare, diſcutere, humorem extenuare, duritias nimias mollire. Utuntur & crudis tusiſque ad ſtrumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum

faciunt, plurimùm habens ignis, quos vivos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maximè necessarii, qui clavo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphure aut fungis aridis, vel foliis, dicto celeriùs ignem trahunt.

XXXI. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Usus eorum pro pumice ad lævigandam cutem. Poti sanguinem sistunt: & illiti cum melle ulcera, doloresque mammarum sanant.

Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis resistit omnibus, privatim magorum.

XXXII. Geoden ex argumento appellant, quoniam complexus est terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum ac testium vitiis.

XXXIII. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitumque. Tusus & ceræ mixtus, eruptionibus pituitæ, maculisque corporis medetur, & faucium exulcerationi. Epinyctidas tollit, & vulvarum dolores impositus velleri.

XXXIV. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucollâ expelli mari, atque intra XII. stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multùm a ligno differens, levis, fragilis: odore, si teratur, gravis. Fictilia ex eo

inſcripta non delentur. Cùm uritur, odorem ſulphureum reddit. Mirumque, accenditur aquâ, oleo reſtinguitur. Fugat ſerpentes ita, recreatque vulvæ ſtrangulationes. Deprehendit ſonticum morbum, & virginitatem ſuffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur, ſtrumiſque ceræ permixtus. Hoc dicuntur uti magi in eâ, quam vocant axinomantiam: & peruri negant, si eventurum sit, quod aliquis optet.

XXXV. Spongiæ lapides inveniuntur in ſpongiis, & ſunt nativi. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ medentur: calculos rumpunt in vino poti.

XXXVI. Phrygius lapis gentis nomen habet. Eſt autem gleba pumicoſa. Uritur antè vino perfuſus, flaturque follibus, donec rubeſcat, ac rurſus dulci vino extinguitur, & hoc ternis vicibus, tinguendis veſtibus tantùm utilis.

XXXVII. 20. Schiſtos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites invenitur in metallis: uſtus minii colorem imitatur: Uritur, ut Phrygius, ſed non reſtinguitur vino. Adulteratum ſchiſto hæmatiten diſcernunt venæ rubentes, & friabilis natura. Oculis cruore ſuffusis mirè convenit. Siſtit profluvium mulierum potus. Bibunt eum & qui ſanguinem rejecerunt, cum ſucco Punici mali. Et in vesicæ vi-

tiis efficax. Bibitur & in vino contra serpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant. Sed in iis commodior croco similis, peculiariùs splendet. Proficit oculorum lacrimis in lacte muliebri: procidentesque oculos præclarè cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nuperrimè scripsere.

XXXVIII. Sotacus e vetustissimis auctoribus quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem. Principatum dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis utilissimo, & iis quæ panchresta appellant: item ambustis. Alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritiâ insignem, & inde nomen traxisse, præcipuéque in Africâ repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum ejus esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum, & esse ad jocineris vitia præcipui remedii. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten vocari, quamdiu crudus sit: coctum verò miltiten, utilem ambustis, ad omnia utiliorem rubricâ. Quinti generis schiston, hæmorrhoidas reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere a jejunis sumendos, ad vitia san-

guinis. Idem auctor, schiston alterius generis quàm hæmatiten tradit, quem vocant anthraciten. Nasci in Africâ nigrum, adtritum aquariis cotibus reddere ab eâ parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem: ab alterâ, croci. Ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

XXXIX. 21. Aetitæ lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicut in decimo volumine diximus. Aiunt binos inveniri, marem & feminam. Nec sine iis parere, quas diximus, aquilas: & ideo binos tantùm. Genera eorum quatuor. In Africâ nascentem pusillum ac mollem, intra se & velut in alvo habentem argillam suavem, candidam: ipsum friabilem, quem feminei sexûs putant. Marem autem, qui in Arabiâ nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutilum, in alvo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro invenitur, colore illis in Africâ nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: ceteris enim globosa facies. Habet in alvo arenam jucundam & lapillos: ipse tam mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens juxta Leucadem, ubi est mons Taphius, qui locatus est dextrâ navigantibus ad Leucadem. Invenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic est in alvo lapis, qui vo-

catur callimus, nec quidquam tenerius. Aetitæ omnes gravidis adalligati mulieribus, vel quadrupedibus, in pelliculis, sacrificatorum animalium, continent partus, non, nisi parturiant, removendi: alioqui vulvæ excidium fit. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt.

XL. Est lapis Samius in eâdem insulâ, ubi terram laudavimus, poliendo auro utilis. Utilis & in medicinâ oculorum ulceribus cum lacte, quo suprà dictum est modo, contra veteres lacrimationes. Prodest & contra vitia stomachi potus: vertigines sedat: mentes commotas restituit. Quidam & morbis comitialibus utiliter dari putant, & ad urinæ difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur gravitate & candore. Vulvas & partus contineri adalligato eo tradunt.

XLI. Arabus lapis ebori similis, dentifriciis adcommodatur crematus. Privatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis.

XLII. Non prætermittenda est & pumicum natura. Appellantur quidem ita & erosa saxa, in ædificiis, quæ musea vocant, dependentia, ad imaginem specûs arte reddendam: sed & ii pumices, qui sunt in usu corporum lævigandorum feminis, jam quidem & viris, atque (ut ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in Melo, Nisyro,

& Æoliis insulis. Probatio in candore minimoque pondere, & ut quàm maximè spongiosi aridique sint, ac teri faciles, nec arenosi in fricando. Vis eorum in medicinâ, extenuare, siccare, tertiâ ustione, ita ut torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lavantur deinde, ut cadmia, & siccati conduntur, quàm minimè uliginoso loco. Usus farinæ ejus oculorum maximè medicamentis: ulcera purgat eorum leniter, expletque cicatrices, & emendat. Quidam tertiâ ustione refrigeratos potiùs, quàm restinctos, terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorumque ulceribus. Utilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus auctor est potores in certamine bibendi præsumere farinam eam; sed nisi immenso potu impleantur, periclitari: tantamque refrigerandi naturam esse, ut musta fervere desinant pumice addito.

XLIII. 22. Auctoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantùm, aut ad pigmenta pertinentium. Etesium lapidem in iis prætulere ceteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellavimus: aliqui psaronium vocant. Tertium ex chalazio chrysiten. Medici autem & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ii autem

lapides, qui ſuccum reddunt, oculorum medicamentis utiles exiſtimantur: ideoque Æthiopici maximè ad ea probantur. Tænarium verò lapidem & Pœnicum, & hæmatiten iis medicamentis prodeſſe tradunt, quæ ex croco componantur: ex alio Tænario, qui niger eſt, & ex Pario lapide, non æquè medicis utilem: potiorem ex alabaſtrite Ægyptio, vel ex ophite albo. Eſt enim hoc genus ophitis, ex quo vaſa etiam & cados faciunt.

XLIV. In Siphno lapis eſt, qui cavatur, tornaturque in vaſa coquendis cibis utilia, vel ad eſculentorum uſus: quod in Comensi Italiæ lapide viridi accidere ſcimus. Sed in Siphnio singularè, quòd excalfactus oleo nigreſcit, dureſcitque, naturâ mollissimus. Tanta qualitatum differentia eſt. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua ſunt exempla. In Belgicâ provinciâ candidum lapidem ſerrâ, quâ lignum, faciliúſque etiam, ſecant, ad tegularum & imbricum vicem: vel si libeat, ad quæ vocant pavonacea tegendi genera: & hi quidem ſectiles ſunt.

XLV. Specularis verò (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multò naturâ finditur in quamlibet tenues cruſtas. Hiſpania hunc olim citerior tantùm dabat, nec tota, ſed intra centum millia paſſuum circa Segobricam urbem: jam & Cypros,

& Cappadocia, & Sicilia, & nuper inventum Africa: poſtferendos omnes tamen Hiſpaniæ, & Cappadociæ, mollissimis & amplissimæ magnitudinis, ſed obſcuris. Sunt & in Bononiensi Italiæ parte breves, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis, qui in Hiſpaniâ puteis effodiuntur profundâ altitudine. Necnon & ſaxo incluſus ſub terrâ invenitur, extrahiturque, aut exciditur. Sed majori parte fossili naturâ, abſolutus ſegmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant cryſtalli modo glaciari. Et in lapidem concreſcere manifeſtò apparet, quòd cùm feræ decidêre in puteos tales, medullæ in ossibus earum poſt unam hiemem in eamdem lapidis naturam figurantur. Invenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cùm sit mollitia nota, perpetiendi Soles rigoreſque: nec ſeneſcit, si modò injuriâ, non arsit, cùm hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat. Invenere & alium uſum in ramentis quoque, Circum maximum ludis Circensibus ſternendi, ut sit in commendatione candor.

XLVI. Nerone principe in Cappadociâ repertus eſt lapis duritiâ marmoris, candidus atque tranſlucens, etiam quâ par-

te fulvæ inciderant venæ, ex argumento phengites appellatus. Hoc conſtruxerat ædem Fortunæ, quam Sejam appellant, a Servio rege ſacratam, aureâ domo complexus. Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, alio quàm ſpecularium modo, tamquam incluſâ luce, non tranſmiſsâ.

In Arabiâ quoque eſſe lapidem vitri modo tranſlucidum, quo utuntur pro ſpecularibus, Juba auctor eſt.

XLVII. Nunc ad operarios lapides tranſiſſe conveniat, primúmque cotes ferro acuendo. Multa earum genera : Creticæ diu maximam laudem habuere: ſecundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aquâ Ciliciæ pollent, ex aquâ Arsinoeticæ. Repertæ ſunt & in Italiâ aquâ trahentes aciem acerrimo effectu. Necnon & trans Alpes, quas paſſernices vocant. Quarta ratio eſt ſalivâ hominis proficientium, in tonſtrinarum officinis, inutilis fragili mollitiâ. Flaminitanæ ex Hiſpaniâ citeriore in eo genere præcipuè.

XLVIII. E reliquâ multitudine lapidum, tophus ædificiis inutilis eſt mortalitate mollitiæ. Quædam tamen loca non alium habent, ſicut Carthago in Africâ. Exercetur

halitu

halitu maris, fricatur vento, & verberatur imbri. Sed curâ tuentur picando parietes, quoniam & tectorii calce roditur. Scitéque dictum est, « ad tecta eos pice, » ad vina calce uti », quoniam sic musta condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati, & Albano. In Liguriâ quoque, Umbriâ & Venetiâ, albus lapis dentatâ ferrâ fecatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, sub tecto dumtaxat. Aspergine & gelu pruinisque rumpuntur in testas: nec contra humores & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore dissiliunt.

XLIX. Nigri silices optimi: quibusdam in locis & rubentes. Nonnusquam verò & albi, sicut in Tarquiniensi Anicianis lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in monumentis scalpti, contra vetustatem quoque incorrupti permanent. Ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Est & viridis silex, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: & ubi invenitur, lapis, non saxum, est. E reliquis pallidus in cæmento raro utilis. Globosus, contra injurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multâ suffrenatione devinctus. Nec certior fluviatilis, semper veluti madens.

L. Remedium est in lapide rubro, æsta-

te eum eximere, nec ante biennium eum inferere tecto, domitum tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterraneâ structurâ aptantur utiliùs. Quæ restiterint, tutum est vel cælo committere.

LI. Græci e lapide duro, aut silice æquato construunt veluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, isodomon vocant genus structuræ. At cùm inæquali crassitudine structa sunt, pseudisodomon. Tertium est emplecton, tantummodo frontibus politis: reliqua fortuitò collocant. Alternas coagmentationes fieri, ut commissuras antecedentium medii lapides obtineant, necessarium est in medio quoque pariete, si res patitur: si minùs, utique a lateribus. Medios parietes farcire fractis cæmentis, diamicton vocant. Reticulata structura, quâ frequentissimè Romæ struunt, rimis opportuna est. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet.

LII. 23. Et cisternas arenæ puræ & asperæ quinque partibus, calcis quàm vehementissimæ duabus construi convenit, fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari solum, parietesque similiter. Utilius geminas esse, ut in priore vitia considant aquæ, atque per colum in proximam transeat maximè pura aqua.

LIII. Calcem e vario lapide Cato censorius improbat. Ex albo melior. Quæ ex duro, ſtructuræ utilior: quæ ex fiſtuloſo, tectoriis. Ad utrumque damnatur ex ſilice. Utilior eadem ex effoſſo lapide, quàm ex ripis fluminum collecto. Utilior e molari, quia eſt quædam pinguior natura ejus. Mirum, aliquid, poſtquam arſerit, accendi aquis.

LIV. Arenæ tria genera. Foſſitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluviatili aut marinæ, tertia. Si & teſtæ tuſæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non invenitur foſſitia, nec trans maria.

LV. Ruinarum Urbis ea maximè cauſa, quòd furto calcis ſine ferrumine ſuo cæmenta componuntur. Intrita quoque quò vetuſtior, eò melior. In antiquarum ædium legibus invenitur, « ne recentiore trimâ » uteretur redemptor ». Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdavere. Tectorium quidem, niſi ter arenato, & bis marmorato inductum eſt, non ſatis ſplendoris habet. Uliginoſa, & ubi ſalſugo vitiat, teſtaceo ſublini utilius. In Græciâ tectoriis etiam arenatum, quod inducturi ſunt, priùs in mortario ligneis vectibus ſubigunt. Experimentum marmorati eſt in ſubigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, ut macerata calx ceu gluti-

num hæreat. Macerari non nisi ex glebâ oportet. In Elide, ædes eſt Minervæ, in quâ frater Phidiæ Panænus tectorium induxit lacte & croco ſubactum, ut ferunt: ideoque si teratur in eâ hodieque ſaliva pollice, odorem croci ſaporemque reddit.

LVI. Columnæ in æde densiùs positæ crassiores videntur. Genera earum quatuor. Quæ ſextam partem altitudinis in crassitudine imâ habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ ſeptimam, Tuſcanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem eſt altitudo, quæ colligitur crassitudine imâ: ideoque graciliores videntur: Ionici enim capituli altitudo, tertia pars eſt crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de quâ priùs fuit ſermo, primùm columnis ſpiræ ſubditæ, & capitula addita. Placuitque altitudinis octava pars in crassitudine, & ut ſpiræ haberent crassitudinis dimidium, ſeptimæque partes detraherentur ſummarum crassitudini. Præter has ſunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum intervallo.

LVII. 24. Calcis & in medicinâ magnus uſus. Eligitur recens, nec adſperſa aquis: urit, diſcutit, extrahit, incipienteſque ſerpere ulcerum impetus coercet. Aceto &

rosaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo, aut liquidâ resinâ ex melle medetur: eâdem compositione & strumis.

LVIII. Maltha e calce fit recenti. Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo & ficu, duplici liniamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur antè.

LIX. Cognata calci res gypsum est. Plura ejus genera. Nam & e lapide coquitur, ut in Syriâ ac Thuriis: & e terrâ foditur, ut in Cypro, ac Perrhæbis: e summâ tellure & Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syriâ durissimos ad id eligunt, coquuntque fimo bubulo, ut celeriùs urantur. Omnium autem optimum fieri compertum est e lapide speculari, squamamve talem habente. Gypso madido statim utendum est, quoniam celerrimè coit: tamen rursus tundi & in farinam resolvi patitur. Usus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre, C. Proculeium Augusti Cæsaris familiaritate subnixum in maximo stomachi dolore gypso poto, consciviſſe sibi mortem.

LX. 25. Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratio-

ne, donec lithoſtrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Soſus, qui Pergami ſtravit quem vocant aſaroton œcon, quoniam purgamenta cenæ in pavimento, quæque verri ſolent, velut relicta, fecerat parvis e teſſerulis tinctiſque in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam umbrâ capitis infuſcans. Apricantur aliæ ſcabentes ſeſe in canthari labro.

LXI. Pavimenta credo primùm facta; quæ nunc vocamus barbarica, atque ſubtegulanea, in Italiâ fiſtucis pavita: hoc certè ex nomine ipſo intelligi poteſt. Romæ ſcalpturatum in Jovis Capitolini æde primum factum eſt poſt tertium Punicum bellum initum. Frequentata verò pavimenta ante Cimbricum magnâ gratiâ animorum, indicio eſt Lucilianus ille verſus:

Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

LXII. Subdialia Græci invenere, talibus domos contegentes tractu tepente: ſed fallax, ubicumque imbres gelant. Neceſſarium binas per diverſum coaſſationes ſubſterni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi novo tertiam partem teſtæ tuſæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis miſceantur, pedali craſſitudine fiſtucari. Tunc nucleo craſſo ſex digitos induci, & ex teſſerâ grandi non

minùs altâ duos digitos ſtrui. Faſtigium
verò ſervari in pedes denos ſeſcunciæ:
c diligenter cote deſpumare: quernifque
xibus contabulare. Quæ torquentur, inu-
lia putant: immo & filicem aut paleam
bſterni meliùs eſſe, quò minor vis cal-
s perveniat. Neceſſarium & globoſum
pidem ſubjici. Similiter fiunt ſpicata te-
cea.

LXIII. Non negligendum eſt etiam nunc
um genus Græcanici. Solo fiſtucato in-
itur rudus aut teſtaceum pavimentum:
in ſpiſsè calcatis carbonibus inducitur,
bulo, calce, ac favillâ mixtis: materia
aſſitudine ſemipedali ad regulam & li-
ellam exigitur, & eſt forma terrena. Si
erò cote politum eſt, nigri pavimenti vi-
um obtinet.

LXIV. Lithoſtrota acceptavere jam ſub Sullâ: parvulis certè cruſtis exſtat hodieque, quod in Fortunæ delubro Præneſte fecit. Pulſa deinde ex humo pavimenta in cameras transiere, e vitro: novitium & hoc inventum. Agrippa certè in Thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encauſto pinxit: in reliquis albaria adornavit: non dubiè vitreas facturus cameras, si priùs inventum id fuiſſet, aut a parietibus ſcenæ, ut diximus, Scauri, perveniſſet in cameras. Quamobrem & vitri natura indicanda eſt.

LXV. 26. Pars eſt Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Judææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendevia. Ex eâ creditur naſci Belus amnis, quinque M. paſſuum ſpatio in mare perfluens, juxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, inſalubri potu, ſed cærimoniis ſacer, limoſus, vado profundus. Non niſi refuſo mari arenas fatetur: fluctibus enim volutatæ niteſcunt, detritis ſordibus. Tunc & marino creduntur adſtringi morſu, non priùs utiles. Quingentorum eſt paſſuum non ampliùs litoris ſpatium, idque tantum multa per ſæcula gignendo fuit vitro. Fama eſt, adpulsâ nave mercatorum nitri, cùm ſparsi per litus epulas pararent, nec eſſet cortinis adtollendis lapidum occaſio, glebas nitri e nave ſubdidiſſe. Quibus accensis permixtâ arenâ litoris, tranſlucentes novi liquoris fluxiſſe rivos, & hanc fuiſſe originem vitri.

LXVI. Mox, ut eſt ingenioſa ſollertia, non fuit contenta nitrum miſcuiſſe: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in ſe liquorem vitri quoque, ut ferrum, trahere creditur. Simili modo & calculi ſplendentes multifariam cœpti uri: deinde conchæ, & fossiles arenæ. Auctores ſunt, in Indiâ e cryſtallo fractâ fieri, & ob id nullum comparari Indico. Levibus autem ari-

disque lignis coquitur, addito Cyprio, ac nitro, maximè Ophirio. Continuis fornacibus, ut æs, liquatur, massæque fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacumque, ut citra ullum sensum ad ossa consecet, quidquid adflaverit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tinguiturque. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondam iis officinis nobili: siquidem etiam specula excogitaverat. Hæc fuit antiqua ratio vitri. Jam verò & in Vulturno, mari Italiæ, arena alba nascens, sex M. passuum litore, inter Cumas atque Liternum, quæ mollissima est, pilâ molâque teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pondere vel mensurâ, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa, quæ vocatur ammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit vitrum purum, ac massa vitri candidi. Jam verò per Gallias Hispaniasque simili modo arenæ temperantur. Ferunt, Tiberio principe, excogitato vitri temperamento, ut flexibile esset, totam officinam artificis ejus abolitam, ne æris, argenti, auri metallis pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu, quàm certior fuit. Sed quid refert? Neronis principatu repertâ vitri arte, quæ modicos calyces duos, quos appellabant pterotos, HS. sex millibus venderet.

LXVII. In genere vitri & Obsidiana numerantur, ad similitudinem lapidis, quem in Æthiopiâ invenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimusque & solidas imagines divi Augusti, capti materiæ hujus crassitudine: dicavitque ipse pro miraculo in templo Concordiæ Obsidianos quatuor elephantos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum cærimoniis repertam ibi in hereditate ejus qui præfuerat Ægypto, Obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianum lapidem in Indiâ & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hispaniâ nasci tradit. Fit & tincturæ genere Obsidianum, ad escaria vasa, & totum rubens vitrum, atque non translucens, hæmatinon appellatum. Fit & album, & murrhinum, aut hyacinthos sapphirosque imitatum, & omnibus aliis coloribus. Nec est alia nunc materia sequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos candido translucentibus, quàm proximâ crystalli similitudine. Usus verò ad potandum argenti metalla & auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor;

cùm additâ aquâ vitreæ pilæ Sole adverſo, in tantum excandeſcant, ut veſtes exurant. Fragmenta teporata adglutinantur tantùm: rurſus tota fundi non queunt, præterquam abrupta ſibimet. Tinguit ars, veluti cùm calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis verſicolores. Vitrum ſulphuri concoctum feruminatur in lapidem.

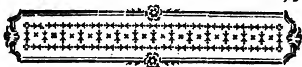
LXVIII. 27. At peractis omnibus, quæ conſtant ingenio, artem naturâ faciente, ſuccurrit mirari, nihil pæne non igne perfici. Ignis accipit arenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs ſolvuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia ſæpius uri prodeſt. Eademque materia aliud gignit primis ignibus, aliud ſecundis, aliud tertiis. Quando ipſe carbo vires habere incipit reſtinctus, atque interiiſſe creditus, majoris fit virtutis. Immenſa & improba rerum naturæ portio: & in quâ dubium sit plura abſumat, an pariat.

LXIX. Eſt & ipsis ignibus medica vis. Peſtilentiæ, quæ Solis obſcuratione contrahitur, ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt. Empedocles & Hippocrates id demonſtravere diverſis locis. Ad

convulsa viscera, aut contusa, ut M. Varro: ipsis enim verbis ejus utar: « Lixcinis est, inquit, foci. Inde enim cinis lixivius potus medetur: ut licet videre gladiatores cùm deluserunt, hac juvari potione ». Quin & carbunculum genus morbi, quo duos consulares nuper absumptos indicavimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeò in rebus damnatis quoque, ac jam nullis, sunt aliqua remedia, ut in carbone ecce & cinere.

LXX. Non præteribo & unum foci exemplum, Romanis literis clarum. Tarquinio Prisco regnante tradunt repentè in foco ejus comparuisse genitale e cinere masculini sexûs, eamque, quæ insederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captivam, consurrexisse gravidam. Ita Servium Tullium natum, qui regno successit. Inde & in regiâ cubanti puero caput arsisse visum, creditumque Laris familiaris filium. Ob id Compitalia & ludos Laribus primum instituisse.

LIBER XXXVII.

Gemmæ.

I. Ut nihil inſtituto operi deſit, gemmæ ſuperſunt, & in arctum coacta rerum naturæ majeſtas, multis nullâ ſui parte mirabilior. Tantùm tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiam ſignis gemmas nefas ducentes. Aliquas verò extra pretia ulla, taxationemque humanarum opum arbitrantes, ut pleriſque ad ſummam abſolutamque rerum naturæ contemplationem ſatis ſit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarſerit, diximus quadamtenus in mentione auri anulorumque. Fabulæ primordium a rupe Caucaſeâ tradunt: Promethei vinculorum interpretatione fatali: primumque ſaxi hujus fragmentum incluſum ferro, ac digito circumdatum, hoc fuiſſe anulum, & hoc gemmam.

II. 1. His initiis cœpit auctoritas in tantum amorem elata, ut Polycrati Samio, ſevero inſularum ac litorum tyranno, ſe-

licitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in unius gemmæ voluntario damno videretur, si cum fortunæ volubilitate paria faceret: planéque ab invidiâ ejus abundè se redimi putaret, si hoc unum doluisset. Adsiduo ergo gaudio lassus, profectus navigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximiâ magnitudine regi natus, escæ vice raptum, ut faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostenduntque Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augusti dono inclusam, & novissimum propè locum, tot prælatis, obtinentem.

III. Post hunc anulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui adversùs Romanos bellum gessit. Namque habuisse traditur achaten, in quâ novem Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis redderentur insignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas exstat apud auctores: præterquam Ismeniam choraulem, multis fulgentibusque uti solitum, comitante fabulâ vanitatem ejus, indicante in Cypro rege aureos denarios c. pro smaragdo, in quo fuerat sculpta Amymone, jussisse numerari: & cùm duo

relati eſſent, imminuto pretio, malè hercules curatum, dixiſſe: multùm enim detractum gemmæ dignitati. Hic videtur inſtituiſſe, ut omnes musicæ artis hac quoque oſtentatione cenſerentur, veluti Dionyſodorus æqualis ejus & æmulus, ut sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuiſſe traditur, ſed nullâ peritiâ electas: forte quadam his exemplis initio voluminis oblatis adversùs iſtos, qui sibi hanc oſtentationem adrogant, ut palam sit eos tibicinum gloriâ tumere.

IV. Polycratis gemma, quæ demonſtratur, illibata intactaque eſt. Iſmeniæ ætate multos poſt annos, apparet ſcalpi etiam ſmaragdos ſolitos. Confirmat hanc eamdem opinionem edictum Alexandri Magni quo vetuit in gemmâ ſe ab alio ſcalpi, quàm a Pyrgotele, non dubiè clarissimo artis ejus. Poſt eum Apollonides & Cronius in gloriâ fuere: quique divi Auguſti imaginem similem expressit, quâ poſtea principes signant, Dioſcorides. Sulla dictator traditione Jugurthæ ſemper signavit. Eſt apud auctores, & Intercatienſem illum, cujus patrem Scipio Æmilianus ex provocatione interfecerat, pugnæ ejus effigie signaſſe: vulgato Stilonis Præconini ſale, « quidnam fuiſſe acturum eum, si Scipio a patre ejus interemptus eſſet ». Di-

vus Augustus inter initia Sphinge signavit. Duas in matris anulis, indiscretæ similitudinis, invenerat. Alterâ per bella civilia, absente eo, amici signavere epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine ejus reddi postulabat, non infaceto lepôre accipientium, « ænigmata adferre eam » sphingem ». Quinetiam Mæcenatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus postea ad evitanda convicia sphingis, Alexandri Magni imagine signavit.

V. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ privignus Sullæ Scaurus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro aliique ejusdem ætatis auctores confirmant, multùm prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæsar dictator sex dactyliothecas in æde Veneris Genetricis consecravit: Marcellus, Octaviâ genitus, in Palatinâ Apollinis cellâ unam.

VI. 2. Victoria tamen illa Pompeii primùm ad margaritas gemmasque mores inclinavit: sicut L. Scipionis, & Cn. Manlii ad cælatum argentum, & vestes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummii, ad Corinthia & tabulas pictas. Id uti planiùs noscatur, verba ex ipsis Pom-

peii triumphorum actis subjiciam. Ergo tertio triumpho, quem de piratis, Asiâ, Ponto, gentibusque & regibus in septimo operis hujus volumine indicatis, M. Pisone, M. Messalâ consulibus, pridie Kalend. Octob. die natalis sui egit, transtulit alveum cum tesseris lusorium e gemmis duabus latum pedes tres, longum pedes quatuor: (& ne quis de eâ re dubitet, nullâ gemmarum magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedente, in eâ fuit Luna aurea pondo XXX.) lectos tricliniares tres: vasa ex auro & gemmis abacorum novem: signa aurea tria, Minervæ, Martis, & Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum cervis & leonibus, & pomis omnis generis, circumdatâ vite aureâ: museum ex margaritis, in cujus fastigio horologium erat; ut & imago Cn. Pompeii e margaritis: illa regio honore grata, illius probi oris venerandique per cunctas gentes, illa, inquam, ex margaritis, severitate victâ, & veriore luxuriâ, quàm triumpho. Profectò inter molles viros durasset cognomen Magni, si primâ victoriâ sic triumphasses. E margaritis, Magne, tam prodigâ re, & feminis repertâ, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nonne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi jugis

impoſuiſti? Grave profectò fœdumque probrum erat, ni verius iræ deorum oſtentum credi oporteret, claréque intelligi poſſet, jam tum illud caput, Orientis opibus sine reliquo corpore oſtentatum. Cetera triumphi ejuſdem quàm virilia! Reipublicæ & quæſtoribus, qui oram maris defendiſſent datum mille talentûm: militibus singulis ſena millia ſeſtertiûm. Tolerabiliorem tamen fecit cauſam Caii principis, qui ſuper omnia muliebria, ſocculos induebat e margaritis: & Neronis principis, qui ſceptra perſonis hiſtrionum, & cubilia amatoria unionibus conſtruebat. Quinimmo etiam jus videmur perdidiſſe corripiendi gemmata potoria, & varia ſupellectilis genera, anulos tranſeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior exiſtimari possit?

VII. Eadem victoria primùm in Urbem murrhina invexit: primuſque Pompeius lapides & pocula ex eo triumpho Capitolino Jovi dicavit: quæ protinus ad hominum uſum transiere, abacis etiam eſcariiſque vasis inde expetitis. Excreſcitque in dies ejus rei luxus, murrhino LXX. talentis empto, capaci planè ad ſextarios tres calyce. Potavit ex eo ante hos annos conſularis, ob amorem abroſo ejus margine, ut tamen injuria illa pretium augeret: neque eſt hodie murrhini alterius

præſtantior indicatura. Idem in reliquis generis ejus quantùm voraverit, licet exiſtimare ex multitudine, quæ tanta fuit, ut auferente liberis ejus Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim hortis exposita occuparent: quod a populo impleri canente ſe, dum Pompeiano præludit, etiam Neroni ſatis erat. Vidi tunc adnumerari unius ſcyphi fracta membra, quæ in dolorem, credo, ſæculi, invidiamque fortunæ, tamquam Alexandri Magni corpus, in conditorio ſervari, ut oſtentarentur, placebat. T. Petronius conſularis moriturus, invidiâ Neronis principis, ut menſam ejus exheredaret, trullam murrhinam trecentis talentis emptam fregit. Sed Nero, ut par erat principem, vicit omnes, C. talentis capidem unam parando. Memoranda res tanti imperatorem patremque patriæ bibiſſe.

VIII. Oriens murrhina mittit. Inveniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maximè Parthici regni: præcipua tamen in Carmaniâ. Humorem putant ſub terrâ calore denſari. Amplitudine nuſquam parvos excedunt abacos: crassitudine raró, quantâ dictum eſt vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitorque veriùs, quàm ſplendor. Sed in pretio varietas colorum ſubinde circumagentibus ſe maculis in purpuram candoremque, & tertium ex utro-

que, ignescente, veluti per transitum coloris, purpurâ, aut rubescente lacteo. Sunt qui maximè in iis laudent extremitates, & quosdam colorum repercussus, quales in cælesti arcu spectantur. His maculæ pingues placent: translucere quidquam, aut pallere, vitium est. Item sales, verrucæque non eminentes, sed ut in corpore etiam plerumque sessiles. Aliqua & in odore commendatio est.

IX. Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto. Non aliubi certè reperitur, quàm ubi maximè hibernæ nives rigent : glaciemque esse certum est; unde & nomen Græci dedêre. Oriens & hanc mittit, quoniam Indicæ nulla præfertur. Nascitur & in Asiâ, vilissima circa Alabanda, & Orthosiam, finitimisque montibus, item in Cypro: sed laudata in Europæ Alpium jugis. Juba auctor est, & in quadam insulâ Rubri maris ante Arabiam sitâ nasci, quæ Necron vocetur, & in eâ, quæ juxtà gemmam topazion ferat, cubitalemque effossam a Pythagorâ Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Lusitaniâ nasci perquam mirandi ponderis Ammaensibus jugis, depressis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asiâ & Cypro excitari. Non enim inveniri in terreno, nec

nisi inter cautes creditum fuerat. Similius vero eſt, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus ſæpe deportari. Sudines verò negat nisi ad meridiem ſpectantibus locis naſci: quod certum eſt: non enim reperitur in aquosis, quamquam in regione prægelidâ, vel si ad vada uſque glacientur amnes. Cæleſti humore, parvâque nive id fieri neceſſe eſt: ideo caloris impatiens, non nisi frigido potui addicitur. Quare ſexangulis naſcatur lateribus, non facilè ratio inveniri poteſt: eò magis quòd neque mucronis eadem ſpecies eſt, & ita abſolutus eſt laterum lævor, ut nullâ id arte possit æquari.

X. Magnitudo amplissima adhuc viſa nobis erat, quam in Capitolio Livia Auguſta dicaverat, librarum circiter quinquaginta. Xenocrates auctor eſt, vas amphorale viſum: & aliqui, ex Indiâ cryſtallum ſextariorum quatuor. Nos liquidò adfirmare poſſumus, in cautibus Alpium naſci, atque adeò inviis, ut plerumque fune pendentes eam extrahant. Peritis signa & indicia nota ſunt. Infeſtantur plurimis vitiis: ſcabro ferrumine, maculosâ nube, occultâ aliquâ vomicâ, præduro fragilique centro: item ſale appellato. Eſt & rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ simile. Hoc artifices cælaturâ occultant. Quæ verò sine vitio ſunt, pura eſſe ma-

lunt, acenteta appellantes, nec spumæ colore, sed limpidæ aquæ. Postremò auctoritas in pondere est. Invenio medicos, quæ sunt urenda corporum, non aliter utiliùs id fieri putare, quàm crystallinâ pilâ adversis positâ Solis radiis. Alius hic furor, H-S. CL. M. trullam unam non ante multos annos mercatam a matre familias, nec divite. Idem Nero amissarum rerum nuntio accepto, duos calyces crystallinos in supremâ irâ fregit illisos. Hæc fuit ratio sæculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mirè ad similitudinem adcessere vitrea, sed prodigii modo, ut suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint.

XI. Proximum locum in deliciis, feminarum tamen adhuc tantùm, succina obtinent: eamdemque omnia hæc, quam gemmæ, auctoritatem, sanè majorem aliquibus de causis crystallina & murrhina, rigidi potûs utraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitaverunt. Occasio est vanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modò æquè perpetiantur me de ortu eorum, cùm hoc quoque intersit vitæ, scire posteros quidquid illi prodidere mirandum. Phaethontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lacrimis electrum omnibus annis fundere

juxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus sit Elector, plurimi poetæ dixere, primique ut arbitror, Æschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Quâ appellatione nullas umquam ibi fuisse, certum est: nec verò ullas ibi adpositas esse, in quas quidquam cursu Padi devehi possit. Nam quod Æschylus in Iberiâ, hoc est, in Hispaniâ, Eridanum esse dixit, eumdemque appellari Rhodanum, Euripides rursus, & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem veniam facit ignorati succini, in tantâ orbis ignorantiâ. Modestiores, sed æquè falsum prodidere, in extremis Adriatici sinûs rupibus inviis arbores stare, quæ Canis ortu hanc effunderent gummim. Theophrastus in Liguriâ effodi dixit. Chares verò Phaethontem in Æthiopiâ Hammonis obiisse, ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrumque gigni. Philemon fossile esse, & in Scythiâ erui duobus locis: candidum atque cerei coloris, quod vocaretur electrum: in alio loco fulvum, quod appellaretur subalternicum. Demostratus lyncurion id vocat, & fieri ex uri-

nâ lyncum beſtiarum, e maribus fulvum & igneum, e feminis languidius atque candidum. Alii dixere langurium, & eſſe in Italiâ beſtias langurias. Zenothemis langas vocat eaſdem, & circa Padum iis vitam adsignat. Sudines arborem quæ gignat in Liguriâ. In eâdem ſententiâ & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britanniâ petris effluere, quas electridas vocat. Pytheas Guttonibus, Germaniæ genti, adcoli æſtuarium Oceani, Mentonomon nomine, ſpatio ſtadiorum ſex millium: ab hoc diei navigatione inſulam abeſſe Abalum: illuc vere fluctibus advehi, & eſſe concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximiſque Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, ſed inſulam Basiliam vocavit. Philemon ait flammam ab electro reddi. Nicias Solis radiorum ſuccum intelligi voluit. Hos circa occaſum credit vehementiores in terram actos, pinguem ſudorem in eâ parte Oceani relinquere, deinde æſtatibus in Germanorum litora ejici. Et in Ægypto naſci simili modo, & vocari Sacal: item in Indiâ, gratiuſque thure eſſe Indis. In Syriâ quoque feminas verticillos inde facere: & vocare harpaga, quia folia & paleas, veſtiumque fimbrias rapiat. Theochreſtus Oceano id exæſtuante ad Pyrenæi promontoria ejici: quod & Xenocra-

tes

tes credidit, qui de iis nuperrimè ſcripsit. Vivit adhuc Aſarubas, qui tradidit juxta Atlanticum mare eſſe lacum Cephisiada, quem Mauri vocant Electrum. Hunc Sole excalfactum e limo dare electrum fluitans. Mnaſeas Africæ locum Sicyonem appellat, & Crathin amnem in Oceanum effluentem e lacu, in quo aves, quas Meleagridas & penelopas vocat: & vere ibi naſci, ratione eâdem, quâ ſuprà dictum eſt de Electride lacu. Theomenes, juxta Syrtim magnam hortum Heſperidum eſſe, ex quo in ſtagnum cadat, colligi verò a virginibus Heſperidum. Ctesias Indis flumen eſſe Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia in ſe ferre bona: fluere a Septemtrione in exortivum Oceanum juxta montem silveſtrem, arboribus electrum ferentibus. Arbores eas siptachoras vocari, quâ appellatione significetur prædulcis ſuavitas. Mithridates in Germaniæ litoribus eſſe inſulam, vocarique eam Oſerictam, cedri genere silvoſam: inde defluere in petras. Xenocrates non ſuccinum tantùm in Italiâ, verùm etiam thyon vocari, a Scythis verò ſacrium, quoniam & ibi naſcatur. Alios putare in Numidiâ gigni. Super omnes eſt Sophocles tragicus poeta, quod equidem miror tantâ gravitate cothurni, & præterea vitæ famâ, aliàs principe loco genitus Athenis, rebus

gestis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit e lacrimis Meleagridum avium Meleagrum deflentium. Quod & credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis non miretur? quamve pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ avium ploratus annuos credat, lacrimasve tam grandes, avesque e Græciâ, ubi Meleager periit, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa æquè fabulosa produnt poetæ? Sed hoc eâ in re, quæ quotidie inveniatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, seriò quemquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda mendaciorum impunitas.

3. Certum est gigni in insulis Septemtrionalis Oceani, & a Germanis appellari glessum: itaque & a nostris unam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austraviam a barbaris dictam. Nascitur autem defluente medullâ pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resinâ pinis. Erumpit humoris abundantia: densatur rigore vel tepore autumnali. Cùm intumescens æstus rapuit ex insulis, certè in litora expellitur, ita volubile, ut pendere videatur, atque considere in vado. Arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse indicio est pineus in

adtritu odor, & quòd accensum tedæ modo ac nidore flagret. Adfirmatur a Germanis ideo maximè adpetitam provinciam: & inde Veneti primùm, quos Græci Enetos vocabant, famam rei fecere proximæ Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò adnexæ fabulæ videtur causa, hodieque Transpadanorum agrestibus feminis, monilium vice succina gestantibus, maximè decoris gratiâ, sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium vitiis, vario genere aquarum juxtà infestante guttura ac vicinas carnes. Sexcentis fere M. pass. a Carnunto Pannoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo invehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum a Juliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & litora peragravit, tantâ copiâ invectâ, ut retia arcendis feris podium protegentia succino nodarentur: arma verò, & libitina, totusque unius diei apparatus esset e succino. Maximum pondus is glebæ adtulit XIII. librarum. Nasci & in Indiâ certum est. Archelaus, qui regnavit in Cappadociâ, illinc pineo cortice inhærente tradit advehi rude, polirique adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primò destillare, argumento sunt quædam intus translucentia, ut formicæ, aut

culices, lacertæque, quas adhæsisse musteo non est dubium, & inclusas indurescenti.

XII. Genera ejus plura. Candida odoris præstantissimi. Sed nec his, nec cereis pretium. Fulvis major auctoritas. Ex iis etiamnum amplior translucentibus, præterquam si nimio ardore flagrent: imaginemque igneam inesse, non ignem, placet. Summa laus Falernis a vini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verùm hoc quoque notum fieri oportet, quocumque libeat, tingui, hœdorum sevo, & anchusæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Ceterùm adtritu digitorum acceptâ caloris animâ trahunt in se paleas ac folia arida, quæ levia sunt; ut magnes lapis, ferrum. Ramenta quoque succini oleo addita flagrant dilucidiùs diutiúsque, quàm lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, ut hominis quamvis parva effigies, vivorum hominum vigentiumque pretia superet, prorsus ut castigatio una non sit satis. In Corinthiis æs placet auro argentoque mixtum, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & crystallinorum diximus gratiam: uniones, quòd capite circumferuntur, gemmæ digitis: in omnibus denique aliis vitiis ostentatio aut usus placet: in succinis

deliciarum tantùm conſcientia. Domitius Nero in ceteris vitæ ſuæ portentis, capillos quoque conjugis ſuæ Poppææ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine ſuccinos appellando. Et quoniam nullis vitiis deſunt pretioſa nomina, ex eo tertius quidam hic colos cœpit expeti a matronis. Uſus tamen ſuccinorum invenitur aliquis in medicinâ: ſed non ob hoc feminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodeſt. Calliſtratus & cuicumque ætati contra lymphationes prodeſſe tradit, & urinæ difficultatibus potum, adalligatumque. Hic & differentiam novam adtulit appellando chryſeleƈtrum, quasi coloris aurei, & matutinò gratissimi aſpeƈtûs, rapacissimum ignium, & si juxtà fuerint, celerrimè ardeſcens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac roſaceo, aurium vitiis: & si cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obſcuritatibus. Stomachi etiam vitiis vel per ſe farina ejus ſumpta, vel cum maſtiche ex aquâ pota. Succina etiam gemmis, quæ ſunt tranſlucidæ, adulterandis magnum habent locum, maximè amethyſtis, cùm omni, ut diximus, colore tinguantur.

XIII. De lyncurio proximè dici cogit auƈtorum pertinacia. Quippe etiam, si non eleƈtrum id eſſet, lyncurium tamen gem-

mam esse contendunt. Fieri autem ex urinâ quidem lyncis, sed egestam terrâ protinus bestiâ operiente eam, quoniam invideat hominum usui. Esse autem qualem in igneis succinis, colorem, scalpique. Nec folia tantùm aut stramenta ad se rapere, sed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophrastus credit. Ego falsum id totum arbitror, nec visum in ævo nostro gemmam ullam eâ appellatione, & quod de medicinâ simul proditur, calculos vesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam.

XIV. Nunc gemmarum confessa genera dicemus, a laudatissimis orsi. Nec verò id solum agemus, sed ad majorem utilitatem vitæ obiter coarguetur magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his blandâ specie prodigia transgressi.

XV. 4. Maximum in rebus humanis, non solùm inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus, auri modo in metallis repertus, perquam rarò: comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantùm metallis inveniri existimavere, inter delubrum Mercurii, atque insulam Meroen: dixeruntque non ampliorem cucumis semine, aut co-

lore dissimilem inveniri. Nunc genera ejus sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo lævore turbinatus in mucronem: aut duabus contrariis partibus, ut si duo turbines latissimis suis partibus jungantur: magnitudine verò etiam avellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantùm, similiter & nascens: ceteris pallor argenti, & in auro non nisi excellentissimo, natales. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, ut ferrum utrimque dissultet, incudesque etiam ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, & numquam incalescens. Unde & nomen indomita vis Græcâ interpretatione accepit. Unum ex iis vocant cenchron, quod est milii magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum: & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in aerium colorem, sed in medicinâ, ut dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, pondere ante ceteros, sed naturâ dissimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest: quod & Cyprio evenit: breviterque, ut degeneres, nominis tantùm auctoritatem

habent. Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordiâ rerum concordiâque, quam antipathiam ac sympathiam appellavere Græci, non aliter clariùs intelligi potest. Siquidem illa invicta vis duarum violentissimarum naturæ rerum ferri ignisque contemptrix, hircino rumpitur sanguine, neque aliter quàm recenti calidoque macerata, & sic quoque multis ictibus: tunc etiam, præterquam eximias, incudes malleosque frangens. Cujus hoc ingenio inventum? quove casu repertum? aut quæ fuit conjectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profectò muneris talis inventio omnis est. Nec quærenda in ullâ parte naturæ ratio, sed voluntas. Et cùm feliciter rumpere contigit, in tam parvas frangitur crustas, ut cerni vix possint. Expetuntur a scalptoribus, ferroque includuntur, nullam non duritiam ex facili cavantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, ut juxtà positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes adprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metusque vanos expellit a mente: & ob id quidam eunaciten vocavere. Metrodorus Scepsius, in eâdem Germaniâ & Basiliâ insulâ nasci, in

quâ & ſuccinum, quod equidem legerim, ſolus dicit: & præfert Arabicis: quod falſum eſſe quis dubitet?

XVI. Proximum apud nos Indicis Arabicisque margaritis pretium eſt, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

5. Tertia auctoritas ſmaragdis perhibetur pluribus de cauſis. Nullius coloris aſpectus jucundior eſt. Nam herbas quoque virentes frondeſque avidè ſpectamus: ſmaragdos verò tantò libentiùs, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implent, nec ſatiant. Quin & ab intentione aliâ obſcurata, aſpectu ſmaragdi recreatur acies. Scalpentibuſque gemmas non alia gratior oculorum refectio eſt: ita viridi lenitate laſsitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur viſu, inficientes circa ſe repercuſſum aera: non Sole mutati, non umbrâ, non lucernis, ſemperque ſenſim radiantes, & viſum admittentes, ad craſſitudinem ſui facilitate tranſlucidâ: quod etiam in aquis nos juvat. Iidem plerumque & concavi, ut viſum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur, ſcalpi vetitis. Quamquam Scythicorum Ægyptiorumque duritia tanta eſt, ut nequeant vulnerari. Quorum verò corpus extenſum eſt, eâdem,

quâ ſpecula, ratione ſupini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas ſpectabat ſmaragdo.

XVII. Genera eorum duodecim: nobiliſſimi Scythici, ab eâ gente, in quâ reperiuntur, appellati. Nullis major auſteritas, nec minùs vitii. Et quantùm ſmaragdi a gemmis diſtant, tantùm Scythici a ceteris ſmaragdis. Proximam laudem habent, ſicut & ſedem, Bactriani, quos in commiſſuris ſaxorum colligere dicuntur Eteſiis flantibus. Tunc enim, tellure terſâ, nitent, quia iis ventis maximè arenæ moventur. Sed hos minores multò Scythicis eſſe tradunt. Tertium locum Ægyptii habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus, ex cautibus. Reliqua genera in metallis ærariis inveniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprii obtinent: doſque eorum eſt nec in colore liquido, nec diluto, verùm ex humido pingui, quáque perſpicitur, imitante tranſlucidum maris: pariterque tranſlucentem colorem expellit, & aciem reficit. Ferunt in eâ inſulâ tumulo reguli Hermiæ, juxta cetarias, marmoreo leoni fuiſſe inditos oculos ex ſmaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi refugerent thynni, diu mirantibus novitatem piſcatoribus, donec mutavere oculis gemmas.

XVIII. Sed & vitia demonſtrari opor-

tet in tam proclivi erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprii variè glauci, magiſque ac minùs in eodem ſmaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicæ auſteritatis non ſemper cuſtodiunt. Ab hoc quibuſdam intercurrit umbra, ſurduſque fit colos, qui improbatur, etiam dilutior. Hinc genera diſtinguuntur. Sunt aliqui obſcuri, quos vocant cæcos: alii densi, nec e liquido tranſlucidi: quidam variâ nubeculâ improbati. Aliud eſt hoc, quàm umbra, de quâ diximus. Nubecula enim albicantis eſt vitium, cùm viridis non pertransit aſpectus, ſed aut intus occurrit, aut excipit in fine viſum candor. Hæc coloris vitia: illa corporis, capillamentum, ſal, plumbago. Ab iis Æthiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, ut auctor eſt Juba, alacriter virides, ſed non facilè puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermeos, & Persicos: illos extumeſcentes: Persicos verò non tranſlucidos, ſed jucundi tenoris, viſum implere, quem non admittant, felium pantherarumque oculis similes: namque & illos radiare, nec perſpici. Eoſdem in Sole hebetari: in umbrâ refulgere, & longiùs, quàm ceteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quòd fellis colorem, aut æris habet.

In Sole dilucidi quidem ac liquidi, sed non virides. Hæc vitia & Atticis maximè sentiuntur, in argentariis metallis repertis, in loco qui Thoricos vocatur; semper minùs pingues, & e longinquo speciosiores. Frequens & iis plumbago, hoc est, ut in solo plumbei videantur. Illud peculiare, quod quidam ex iis senescunt, paulatim viriditate evanidâ, & Sole læduntur. Post hos Medici plurimùm varietatis habent, interdum & e sapphiro. Ii sunt fluctuosi, ac rerum imagines complexi, ut verbi gratiâ papaverum, aut avium, pinnarumque vel capillorum, aut similium. Qui non omnino virides nascuntur, vino & oleo meliores fiunt, neque est aliorum magnitudo amplior.

Calchedonii nescio an in totum exoleverint, postquam metalla æris ibi defecerunt: & semper tamen viles fuere minimique. Iidem fragiles, sed colore incerti, & virentium in caudis pavonum columbarumque collo plumis similes, ad inclinationem magis aut minùs lucidi, venosi quidem squamosique. Peculiare erat in his vitium sarcion appellatum: hoc est, quædam gemmæ caro. Mons juxta Calchedonem, in quo legebantur, Smaragdites vocatus est. Juba est auctor, smaragdum, quem cholan vocant, in Arabiâ ædificiorum ornamentis includi, & lapi-

dem quem alabaſtriten Ægyptii vocant. Complures verò e proximo, Laconicos in Taygeto monte erui, Medicis similes, & alios in Siciliâ.

XIX. Inſeritur ſmaragdis & quæ vocatur tanos, e Perſis veniens gemma, ingratè viridis, atque intus ſordida. Item chalcoſmaragdos e Cypro, turbida æreis venis. Theophraſtus tradit in Ægyptiorum commentariis reperiri, regi eorum a rege Babylonio miſſum ſmaragdum munere IV. cubitorum longitudine, & trium latitudine. Et fuiſſe apud eos in Jovis delubro obeliſcum e IV. ſmaragdis, XL. cubitorum longitudine, latitudine verò in parte quatuor, in parte duorum. Se autem ſcribente, eſſe in Tyro Herculis templo ſtantem pilam e ſmaragdo, niſi potiùs pſeudoſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inventum ex dimidiâ parte ſmaragdum, ex dimidiâ iaſpidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Pliſtonices, paulo antè ſcriptum reliquit, eſſe etiamnunc in labyrintho Ægypti coloſſeum Serapin e ſmaragdo novem cubitorum.

XX. Eamdem multis naturam aut certè ſimilem habere berylli videntur. India eos gignit, rarò alibi repertos. Poliuntur omnes ſexangulâ figurâ artificum ingeniis, quoniam hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim

politi non habent fulgorem eumdem. Probatissimi ſunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chryſoberylli, & ſunt paulo pallidiores, ſed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic eſt pallidius, & a quibuſdam proprii generis exiſtimatur, vocaturque chryſopraſus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto, quos aeroides vocant. Poſt eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc eſt, colore olei. Poſtremi cryſtallis fere ſimiles. Hi capillamenta habent, ſordeſque: alioqui evanidi: quæ ſunt omnium vitia. Indi mirè gaudent longitudine eorum, ſoloſque gemmarum eſſe prædicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorum ſetis religant. Aliis convenit non oportere perforari, quorum ſit abſoluta bonitas, umbilicis tantùm ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, quàm gemmas, quoniam eſt ſumma commendatio in longitudine. Quidam & anguloſos putant ſtatim naſci, & perforatos gratiores fieri medullâ candoris exemptâ, additoque auro repercuſsâ, aut omnino caſtigatâ, cauſâ perſpicuitatis, craſſitudine. Vitia, præter jam dicta, eadem fere, quæ in ſmaragdis, & pterygia. In noſtro orbe aliquando circa Pontum inveniri putántur. Indi & alias quidem gemmas cry-

ſtallum tinguendo adulterare repererunt, ſed præcipuè beryllos.

XXI. Plurimùm ab iis differunt opali, ſmaragdis tamen cedentes. India ſola & horum eſt mater. Atque in pretioſiſſimarum gemmarum gloriâ compoſiti, maximè inenarrabilem difficultatem dederunt. Eſt enim in iis carbunculi tenuior ignis, eſt amethyſti fulgens purpura, eſt ſmaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili mixturâ lucentia. Alii ſummo fulgoris augmento, colores pigmentorum æquavere: alii ſulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi. Magnitudo nucem avellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoriâ. Siquidem exſtat hodieque hujus generis gemma, propter quam ab Antonio proſcriptus Nonius ſenator eſt, filius Strumæ Nonii ejus, quem Q. Catullus poeta in ſellâ curuli viſum indignè tulit, avuſque Servilii Noniani, quem conſulem vidimus: ille proſcriptus fugiens, hunc e fortunis ſuis omnibus anulum abſtulit ſecum, quem certum eſt ſeſtertiûm viginti millibus æſtimatum. Sed mira Antonii feritas atque luxuria, propter gemmam proſcribentis: nec minor Nonii contumacia, proſcriptionem ſuam amantis, cùm etiam feræ abroſas partes corporis relinquant, propter quas ſe periclitari ſciant.

XXII. Vitia opali, si color in florem

herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut cryſtallum, aut grandinem: si ſal interveniat aut ſcabritia, aut puncta oculis occurſantia: nulloſque magis India similitudine indiſcretâ vitro adulterat. Experimentum in Sole tantùm. Falsis enim contra radios libratis, digito ac pollice, unus atque idem tranſlucet colos in ſe conſumptus. Veri fulgor ſubinde variat, & plus huc illucque ſpargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellavere pæderota. Sunt & qui privatum genus ejus faciunt, ſangenonque ab Indis vocari dicunt. Tradunt naſci & in Ægypto, & in Arabiâ, & viliſſimum in Ponto: item in Galatiâ, ac Thaſo, & Cypro. Quippe opali gratiam habet: ſed molliùs nitet, rarò non ſcaber. Summa coloris ex aere & purpurâ conſtat: viriditas ſmaragdi deeſt. Conſtatque melior ille, cujus fulgor vini colore fuſcatur, quàm qui diluitur aquâ.

XXIII. Hactenus de principatu convenit, mulierum maximè ſenatuſconſulto. Minùs certa ſunt, de quibus & viri judicant. Singulorum enim libido ſingulis pretia facit, & præcipuè regum. Claudius Cæſar ſmaragdos induebat, & ſardonychas. Primus autem Romanorum ſardonyche uſus eſt prior Africanus, ut in hiſtoriâ

tradit Demoſtratus, & inde Romanis hanc gemmam fuiſſe celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum.

Sardonyches olim, ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur candore in ſardâ, hoc eſt, velut carnibus ungue homi- nis imposito, & utroque tranſlucido. Tales eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demoſtratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quæ non tranſluceant, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abſtulere. Nullo Sardarum veſtigio Arabicæ ſunt: cœperuntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigrâ, aut cæruleum imitante, & ungue minium, creditum candido pingui, nec sine quadam ſpe purpuræ candore in minium tranſeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis ſcribit: tantæ aliàs magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim conſtat ibi torrentibus detegi. Et placuiſſe in noſtro orbe initio, quoniam ſolæ propè gemmarum ſcalptæ ceram non auferrent. Perſuasimus deinde & Indis, ut ipsi quoque iis gauderent. Utiturque perforatis utique vulgus, tantùm in collo. Et hoc eſt nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, neque in receſſu gemmæ, aut in dejectu renidente, ſed in ipsis umbonibus nitente, præterea ſubſtra-

to nigerrimo colore. Et hoc in Indicis cereum aut corneum invenitur, etiam circuli albi : quædam in iis cæleſtis arcûs anhelatio eſt. Superficies verò locuſtarum maris cruſtis rubentior. Jam melleæ, aut fæculentæ, (hoc enim nomen eſt vitio) improbantur : & si zona alba fundat ſe, non colligat. Simili modo, si ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter. Nihil enim in ſuâ ſede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, ceterò probandæ, ſed pallidâ zonâ.

XXIV. Exponenda eſt & onychis ipsius natura, propter nominis ſocietatem : hoc in gemmam transiit a lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemmâ eſſe candorem unguis humani similitudine : item chryſolithi colorem, ſardæ, & iaſpidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarumdam & obliquis venis. Sotacus & Arabicam tradit : ſed eam a ceteris diſtare, quòd Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis, pluribuſve, aliter quàm in ſardonyche Indicâ. Illic enim momentum eſſe, hìc circulum. Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. Satyrus carnoſas eſſe Indicas, parte carbunculi, parte chryſolithi, & amethyſti, totumque id genus abdicat.

Veram autem onychem plurimas variasque cum lacteis zonis habere venas, omnium in transitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentum, suavitate gratâ. Nec sardæ natura differenda est, dividuæ ex eodem nomine: obiterque ardentium gemmarum indicanda.

XXV. 7. Principatum habent carbunculi, a similitudine ignium appellati, cùm ipsi non sentiant ignes ob id a quibusdam acausti vocati. Horum genera, Indici, & Garamantici, quos & Carchedonios vocant, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adjiciunt Æthiopicos & Alabandicos, in Orthosiâ caute nascentes, sed qui perficiantur Alabandis. Præterea in omni genere masculi appellati acriùs, at feminæ languidiùs refulgentes. In masculis quoque observant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quosdam ex alio lucidos, ac magis ceteris in Sole flagrantes. Optimos verò amethystizontas, hoc est, quorum extremus igniculus in amethysti violam exeat: proximos illis, quos vocant sititas, innato fulgore radiantes. Inveniri autem ubicumque, maximè Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerumque sordidos ac semper fulgoris horridi: Æthiopicos pingues, lucemque non emittentes, aut fundentes, sed convoluto igne flagrare.

Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidum eſſe positi, extremo viſu nubilantem: si adtollatur, exardeſcentem: ob id a pleriſque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidiùs ac lividiùs ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multò minores eſſe: Indicos etiam in ſextarii unius menſuram cavari. Archelaus, Carchedonios nigrioris aſpectûs eſſe, ſed igne, vel Sole, & inclinatione acriùs, quàm ceteros, excitari. Eoſdem umbrante tecto purpureos videri, ſub cælo flammeos, contra radios Solis & ſcintillare: ceras signantibus his liqueſcere, quamvis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores eſſe, & e diverſo inclinatione hebetari ſcripſere: etiamnum in Carchedoniis maribus ſtellas intus ardere, feminas fulgorem univerſum fundere extra ſe. Alabandicos ceteris nigriores eſſe ſcabroſque. Naſcuntur & in Thraciâ coloris ejuſdem, ignem minimè ſentientes. Theophraſtus auctor eſt, & in Orchomeno Arcadiæ inveniri, & in Chio. Illos nigriores, e quibus & ſpecula fieri. Eſſe & Trœzenios varios intervenientibus maculis albis: item Corinthios, & pallidiores, & candidos. Maſſiliâ quoque importari Bocchus, & in Oliſiponensi erui ſcripsit, magno labore, ob argillam Sole aduſtis ſaltibus.

XXVI. Nec eſt aliud difficilius, quàm diſcernere hæc genera: tanta eſt in eis occasio artis, ſubditis per quæ tranſlucere cogantur. Aiunt ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere, totidem mensibus durante fulgore. Adulterantur vitro ſimillimè, ſed cote deprehenduntur, ſicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia, & fragilis: & centroſâ ſcobe deprehenduntur, & pondere, quod minus eſt vitreis: aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus.

XXVII. Eſt & anthracitis appellata in Theſprotiâ foſſilis, carbonibus ſimilis. Falſum arbitror, quod & in Liguriâ naſci tradiderunt, nisi fortè tunc naſcebantur. Eſſe in iis & præcinctæ candidâ venâ traduntur: harum igneus color, ut ſuperiorum eſt: peculiare quidem, quòd jactatæ in ignem velut intermortuæ extinguuntur, contrà aquis perfuſæ exardeſcunt.

XXVIII. Cognata eſt huic ſandareſus; quam aliqui Garamantiten vocant: naſcitur in Indiâ, loco ejuſdem nominis. Gignitur & in Arabiâ ad meridiem verſâ. Commendatio ſumma, quòd velut in tranſlucido ignis obtentus, celanteſque ſe tranſfulgent aureæ guttæ, ſemper in corpore, numquam in cute. Accedit religio narrata, a siderum cognatione, ab inſpectori-

bus, quoniam fere ſtellarum Hyadum & numero & diſpoſitione ſtellantur, ob id Chaldæis in cærimoniis habitæ. Et hîc mares auſteritas diſtinguit, quodam vigore adpoſita tinguens. Indicæ quidem etiam hebetare viſus dicuntur. Blandior feminis flamma: alliciens magis, quàm accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidoque chryſolitho illas ſimiles dicant. Iſmenias verò negat poliri ſandareſon, propter teneritatem, & ob id in magno errore ſunt, qui ſandaricas vocent. Inter omnes conſtat, quantùm numero ſtellarum accedat, tantùm & pretio accedere. Adfert errorem aliquando ſimilitudo nominis, ſandaſel, quod Nicander ſandareſeon vocat, alii ſandareſon. Quidam verò hanc ſandaſtron, illam ſandareſum: in Indiâ naſcentem illam quoque, & loci nomen cuſtodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatam.

XXIX. Ex eodem genere ardentium, lychnis appellata a lucernarum accenſu, tamen præcipuæ gratiæ. Naſcitur circa Orthoſiam, totâque Cariâ, ac vicinis locis: ſed probatiſsima in Indis, quam quidam remiſsiorem carbunculum eſſe dixerunt. Secunda bonitate ſimilis eſt Ionia, appellata a prælatis floribus. Et inter has invenio differentiam: unam quæ purpurâ radiat: alteram quæ cocco: a Sole ex-

calfactas, aut digitotum adtritu, paleas, & chartarum folia ad se rapere.

XXX. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quamquam multò vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, ut incolæ putant, imbre divino. Invenitur ad repercussum Lunæ, maximè plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas nasci tradit, fragiles, venosas, morientibus carbonibus similes. Potoria vasa, & ex hoc lapide, & ex lychnite factitata invenio. Omnia autem hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partemque ceræ in signo tenent.

XXXI. E diverso ad hoc sarda utilissima, quæ nomen cum sardonyche communicavit. Ipsa gemma vulgaris, & primùm Sardibus reperta, sed laudatissima circa Babyloniam, cùm lapicidinæ quædam aperirentur, hærens in saxo cordis modo. Hoc metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inveniuntur compluribus aliis locis, sicut in Paro, & Asso. In Indiâ trium generum: rubrum, & quod dionium vocant a magnitudine: tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ perlucent: crassiores sunt Arabicæ. Inveniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, quæ bracteâ aureâ sublinuntur. Et in his autem mares excitatiùs ful-

gent: feminæ pigriores ſunt, & crassiùs nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos uſu frequentior. Hac certè apud Menandrum & Philemonem fabulæ ſuperbiunt. Nec ulla eſt tranſlucentium, quæ tardiùs ſuffuſo humore hebetetur, oleoque magis, quàm alio liquore. Damnantur ex iis melleæ, & validiùs teſtaceæ.

XXXII. 8. Egregia etiamnunc topazio gloria eſt, ſuo virenti genere, & cùm reperta eſt, prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ inſulâ, quæ Cytis vocatur: in quâ Trogodytæ prædones, diutiùs fame & tempeſtate pressi, cùm herbas radiceſque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai ſententia eſt. Juba Topazon inſulam in Rubro mari a continente diei navigatione abeſſe tradit, nebuloſam, & ideo quæsitam ſæpe navigantibus, ex eâ causâ nomen accepiſſe. Topazin enim Trogodytarum linguâ ſignificationem habere quærendi. Ex hac primùm importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater ſequentis Ptolemæi, a Philemone præfecto regis, ac mirè placuiſſe, & inde factam ſtatuam Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi uxori quatuor cubitorum, ſacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi auctores & circa Thebaidis Alabaſtrum oppidum naſci dicunt: & duo ejus genera faciunt, praſoidem atque chryſopteron,

ton, similem chrysopraso. Ejus enim tota similitudo ad porri succum dirigitur. Est autem amplissima gemmarum. Eadem sola nobilium limam sentit: ceteræ Naxio & cotibus poliuntur. Hæc & usu adteritur.

XXXIII. Comitatur eam similitudine propior, quàm auctoritate, callais, e viridi pallens. Nascitur post aversa Indiæ, apud incolas Caucasi montis Phycaros, apud Sacas & Dahas, amplitudine conspicua, sed fistulosa ac sordium plena. Sincerior multò præstantiorque in Carmaniâ. Utrobique autem in rupibus inviis & gelidis, oculi figurâ extuberans, leviterque adhærens, nec ut adgnata petris, sed ut adposita. Quamobrem scandere ad eam pigritiâ pedum equestres populos tædet, simul & periculum terret. Ergo fundis e longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt. Hoc vectigal, hoc est gestamen in cervice ac digitis gratissimum. Hic census, hæc gloria a pueritiâ dejectorum numerum prædicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi insectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis. Secturâ formantur, aliàs fragiles. Optimus color smaragdi: ut tamen apparet, ex alieno est quòd placeant. Inclusæ decorantur auro, aurumque nullæ magis decent. Quæ sunt earum pulcriores, oleo, unguento, & me-

ro colorem deperdunt. Viliores conſtantiùs repræſentant : neque eſt imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabiâ inveniri eas dicant in nidis avium, quas melancoryphos vocant.

XXXIV. Viridantium & alia plura ſunt genera. Vilioris eſt turbæ prasius : cujus alterum genus ſanguineis punctis abhorret : tertium eſt virgulis tribus diſtinctum candidis. Præfertur his chryſoprasius, porri ſuccum & ipſa referens, ſed hæc paulum declinans a topazio in aurum. Huic & amplitudo ea eſt, ut cymbia etiam ex eâ fiant : cylindri quidem celerrimè.

XXXV. India & has generat, & Nilion, fulgore hebeti ac brevi, & cùm intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syvero Atticæ flumine naſci. Eſt autem color fumidæ topazii, aut aliquando melleæ. Juba in Æthiopiâ gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomen trahere.

XXXVI. Non tranſlucet molochites, ſpissiùs virens, & crassiùs quàm ſmaragdus, a colore malvæ nomine accepto, reddendis laudata signis, & infantium cuſtodiâ quadam, innato contra pericula ipſorum medicamine. Naſcitur in Arabiâ.

XXXVII. Viret, & ſæpe tranſlucet iaſpis, etiam si victa a multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt

eam gentes : ſmaragdo similem Indi : Cypros duram glaucoque pingui : Perſæ aeri similem : ob id vocatur aerizuſa. Talis & Caſpia eſt : cærulea, circa Thermodoontem amnem : in Phrygiâ, purpurea : in Cappadociâ, ex purpurâ cærulea, atque non refulgens. Amiſos Indicæ similem mittit, Calchedon turbidam. Sed minùs refert nationes, quàm bonitates, diſtinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quidquam habet : ſecunda, quæ roſæ : tertia, quæ ſmaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento dedêre. Quarta apud eos vocatur Borea, cælo autumnali matutino similis : & hæc erit illa, quæ vocatur aerizuſa. Similis eſt & Sardæ, imitata & violas. Non minùs multæ ſpecies reliquæ, ſed omnes in vitio cæruleæ, aut cryſtallo similes, aut myxis. Item terebinthizuſa, improprio (ut arbitror) cognomine, velut e multis ejuſdem generis compoſita gemmis. Quamobrem præſtantiores fundâ clauduntur patentes, nec præterquam margines auro amplectente. Vitium eſt & brevis in iis nitor, & longè ſplendens, & ſal, & omnia quæ in ceteris. Et vitro adulterantur : quod manifeſtum fit, cùm extrà fulgorem ſpargunt, atque non in ſe continent. Nec diverſæ, quas ſphragidas vocant, publico gemmarum dominio iis tantùm dato, quoniam optimè signent.

9. Totus verò Oriens pro amuletis traditur gestare eam, quæ ex iis smaragdo similis est, & per transversum lineâ albâ mediâ præcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluribus, polygrammos. Licet obiter vanitatem magicam hìc quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem esse prodiderunt. Est & onychipuncta, quæ iasponyx vocatur: & nubem complexa, & nives in summitate. Est & stellata rutilis punctis: est & salem imitata: & veluti fumo infecta, quæ capnias vocatur. Magnitudinem iaspidis quindecim unciarum vidimus: formatamque inde effigiem Neronis thoracatam.

XXXVIII. Reddetur & per se cyanos, adcommodatâ gratiâ paulo antè nominato colore cæruleo. Optima Scythica, dein Cypria, postremò Ægyptia. Adulteratur maximè tincturâ, idque in gloriâ regis Ægypti adscribitur, qui primus eam tinxit. Dividitur autem & hæc in mares feminasque. Inest ei aliquando & aureus pulvis, non qualis in sapphirinis.

XXXIX. In sapphiris enim aurum punctis collucet cæruleis. Sapphirorum, quæ cum purpurâ, optimæ apud Medos: nusquam tamen perlucidæ. Præterea inutiles scalpturæ, intervenientibus crystallinis centris. Quæ sunt ex iis cyanei coloris, mares existimantur.

XL. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis descendentibus. Principatum amethysti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa vocatur, & in Armeniâ minore, & in Ægypto, & in Galatiâ reperiuntur: sordidissimæ autem vilissimæque, in Thaso & Cypro. Causam nominis adferunt, quòd usque ad vini colorem non accedunt: priùs quàm enim degustent, in violam desinit fulgor. Aliqua siquidem in illis purpura, non ex toto in igneum, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, scalpturis faciles: Indicæ absolutum felicis purpuræ colorem habent: ad hancque tinguentium officinæ dirigunt vota. Fundunt autem eum aspectu leniter blandum: neque in oculos, ut carbunculi, vibrant. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi sacon vocant, talemque gemmam sacondion. Dilutior eadem & sapenos vocatur. Eadem & Pharanitis in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam crystalli descendit, albicante purpuræ defectu. Hoc & minimè probatur, quando præcellens debet esse in suspectu, velut ex carbunculo refulgens quidam in purpurâ leviter roseus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari, alii

anterotas, multi Veneris gemmam, quod maximè videtur decere & species & colos. Eas gemmas magorum vanitas resistere ebrietati promittit, & inde appellatas. Præterea si Lunæ nomen aut Solis inseratur in iis, atque ita suspendantur collo e capillis cynocephali, vel plumis hirundinis, resistere veneficiis. Jam quoque adesse reges adituris. Grandinem avertere, & locustas, precatione additâ, quam demonstrant. Nam smaragdis quoque similia promisere, si aquilæ scalperentur, aut scarabæi : quæ quidem scripsisse eos non sine contemptu & irrisu generis humani arbitror.

XLI. Multum ab eâ distat hyacinthos, tamen e vicino descendens. Differentia hæc, quòd ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, evanescit antequam satiet, adeóque non implet oculos, ut pæne non adtingat, marcescens celeriùs nominis sui flore.

XLII. Hyacinthos Æthiopia mittit, & chrysolithos, aureo fulgore translucentes. Præferuntur iis Indicæ, & si variæ non sint, Tibaranæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ sunt & variæ, & fulgentes interpellatæ nubilo macularum, etiam quæ limpidæ contigere, veluti scobe suâ refertæ. Optimæ verò sunt, quæ

in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Fundâ includuntur perspicuæ. Ceteris subjicitur aurichalcum.

XLIII. Jam etiam expertes gemmarum usu, appellantur aliqui & chryselectri, in colorem electri declinantes, matutino tantùm aspectu jucundi. Ponticas deprehendit levitas. Quædam in iis duræ sunt rufæque, quædam molles & sordidæ. Bocchus auctor est, & in Hispaniâ repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquæ puteis depressis erutam, chrysolithon XII. pondo a se visam.

XLIV. Fiunt & leucochrysi, interveniente candidâ venâ. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & vitreis similes, veluti croco refulgentes. Vitrei verò ut visu discerni non possint, tactus deprehendit, tepidior in vitreis.

XLV. In eodem genere sunt melichrysi, qui veluti per aurum sincero melle translucent. Has India mittit, quamquam in duritiâ fragiles. In eâdem & xanthi, plebeia ibi gemma.

XLVI. Candidarum dux est pæderos: quamquam potest quæri, an in colore numerari debeat, toties jactati per alienas pulcritudines nominis: adeò decoris prærogativa in vocabulo facta est. Est & suum genus exspectatione tantâ dignum. Coeunt intus translucida crystallus, viridis suo mo-

do aer, simulque purpura, & quidam vini ac croci nitor, ſemper extremus in viſu: ſed purpurâ coronatus, & his pariter omnibus. Nec gemmarum ulla eſt liquidior, captis jucundâ vanitate oculis. Laudatissima eſt in Indis, apud quos ſagenon vocatur. Proxima apud Ægyptios, ubi Tenites. Tertia in Arabiâ, verùm ſcabra. Molliùs radiat Pontica & Asiatica. Ipſæ verò molliores ſunt Galatica, & Thracia, & Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, & quæ ceterarum.

XLVII. Proxima candicantium eſt Aſteria, principatum habens proprietate naturæ, quòd incluſam lucem pupillæ modo quamdam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulantem ex alio atque alio loco reddens, eademque contraria Soli regerens candicantes radios, unde nomen invenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmaniâ nata.

XLVIII. Similiter candida eſt, quæ vocatur aſtrios, cryſtallo propinqua, in Indiâ naſcens, & in Pallenes litoribus: intus a centro ceu ſtella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam cauſam nominis reddunt, quòd aſtris opposita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmaniâ gigni, nullique obnoxiam vitio. Cerauniam enim vocari, quæ sit deterior. Peſſimam lucernarum lumini similem.

XLIX. Celebrant & astroiten, mirasque laudes ejus in magicis artibus Zoroastrem cecinisse, qui circa eas diligentes sunt, produnt.

L. Astrobolon Sudines dicit oculis piscium similem esse, & radiare candido, in Sole.

LI. Est inter candidas & quæ ceraunia vocatur, fulgorem siderum rapiens. Ipsa crystallina, splendoris cærulei, in Carmaniâ nascens. Albam esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellam concursantem. Fieri & ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere stellam eam, quæ post totidem menses relanguescat. Sotacus & alia duo genera fecit ceauniæ, nigræ rubentisque, ac similes eas esse securibus: iis, quæ nigræ sunt & rotundæ, urbes expugnari & classes, easque betulos vocari: quæ verò longæ sunt, ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum magis quæsitam, quoniam non aliubi inveniatur, quàm in loco fulmine icto.

LII. Proximum ceauniæ nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insulâ Rubri maris, quæ distat a Berenice urbe sexaginta millia pass. ceterâ sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto

percussa Sole, species & colores arcûs cælestis in proximos parietes ejaculatur, subinde mutans, magnâque varietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, ut crystallum, constat. Sed esse aliquas scabris lateribus, & angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto projectas, radios in se cadentes discutere: aliquas verò ante se projecto nitore adjacentia illustrare. Colores verò non nisi ex opaco reddunt, nec ut ipsæ habeant, sed ut repercussu parietum elidant: optimaque, quæ maximos arcus facit, simillimosque cælestibus. Est & alia iris, ceterò similis, at prædura: quam Horus crematam tusamque ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit.

LIII. Similis est aspectu, sed non ejusdem effectûs, quæ vocatur zeros, albâ nigrâque maculâ in transversum distinguente crystallum.

LIV. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

10. Achates in magnâ fuit auctoritate, nunc in nullâ. Reperta primùm in Siciliâ juxta flumen ejusdem nominis: postea plurimis locis, excedens amplitudine, varietatibus numerosa. Multa & cognomina ejus. Vocatur enim iaspachates, cerachates, sardachates, hæmachates, leucachates, den-

drachates, velut arbusculâ insignis: autachates, cùm uritur, myrrham redolens: coralloachates guttis aureis sapphiri modo sparsa, qualis copiosissima in Cretâ, sacra appellata. Putant eam contra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis utique crediderim, quoniam primùm ejus provinciæ adflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in Indiâ inventæ contra eadem pollent, & aliis magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum, & jumentorum, etiam esseda, & staticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoque sedant in os additæ. Phrygiæ viridia non habent. Thebis Ægyptiis repertæ carent rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra scorpiones validæ. Eadem auctoritas & Cypriis est. Sunt qui maximè probent vitream perspicuitatem in his. Reperiuntur & in Thraciâ, & circa Oetam, & in Parnasso, & in Lesbo, ac Messene, similes limitum floribus, & in Rhodo. Aliæ apud magos differentiæ. Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis verò suffitu earum tempestates averti, & præterea fulmina. Argumentum esse, si in ferventes cortinas additæ refrigerent: sed ut prosint, leoninis jubis alligandas: nam hyænæ pelli simile abomi-

nantur, difcordialem domibus. Eam verò, quæ unius coloris sit, invictam athletis effe. Argumentum ejus, quòd in ollâ plenâ olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas fubfervefacta, unum colorem ex omnibus faciat minii. Acopos nitro similis eft, pumicofa, aureis guttis ftellata. Cum hac oleum fubfervefactum perunctis lassitudinem (si credamus) folvit. Alabaftrites nafcitur in Alabaftro Ægypti, & in Syriæ Damafco, candore interftincto variis coloribus. Hæc cremata cum fossili fale ac trita, gravitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias vocant in ventriculis gallinaceorum inventas, cryftallinâ fpecie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotonienfem ufum in certaminibus, invictum fuiffe videri volunt. Androdamas argenti nitorem habet, ut adamas, quadrata, femperque teffellis similis. Magi putant nomen impositum ab eo, quòd impetus hominum, & iracundias domet. Eadem sit, an alia, argyrodamas, auctores non explicant. Antipathes nigra non tranflucet. Experimentum ejus si coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ simile immiffa. Eam contra effafcinationes auxiliari magi volunt. Arabica ebori simillima eft, & hoc videretur, nisi abnueret duritia. Putant contra dolores nervorum prodeffe habentibus. Aromatites & ipfa in Arabiâ tra-

ditur gigni, sed & in Ægypto circa Philas, ubique lapidosa, & myrrhæ coloris, & odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbestos in Arcadiæ montibus nascitur, coloris ferrei. Aspilatin Democritus in Arabiâ gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo splenicis alligari: invenirique in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetrâ nasci argentei coloris, radiantem, contra lymphatum habendam. Atizoen in Indiâ & in Perside ac Idâ monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris jucundi, necessariam magis regem constituentibus. Augites multis alia videtur esse, quàm quæ callais. Aphidnane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum, in quâ invenitur auro similis quadratâ figurâ: adfirmaturque natura ejus, quæ magnetis: nisi quòd trahere quoque aurum traditur. Aphrodisiace ex candido rufa est. Apsyctos septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Ægyptillam Iachus intelligit, per alvum sardâ, nigrâque venis transeuntibus: vulgus autem in nigrâ radice cæruleam facit.

LV. Balanitæ duo genera habent, sub-

virides, & Corinthii æris similitudine. Illa Copto, hæc ex Troglodyticâ veniens, medias ſecante flammeâ venâ. Batrachitas mittit & Coptos: unam ranæ similem colore: alteram ebeni: tertiam rubentis e nigro. Baptes, mollis, alioquin odore excellens. Beli oculus albicans pupillam cingit nigram, e medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter ſpeciem ſacratissimo Aſſyriorum deo dicatur. Aliam autem quam Belum vocant, in Arbelis naſci, Democritus tradit, nucis juglandis magnitudine, vitreâ ſpecie. Baroptenus, sive barippe, nigra, ſanguineis & albis nodis: aliis ſacra dicitur, velut portentoſa. Botryites alia nigra eſt, alia pinea, incipienti uvæ similis. Zoroaſtres a crinibus mulierum Boſtrychiten vocat. Bucardia bubulo cordi similis, Babylone tantùm naſcitur. Bronte e capitibus teſtudinum tonitribus cadit: putantque eâ reſtingui fulmine ictum, si credimus. Bolœ inveniuntur glebæ similitudine.

LVI. Cadmitis eadem eſſet, quam Oſtracitin vocant: nisi quòd hanc cæruleæ interdum cingunt bullæ. Callais ſapphirum imitatur, candidior, & litoroſo mari similis. Capnitis quibuſdam videtur ſuum genus habere, plurimis ſpiris fumida, ut ſuo loco diximus. Cappadocia in Phrygiâ naſcitur, ebori similis. Callaicam vo-

cant e turbido callaino. Ferunt plures simul inveniri conjunctas. Catochitis Corsicæ lapis eſt, ceteris major: mirabilis, si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens. Catopyritis e Cappadociâ provenit. Cepitis, sive cepolatitis, candida eſt, venarum nodis coeuntibus, candore imaginem regerens. Ceramitis, teſtæ colorem habet. Cinædiæ inveniuntur in cerebro piſcis ejuſdem nominis, candidæ & oblongæ, eventuque mirandæ, si modò eſt fides præſagire eas habitum maris, nubilo colore aut tranquillitate. Ceritis ceræ similis eſt: circos accipitri: corſoides canitiei hominis: coralloachates corallo aureis guttis diſtinctæ. Corallis minio similis gignitur in Indiâ & Syene. Craterites inter chryſolithum & electrum colorem habet, prædura naturæ. Crocallis cerasum repræſentat. Cytis circa Copton naſcitur candida, & videtur intus habere petram, quæ ſentiatur etiam ſtrepitu. Chalcophonos nigra eſt, ſed illiſa æris tinnitum reddit, tragœdis, ut ſuadent, geſtanda. Chelidoniæ duorum ſunt generum: hirundinum colore: & alterâ parte purpureæ nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis, vel portentosissima magorum mendaciis. Melle enim collutam, & linguæ impositam futurorum ſcientiam præſtare

promittunt: quintadecimâ Lunâ, & silente, totâ die: decrescente verò, ante Solis ortum: ceteris diebus, a primâ in sextam horam. Sunt & chelonitides testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas multa vaticinantur. Eâ verò, quæ sit aureis guttis, cum scarabæo decoctâ, & dejectâ in aquam ferventem, tempestates moveri. Chloritis herbacei coloris est, quam dicunt magi inveniri in motacillæ avis ventre, congenitam ei: ferroque includi jubent, ad quædam prodigiosa moris sui. Choaspitis a flumine dicta est viridis, fulgoris aurei. Chrysolampis in Æthiopiâ nascitur, pallida die, & in nocte ignea. Chrysopis aurum videtur esse. Ceponides in Æolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus translucentes, aliàs vitreæ, aliàs crystallinæ, aliàs iaspideæ. Sed & sordidis tantus est nitor, ut imagines reddant, ceu specula.

LVII. Daphniam Zoroastres morbis comitialibus demonstrat. Diadochos beryllo similis est. Diphyes duplex, candida ac nigra, mas ac femina, genitale utriusque sexûs distinguente lineâ. Dionysias nigra ac durà mixtis rubentibus maculis: ex aquâ trita saporem vini facit, & ebrietati resistere putatur. Dracontites, sive dracontia, e cerebro fit draconum: sed nisi

viventibus abſciſo numquam gemmeſcit, invidiâ animalis mori ſe ſentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus qui viſam eam gemmam ſibi apud regem ſcripsit, bigis vehi quærentes tradit: & viſo dracone ſpargere ſomnifica medicamenta, atque ita præcidere. Eſſe autem candore tranſlucido, nec poſtea poliri, aut artem admittere.

LVIII. Encardia cognominatur & ariſte: una, in quâ nigra effigies cordis eminet: altera eodem nomine, viridi colore, cordis ſpeciem repræſentat: tertia cor nigrum oſtendit, reliquâ ſui parte candida. Enorchis candida eſt, diviſaque fragmentis teſtium effigiem repræſentat. Exebenum Zoroaſtres ſpecioſam & candidam tradit, quâ aurifices aurum poliunt. Eriſtalis cùm sit candida, ad inclinationes rubeſcere videtur. Erotylos, eadem amphicome, & hieromnemon, a Democrito laudatur in argumentis divinationum. Eumeces in Bactris naſcitur, silici similis: ſed capiti ſuppoſita viſa nocturna oraculi modo reddit. Eumithren Beli gemmam, ſanctiſſimi deorum sibi, Aſſyrii appellant, porracei coloris, ſuperſtitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minii, mali. Euneos nucleo olivæ similis eſt, ſtriata concharum modo, non adeò candida. Eurotias situ

videtur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex quâ dii facilè surgebant. Epimelas fit, cùm candidâ gemmâ supernè nigricat colos.

LIX. Galaxiam aliqui galactiten vocant, similem proximè dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis venis. Galactitis ex Nilo, colore lactis est. Eamdem dicunt leucogæam, & leucographiam appellant, & synophiten, tritam lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fecunditatem : infantium quoque alligata collo salivam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eamdem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis venis circumligatum galactiten vocent. Gallaica argyrodamanti similis est, paulo sordidior : inveniuntur autem binæ vel ternæ. Gasidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus sparsam. Nascitur & in Arbelis. Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio. Glossopetra linguæ similis humanæ non in terrâ nasci dicitur, sed deficiente Lunâ cælo decidere, memoriæ quoque necessaria. Quod ne credamus, promissi quoque vanitas facit : ventos enim eâ comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est, quàm co-

rallium: nominis causa, quòd in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria. Fulminibus & typhoni resistere adfirmant. Goniæam eâdem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt.

LX. Heliotropium nascitur in Æthiopiâ, Africâ, Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta. Causa nominis, quoniam dejecta in vas aquæ, fulgorem Solis accendit sanguineo repercussu, maximè Æthiopica. Eadem extra aquam speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum impudentiæ vel manifestissimum hoc quoque exemplum est, quoniam admixtâ herbâ heliotropio, quibusdam quoque additis præcantationibus, gerentem conspici negent. Hephæstitis quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quamquam rutilans. Experimentum est, si ferventem aquam addita statim refrigeret: aut si in Sole addita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco. Hermuredion, ex argumento viriditatis in candidâ gemmâ vel nigrâ, & aliquando pallidâ, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parvâ magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptavit. Reperitur in Troglodyticâ regione. Hieracitis alternat milvinis nigrisque veluti plumis. Hammitis ovis piscium similis

eſt, & alia velut nitro composita, prædura alioqui. Hammonis cornu inter ſacratissimas Æthiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens, promittitur prædivina ſomnia repræſentare. Hormision inter gratissimas aſpicitur, ex igneo colore radians auro, portante ſecum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ, ex oculis hyænæ, & ob id invaſæ, inveniri dicuntur: &, si credimus, linguæ hominis ſubditæ futura præcinere. Hæmatites in Æthiopiâ quidem principalis, ſed & in Arabiâ & Africâ invenitur, ſanguineo colore, non omittenda promiſſis ad coarguendas barbarorum insidias. Zachalias Babylonius in his libris quos ſcripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis adtribuit fata: hanc non contentus oculorum & jocinerum medicinâ decoraſſe, a rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus judiciiſque interpoſuit: in prœliis etiam ex eâ ungi ſalutare pronuntiavit. Eſt & alia ejuſdem generis, quæ vocatur menui ab Indis, xanthos appellata Græcis, e fulvo candicans.

LXI. Idæi dactyli in Cretâ, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias aliti lurido similis, ideo exiſtimatur ſalubris contra regios morbos. Eſt & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi similis, latior prioribus, pæne sine

pondere, venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis discurrentibus. Jovis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subrufo colore, in adtritu sudorem purpureum manat. Alia eodem nomine candida, pulvereo aspectu. Ion apud Indos violacea est, sed raro, ut saturo colore luceat.

LXII. Lepidotis squamas piscium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens: invenitur & in Indiâ. Leucophthalmos rutila aliàs, oculi speciem candidam, nigramque continet. Leucopœcilos candorem lineis ex auro distinguit. Libanochrus thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniatis eadem videtur, quæ smaragdus. De lipare hoc tantùm traditur, suffitâ eâ omnes bestias evocari. Lysimachos Rhodio marmori similis est aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in angustias coeunte, ut inutilia exterantur. Leucochrysos sicut crystallus albicat.

LXIII. Memnonia qualis sit, non traditur. Medea nigra est, a Medeâ illa fabulosè inventa: habet venas aurei coloris: sudorem reddit croci, saporem autem vini. Meconites papaver exprimit. Mithrax a Persis accepta est, & Rubri maris montibus: multicolor, contra Solem variè re-

fulgens. Morochites porracea, lacte sudat. Morio in Indiâ, quæ nigerrimo colore translucet, vocatur Pramnion: in quâ miscetur & carbunculi colos, Alexandrinum: ubi sardæ, Cyprium. Nascitur, & in Tyro, & in Galatiâ. Xenocrates & sub Alpibus nasci tradit. Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas scalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorem habet, facie minima gemma: odorem adtrita, etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes verrucis. Myrsinites melleum colorem habet, myrti odorem. Mesoleucos est, mediam gemmam candidâ distinguente lineâ. Mesomelas, nigrâ venâ quemlibet colorem secante per medium.

LXIV. Nasamonitis est sanguinea, nigris venis. Nebritis Libero patri sacra, nomen traxit a nebridum ejus similitudine. Sunt & aliæ nigræ generis ejusdem. Nympharena urbis & gentis Persicæ nomen habet, similis hippopotami dentibus.

LXV. Olca barbari nominis, e nigro fulvoque, & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, sicut ceraunia & brontia, cadere cum imbribus & fulminibus dicitur: eumdemque effectum habere, quem brontia, narratur. Præterea in aras additâ eâ, libamenta non amburi. Oritis globosâ specie, a quibusdam & sideritis vocatur, ignem non sentiens.

Oſtracias, sive Oſtracitis, eſt teſtaceâ durior: altera achatæ similis, nisi quòd achates politurâ pingueſcit: duriori tanta ineſt vis, ut aliæ gemmæ ſcalpantur fragmentis ejus. Oſtracitidi oſtrea nomen & similitudinem dedêre. Ophicardelon barbari vocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obsidiano lapide diximus ſuperiore libro. Inveniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non ſolùm in Æthiopiâ Indiâque, ſed etiam in Samnio, ut aliqui putant, & in litoribus Hiſpaniensis Oceani.

LXVI. Panchrus fere ex omnibus coloribus conſtat. Pangonius non longior digito, ne cryſtallus videatur, numero plurium angulorum cavet. Paneros qualis sit, a Metrodoro non dicitur: ſed carmen Timaridis reginæ in eâdem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fecunditatem. Quidam hanc panſebaſton vocant. Ponticarum plura ſunt genera. Eſt ſtellata nunc ſanguineis, nunc auratis guttis, quæ inter ſacras habetur. Alia pro ſtellis ejuſdem coloris lineas habet, alia montium convalliumque effigies. Phloginos, quem & chrysiten vocant, ochræ Atticæ adsimulata, invenitur in Ægypto. Phœnicitis ex balani similitudine appellatur. Phycitis, algæ. Perileucos, fit ab orâ gemmæ ad radicem uſque can-

dido descendente. Pæantides, quas quidam gemonidas vocant, prægnantes fieri & parere dicuntur, mederique parturientibus. Nam tales in Macedoniâ juxta monumentum Tiresiæ inveniuntur, specie aquæ glaciatæ.

LXVII. Solis gemma candida est, & ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam Chaldæi adhærescentem navibus inveniunt, prasini coloris. Samothracia insula ejusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, ligno similem. Sauritin in ventre viridis lacerti arundine dissecti tradunt inveniri. Sarcitis bubulas carnes repræsentat. Selenitis ex candido translucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies singulos, crescentis minuentisque numeris: nascitur in Arabiâ. Sideritis ferro similis, litigio illata discordias facit: quæque nascitur in Æthiopiâ Sideropœcilos, ex eâ fit, variantibus guttis. Spongitis spongiæ nomen repræsentat. Synodontitis e cerebro piscium est, qui synodontes vocantur. Syrtides in litore Syrtium, jam quidem & in Lucaniâ inveniuntur, e melleo colore croco refulgentes: intus autem stellas continent languidas. Syringitis stipulæ internodio similis, perpetuâ fistulâ cavatur.

LXVIII. Trichrus ex Africâ nigra est; sed

ſed tres ſuccos reddit, a radice nitrum, medio ſanguinem, ſummo ochram. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus ſpectatur. Telicardios colore cordis. Perſas, apud quos gignitur, magnopere delectat: muchulam appellant. Thracia trium generum eſt, viridis, aut pallidior, tertia ſanguineis guttis. Tephritis novæ Lunæ ſpeciem habet curvatæ in cornua, quamvis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleus videtur: neque eſt ei gemmæ honos, ſed ungentium calculos frangit pellitque.

LXIX. Veneris crinis nigerrimi nitoris continet ſpeciem rufi crinis. Veientana Italica gemma eſt, Veiis reperta, nigram materiam diſtinguente limite albo.

LXX. Zanthenem in Mediâ naſci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in vino palmeo, & croco, ceræ modo lenteſcere, odore magnæ ſuavitatis. Zmilampis in Euphrate naſcitur, Proconnesio marmori similis, medio colore glauco. Zoraniſceos in Indo flumine naſcitur: magorum gemma eſſe narratur: neque aliud amplius de eâ.

LXXI. 11. Eſt etiamnum alia diſtinctio, quam equidem fecerim, ſubinde variatâ expositione. Siquidem a membris corporum habent nomina: hepatitis a jocinere: ſteatitis ſingulorum animalium adipe

numerosa. Adadunephros, ejusdem oculus, ac digitus dei: & hic colitur a Syris. Triophthalmos cum onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens.

LXXII. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echitis viperæ, scorpitis scorpionis aut colore, aut effigie, scaritis scari piscis, triglitis mulli, ægophthalmos caprino oculo: item alia suillo: & a gruis collo geranitis, hieracitis accipitris. Aetitis a colore aquilæ candicante caudâ. Myrmecitis innatam repentis formicæ effigiem habet, scarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum, ex rutilo sanguinea: in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pavoni est similis, item aspidi quam vocari chelidoniam invenio.

LXXIII. Arenarum similitudo est in hammochryso, velut auro arenis mixto. Cenchritis milii granis velut sparsis. Dryitis e truncis arborum: hæc & ligni modo ardet. Cissitis in candido perlucet ederæ foliis, quæ totam tenent. Narcissitis venis & odore distincta. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Pyren ab olivæ nucleo dicta est: huic aliquando inesse piscium spinæ videntur. Chalazias grandinum & candorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Nar-

rant etiam in ignem additæ manere ſuum frigus: Pyritis nigra quidem, ſed adtritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Aſtrapiæ in nigro aut cyaneo, diſcurrunt e medio fulminis radii. In phlogitide intus ardere quædam videtur flamma, quæ non exeat. In anthracitide ſcintillæ diſcurrere aliquando videntur. Enhydros ſemper rotunditatis abſolutæ, in candore eſt lævis, ſed ad motum fluctuat intus in eâ veluti in ovis liquor. Polytrichos in viridi capillatur, ſed defluvia comarum facere dicitur. Sunt & a leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellavit chryſolithum aureus, chryſopraſum herbaceus, melleus melichrota: quamvis plura ejus genera sint. Melichloros eſt geminus, parte flavus, partemelleus: Crocia, croci: Polia, canitiem quamdam ſparti indicat: eamdem duriorem, nigra ſpartopolios. Rhoditis a roſâ eſt. Melitis, mali coloris. Chalcitis, æris. Sycitis, fici. Ratio nominum non eſt in Borſycite, in nigro ramosâ, candidis aut ſanguineis frondibus: nec gemite, velut in petrâ candidis manibus inter ſe complexis. Ananchitide in hydromantiâ dicunt evocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorum evocatas teneri: Dendritide albâ defoſsâ ſub arbore, quæ cædatur, ſecuris aciem non

hebetari. Et ſunt multò plures, magiſque monſtrificæ, quibus barbari dedêre nomina, confessi lapides eſſe. Nobis ſatis erit in his coarguiſſe dira mendacia.

LXXIV. 12. Gemmæ naſcuntur & repentè novæ, ac sine nominibus: ut Lampſaci in metallis aurariis una inventa, quæ propter pulcritudinem Alexandro regi miſſa fuit, ut auctor eſt Theophraſtus. Cochlides quoque nunc vulgatissimæ, fiunt veriùs, quàm naſcuntur: in Arabiâ repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt ſeptenis diebus noctibuſque sine intermissione: ita omni terreno, vitioſoque decuſſo, purgatam puramque glebam, artificum ingenio variè diſtribui in venas, ductuſque macularum, quàm maximè vendibili ratione ſectantium: quondamque tantæ magnitudinis fecere, ut equis regum in Oriente frontalia, atque pro phaleris pensilia facerent. Et aliàs omnes gemmæ mellis decoctu niteſcunt, præcipuè Corsici: in omni alio uſu acrimoniam abhorrentes. Quæ variæ ſunt, & ad novitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen usitatum non habeant, phyſes appellant, velut ipsius naturæ admirationem in iis venditantes, cùm finis nominum non sit, quæ perſequi non equidem cogito, innumera ex Græcâ vanitate conficta. Indicatis nobi-

libus gemmis, etiam plebeiis rariorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud modò meminisse conveniet, increscentibus variè maculis ac verrucis, linearumque interveniente multiplici ductu & colore, mutata sæpius nomina in eâdem plerumque materiâ.

LXXV. Nunc communiter ad omnium gemmarum observationem pertinentia dicemus, opiniones secuti auctorum. Cavæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblonga maximè probatur: deinde quæ vocatur lenticula: postea cycloides & rotunda: angulosis autem minima gratia. Veras a falsis discernendi magna difficultas: quippe cùm inventum sit, ex veris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches e ternis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi ars non possit: aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio, sumptis omnibus in suo genere probatissimis. Quinimmo etiam exstant commentarii auctorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tinguantur smaragdi, aliæque translucentes, sardonyx e sardâ, item ceteræ ex aliis. Neque est ulla fraus vitæ lucrosior.

LXXVI. 13. Nos contrà rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam adversùs fraudes mu-

niri decet:) præter illa, quæ in principalibus quibusque generibus privatim diximus. Tranflucentes matutinò probari cenfent: aut si neceffe eft, in quartam horam, poftea vetant. Experimenta pluribus modis conftant. Primùm pondere, si graviores fentiuntur: poft hæc, corpore. Fictitiis pufulæ in profundo apparent, fcabritia in cute, in capillamento fulgoris inconftantia, & priùs quàm ad oculos perveniat, desinens nitor. Decussi fragmenti paulum, quod in laminâ ferreâ teratur, efficacissimum experimento excufant mangones gemmarum. Recufant similiter & limæ probationem. Obsidianæ fragmenta veras gemmas non fcarificant. Fictitiæ, fcarificationes candicantium fugiunt. Tantaque differentia eft, ut aliæ ferro fcalpi non possint, aliæ non nisi retufo, verùm omnes adamante. Plurimùm verò in his terebrarum proficit fervor. Gemmiferi amnes funt Acesines & Ganges: terrarum autem omnium maximè India.

LXXVII. Et jam peractis omnibus naturæ operibus, difcrimen quoddam rerum ipfarum atque terrarum facere conveniat. Ergo in toto orbe & quacumque cæli convexitas vergit, pulcherrima eft omnium, rebufque meritò principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parenfque mundi

altera, viris, feminis, ducibus, militibus, servitiis, artium præstantiâ, ingeniorum claritatibus, jam situ ac salubritate cæli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, litoribus portuosis, benigno ventorum adflatu, (etenim contingit procurrentis positio in partem utilissimam, & inter ortus occasusque mediam) aquarum copiâ, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentiâ, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quidquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, juvenci. Ne equos quidem in trigariis præferri ullos vernaculis animadverto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit: & iis nunc in se gravida pro omni dote varios succos, & frugum pomorumque sapores fundit. Ab eâ, exceptis Indiæ fabulosis, proximè quidem duxerim Hispaniam, quacumque ambitur mari.

NOTÆ

IN LIBRUM XXXIII.

Præf. 1. *Parietum digitorumque pigmenta.* Inaurabantur parietes, digitique gemmis nitebant.

2. *Haberetque nonnisi quod secum est.* Bene Mss. Reg. 2. & 3.

3. *Auri etiam sanies.* Chrysocolla illa Plinii, ut & priscorum, differt multum a nostrâ chrysocollâ, *le Borax*. Pliniana, species est spati viridis, *le Spath verd*, quod in auri, æris, aliorumque metallorum fodinis reperitur. Vide Cl. Hill, *Traité des Pierres de Théophraste*, pag. 100.

4. *O prodiga ingenia.* Ms. Reg. 3. & editio princeps.

5. *Et aurum argentumque cælando carius fecimus.* Ms. Reg. 3. & editio princeps.

6. *Libidines celebraverunt, ac per obscenitates bibêre.* Ita Mss. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Huc autem spectat Juvenalis, Satyr. II, 95.

Vitreo bibit ille Priapo.

Cap. I. 1. *Abdicari auri sacra fames.* Ms. Reg. 3. & editio princeps.

2. *Proscissum est conviciis.* Ms. Reg. 3.

3. *Homero credi.* Homer. Iliad. η.' vers. 472.

4. *Centum boum.* Homer. Iliad. ζ.' vers. 234.

5. *Multa legum antiquarum.* Multatio, pœnave. Quâ de re Festus. *Ovibus duabus multabantur apud antiquos in minoribus criminibus, in majoribus autem, bubus : nec extra hunc numerum excedebat multatio.*

6. *Midæ quidem anulum.* Vel Plinius, vel ejus librarii erravere. Gygæ eſt anulus, ut videre eſt apud Platonem, & Ciceronem, de Officiis, III, 38.

7. *Quarum in more ferreum.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps. Fruſtra in recentioribus emendatum, *quarum mere ferreum.*

8. *In prætextæ annis.* Ante annum quintumdecimum. Anno enim quartodecimo completo, bulla ſuſpendebatur Laribus.

9. *Ungulum vocabant.* Ungulus, Oſcorum linguâ, anulus; ut docet Feſtus ex Pacuvio.

10. *Æquâ fortunâ triumphantis.* Bene Mſ. Reg. 3. Mox quoque editio princeps, & *ſervi coronam.*

11. *Ante tertium conſulatum.* Marius fuit tertiùm conſul anno Urbis conditæ DCLI.

12. *Nec Iliacis temporibus.* Multò ante Iliaca tempora, Hebræi anulos habuere, ut videre eſt in Geneſi XXXVIII, 18. & 25. In picturis quoque Herculanenſibus anulum habet Theſeus. Vide *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I. Tab. V. & Tom. III. Tab. XIV. not. 6.

13. *Conditas arcis.* Homer. Odyſſ. θ.' vers. 424.

14. *Vaſa aurea.* Homer. Ibid. vers. 443. & 447.

15. *Non anulis.* Poſtea enim ſortes anulo obſignatæ; ut videre eſt apud Suetonium in Tiber. Cap. 63.

16. *Lævis manibus, latentibuſque.* In lævâ anulum habet Theſeus, ſed non latet.

17. *Apud eumdem Homerum.* Homer. Iliad. ρ.' vers. 52.

18. *M. Crassum.* Bene Mſ. Reg, 3. Perperam hæc nomina omisit eruditus Harduinus in alterâ suâ editione.

19. *Duo millia auri rapuisse.* In Mſſ. Reg. *reperisse.* Rectè emendatum, *rapuisse.* Malè emendavit eruditus Harduinus, *perisse.* Duo millia pondo auri sunt Gallicæ monetæ libræ 1,890,000.

20. *Suo & Pompeii secundo consulatu.* Malè Mſſ. Reg. 3. editio princeps, & eruditus Harduinus in alterâ suâ editione, *tertio consulatu.* Id contigit Crassi & Pompeii secundo consulatu anno Urbis conditæ DCLXXXXIX.

21. *Statim exspirasse.* Hausto, quod sub gemmâ erat, veneno.

22. *Cn. Fulvium.* Ita libri scripti & editi. Meliùs tamen Livius in fine Libri IX. *Cn. filium.* Annius enim fuit familiæ nomen, non prænomen.

23. *Diebus fastis.* Fasti dies dicebantur, quibus sine piaculo prætoribus licebat tria verba fari, *do*, *dico*, *addico*. Nefasti verò, quibus non licebat fari. Vide Ovidium, Fast. Libr. 1.

24. *Anulos ab eo abjectos.* In publico luctu deponebantur, abjiciebanturve, anuli. Vide & Livium in fine Libr. IX.

25. *Adjectum hoc quoque.* Hoc quoque adjectum in antiquissimis Annalibus & phaleram positam esse; unde postea ab aliis adjectum est equitum nomen, quòd phalera eorum esset insigne.

26. *P. Sempronio, P. Sulpicio consulibus.* Bene Mſ. Reg. 2. P. Sulpicius Saverrio & P. Sempronius Sophus consules fuere anno Urbis conditæ CCCCL. Malè eruditus Harduinus in alte-

tâ suâ editione, *P. Sempronio longo, L. Sulpicio.*

27. *Ducentis quatuor annis.* Capitolina ædes dedicata fuerat ab Horatio Pulvillo iterum confule, anno Urbis conditæ CCXLVII. Ergo ab Horatio Pulvillo ad P. Sempronium & P. Sulpicium confules interjecti funt anni CCIV. Malè itaque Mſſ. Reg. editio princeps & eruditus Harduinus in alterâ fuâ editione, *CCCIV. annis.* Obferva autem Flavium in fuâ Infcriptione fecutum effe calculos Varronianos. Contrà verò Plinius fequitur Verrianos calculos, cùm mox numerat annum CCCCXLIX.

28. *Ita CCCCXLIX. a conditâ Urbe.* Bene Mſſ. Reg. confentientibus & Faftis. In editione principe aliifque *CCCCXLVIII.* quas immeritò fequitur Harduinus in alterâ fuâ editione.

29. *In ferreo confenuerint.* Mſſ. Reg. & ed. pr.

30. *De vitâ fuâ fcripsit.* Mſſ. Reg. & editio princeps, *fcribit.* De Scauri vitâ fatis dixi ad Tacitum, Vit. Agric. Cap. I.

31. *Literis contenta Solis.* Viget adhuc mos ille Conftantinopoli, & in toto Oriente. Non cælatis figuris, fed literis fignant.

32. *Medio dicuntur ufæ.* Bene Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

33. *Ab anulis fenatum.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps & Cl. Durand.

CAP. II. I. *Anno Urbis conditæ DCCLXXV.* Verrianos calculos & hic fequitur Plinius; ut jam monui paulo fuprà.

2. *C. Sulpicius Galba.* Imperatoris hic frater fuit, & ædilis. Vide Suetonium in Galbâ, Cap. 3. Ejus officium erat popinas ganeafque inhibere, pœnafque ab iis qui eas exercerent exigere,

3. *Sestertia cccc.* Sunt Gallicæ monetæ libræ 77, 812.

4 *Lege theatrali in XIV ordinibus.* De hac lege & in quatuordecim ordinibus sedendi jure multa dixi ad Tacitum, Annal. XV, 32.

5. *Instituêre Gracci.* Ita Mſſ. Reg. & nummi veteres.

6. *Quis primùm donatus sit.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

7. *Equidem quis primus donaverit.* Mſſ. Voſſ. & Reg. 3. In Mſ. Reg. 2. & editione principe legitur quoque, *equidem.*

8. *A. Postumius dictator.* Dictator fuit anno Urbis conditæ CCCXXIII.

CAP. III. 1. *Et in secreto margaritarum sacculi.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps. Frustra eruditus Harduinus in alterâ suâ editione emendavit, *& inserta margaritarum pondera.* In secreto, id est in secretioribus ædibus dormitoriisque.

2. *In collo dominarum aureo.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

3. *Inter stolam plebemque.* Matronæ stolâ in pedes demissâ utebantur. Brevior plebeiarum feminarum amictus. Libertinæ, altiùs quoque succinctæ, pedes circulis aureis nitentes ostentabant, mediumque quemdam, ac veluti equestrem, feminarum ordinem faciebant.

4. *Pædagogiis id damus.* Pædagogia, pueri sunt unguentarii. Aureo suo cultu, minùs ad balineas publicas, quàm ad principum domos pertinere videbantur.

5. *Insolens his.* Mſſ. Reg. Dalecamp. & editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus editionibus, *in solis his.*

6. *Quibus admissionem.* Admissiones illas nos quoque dicimus *les Entrées.*

7. *Magnâ criminum occasione.* Tum adversùs eos, qui imaginem principis Claudii, non dato jure, ferrent, tum, vel dato jure, qui ferrent sine debitâ principi reverentiâ. In recensendis his criminibus frequens est Tacitus.

8. *Æqualiter publicando principem.* Dato omnibus jure ferendi imaginem principis, eumque adeundi.

9. *Ante Pyrrhum regem devictum.* Anno Urbis conditæ CCCCLXXIX.

10. *CX. M. assium fuit.* Cùm librales tunc essent asses, centum decem millia assium efficiebant Gallicæ nostræ monetæ libras 57,750.

11. *Q. Ogulnio, C. Fabio coss.* Bene Mss. Reg. Malè eruditus Harduinus in alterâ suâ editione, *C. Fabio consule.*

12. *Placuit denarium.* Denarius fuit Gallicæ nostræ monetæ assium $15\frac{1}{2}$. & paulo amplius. Valor ille denarii Romani pro decem libris æris in multis antiquis denariis expressus est notâ X.

13. *Quinarium.* Quinarius fuit Gallicæ nostræ monetæ assium $7\frac{3}{4}$. & paulo ampliùs. Nota V. vel Q. in quinariis vulgò signata.

14. *Sestertium.* Sestertius fuit Gallicæ monetæ assium $3\frac{3}{4}$ & paulo ampliùs. Ejus nota IIS.

15. *Bello Punico primo.* Quod cœpit anno Urbis conditæ CCCCXC.

16. *Sextantario pondere.* Tunc ergo as non fuit librale, seu duodecim unciarum : sed tantùm fuit sextantarium, seu duarum unciarum. Inde manifestum est factas fuisse a republicâ quinque partes lucri, dissolutumque æs alienum.

17. *Janus geminus.* Janus bifrons. Tales adhuc multi exſtant nummi ærei.

18. *Annibale urgente Marcum Minucium.* Vide Livium XXII, 18. & 24. Malè in editione principe omiſſa nomina *Marcum Minucium*; quod ſecutus eſt eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione.

19. *Aſſes unciales facti.* Tunc in libra æris fuere duodecim aſſes. As ille uncialis valuit Gallicæ monetæ aſſem $1\frac{1}{2}$. & paulo ampliùs. Ex ſextantariis aſſes cùm facti eſſent unciales, reſpublica dimidium lucrata eſt.

20. *In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decem aſſibus datus.* Cùm denarius valeret aſſes ſedecim, dabatur tamen militibus in ſtipendio pro decem aſſibus: unde milites lucrabantur ſex aſſes. Poſtea ſub initiis Tiberii Principis, non denarius, ſed deni aſſes Pannonicis legionibus dati ſunt. Tumultuatæ ſunt illæ legiones, quod in diurno ſtipendio ſenis aſſibus fraudarentur. Quâ de re ſatis dixi ad Tacitum, Annal. I, 17.

21. *Lege Papiriâ.* Ita Mſſ. Reg. Voſſ. & editio princeps. Malè eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione, *lege Papirianâ.* Papirius ille creditur fuiſſe Papirius Turdus, qui tribunatum plebis geſſit anno Urbis conditæ DLXXXVI.

22. *Notæ argenti bigæ atque quadrigæ.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Plurimi nummi familiarum Romanarum notati bigis atque quadrigis adhuc exſtant.

23. *Livius Druſus.* Tribunus fuit plebis anno Urbis conditæ DCXXIX. Alius fuit tribunus quoque plebis anno V. C. DCLXIII.

24. *Lege Clodiâ.* Est Clodius Pulcher, tribunus plebis, qui Ciceronem in exsilium egit anno U. C. DCXCVI. Victoriati ita dicti a Victoriæ signo. Idem autem valor fuit, ac quinarii; eademque nota Q.

25. *Post annum LXII. percussus est.* Percussus est aureus nummus anno U. C. DXLVII.

26. *Scripulum valeret sestertiis vicenis.* In librâ Romanâ erant scripula 288. Scripulum valebat sestertios vicenos, Gallicæ nostræ monetæ libras 3, cum assibus $17\frac{3}{4}$ & paulo ampliùs. Tales adhuc exstant aurei nummuli, qui notam habent XX. qua significantur sestertii viceni. In Mss. Reg. & editione principe, *sestertius vicenus:* unde fortè legendum, *sestertios vicenos.* Sic & Varro accusativo usus est.

27. *Quod effecit ... sestertios DCCCC.* Ita libri omnes scripti & editi. Unde explicat eruditus Harduinus rempublicam in singulas auri libras sestertios DCCCC, quales erant anno DXLVII. esse lucratam.

28. *Placuit X. XL. signari.* Placuit denarios quadragenos signari in singulis auri libris. Denarius ille valuit Gallicæ nostræ monetæ libras 23. cum assibus aliquot.

29. *Minutissimè Nero ad XLV.* Id est quadragenos quinos denarios. Tunc denarius ille aureus valuit Gallicæ nostræ monetæ libras 21.

30. *Nec paulatim exarsit.* Ita Mss. Reg. 2. & 3.

31. *Plumboque in os addito.* Cùm Gracchi caput auro esset rependendum, plumbum in ejus os addidit Septimuleius, ita ut caput penderit libras $17\frac{3}{4}$. ἑπτακαίδεκα λίτρας καὶ διμοι-

pov. Plutarch. In Gracch. pag. 842. Itaque Opimio rependendum fuit caput Gallicæ noſtræ monetæ libris 16,685. Sic parricidio ſuo Septimuleius rempublicam etiam circumſcripsit; id eſt, fraude decepit.

32. *Aureis uſum vasis.* Bene Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

33. *XII. M. pondo annua.* Optimè hunc locum eruditus Gronovius ex Appiano & Livio reſtituit. Argenti duodecim millia pondo ſunt Gallicæ noſtræ monetæ libræ 784,350.

34. *XXXIV. M. invenerat.* Auri XXXIV. millia pondo ſunt Gallicæ monetæ libræ 32,130,000.

35. *Quinquaginta millia talentorum.* Sunt talenta Ægyptia, quæ efficiunt Gallicæ noſtræ monetæ libras 2,614,500.

36. *Terram virginem nactus.* Terram intactam, & nondum effoſſam. Talem terram virginem nuper reperere Hiſpani in Americâ. Campos leucarum 14. auriferos in Americâ, provinciâ *Sonora*, invenerunt anno 1771.

37. *In Suanorum gente.* De Suanis vide ſuprà Libr. VI. ſect. 4.

38. *Velleribus aureis inclyto regno.* Hoc eſt vellus aureum fabulis celebratum in Colchide, *la Mingrelie.*

39. *Columnæ atque paraſtaticæ.* Adhuc ex Orientis uſu, Conſtantinopoli ſolium Imperatoris Turcici columnas habet aureas; hujuſque ſolii pedes nitent ſmaragdis. Paraſtaticæ autem ſunt pilæ quadratæ, *des pilaſtres.*

40. *Seſoſtri Ægypti rege.* Mſſ. Reg. & ed. pr.

41. *Argenteis haſtis.* Bene Mſ. Dalecamp. & eruditus Gronovius.

42. *Scenâ argenteâ.* Scena illa, *la Décoration du Théâtre*, quæ tota fuit argentea.

43. *Pondo* CXXIV. M. Ita quidem emendavit Cl. Durand. Quòd nimium eſt. At Mſſ. & editi libri habent tantùm, *pondo* CXXIV. Quod quoque minimum eſt. Fortè ſcripſerat Plinius, *pondo* M. CXXIV. Certè aliquid portentoſum exhibuit inſanus Caligula.

44. VII. M. *pondo habere.* Ita adhuc Cl. Durand. Peſſimè certè ſcripti & editi libri, VII. *pondo.* Immo Mſ. Reg. 2. VI. *pondo.* At librarii, ut paſsim occurrit in Mſſ. Plinii codicibus, omiſere milleſimi aut centenarii numeri notas. Crediderim tamen Plinium non ſcripsiſſe VII. M. *pondo*, *ſed* VII. C. *pondo.* Jam multò antè legati Philippi regis, de victoriâ gratulantes, in æde Jovis Capitolini *centum pondo coronam auream* poſuerant, ut videre eſt apud Livium XXXVI, 35. *Legati* quoque *ab rege Attalo coronam auream* CCXLVI. *pondo in Capitolio poſuere*, teſte eodem Livio, XXXII, 27.

43. IX. C. *quam Gallia Comata.* Cl. Durand, IX. M.

44. *Aureæ domûs ambientis urbem.* Tanta erat aureæ domûs, quam Nero exſtruxit amplitudo, ut urbs potiùs, quàm domus videretur. De hac domo diſſerui ad Tacitum, Annal. XV, 42.

45. *L. Aurelio coſſ.* Anno U. C. DXCVII.

46. XVI. M. DCCCX. Auri pondo XVI. M. DCCCX. ſunt Gallicæ monetæ libræ 15,885,450.

47. *Argenti* XXII. M. LXX. Argenti pondo XXII. M. LXX. ſunt Gallicæ monetæ libræ 1,442,550.

48. *In numerato* $\overline{\text{LXII}}$. LXXXV. M. CCCC. In

numeratâ pecuniâ sexagies bis centena octoginta quinque millia sestertiûm, & quadringenti, efficiunt Gallicæ monetæ libras 1,222,896.

49. *L. Marcio coss.* Anno Urbis conditæ DCLXIII.

50. *Auri pondo* $\overline{XVI}$. XX. M. DCCCXXIX. Auri pondo sedecies centena viginti millia octingenta viginti novem sunt Gallicæ monetæ libræ 1,512,783,405.

51. *Civili bello suo.* MSS. Reg. Id contigit anno Urbis conditæ DCCV.

52. *Laterum aureorum XV. M.* MSS. Reg. 2. & 3. Quod fuerit laterum illorum aureorum, *des Lingots d'or*, pondus, quæ magnitudo incompertum.

53. *Argenteorum XXXV. M.* MSS. Reg. & editio princeps.

54. H-S. $\overline{CCCC}$. Quadringenties centena millia sestertiûm sunt Gallicæ monetæ libræ 7,782,010. Cùm aliàs locupletior non fuerit respublica, aureorum argenteorum laterum pondus æquavit circiter 2,000,000,000. Qua de re plura dixi ad Tacitum, Annal. XIII, 29.

55. *Perseo rege victo.* MSS. Reg. & editio princeps. Perseus ab Æmilio Paulo victus est anno DLXXXV.

56. H-S. $\overline{MM}$. $\overline{CCC}$. Bis millies trecenties centena millia sestertiûm sunt Gallicæ monetæ libræ 44,746,557.

57. *Censurâ L. Mummii.* Anno Urbis conditæ DCXII.

58. *De Catulo.* Qui capitolium dedicavit, ut dictum est suprà Libr. XIX. sect. 6.

59. *Septimo volumine.* Libr. VII. sect. 57.

60. *Cedat per utrumque plumbo.* Hæc incogitanter ſcripſit Plinius. Aurum nec pondere nec facilitate materiæ plumbo cedit. Pes cubicus auri pendet libras 1326. Plumbi verò, libras 828. De facilitate materiæ ſatis compertum eſt, & mox dicetur. Immo ipſe Plinius paulo infrà ait nihil auro laxiùs dilatari.

61. *In ſeptingenas & quinquagenas.* Noſtri bractearii inauratores adhuc exercitatiores unam auri unciam in 2750. bracteas ſpargunt; & ſi in longitudinem extendant, filum argenteum inaurant longum pedes 1,440,000.

62. *Auri parvulas maſſas.* Maſſæ illæ, *l'Or en paillettes*, *la Poudre d'or.* Detecto novo terrarum orbe non parvulæ tantùm, ſed magnæ reperiuntur maſſæ. Teſte Franciſco Oviedo, in Hiſpaniolâ, *l'Iſle S. Domingue*, reperta maſſa auri 3600. *Reales* ponderantem. Recenter Hiſpani in provinciâ *Cinaloa*, fodinâque Yecorato, auri maſſam invenere octo libras Hiſpanicas ponderantem & ampliùs.

63. *Agrippinam Claudii principis.* Agrippinam uxorem Claudii principis. Illam non paludamento, ſed chlamyde auratâ, indutam dixit Tacitus, Annal. XII, 56.

64. *Sine aliâ materiâ.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

65. *Attalicis verò.* De iis dictum ſuprà Libr. VIII. ſect. 74.

66. *Suo loco docebimus.* Infrà Libr. XXXV. ſect. 17.

67. *Ut dicemus.* Infrà ſect. 32. & 41.

68. *Exarenatur.* Deſquamatur, tolluntur que arenæ.

69. *Vim habet, qualem.* Mff. Reg. & editio princeps.

CAP. IV. 1. *A formicis.* Vide fuprà Libr. XI. fect. 36.

2. *Apud Scythas gryphis.* De gryphis jam dictum fuprà Libr. VII. fect. 2. Et formicæ & dracones fodiendo terram aurum fortè monftrarunt; tunc id crevit in fabulam antiquis fcriptoribus, Herodoto maximè, celebratam.

3. *Segullum tollunt.* Segullum illud nos dicimus *la Manne.* At Hifpanis manet antiquum nomen *Seguillo.* Plinianam auri effodiendi rationem adhuc fequimur.

4. *Conjectura capitur.* Quantùm sit auri conjicitur & æftimatur.

5. *Gummi inventum eft.* Ita quidem fcripti & editi libri. At, ut opinor, vocula excidit, & legendum: *Si gummi inventum eft.* Gummi illud eft ipfa telluris concretæ crufta, metalli nuntia.

6. *Talutatium.* Ita Mff. Reg. 2. 3. & Voff. In Mf. Reg. 5. *alutationem.* In recentioribus editionibus, *alutatium.*

7. *Puteis foditur.* Rotundi putei, *les Puits,* a Romanis effossi vifuntur adhuc in multis Hifpaniæ locis, ut *Riotento*, &c. Vide Cl. Bowles, *Introduction à l'Hiftoire naturelle d'Efpagne*, pag. 37.

8. *Atque Thebaico.* Thebaico lapide, de quo infrà Libr. XXXVI. fect. 13. Tale marmor auro fcintillans videre eft in regiis ædibus Luparæ, *le Louvre.*

9. *Pilis cuditur.* Bene Mf. Reg. 3.

10. *Ex tafconio.* Manet adhuc Hifpanis nomen *tafco*, expurgatio. Nobis, *le Creufet.*

11. *Alia flatum.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

12. *Eadem menſura vigiliarum eſt.* Quantum tempus inſumitur cavandis montibus, tanta eſt menſura vigiliarum. Semper enim ibi nox; numquam dies.

13. *Arrugias.* Manet quoque id nomen Hiſpanis, apud quos *arrugia* dicitur fodina metallica profundissima.

14. *Vapor & fumus.* Aceti ignisque vapor & fumus.

15. *Lineas itineri praducunt.* Lineis signant quid in rupe cædendum, quâ parte corrivandi torrentes. Nulla ſunt hominis veſtigia, cùm e funibus pendeat.

16. *Manus trahunt.* Ita hunc locum deſperatissimum emendavit eruditus Harduinus: nec infeliciter. Mallem tamen *manu trahunt.* Nam cùm per funes eundum ſit, & plenis ſportis graves aſcendant, manibus ſuperiora funium apprehendunt, & ſe ſuaque onera trahunt. In Mſſ. Reg. & editione principe, *manes.*

17. *Agangas vocant.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

18. *Jam promovit Hiſpania.* Hiſpania propiùs mari puteos ſuos foſſaſque & canales admovit.

19. *In priore genere.* Cùm per puteos aurum quæritur, ut dictum eſt paulo ſuprà.

20. *Palacas Hiſpani vocant, alii palacurnas.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3.

21. *Vicena millia pondo.* Auri vicena millia pondo efficiunt Gallicæ monetæ libr. 18,900,000.

22. *Interdicto patrum diximus.* Suprà Libr. III. ſect. 24.

22. *Ictimulorum aurifodinæ.* Ictimuli, vicus fuit prope Vercellas, *Verceil dans le Piémont.* Ibi aurifodinæ, quas memorat & Strabo Libr. V. pag. 218.

23. *Ex auripigmento.* Auripigmentum, *l'Orpin, l'Orpiment, l'Arsenic jaune.*

24. *Libra X. IV. permutarentur.* Auripigmenti libræ permutabantur denariis quatuor, Gallicæ nostræ monetæ libris 3. cum assibus aliquot.

25. *Vario pondere, alibi nonâ.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

26. *Albucrarense.* Ita Mſ. Reg. 2. & editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *Albicratense.* Ditissimæ Galliarum aurifodinæ fuerunt in Tarbellis, *le Béarn*; ut videre est apud Strabonem, Libr. IV. pag. 490. Mihi videtur ibi fuisse aurum Albucrarense. Fuere quoque aurifodinæ, in Cemmeno monte, ubi confluunt Isara & Rhodanus, *l'Isere* & *le Rhône.* Vide & Strabonem, Libr. III. pag. 146. & Libr. IV. pag. 128.

27. *Electrum vocatur.* Tale electrum videre est in multis nummis, ac maximè Carthaginiensibus.

28. *Homero teste.* Odyſſ. δ'. vers. 73.

29. *Geminâ ratione.* Cæleſtibus nempe arcubus & igneo ſtridore.

30. *Holosphyraton.* Id est, plenum ac solidum, ὁλοσφύρατον.

31. *Significavimus.* Suprà Libr. V. sect. 20.

32. *Antonii Parthicis rebus.* Anno Urbis conditæ DCCXVIII.

33. *Triplici miseos.* Miſy, *le Miſy*, lapis est vitriolicus.

34 *Schiston vocant.* Schistus lapis, *le Schiste.*

35. *Lomento.* Lomentum farina est fabacea.

CAP. V. I. *Chrysocolla.* Chrysocolla, *le Verd de montagne*, quæ non confundenda est cum nostrâ chrysocollâ, *le Borax.*

2. *Puteis, quos diximus.* Suprà sect. 21.

3. *Quàm vena putris.* Rectè dictum. Est enim æris metallum, quod resolvitur, & veluti putrescit.

4. *Quam lutum appellant.* Herba illa lutum est luteola herba salicis folio, C. B. *la Gaude.*

5. *Scytanum.* In Mf. Reg. 5. *Schytanum.*

6. *Servatur in lomentum.* In pulverem.

7. *Colorem in herbâ segetis.* Talem colorem egregiè reddit orobitis Sinensis; ut videre est in picturâ quæ penes me est. Hunc colorem dicimus, *le Verd d'Emeraude.*

8. *Arenam Circi chrysocollâ sterni.* Juxta Cl. Targioni Tozzetti, *Viaggi*, Tom. II. pag. 439. illa chrysocolla est, *le Talc couleur d'or.*

9. *Denariis VII.* Denarius, ut jam sæpe dixi est, Gallicæ assium ferme 16.

10. *Paratonio.* Parætonium, *le Blanc d'Egypte*, *le Blanc gras & fin*, ita dictum a Parætonio urbe portuque Marmaricæ, ubi reperiebatur. Vide & infrà Libr. XXXV. sect. 12.

11. *Acesin vocant.* Id est, medicinalem; ab ἄκεσις, curatio. Non est orobitis, quæ tinctoria est, ut dictum superiore sectione.

12. *Adglutinando auro.* Loco Chrysocollæ adglutinando auro nunc adhibetur borax, *le Borax*; & priscorum chrysocollâ meliùs adglutinat.

13. *Ad supradicta additis.* Ad supradicta, id est, ad æruginem Cypriam, urinamque pueri impubis, & nitrum, *le Natron.*

CAP. VI. 1. *Quæ sequens insania.* Argentum est altera post aurum insania.

2. *Nullâque sui spe nascitur.* Nunc novimus argentum nativum, *l'Argent vierge*, *l'Argent natif.*

3. *Terra est alia rufa.* Hæc terra rufa, *la Mine d'argent rouge.* Cinerea, *la Mine d'argent grise.*

4. *Galenam vocant.* Galena nomen retinet, *la Galène.*

5. *Unde metalla Græci.* Nempe quòd μετ' ἄλλων, cum aliis; vel μετ' ἄλλα, post alia, reperiuntur.

6. *Bebulo appellatur.* Cùm Annibal uxorem duxisset Castulone, nunc *Cazlona*, haud procul urbe *Linares*, videntur ibi fuisse Annibalis putei. Quàm multi verò ibi fuerint aperti vide apud Cl. Bowles, *Introduction à l'Histoire naturelle d'Espagne*, pag. 411.

7. *ccc. pondo.* Argenti ccc. pondo sunt Gallicæ nostræ monetæ libræ 19,608. Ergo in annum puteus ille Bebulo subministrabat Gallicæ nostræ monetæ libras 7,156,920.

8. *Aquitani stantes.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus emendatum, *Accitani.* Cur Aquitani non essent operati in Hispanicis fodinis, cùm hodieque fodinas minii, quæ sunt in vico *Almaden*, operentur Germani?

9. *Crudaria appellatur.* Crudaria, *la Veine crue.*

10. *Odor ex argenti fodinis inimicus.* Verè quidem ob arsenicum, *l'Arsenic.*

11. *Cujus vomica.* Vomit liquorem æternum. Liquorem illum non esse æternum, sed & ip-

sum gelascere & malleo extendi nuper docuere Petropolitana experimenta.

12. *Argentum vivum.* Nobis quoque *le Vif-argent*, *le Mercure.*

13. *Alutis injectis.* Ita emendavit Pintianus. Emendationi favent MSS. Reg. 5. *ita vitiis abjectis.* Paulo audacior Harduini emendatio, *vestibus injectis.* Aluta autem illa, seu talutia, de quibus jam suprà dictum sect. 21. sunt auri sordes.

14. *Sublitum bracteis.* Bracteis aureis.

15. *Suo dicemus loco.* Infrà sect. 41.

16. *Stimmi appellant.* Stimmi, stibiumve, *l'Antimoine.*

17. *Platyophthalmon.* Ita dictum, quòd dilatet oculos, πλατυόφθαλμον. Arabibus nunc dicitur *al Ka-hol.* Feminæ adhuc eo pingunt oculos: qui mos antiquissimus est, teste Jeremiâ IV, 30. Cl. Shaw vidit pulverem illum stibii & lævem arundinem quâ utebantur prisci, ut inter pupillam oculi & palpebras stibium inducerent, & sic oculos dilatarent, reperta in sepulcris deserti, quod Arabes vocant *Sakara.* Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 382.

18. *Vocant helcysma.* Scoriam argenti Græci vocant τὸ ἕλκυσμα ab ἕλκω, traho, quòd scoria argenti ita lenta sit, ut instar visci trahatur.

19. *Molybdæna, de quâ dicemus.* Infrà Libr. XXXIV. sect. 53.

20. *Quæ vocant liparas.* Vide suprà Libr. XXIII. sect. 81.

21. *Spuma argenti.* Spuma illa argenti, *la Litharge.* Fit ea spuma ex solo plumbo quod cum

aliis metallis, ac præcipuè cum argento, ad faciliorem fusionem purificationemque miscetur. Fervente mixturâ, plumbum violentiâ ignis extenuatum levitatem acquirit, argento supernatat, & fit spuma.

22. *Lythrida.* Ita MSS. Reg. 2. & 3.

23. *Donec purgentur.* Donec triticum & hordeum disrumpantur ac dehiscant, & ita calyce suo purgentur. Vide Dioscorid. V, 102.

24. *Lanam non denigret.* MS. Reg. 3. & editio princeps.

25. *Myrtoque.* Myrteo oleo.

CAP. VII. 1. *Minium quoque.* Minium, *le Cinabre.*

2. *CCCXLIX. annum.* Bene emendavit Hermolaus Barbarus. Malè MSS. Reg. editio princeps, & eruditus Harduinus in alterâ suâ editione, *CCXLIX.*

3. *Homero teste.* Iliad. ζ'. vers. 637.

4. *Milton vocant.* Milton Græcorum non est minium, *le Cinabre*; sed est ochra rubra, *l'Ochre rouge.* Vide Cl. Hill, *Traité de Théophraste sur les pierres*, pag. 177.

5. *Minium quidam, cinnabari.* Ita vocabant, quia minium ejusdem est coloris, ac cinnabari.

6. *Indico cinnabaris nomine.* Cinnabaris Indica non est, ut fabulati sunt prisci, sanies draconis a serpente elisi, sed concreta resina arboris Indicæ, quæ a Clusio appellatur draco arbor. Illa cinnabaris Indica, *le Sang-dragon.* Vide adhuc infrà Libr. XXXV. sect. 32.

7. *Ut diximus.* Suprà Libr. VIII. sect. 12.

8. *Medicamentisque utilissima.* Et nos utimur cinnabari Indicâ, cùm inter præstantissima sit

remedia, quæ extrinsecus & intus adstringant.

9. *Venenum esse paulo mox docebimus.* Infrà sect. 41. Nos quoque minio naturali rarò utimur inter remedia, quòd nonnumquam partes vitriolicas vel arsenicales contineat.

10 *Idcirco transiere.* MSS. Reg. 2. & 3.

11. *Suis locis dicam.* Infrà Libr. XXXV. sect. 13. & 14.

12. *Nummi quinquaginta.* Gallicæ monetæ libræ sunt 9.

13. *Celeberrimum ex Sisaponensi regione.* Exstat adhuc in Bæticâ, *l'Andalousie*, fodina illa minii, & dicitur *la Mine de cinabre d'Almaden*; cujus descriptionem curiosissimam edidit Cl. Bowles, pag. 39. & seqq. De eâ quoque diligenter scripserat Cl. de Jussieu, *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1719.

14. *Romam defertur.* MSS. Reg. 2. & 3.

15. *H-S. LXX.* Sestertii septuaginta sunt Gallicæ monetæ libræ 13.

16. *Præda societati.* Societati publicanorum, *les Fermiers, la Compagnie.*

17. *Argentum vivum appellavimus.* Suprà sect. 32.

18. *Naturales illas arenas.* Minii Sisaponensis, Cilbianive.

19. *Suo loco dicemus.* Infrà Libr. XXXV. sect. 24.

20. *Si non sit aurum.* Si desit aurum, probatur ferreâ laminâ candente.

21. *Setis inducatur.* Setas illas dicimus, *le Pinceau, la Brosse.* Idem autem docet Vitruvius, VII, 9. Tales repertæ sunt ceratæ picturæ in Herculanensibus picturis. At cùm inconsultè ignis fuisset picturis illis admotus, evanuere.

22. *Marmora nitescunt.* Marmorea signa; ut habet Vitruvius, loc. cit.

23. *Candelis subigatur.* Candelæ illæ videntur fuisse cylindri cerei, ut sunt candelæ nostræ cereæ, *les Bougies.* Vidimus suprà Libr. XIII. sect. 27. repertos esse Numæ libros candelis vinctos.

24. *Minium in voluminibus.* Minium illud passim occurrit in vetustissimis codicibus MSS. Minii adhuc multus Constantinopoli usus in epistolis, libris, sepulcris.

CAP. VIII. 1. *Ex secundario.* Ex secundario minio, de quo dictum paulò suprà.

2. *Hydrargyrum in vicem argenti vivi.* Minia duo distinguit Plinius. Alterum, quod reperitur in argentariis metallis, & optimum. Alterum, & in omnibus fere argentariis & plumbariis invenitur, sed multò inferius. Distinguit quoque argentum vivum & hydrargyrum. Illud reperitur in argenti fodinis, purum, sine mixturâ, & fluidum, *le Mercure vierge.* Hoc autem fit ex minio in pulverem redacto, & ignis vi separatur, *le Mercure factice.* De utroque vide Cl. Hill, loc. cit. pag. 196.

3. *Venenum esse conveniat.* Hydrargyrum quidem diu inter venena habitum. Nunc nobis in præstantissima & vulgatissima remedia cessit. Immo in Oriente feminas Græcas, ut pinguescant, hydrargyrum haurire nos docuit Cl. Galland, *Voyage Mss. du Levant.*

4. *Viliorem excogitavit materiam.* Liquorem ovi candidum, ut dictum suprà sect. 32.

5. *Lapis, quem coticulam appellant.* Coticula, sive lapis Lydius, *la Pierre de touche.*

6. *Quod a Sole fuit.* Pars quæ fuit obversa Soli, & est durior.

CAP. IX. 1. *Specula fieri.* Tale speculum videre est in picturis Herculanensibus. *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. III. Tab. XXVI.

2. *Tertiæ æris.* Tertia pars æris.

3. *Vicatim tota statuas.* Ita MSS. Reg. 2. & 3. In editione principe aliisque, *totas.*

CAP. X. 1. *Sestertium* $\overline{MM}$. Bis millies centena millia sestertiûm efficiunt Gallicæ monetæ libras 38,910,050.

2. *Marcio Censorino coss.* Anno Urbis conditæ DCCXLVI.

3. H-S. $\overline{DC}$. Sexcenties centena millia sestertiûm sunt Gallicæ monetæ libræ 11,673,015.

4. H-S. $\overline{XI}$. Undecies centena millia sestertiûm sunt Gallicæ monetæ libræ 213,984.

5. *Pythii Bithyni.* Non Bithynum, sed Lydum dicit Herodotus VII, 27. & 28. ubi mira de ejus opibus.

6. *In delectu senectuti suæ.* MSS. Reg. 2. & 3.

7. *Q. Marcio coss.* Anno Urbis conditæ DLXVIII.

8. *Sextantes æris.* Duas uncias æris, id est, Gallicæ nostræ monetæ assem $1\frac{1}{2}$. Is est Menenius Agrippa, qui anno CCLXI. pacem inter plebem & patricios conciliavit.

CAP. XI. 1. *Anaglypta.* Anaglypta, vel ἀνάγλυφα, *des Ciselures.*

2. *Et mensas repositoriis.* In hac luxûs insaniâ Romani tabernas mensis adoptaverant, & mensas repositoriis imponebant. De his repositoriis multa habet Petronius in Satyric.

3. *Quatuor millia* CCCLXXX. *pondo.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

4. X. VII. *dedit.* Denarii ſeptem ſunt Gallicæ monetæ libræ 5.

5. *In tribunatu plebis*, X. Argenti decem mille pondo.

6. *Paternâque gente pellitum.* Dignitatis inſigne erat veſtis pellita, *la Fourure.*

7. *Furit vita.* Perperam Mſſ. Reg. *fuerit*, vel *fuerat*: recentiores editiones, *furuit.* Meliùs *furit.*

8. *Quinis millibus ſeſtertiûm.* Gallicæ monetæ libris 972.

9. *Seſtertiis* C. Seſtertia centum ſunt Gallicæ monetæ libræ 19,453.

10. *Seſtertiûm* VI. *millibus.* Gallicæ monetæ libris 1,167.

CAP. XIII. 1. H-S. XII. *æſtimatis.* Duodecim ſeſtertiis, Gallicæ monetæ libris 2,334.

2. *Duæ unciæ* X. *venierunt.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3. In Mſ. Voſſ. & editione principe, *duæ unciæ* XX. *venierunt.* Seſtertia decem ſunt Gallicæ monetæ libræ 1945. Duas autem uncias intellige pedis Romani uncias duas, vel, ut vulgò loquimur, duos pollices. Nempe diameter emblematis fuit duarum unciarum. Ulyſſes & Diomedes Palladium ſubripientes ſæpe occurrunt in antiquis gemmis.

3. *Magiriſcia.* Ita appellatos a μάγειρος, coquus.

4. *Sil propriè limus.* Sil, *l'Ochre jaune.*

5. *Atticum vocatur.* Cl. Hill, pag. 192. vult ſil Atticum Romanorum eſſe *le Cinabre factice*; quod a cinnabari noſtro factitio prorſus diver-

ſum eſt. At hîc apud Plinium, ut apud Vitruvium VII, 14. Sil Atticum eſt, *l'Ochre Attique.*

10. *X. II.* Denarii bini ſunt Gallicæ noſtræ monetæ libra 1. cum assibus 11.

11. *Eſt preſſum.* Sil preſſum, *l'Ochre d'un jaune brun.*

12. *H-S. bini.* Seſtertii bini ſunt Gallicæ monetæ aſſes 7 $\frac{3}{4}$.

13. *Dupondiis verò detractis.* Dupondiis, id eſt, assibus duobus detractis sil Gallicum, *l'Ochre de Berri*, veniit ferme assibus 6. Gallicæ noſtræ monetæ.

14. *Ad abacos.* Abaci illi, *les Compartimens.*

15. *Quod nunc omittunt.* Bene editio princeps. In Mſſ. Reg. *ommittunt.* Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *obmutuit.*

CAP. XIII. 1. *Cæruleum arena eſt.* Cæruleum illud, *le Verd azur.*

2. *In ſuâ coquitur herbâ.* Herba illa ſanè eſt glaſtum ſeu iſatis, *le Paſtel*, de quâ dictum ſuprà Libr. XXII. ſect. 2.

3. *Quæ chryſocollæ.* De eâ dictum ſuprà ſect. 26.

4. *Vocatur lomentum.* Cærulei illius ita loti & triti partes tenuiſſimæ ſunt; & hoc eſt, *l'Azur raffiné.*

5. *Pretium ejus X. XI.* Denarii undecim ſunt Gallicæ monetæ libræ 8. cum assibus 11. Nota denarii abeſt a Mſſ. Reg. & editione principe; at eſt ſupplenda. Malè recentiores editiones, X. I.

6. *Vocant cyanon.* Bene emendavit Cl. Durand. In Mſſ. Reg. *Cyllon.* In recentioribus editionibus *cælon.*

7. *Cretam Eretriam.* Eretria dicta ab urbe Eretriâ in Eubœâ.

8. *A totâ seplasiâ.* Seplasia forum fuit Capuæ, in quo unguentarii negotiabantur. Seplasia verò, de quâ nunc agitur, fuit Romæ, nomine a Capuanâ ducto. Apud Cl. Gori, Inscript. antiq. Tom. I. pag. 398. EVTYCHI. SEPLASIAR. NEGOTIANTIS. id est Seplasiarii negotiantis, *Négociant droguiste.*

IN LIBRUM XXXIV.

Cap. I. 1. *Ut diximus.* Suprà Libr. XXXIII. sect. 13. & 48.

2. *Vocant cadmiam.* Lapis ille ærosus, *la Calamine, la Cadmie fossile.*

Cap. II. 1. *Quod est Cordubense.* Prope Cordubam sunt montes *Sierra-Morena.* Ibi duæ fodinæ æris; altera cærulei, altera viridis.

2. *In sestertiis dupondiariisque.* Ita scripti & editi libri. Fueruntne sestertii ærei: nullos certè novimus nisi argenteos. At, ut opinor, per sestertios hîc intelligendi sunt quadrusses, qui idem valebant ac sestertii. Quadrussis enim & sestertius valent Gallicæ nostræ monetæ asses 3., cum denariis 11. Dupondiarius aut dupondius valet ferme monetæ nostræ asses 2.

3. *Proscriptum esse ab Antonio.* Mſ. Torrent. In editione principe, *proscriptum eum esse.*

4. *Olympiadis CLVIII. anno tertio.* Malè Mſſ. Reg. editio princeps, & eruditus Harduinus in alterâ suâ editione, *CLVI.* Annus Urbis conditæ DCVIII. quo capta est Corinthus incidit in annum tertium Olympiadis CLVIII.

5. *Nullo munditiarum despectu.* Bene MSS. Reg. & editio princeps. Frustra emendatum *respectu.*

CAP. III. 1. *Tribunorum militarium salariis.* Ex Appiano II. Bell. Civil. pag. 491. conjicitur annua tribunorum militarium salaria fuisse denariorum MCCCCLX. Gallicæ monetæ librarum 1,128.

2. *Sestertiis quinquaginta.* Quinquaginta sestertiorum millia sunt Gallicæ monetæ libræ 9726.

3. *Navalem triumphum egit.* Anno Urbis conditæ DLXXXVI.

4. *Porticum duplicem.* Duplici columnarum ordine instructam.

5. *Syracusanâ superficie.* Syracusano ære.

CAP. IV. 1. *Romanum fuerit inventum.* MSS. Reg. & editio princeps.

CAP. V. 1. *Lupercorum habitu.* Lupercorum habitus fuit caprina pellis; ceterò erant nudi.

2. *Quo deditus est.* Mancinus, improbato a senatu fœdere, quod cum Numantinis percusserat, nudus vinctisque post tergum manibus, iis deditus est.

3. *Celetas tantùm.* Statuas equestres, ita dictas a κέλης, equus.

4. *Nonnisi a divo Augusto sejuges.* Longè antè, anno Urbis conditæ DLXVI. *Sejuges in Capitolio aurati a P. Cornelio positi;* ut docet Livius, XXXVIII, 35.

5. *P. Minucio.* Suprà Libr. XVIII. sect. 4. dictus est. L. Minucius. Sic quoque appellatur ab aliis scriptoribus. Vide Livium IV, 12.

6. *Unciariâ stipe.* Stips unciaria æquabat ferme Gallicæ nostræ monetæ assem 1.

P v

CAP. VI. 1. *Q. Marcii Tremuli.* Anno Urbis conditæ CCCCXLVIII. de Hernicis triumphavit Q. Marcius Tremulus.

2. *Cn. Octavium.* C. Popilius Antiochum regem olim circumscripserat, ut habet Livius XLV, 12. Cn. Octavius ad nepotem Antiochi regis postea missus est, & Laodiceæ est interfectus; ideoque ei a Senatu posita statua, ut videre est apud Ciceronem, Philippic. IX, 4. Num quoque Cn. Octavius Antiochum circumscripsit? An duo distincta temporibus conjunxit Plinius?

3. *Bello Samniti.* Anno Urbis conditæ CCCCXI.

4. *CCCLX. statuêre.* Hinc manifestum est annum Græcorum fuisse dierum 360, & menses dierum 30. Tertio quoque anno quindecim dies intercalabant; ut videre est apud Herodotum II, 4.

5. *Gratidiano tribus, ut diximus.* Suprà Libr. XXXIII. sect. 46.

6. *Annius fetialis.* Penes fetiales erat jus belli, pacisque faciendæ, & fœderis feriundi.

7. *C. Popilio II. coss.* Anno Urbis conditæ DXCVI.

8. *Qui Thurinos.* Thurii, vel Thurini, olim fuere dicti Sybaritæ, quorum urbs Sybaris a Crotoniatis eversa.

CAP. VII. 1. *Trecentorum quinquaginta quinque dierum.* Ita & bene Ms. Reg. 3. & eruditus Harduinus in alterâ suâ editione. Temporibus enim Numæ annus fuit tantùm dierum CCCLV. In Mss. Reg. 2. 5. & editione principe, *CCCLXV. dierum.* Sed hoc ex recentiore usu a librariis repositum, quòd annum noverant esse

dierum CCCLXV. Sic quoque Romæ figurabantur Jani, cùm Romæ annus decem diebus crevit. Vide Macrobium, Saturnal. I, 9. Antiquitus cùm annus esset tantùm dierum CCCLV. ita in Jani manu figurati mihi videntur ejus digiti, ut tres postremi curvati exprimerent dies CCC; elatus index, dies L. curvatus pollex, dies V. Hæc digitorum figura naturalis est: alia quævis contorta.

2. *Per significationem anni.* Ita quidem Mss. Reg. & editio princeps. Redundare tamen hæc mihi videntur, ut & visum erudito Torrentio; & aberant ab ejus antiquissimo Ms. codice.

3. *Plasticen Græci vocant.* Plastice, *l'Art de modeler en argile.*

4. *Temporario theatro.* Et vix per unum mensem duraturo; de quo plura vide infrà Libr. XXXVI. sect. 2.

5. *Multa & Luculli.* Lucius & Marcus, fratres. Ille, Mithridatico bello; Macedonico hic triumpho nobilis.

6. *DCX. opera.* Ita Ms. Reg. 5. Sic quoque additum in margine Mss. Reg. 2. & 3. Editio princeps, & Mss. Reg. 2. & 3. *M. D. opera.*

7. *A Vitellianis incensum.* Anno Urbis conditæ DCCCXXII.

8. *Quingentis talentis factus.* Gallicæ nostræ monetæ libris 2,284,375.

9. *CCC. talentis.* Gallicæ monetæ libris 1,370,625.

10. *Ære mirabiliorem.* Ergo non in operis tantùm pulcritudine, sed & in ipsâ æris mixturâ fuit mirabilis ille Apollo Tuscanicus.

11. *A Latiari Jove.* Corruptè Mss. Reg. &

editio princeps, *a latere Jovis*. In recentioribus editionibus, *a Latiario Jove*. Meliùs fuit emendandum, *Latiari*. *Latiarem* dixit Lactantius, de Falsâ religione I, 21. Hic est de quo Lucanus I, 198.

Et residens celsâ Latialis Jupiter Albâ.

In Albano monte erat collocatus. Huc olim XLVII. civitates Latinorum conveniebant, ut cum Romanis communia sacra Jovi facerent. Unde dictæ Latinæ feriæ.

12. *H-S. CCCC. manipretio*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Perperam eruditus Harduinus numeris lineam superposuit, $\overline{CCCC.}$ quod immanem summam efficit. Nam H-S. $\overline{CCCC.}$ id est quadringenties centena millia sestertiûm efficiunt Gallicæ monetæ libras 7,782,010. Sed H-S. CCCC. id est quadringenta millia sestertiûm efficiunt tantùm Gallicæ nostræ monetæ libras 77,812. Quod quoque minimum est manipretium pro tantâ statuæ amplitudine per annos decem facta. Opinor ergo nihil mutatâ scripturâ legendum, sestertiûm quadringenorum millium manipretio. Tunc quadringeni mille sestertii per decem annos efficiunt Gallicæ monetæ libras 778,120. Quod sufficiens est tantæ statuæ manipretium.

13. *Is postquam*. Bene Mss. Reg. 3. 5. & editio princeps.

14. *Ex argillâ*. Argilla illa, *la Figure*, *le Modele de terre*.

15. *Ex parvis admodum surculis*. Parvi surculi, *les petits Modeles*, *les Esquisses*.

CAP. VIII. 1. *Olympiade* LXXXIII. Bene

Mss. Reg. 3. 5. & editio princeps. Annus primus hujus Olympiadis incidit in annum Urbis conditæ CCCVI.

2. *Perelius.* Mss. Reg. & editio princeps.

3. *Demeam Clitorium.* Mss. Reg. & editio princeps. Demeas erat e Clitore, mediterraneo Arcadiæ oppido, de quo suprà Plinius V, 6.

4. *Myron, Lycium.* Myron habuit discipulum Lycium Eleuthereum, ut mox infrà dicitur.

5. *Lahippus.* Ita Mss. Reg. 2. 3. & editio princeps.

6. *Quæ est in Parthenone.* Parthenon templum fuit Minervæ in arce Athenarum. In illâ statuâ Phidias Minervam stolatam exhibuerat.

7. *Cliduchum.* Claves tenentem, κλῃδοῦχον.

8. *Ad ædem Fortunæ hujusque diei.* Est Fortuna uniùs cujusque diei, *la Fortune du jour.* Ejus ædes fuit in Urbis regione X.

9. *Artem toreuticen.* Ars toreutice, *l'Art du Bas-relief.* Jam fuerat & multò ante Phidiam toreutice. At eam exquisitiore arte aperuit & demonstravit Phidias. Sic multi exstiterant sculptores, & tamen sculpturæ artem aperuit & demonstravit Michael Angelus.

10. *Diadumenum.* Diademate redimitum, & molliter agentem; ut & puerum doryphorum, id est hastam ferentem, & viriliter se gerentem.

11. *Centum talentis.* Gallicæ monetæ libris 456,875.

12. *Quem canona.* Canon, *la Regle.*

13. *Destringentem.* Mss. Reg. 2. & 3. In balneo se strigili defricantem.

14. *Talo incessentem.* Ad talorum ludum provocantem.

15. *Astragalizontes.* Ἀστραγαλίζειν, talis ludere. Aglaen & Hilæran ita ludentes videre est in picturis Herculanensibus, *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I. Tab. 1.

16. *Alexetera.* Alexetera, id est, adjutorem, defensorem.

17. *Periphoretos.* Is est, qui lecticâ defertur. Artemon, egregius artifex, sed claudus, lecticâ ad opera deferebatur. Inde dictus περιφόρητος.

18. *Quadrata tamen ea.* Tum placebat magis virilis ætatis robur, quàm juventæ elegantia: inde quadrata illa corpora. Tale autem corpus laudat Celsus, II, 1. *Corpus autem habilissimum quadratum est, neque gracile, neque obesum. Nam longa statura, ut in juventâ decora est, sic maturâ senectute conficitur. Gracile corpus infirmum: obesum, hebes est.*

19. *Discobolon.* Qui discum jacit. Hanc statuam egregiè commendat Quintilianus, II, 13. Plurimi sunt discoboli in gemmis antiquis.

20. *Et pristas.* Pristæ, πρίσται, qui serrâ secant, *les Scieurs.*

21. *Pentathlos pancratiastas.* Qui Delphis quinque ludis, id est omni certaminum genere vicerant. Quinque illi ludi, cursus, saltus, discus, jaculum, lucta.

22. *Multiplicasse varietatem.* Varietas, nobis quoque dicta, *la Variété.* Hæc egregiè dicta a Plinio; & artis incrementa optimè illustrant. Modò vidimus omnia Polycletum pæne ad unum exemplum fecisse: nunc Myron varietatem multiplicat. Hæc omnia miscet, turbat, & corrum-

pit Cl. Falconet, qui quod semel monuisse satis sit, iniquissimâ & indignâ artifice censurâ hos Plinii libros perstrinxit.

23. *Et Leontinus.* Pythagoras alter, patriâ Leontinus. Leontini, nunc *Lentini*, in Siciliâ.

24. *Stadiodromon.* Qui in stadio cursu certat.

25. *Eodem loco.* Olympiæ.

26. *Qui dicæus.* Qui justus, δίκαιος.

27. *Nervos & venas.* Nervi illi, *les Tendons.*

28. *Duris negat.* Duris negat Chrysippum fuisse cujuspiam discipulum.

29. *Apoxuomenon.* Illum ἀποξυόμενον, destringentem se, esse qui in balneo se strigili defricet jam dixi suprà.

30. *Athenis Satyrum : turmam Alexandri in quâ amicorum ejus imagines.* Bene Mss. Reg. & editio princeps. Perperam eruditus Harduinus, ut Velleii Paterculi auctoritatem infringeret, in alterâ suâ editione emendavit, *Athenis Satyrorum turmam : Alexandrum amicorumque ejus imagines.* Egregium illud opus commendat & describit Velleius Paterculus I, 12.

31. *Non habet Latinum nomen symmetria.* Bene Plinius. Nec enim commensus aut commodulatio eamdem vim habent.

32. *Argutiæ operum.* Argutias illas dicimus, *l'Elégance, la Finesse de l'ouvrage.*

33. *Lahippum.* Mss. Reg. & editio princeps.

34. *Et Thespiadas.* Thespiades sunt novem Musæ, quæ Thespiis in Bœotiæ oppido colebantur : unde dictæ Thespiades deæ.

35. *Trophonii ad oraculum.* Illud oraculum fanumve subterraneum fuit in Lebadeâ Bœotiæ regione, ut dictum suprà Libr. IV, sect. 12.

36. *Equum cum fiscinis.* Talem equum dicimus, *un Cheval muselé.*

37. *Peucestes.* Is est qui in obsidione oppidi Oxydracarum, ut habet Quintus Curtius, IX, 17. vel Mallorum, ut habent alii scriptores, *tribus jaculis confossus, non se tamen scuto, sed regem tuebatur.*

38. *Catagusam.* Catagusa, est Ceres raptam Proserpinam reducens.

39. *Periboeton.* Id est celeberrimum & nominatissimum, περιβόητον. Is est Satyrus, de quo magnopere gloriabatur Praxiteles; & cùm ei nunciatum esset officinæ suæ incendium, exclamavit : Actum est de meis laboribus, si Satyro & Cupidini flammæ non pepercerunt; ut videre est apud Pausaniam, I, 20.

40. *Stephusam.* Mulierem coronas plectentem. ςέφȣσαν.

41. *Spilumenen.* Anum sordidam, σπιλȣμένην.

42. *Oenophoron.* Vinum ferentem, οἰνοφόρον.

43. *Sauroctonon.* Lacertam occidentem, σαυροκτόνον. Sauroctonos ille fertur exstare in gemmâ smaragdinâ e Museo Cl. Vander Marck. Vide Cl. Stosch, *Gemmæ antiquæ celatæ*, Præfat. pag. XVIII.

44. *Encrinomenos.* Approbatus & ceteris prælatus, ἐγκρινόμενος.

45. *Iphicratis leæna.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Frustra eruditus Harduinus emendavit *Tisicratis.*

46. *Æsculapium & Seleucum.* Ingeniosè qui-

dem conjicit Harduinus, *Æsculapium & Salutem.* At & infrà inter opera nobilia artificum laudatur *Seleucus rex.* Nihil ergo mutandum.

47. *Olympium Periclem.* Pericles, ob mirabilem in orationibus tonandi vim, Olympius cognominatus est. Vide Valerium Maximum V, 10.

48. *Philesius cognominatur.* Amabilis, φιλήσιος. Creditur esse *l'Apollon de Florence.*

49. *In Didymaeo.* Didymis, ubi oraculum Apollinis Didymæi. Vide suprà Libr. V. sect. 31.

50. *Celetizontas.* Celetizon, qui equum singularem regit, quem Græci vocabant κέλητα. Celetizontas sæpe videre est in antiquis gemmis.

51. *In gorgone ejus.* Gorgon Medusæ frequens occurrit in nummis & in gemmis.

52. *Inter fictores.* Fictor, *Artiste qui travaille en argile.*

53. *Boni eventûs.* Deus Bonus Eventus videtur cum insignibus; quæ hîc describit Plinius, in nummis Titi, Trajani, & Antonini, aliisque.

54. *Cliduchon.* Clavigerum, ut jam dixi suprà.

55. *Artem ipso amne liquidiorem.* Ingeniosè dictum. Videre est illud Eutychidæ opus incisum in onyche. Eurotas sedet dextrà tenens arundines, sinistrà urnæ, unde amnis fluit, innixus Infrà ΕΥΡΩΤΑϹ. *Ficoroni gemmæ antiquæ litterariæ*, Tab. VI. num. 1.

56. *In Pario coloniâ.* Parium, colonia Hellesponti; de quâ dictum suprà Libr. V. sect. 40.

57. *Eleuthereus Lycius.* Lycius oriundus Eleutheris, Bœotiæ oppido.

58. *Puerum suffitorem.* Puerum odores adolentem.

59. *Menæchmi vitulus genu premitur.* Malè vertit Cl. Falconet : *le veau de Ménechmus est appuyé sur un genou, la tête tournée en arriere.* Vertendum erat, quod raró tamen monuerim, *le veau de Ménechmus est pressé sous le genou.* Quod Menæchmus in vitulo fecit, hoc Michael-Angelus, fortè Menæchmum imitatus, expressit in Goliath, qui Davidis genu premitur, replicatâ quoque cervice. Et ne ab antiquitate recedam, sic vitulus, forsitàn Menæchmi, premitur genu, & replicatâ cervice, morti proximus videtur in Sardâ apud Cl. Gori, Inscript. antiq. Tom. I. Tab. VIII. num. 5.

60. *Epitherſen.* Epitherses pugil fuit eximius, quem Erythræi ob victorias dedicarunt. Vide Pausaniam VI, 15.

61. *Splanchnopte.* Ut mox explicat Plinius splanchnoptes est sufflans & torrens exta, ἀπὸ τῦ σπλάγχνα ὀπῆᾶν. De hoc puero ejusque signo jam dictum suprà Libr. XXII. sect. 20.

62. *Epiſtaten.* Non videtur viri nomen; sed præfectum, ἐπιςάτην, significat, *un Maître d'escrime.*

63. *Strongylion.* Strongylion laudatus a Pausaniâ IX, 30.

64. *Eucnemon.* Nempe a pulcris tibiis dicta; ἔυκνημος.

65. *Lævâ tribus digitis.* De his minutissimis operibus vide jam dicta suprà Libr. VII. sect. 21.

66. *Dicata a Veſpaſiano.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

67. *Peryxiomenon.* Circumradentem se, περιξυόμενον, *un Homme qui se frotte.*

68. *Tyrannicidas.* Harmodium & Ariftogitonem, jam fuprà dictos in hac fectione.

69. *Doryphorus.* Haftatus miles. Tales doryphori fæpe occurrunt in gemmis antiquis.

70. *Colotes.* Non eft hic difcipulus Pasitelis, de quo Paufanias V, 20. fed Phidiæ, ut ait ipfe Plinius infrà Libr. XXXV. fect. 34. Quod non advertit eruditus Harduinus.

71. *Dahippus paralyomenon.* In Mff. Reg. 2. 3. 5. *perlayomenon* in editione principe *parlayomenon.* Malè emendatum in recentioribus editionibus *perixyomenon.* Emendandum certè fuit *paralyomenon*, παραλυόμενον, *un Homme qui tombe en défaillance.* Inde παράλυσις, *la Paralysie.* Talem, & fortè ipfum Dahippi paralyomenon, in corneolà incifum, vide apud Cl. Borioni, *Collectanea antiquitatum Romanarum*, Tab. 71. Quam gemmam nemo adhuc feliciter explicavit, nec explicare potuit, corrupto hoc Plinii loco.

72. *Eubolidis.* Eubolidis opus eft, digitis computans, *un Homme qui compte par fes doigts.*

73. *Clarissimus, ut dicemus.* Infrà Libr. XXXV. fect. 36.

74. *Periclymenus.* Malè Mff. Reg. & editio princeps, *Periclenus.* Eft Periclymenus, qui, tefte Tatiano in Oratione contra Græcos, fecit mulierem triginta infantes uno partu enixam.

73. *Tam inane exemplum.* Inane quidem & singulare hoc Catonis exemplum. Philofophos enim, quos proavus oderat, diligebat abnepos.

76. *Quamquam auctoris incerti.* Non ita bene Mff. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus, *quamquam auctores incerti.*

77. *Oetæo habitu.* Hunc locum optimè emendavit eruditus Turnebus. Malè Mff. Reg. *ſoleo* vel *ſuleo* habitu. Recentiores editiones, *Eleo habitu.* Hac de re morteque Herculis in monte Oetâ ſcriptæ a Senecâ tragœdiæ, *Hercules Oetæus* & *Hercules furens.*

78. *Ex privato in publicum.* Cùm in privatos uſus ceſſiſſet hæc ſtatua, eam Sabinus in publicum reſtituit.

CAP. IX. 1. *Differentias æris & mixturas.* Differentiæ æris, *les différentes Eſpeces d'airain*; mixturæ, *les Alliages.*

2. *Pyropi bracteâ.* Pyropus, *le Clinquant.*

3. *Frigore magno meliùs fundi.* Ignis ſemper acrior hieme quàm æſtate; & quo majus frigus, eò ignis acrior; ut conſtat experimentis Cl. Micheli.

4. *Argentarii vicesima.* Mff. Reg.

CAP. X. 1. *Cadmia vocatur.* Hæc cadmia, *la Calamine, la Pierre calaminaire.* Partibus autem æquis æris & cadmiæ fit, *le Laiton.*

2. *Medicinæ inutilis.* Nos ex cadmiâ in *alkool*, sive pulverem tenuissimum redactâ, utimur, & inter præcipua remedia siccantia, *les Remedes dessicatifs*, recenſemus. Utebatur & Nymphodorus, ut mox dicetur.

3. *Aliamque nominis ſui originem.* Tunc dicitur *la Tuthie.* Illam quoque numeramus inter optima & lenissima medicamenta, quæ detergunt & siccant.

4. *Capnitis.* Fumoſa, καπνίτις.

5. *Botryitis.* Racemoſa, βοτρυίτις.

6. *Levior ſecuturis.* Ita Mff. Reg. & editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus edi-

tionibus, *levior porro ſecuturis*; de quibus mox agit Plinius.

7. *Placitis.* Id eſt, plana & cruſtoſa. Dioſcoridi V, 84. dicitur πλακώδης.

8. *Et in ipsâ argumentum planitie.* Bene Mſ. Reg. 5. In recentioribus editionibus, *& ipſa ab argumento.*

9. *Ad cicatrices trahendas.* Ad cicatrices delendas.

10. *Onychis maculis.* Bene Mſ. Reg. 5. & editio princeps. Onyx, *l'Onyx.*

Cap. XI. 1. *Vocant lepida.* Lepis, λεπὶς, eſt ſquama, æris flore crassior, quæ clavis inhærebat. *Squamam æris, quam* λεπίδα χαλκȣ͂, ad dejectionem memorat Celſus II, 12.

2. *In quos panes æris ferruminantur.* Conflandis clavis, panes illi ærei indurabantur.

3. *Vocant ſtomoma.* Illam quoque ſpumam æris, quod ϛόμωμα *appellant*, memorat Celſus VI, 6. inter collyria ad morborum oculos. Id ergo non pertinet ad ſtomoma ferri, *l'Acier*, ut vult Conſtantinus, & poſt eum multi.

4. *Seplasiæ.* De ſeplasiâ dictum ſuprà Libr. XXXIII. ſect. ult.

5. *Sic exteritur.* Sic tabidæ officinarum merces, sic fraudes ſeplasiæ teruntur, & ab ægris abſumuntur.

6. *Æruginis.* Ærugo, *le Verd-de-gris.*

7. *Et lapide... deraditur.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra emendatum in recentioribus editionibus, *& e lapide.* Sic infrà ſect. 33. *deraſam parietibus*, & ſect. 45. *deraditur humido ferro & clavis veteribus.*

8. *In cadis super acetum suspenso.* Nos aceto non utimur, sed tantùm vinaceis, *le Marc de raisin.*

9. *In batillo ferreo.* Si ferventi batillo ferreo, *une Pelle à feu*, atramentum sutorium insperseris, rubescit; mutato quoque colore, rubescunt atramento sutorio mixta.

10. *Penicillis calidis.* Ita MSS. Reg. & editio princeps.

CAP. XII. 1. *Quam vocant scoleca.* A σκώληξ, vermiculus, dicta hæc ærugo scolex, vel vermicularis.

2. *Duæ partes quæ fuere aceti.* Contrà Dioscorides V, 92. tradit miscendas partes duas urinæ cum unâ aceti.

3. *Quâ diximus aurum.* De santernâ dictum suprà Libr. XXXIII. sect. 29.

4. *Chalcitin.* Chalcitis, *le Colchotar fossile.*

5. *Ex subdialibus petris.* Ex petris sub dio expositis.

6. *Dicemus suis locis.* Mox sequentibus sectionibus.

7. *Psoricon dictum.* Quòd contra ψώρας, cutisve scabritiem sit utile.

8. *Sory Ægyptium.* Sory, *la Couperose cendrée.*

9. *Ut Misy.* Misy, *la Couperose jaune, le Vitriol Romain.*

10. *Chalcanthum.* Chalcanthum, *le Vitriol, la Couperose.*

11. *Stalagmian vocant.* Illud nomen apud nos manet; sed multò magis diffusum, *les Stalagmites, les Stalactites.*

12. *Probant maximè Cyprium.* Chalcanthum

Cyprium, *le Vitriol bleu*, *le Vitriol de Chypre.*

CAP. XIII. 1. *Pompholyx.* Pompholyx, *la Fleur de Calamine*, levis est, & ad fornices evolat, quibus bullarum instar adhæret; ducto inde nomine, cùm πομφόλυξ Græcis sit bulla.

2. *Spodos.* Spodos, *la Cendre de Calamine*, pompholyge ponderosior, non ad fornices ascendit; sed cineris instar, unde nomen, humi decidit.

3. *Antispodon.* Si spodos desit, in ejus locum substituitur antispodos, seu cinis fici, caprifici, myrti, &c.

4. *Psegma fit.* Malè Mss. Reg. & editio princeps, *smegma.* Optimè vidit Harduinus emendandum, *psegma.* Dioscorides ipse V, 80. ψῆγμα dixit. Est ramentum aut palea æris.

5. *Diphrygem.* Græcis, δὶς φρύγεσθαι, bis torrefieri dicitur.

6. *Deminutionem familiæ.* Ms. Reg. 2.

CAP. XIV. 1. *Cum stilo scribere.* Mss. Reg. & editio princeps.

2. *Clavisque caligariis.* Clavi sunt quibus suffixa militaris caliga.

3. *Strictura vocantur.* Hoc omne ferreum metallum, *la Mine de fer*, stricturæ vocabantur, nomine imposito a stringendâ acie, *la Trempe*, quâ acies ferri stringitur, ut mox ipse Plinius declarat.

4. *Nucleusque quidem ferri.* Hic est nucleus ferri, qui cùm excoctus est & temperatus, dicitur *l'Acier.*

5. *Bilbilin.* Manent Bilbilis rudera in monte *Bambola*, prope urbem *Calatayud.* Aqua ejus temperando ferro celebratissima est amnis Salo, nunc *Xalon.*

6. *Turiasonem.* Sic & in nummis TVRIASO, nunc *Tarazona*, inter oppida *Cascante* & *Agreda*.

7. *Ex merâ acie.* Meram illam aciem nos dicimus *le Pur acier.*

8. *Mollior complexus.* Mollioris temperaturæ ferrum.

9. *Aliubi factura.* Facturam illam dicimus *la Trempe.* De vi aquæ in stringendâ acie dictum modò suprà : Sulmo, nunc *Solmona*, Ovidii natalibus oppidum celebre.

10. *De magnete lapide.* De magnete, *l'Aimant*, dicetur infrà Libr. XXXVI. sect. 25.

11. *Sed sparsâ bullatione.* Magnes non ex continuâ caute exciditur, sed sparsum quasi per bullas colligitur.

12. *An vitro fundendo.* Vitro fundendo magnetem addi vide infrà Libr. XXXVI. sect. 66.

13. *Inficit eâdem vi.* Tunc enim ferrum, ut magnes, attrahendi vi pollet.

14. *Arsinoes templum.* Arsinoe soror & uxor Ptolemæi Philadelphi.

15. *Cantabriæ maritimæ parte.* Vena illa ferri largissima est, *la Mine de Sommorostro dans la Biscaye*, de quâ diligentissimè scripsit Cl. Bowles, *Introduction à l'Histoire Naturelle d'Espagne*, pag. 322.

16. *In ambitu Oceani diximus.* Suprà Libr. IV. sect. 34.

CAP. XV. 1. *Quæ Zeugma.* Urbs Zeugma, nunc *le pont Mangeb*, ad Euphratem.

2. *Carentibus eâ prioribus.* Fuitne priscis inventa ars ita ferrum fundendi aut temperandi, ut rubiginem non sentiret?

3. *Ustione sanantur.* Viget adhuc hæc medicina in nostris provinciis.

4. *Calefit enim ferro candente aquâ.* Id quoque passim usurpatur.

5. *Et genis.* Et palpebris prodest.

6. *In hygremplastro.* In humido emplastro.

7. *Omne callum.* Ita MSS. Reg. & editio princeps. Frustra in recentioribus emendatum, *omnem.*

8. *Picis oboli sex, Cimoliæ cretæ drachmæ sex.* Ita emendavit eruditus Harduinus; quòd in MSS. Reg. 2. & Pintian. legatur, *pari obolis & Cimoliæ cretæ drachmis sex.* Picem quidem nonnullis in emplastris, non in eo tamen, de quo nunc Plinius, memorat Celsus V, 19. num. 1. & 3. Unde fortè meliùs in MSS. Reg. 5. *Componitur hoc modo: obolis ex Cimoliâ cretâ duobus, drachmis duabus ex ære, totidem e squamâ ferri, totidem ferri, totidem ceræ, ex oleo sextarius.*

Cap. XVI. 1. *Nigrum, atque candidum.* Plumbum nigrum, *le Plomb.* Plumbum candidum, *l'Etain.*

2. *In insulas Atlantici maris.* In insulas Cassiteridas, de quibus dictum suprà Libr. IV. sect. 36.

3. *Quod subsedit.* Ita MSS. Reg. & editio princeps. In recentioribus, *subsidit.*

4. *Alutia vocant.* Ita MS. Reg. 5. In editione principe, *alucia.* In MSS. Reg. 2. & 3. & recentioribus editionibus, *aluta.*

5. *Cùm fiat ex nigro.* Ex plumbo nigro, cùm abundantissima est galena, *la Galène*, fit ex libris centum galenæ uncia una cum semisse, vel duæ unciæ argenti. Vide Cl. Lehmann, *l'Art des mines*, Tom. I. pag. 128.

6. *Jungi inter se.* Jungere, *Souder.* Nos quoque jungimus & plumbo albo, *l'Etain*, & resinâ. Poſſe tamen jungi & plumbo nigro patet. Album quoque nigro jungitur sine oleo.

7. *Teſte Homero.* Iliad. λ'. vers. 25. ψ'. vers. 531. & alibi ſæpe.

8. *Stannum appellatur.* Si accuratè hæc deſcripsit Plinius, ſtannum illud non eſt quòd dicimus *l'Etain.*

9. *Qui ſecundus argentum.* Cùm argentum a plumbo ſecernebant.

10. *Galena.* In hoc nomine a Plinio & priſcis adhuc diſcrepamus. Nobis Galena, *la Galène*, eſt ipſum plumbi metallum, quod e terrâ eruitur.

11. *Deductis partibus non duabus.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Neſcio cur particula negativa in recentioribus editionibus sit omiſſa. Nobis certè diverſa eſt plumbi fundendi ratio. Cùm purissima eſt galena, centum pondo reddunt libras plumbi a 60. ad 70. Vide Cl. Lehmann, loc. cit.

CAP. XVII. 1. *Pondus non auget.* Eadem fama viget Conſtantinopoli & in Oriente. Nec ut apud nos exteruntur vaſa ænea, ſed optimè & levissimè ſtanno illinuntur.

2. *Laudatissima, ut diximus.* Suprà Libr. XXXIII. ſect. 45.

3. *In libras* X. X. Denarii deni ſunt Gallicæ monetæ libræ 7.

4. *Hoc fiſtulæ ſolidantur.* Solidare, aut jungere, *Souder.*

6. *Quæ volunt incoquunt.* Incoquere, *Etamer.*

7. *In pondo c. LX. X.* In pondo C. nobis *par Quintal.* Sexaginta autem denarii sunt Gallicæ monetæ libræ 46. cum assibus 13.

8. *Plumbatur.* Solidatur & jungitur.

9. *Album incoquitur.* Inventum ergo Galliarum fuit incoquere, *Etamer*, ærea vasa plumbo albo ; *l'Etain.*

10. *Argentum incoquere.* Inventum quoque Galliarum argentum incoquere, *Argenter.*

11. *In Alesiâ oppido.* Bene Mss. Reg. & editio princeps. Malè in recentioribus editionibus, *Alexiâ.* Alesiæ, oppidi Galliarum celeberrimi, rudera exstant in Burgundiâ, prope *Sainte-Reine en Auxois.*

12. *Essedа... & petorita.* Esseda, vehicula, peterita, diversa sunt curruum nomina & genera.

13. *Staticula.* Staticula illa, *des Cartouches.*

14. *India neque æs, neque plumbum.* Et æs, & plumbum habet India, sed tunc non effodiebat, cùm faciliùs commodiùsque hæc gemmis & margaritis permutaret.

15. *Ad fistulas.* Fistulæ, *les Tuyaux.*

16. *Ovetanum, Caprariense, Oleastrense.* Ovetanum ita dictum ab oppido Oveto, *Oviedo*; Capraricnse, ab insulâ Caprariâ, nunc *Cabrera*, prope *Majorque.* Oleastrense, ab oppido Oleastro, de quo suprà Libr. III. sect. 3.

17. *Santarensi metallo.* Ubi fuerit in Bæticâ illa fodina incompertum. Nunc novimus Scalabim, *Santarem*; quæ non est in Bæticâ, sed in Lusitaniâ, Tago flumini adposita.

18. *X. CC. M.* Ducenta millia denariorum sunt Gallicæ monetæ libræ 155,625.

19. *CCLV. locatum.* Incerti valde sunt hi numeri. In Mss. Reg. 2. 3. & editione principe, *XXIII. locatum est.* In Ms. Reg. 5. quod fortè verius, *postquam obliteratum erat, reddit LXXXII.* Octoginta duo millia denariorum sunt Gallicæ monetæ libræ 63,806. Denariorum autem ducenta quinquaginta quinque millia efficiunt Gallicæ monetæ libras 198,421.

20. *Ad pondo CCCC. vectigalis.* Ita editio princeps aliæque. Hæc desunt in Mss. Reg. Intelligendum, pondo CCCC. M. *Quatre mille quintaux.* Antonianum autem dictum est metallum ab Antonio, fortè triumviro, fodinæ domino.

21. *Aquâ additâ.* In editione principe, *mirum aquâ additâ. Mirum* deest in Mss. Reg. & est inutile. In recentioribus editionibus, *& mirum.*

22. *Peruri.* Bene Mss. Reg. 2. 3. & editio princeps. Malè Ms. Reg. 5. & recentiores editiones, *vas peruri.*

CAP. XVIII. 1. *In metallis.* In metallicis fodinis.

2. *Plumbaginem.* Plumbago, *la Mine de plomb;* ni sit plumbago herba, de quâ dictum suprà Libr. XXV. sect. 97.

3. *Procidentiam eorum.* Teste Celso, VI. 6. *nonnumquam ingens inflammatio tanto impetu erumpit, ut oculos suâ sede propellat.*

4. *Quæ chartis.* De chartarum usu in medicinâ dictum suprà Libr. XXIV. sect. 51.

5. *Ut in crudo dictum est.* In crudo plumbo, neque usto. De hac loturâ crudi plumbi, cùm se ipso teritur, dictum est superiore sectione.

6. *Sine plumbi reliquiis.* Ita ut nihil plumbosi remaneat.

7. *Quo ex Cyprio ære diximus.* Suprà sect. 34.

8. *Alio loco galenam vocavimus.* Suprà Libr. XXXIII. sect. 31.

9. *Quæ in Zephyrio fiat.* Zephyrium fuit oppidum & promontorium Ciliciæ. Ibi laudatissima est molybdæna fossilis, teste Dioscoride, V, 100.

10. *Usus in liparas.* Liparæ sunt emplastra lenia.

11. *Fovendo calida.* In Mss. Reg. & editione principe, *fovenda calida.* Quod nec malè est. Calida enim debet esse, ut foveatur venter.

12. *Psimmythium.* Psimmythium, *la Céruse, le Blanc de plomb.*

13. *Ad candorem feminarum adhibetur.* Ita Mss. Reg. 3. & 5. In Ms. Reg. 2. & editione principe deest, *adhibetur.*

14. *Sandaracæ.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Ferme dicta est sandaracæ natura, cùm toties suprà memorata sit in recensendis medicamentis. Sandaraca, *la Sandaraque, l'Arsenic rouge.*

15. *Et arrenicum.* Ita Mss. Reg. & sic jam suprà dictum. In editione principe, *arsenicum.* Arrenicum, vel arsenicum, *l'Arsenic.*

16. *Coloris etiam in auro excellentis.* Ita Mss. Reg. Pintian. & editio princeps. In Ms. Dalecamp. *ut in auro excellentis.* Malè emendatum in recentioribus editionibus, *coloris etiam in auro, excellentius.* Sic enim nec Latinitas, nec sensus constant. Emendavit Cl. Durand, *coloris etiam, ut auro, excellentis.*

IN LIBRUM XXXV.

PRÆF. I. *Nascentiumque in eis*. Bene Mſ. Reg. 3. Sic ſuprà Plinius Libr. XXXIII. ſect. 36. *in auri & argenti metallis naſcuntur etiam pigmenta.*

2. *Cælandi fingendique*. Proprietas vocum, quæ ſæpe in hoc Libro occurrunt, retinenda. Cælare, *la Ciſelure*; fingere, *la Statuaire, l'Art de fondre des ſtatues en bronze*; ſculptura, *la Sculpture, l'Art de faire des ſtatues de marbre*; plaſtice, *l'Art de modeler.*

3. *Lapidumque genera*. Mſ. Reg. 5.

4. *Utilem inſtituto : hoc modo*. Bene Mſſ. Reg. 2. & 3.

CAP. I. 1. *Parietes toti operiantur*. Romæ in monte Palatino, inter rudera domûs Cæſarum, vidi plures marmoris albi cruſtas, quibus parietes fuerant operti.

2. *Interraſo marmore vermiculatiſque*. Hæc ſunt muſiva opera, *les Moſaïques*, quæ non Romæ tantùm & in Italiâ, ſed in toto orbe Romano fuere pervulgata.

3. *Abaci*. Abacos dicit Plinius quadratas aliûſve figuræ cruſtas, quibus flores, animalia, homines, aliaque exprimebant. Abaci illi, *les Compartimens.*

4. *In cruſtis inſerendo*. Mſſ. Reg. Voſſ. & editio princeps.

5. *Synnadicus*. In Phrygiâ. De hoc marmore albo, quod ad alabaſtrum accedebat vide Strabonem Libr. XII. pag. 577.

CAP. II. 1. *Ærei ponuntur clypei*. Aurei quoque & argentei. Argenteus Scipionis clypeus,

in Rhodano repertus, exſtat Pariſiis in Bibliothecâ Regiâ.

2. *Surdo figurarum diſcrimine.* Obſcuris & confusis figuris.

3. *Pinacothecas.* Pinacothecæ, *les Galeries de tableaux.*

4. *Furiſque detrahat laqueus.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3. Fortè ſcripſerat Plinius, *furiſve.*

5. *Et ceromata ſua.* Ceroma, locus fuit gymnasii, in quo athletæ perungebantur. Unguentum autem erat cera oleo ſubacta.

6. *Natali ejus vicesimâ Lunâ.* Natalis Epicuri, teſte Diogene Laertio, X, 18. & ex ipſo Epicuri teſtamento, fuit dies decima mensis Gamelionis. At & singulis mensibus vicesimus dies epulis colebatur, ob ejus & Metrodori memoriam. Vide Ciceronem, Libr. II. de Finibus.

7. *Quas icadas vocant.* Feriæ illæ icades dicebantur, quòd εἰκὰς sit dies vicesimus Lunæ, ſeu mensis.

8. *Ii maximè.* Mſſ. Reg.

9. *Stemmata verò.* Stemmata minores ſunt imagines familiæ.

10. *Tablina codicibus.* Tablina dicebantur atria, in quibus magiſtratus tabulas rationum imperii ſui habebant. Manet apud nos nomen, *les Tablettes.*

11. *Refigere liceret.* Revellere liceret.

12. *Lævinorum.* In nummis Faſtiſque Capitolinis VALERIVS LAEVINVS.

13. *Salutiones.* Scipio cognominatus erat Pomponianus Salutio, a Salutione mimo, ut dictum eſt ſuprà Libr. VII. ſect. 10.

14. *Hoc enim fuerat cognomen.* Mſſ. Reg. Voſſ. & editio princeps.

15. *Non traditos vultus.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra emendatum in recentioribus, *non traditi vultus.*

16. *Imaginum amore flagraſſe quoſdam.* Ita Mſ. Dalecamp. In Mſſ. Reg. editione principe aliiſque, *quondam.* At si retineatur, *quondam*, emendandum eſt, *amorem.*

17. *Atticus ille Ciceronis.* Eſt Atticus Pomponius literis & amicitiâ Ciceronis notissimus: minimè verò Ciceroniani cujuſdam libri titulus, ut commentus eſt eruditus Harduinus.

18. *Benignissimo invento.* Inventum illud ſanè fuit ut imagines in Varronianis libris calamo delineatæ viderentur, *des Dessins à la plume.*

19. *Præſentes eſſe ubique credi poſſent.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

Cap. III. 1. *M. Æmilius.* M. Æmilius Lepidus, Lepidi triumviri pater, conſul fuit anno Urbis conditæ DCLXXVI. De ejus obitu vide ſuprà Libr. VII. ſect. 36.

2. *Martio exemplo.* Bellico exemplo.

3. *Invenit Marcius.* L. Marcius, de quo jam dictum ſuprà Libr. II. ſect. 3.

4. *Ægyptii ſex millibus annorum.* De inventione picturæ apud Ægyptios dictum ſuprà Libr. VII, 36.

5. *Monochromaton.* Ab uno colore pictura illa dicebatur μονοκρώματος.

6. *Etiamnum hi colore.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

7. *Mox docebimus.* Infrà ſect. 43.

8. *In orbitate tecti, veluti recentes.* Id sanè meritò Plinius miratur. Ars autem illa prorsus ignota est nostris pictoribus, quorum colores tam citò deteruntur. At notissima fuit antiquissimis pictoribus : siquidem P. Sicard vidit in Ægypto picturas Ardeatinis picturis multò antiquiores, in eâdem tecti orbitate, & splendidissimas. Immo & nota fuit in regionibus nunc barbaris. P. Marquette, cùm anno 1673. fluvium *Mississipi* exploraret, & pervenisset ad altissimas rupes, imminentes fluvio *Pekittanoui*, quì in *Mississipi* influit, vidit duo grandia monstra, visu horrenda, affabre tamen picta coloribus viridi, rubro & subnigro, in hac ferme inaccessâ rupium altitudine. Fuerene artes ibi excultæ antiquissimis temporibus ? Ipse vidi Romæ in Castro prætorio, villâque tyrocinii Societatis Jesu, multa monochromata, sub imperatoribus Romanis, cùm adhuc vigerent artes, eleganter picta : licet tot abhinc sæculis aeris temporumque injuriis obnoxia, adhuc tamen conspicua.

9. *Cominus pictæ.* Pictæ, ut cominus aspiciantur; quod majorem artis diligentiam postulat: quæ magna debuit esse, cùm utraque esset excellentissimâ formâ & distingueretur virgo. Virgo autem fuit Atalanta. Lanuvium, *Civita Lavinia.*

10. *Durant & Cære.* In urbe Etruriæ, quæ nunc dicitur *Cerveteri.*

11. *Cùm Iliacis temporibus.* Picturam fuisse Iliacis temporibus non constat Græcorum libris: at eam multò antiquiorem fuisse constat Ægyptiorum monumentis. Ars ergo non fuit adeò celeriter consummata.

CAP. IV. 1. *Nostræ ætatis e Venetiâ.* Ita Mss. Reg. 2. & 3. & editio princeps.

2. *Cùm princeps.* Ex Ms. Reg. 5. & editione principe emendavi, *cùm.* Ineleganter in recentioribus editionibus, *qui.* In Mss. Reg. 2. & 3. deest, *cum.* Fortè scripserat Plinius : *is princeps.*

3. *Anno ab Urbe conditâ* CCCCXC. Fuit annus CCCCXCI. computatione Varronianâ.

4. *Æmiliani.* Scipionis Africani junioris.

5. *Consulatum adeptus est.* Anno Urbis conditæ DCIX.

6. *Ludis Claudii Pulcri.* Anno U. C. DCLIV. Hos ludos memorat Valerius Maximus, II, 4. num. 6.

7. *Rex Attalus distraxisset, &c.* Mss. Reg. Dalecamp. Gronov. & editio princeps.

8. *X. VI.* Bene eruditus J. F. Gronovius e Ms. Voss. Perperam Harduinus, *VI. sestertiûm.* Aristidis tabulam Attalus emerat centum talentis, ut dictum est suprà Libr. VII. sect. 39. At cùm talentum Atticum constet sex millibus denariorum, ut habet ipse Plinius infrà sect. 40. centum talenta efficiunt sexies centena millia denariorum, seu Gallicæ monetæ libras 456,875.

9. *Agentis sub Veteribus.* Sub veteribus tabernis, circa forum positis, ut patet ex Quintiliano, Instit. Orat. VI, 3.

10. *Ajace & Medeâ.* Vide suprà Plinium VII, sect. 39. ubi duas illas tabulas a Cæsare dictatore emptas octoginta talentis, seu Gallicæ nostræ monetæ libris 373,500. memorat.

11. *A Cyzicenis X. III.* Ter centena millia denariorum efficiunt Gallicæ monetæ libras 228,437. Perperam eruditus Harduinus, *X, III.* id est denariorum tribus millibus.

12. *In Thermarum.* Thermæ sunt Agrippæ, quæ fuerunt in IX. Urbis regione.

13. *In Foro suo.* In Foro Augusti, & VIII. Urbis regione.

14. *Belli faciem pictam & triumphum.* Mſſ. Reg. & editio princeps. Duæ illæ tabulæ erant Apellis, ut infrà dicetur sect. 36. De belli autem tabulâ Servius : *In Foro Augusti introeuntibus ad sinistram fuit Bellum pictum, & furor sedens super arma, æneis vinctus, eo habitu quò poeta dixit.* Illam enim tabulam expressit Virgilius, Æneid. I, 291.

Diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ære cruento.

Altera tabula erat Alexander in curru triumphans.

15. *Se inussisse.* Hæc est pictura encaustica, *l'Encaustique*, de quâ plura infrà sect. 39.

16. *Quas mox indicabimus.* Infrà sect. 40.

CAP. V. 1. *Quibus coloribus singulis.* Cinnabari, minio, rubricâ, Sinopide, ut dictum suprà Libr. XXXIII. sect. 39.

2. *Monochromatea genera.* Hæc genera nos dicimus *les Camaïeux.*

3. *Et quæ & quibus temporibus.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps.

4. *Lumen atque umbras.* Nomina retinuimus, *la Lumiere, & les Ombres.*

5. *Appellaverunt tonon.* Tonum quoque nos dicimus, *le Ton.*

6. *Harmogen.* Harmoge illa, *l'Harmonie.*

CAP. VI. 1. *Colores austeri, aut floridi.* Colores austeri, *les Couleurs foncées* : floridi, *les Couleurs éclatantes.*

2. *In metallis diximus.* Libro superiore.

3. *Nomen a Sinope urbe.* Bene Ms. Reg. 5. editio princeps & Cl. Durand.

4. *Pretium optimæ, x. II.* Ita Mss. Voss. & Reg. Denarii bini sunt Gallicæ monetæ libra 1. cum assibus II. Intelligendum autem in libras. Sinopis, *la Sinope, espece de bol rouge,* & *rouge brun.*

5. *Octoni asses.* Monetæ quoque Gallicæ ferme asses 8.

6. *Cicerculum appellant.* Color cicerculus, *le Gris-brun.*

7. *Celebrata, cum insulâ.* Bene Mss. Reg. editio princeps & Cl. Durand. Rubrica, *la Terre rouge.*

8. *Nec nisi signata.* Imagine capræ signabatur, teste Dioscoride V, 13. Nunc quoque Turcici imperatoris sigillo signatur, & dicitur *la Terre sigillée;* eâque utuntur medici.

9. *Nascitur autem & in ferrariis metallis ochra: ex eâ fit exustâ rubrica.* Ita & quidem optimè Mss. Reg. 2. & 3. Hermol. Barb. Pintian. Malè autem in Ms. Reg. 5. & editione principe aliisque : *Nascitur autem & in ferrariis metallis;* idque ad rubricam referunt. Deinde addunt. *Ex eâ fit ochra, exustâ rubricâ.* Quod quidem absurdum est. Ex exustâ ochrâ fit rubrica, quia ferreis abundat partibus, quæ igne rubescunt. At ex rubricâ, non fit ochra. Consentiens ergo est Plinius Dioscoridi & Theophrasto, *de Lapidibus*, qui ex exustâ ochrâ fieri rubricam docent.

10. *Silis lucidi.* De sile lucido dictum suprà Libr. XXXIII., sect. 56.

11. *Parætonion.* Parætonium, *le Blanc d'Egypte*, ita appellatum a Parætonio in Libyæ maritimis, ut dictum est suprà Libr. V. sect. 6. Non tam fuit spuma maris, quàm creta candidissima & pinguissima, quæ spumâ maris alluebatur; & inde in eâ conchæ minutæ inveniebantur. Nunc utimur Parætonio, quod in Saxoniâ reperitur.

12. *Cretâ Cimoliâ decoctâ.* Ita dicitur a Cimolo insulâ, *Chimoli*, vel *l'Argentiere.* Est creta candida & pinguis, quam quoque appellamus, *la Terre Cimolée.*

13. *In pondo sex, X. I.* In sex libras, denarius unus, seu Gallicæ monetæ asses ferme 16.

14. *Sestertii singuli.* Sestertius unus, Gallicæ nostræ ferme asses 4.

15. *In plumbi metallis diximus.* Suprà Libr. XXXIV. sect. 54.

16. *Aceto fit, ut diximus.* Nunc omnis cerussa fit ex plumbo & aceto, ut dictum est suprà Libr. XXXIV. loc. cit.

17. *In libras X. VI.* In singulas libras denarii seni, Gallicæ monetæ libræ 4. cum assibus 13.

18. *Eretria.* Ita dicta ab Eretriâ, Eubœæ oppido, de quo suprà Libr. IV. sect. 21. Eretria, *la Terre rouge d'Erétrie.*

19. *Ad siccanda utilis: præcipua & capitis doloribus.* Bene MSS. Reg. & editio princeps.

20. *In insulâ Rubri maris Topazo.* Est ante urbem Berenicem insula Topazus, nunc *Zemorgete.*

21. *Quomodo fieret diximus.* Suprà Libr. XXXIV. ſect. 35.

22. *Virgilium exiſtimaſſe.* Virgilius, Eclog. IV, 45. ſignificat agnos eſſe veſtiendos vellere coccino, *d'Ecarlate.* Ideo ſandyx vel Virgilio eſt color, vel si herba, eſt erythrodanus, *la Garence*, de quâ dictum ſuprà Libr. XXIV. ſect. 56.

23. *Alii duo colores.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3. In Mſ. Reg. 5. & editione principe aliiſque deeſt, *duo.*

24. *Et Syricum.* Syricum & naturale & factitium memorat Iſidorus, Origin. IX, 17. *Syricum rubei coloris pigmentum, ex quo & librorum capita pinguntur. Ipſum eſt & Phœniceum appellatum ita, eo quòd in Syriâ colligatur, in littoribus maris ubi Phœnices habitant. Eſt autem inter factitios. Nam ſæpe fit sinopide & ſandyce mixtis.*

25. *Sublini diximus.* Suprà Libr. XXXIII. ſect. 40.

26. *Atramentum.* Atramentum, *le Noir.*

27. *Fit enim e fuligine.* Ita Mſſ. Reg. Pintian. Dalecamp. & Cl. Durand. Atramentum e fuligine, *le Noir de fumée*, quo adhuc conficitur atramentum typographicum, oleo temperatum. Quam mixturam cùm non noviſſent antiqui, artem typographicam reperire non potuere.

28. *E tedis.* Teda, arbor de quâ dictum ſuprà Libr. XVI. ſect. 19.

29. *Tryginon appellant.* A fæce, quæ Græcis dicitur τρύξ.

30. *Adportatur & Indicum, inexplorata.* Bene Mſſ. Reg. 2. 3. & Pintian. In Mſ. Reg. 5. & editione principe aliiſque fruſtra additum

ex Indiâ; quod inutile. Optimi autem atramenti origo ex Indiâ videtur repetenda. Anno 620. ante Christum, rex Coreæ, cùm annuum tributum Sinarum imperatori penderet, misit lucidissimas atramenti tabulas factas e fuligine arborum pinearum & glutino cornus cervini. Cùm artem ignorarent Sinenses, ut atramentum, quod nunc habent, excogitarent & perficerent, multùm insudavere. Absolutum perfectumque fuit tantùm anno circiter Jesu Christi 900. Vide P. du Halde, *Description de la Chine*, Tom. II. pag. 246.

31. *Purpurissum*. Nobis quoque *le Purpurissum*.

32. *Hysgino inficitur*. De colore hysgino jam dictum suprà Libr. IX. sect. 65. & Libr. XXI. sect. 97. Rubia autem, *la Garence*.

33. *A Canusio*. In Apuliâ fuit Canusium, nunc *Canosa*.

34. *Ad triginta*. Ad triginta denarios, Gallicæ monetæ libras 23.

35. *Auctoritas Indico*. Indicum, *l'Inde*.

36. *Vel anulariam*. De cretâ anulariâ mox infrà sect. 30.

37. *Vitro inficiunt*. De vitro, seu isati herbâ, *le Pastel*, dictum suprà Libr. XXII. sect. 2.

38. *x. x*. Denarii deni, sunt Gallicæ monetæ libræ 7. cùm assibus quindecim.

39. *Lapis est hic*. Lapis Armenius, *le Bol d'Arménie*.

40. *Tricenis nummis*. Triceni nummi, sunt Gallicæ monetæ libræ 5. cum assibus 16.

41. *Ad denarios senos*. Denarii seni, sunt Gallicæ monetæ libræ 4. cum assibus 13.

42. *Æstimatum sestertiis*. Sestertiis singulis,

ſeu Gallicæ monetæ assibus ferme 4.

43. *Vitreis gemmis ex vulgi anulis.* Plebs, quæ gemmas emere non poterat, utebatur anulis vitreis ad verarum gemmarum similitudinem expressis. Vitris illis in pulverem redactis, fiebat candidum anulare.

CAP. VII. 1. *Cretulam amant.* Cretulam siccam, *un Enduit ſec*, amant, udoque tectorio illini recuſant. Jam ſuprà de cæruleo dixit Plinius, XXXIII. ſect. 57. *Uſus in cretâ, calcis impatiens.* Nempe ob calcis udum, *l'humide.*

2. *Quæ inuruntur.* Hæc eſt pictura encauſtica, *l'Encauſtique*, quam recentioribus curis revocavit, ſcriptiſque & experimentis illuſtravit Cl. de Caylus.

3. *Ex silaceis.* Silacei, *les Jaunes.*

4. *Sinopide Ponticâ.* Sinopis Pontica, *la Sinope de Pont.*

5. *Et draconum & elephantorum ſaniem.* Error eſt, quem de cinnabari jam vidimus ſuprà in Plinio, XXXIII. ſect. 38. Cinnabaris nativa, *le Cinnabre natif*, eſt e fodinis, & inter mercurialia accenſetur. Sanguis verò draconis, *le Sang-de-dragon*, eſt reſina, quæ ex arbore fluit.

6. *Inſaniam in picturâ.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

7. *Coloſſeum ſe pingi.* Æreus Neronis coloſſus fuit in veſtibulo aureæ domûs, centum viginti pedum, quem memorat Suetonius in Nerone, Cap. 31. De eodem coloſſo dixit ſuprà Plinius Libr. XXXIV. ſect. 18. ſed longitudine tantùm CX. *pedum*, neglectâ fortè basi. Coloſſum illum picturâ expreſſum tunc voluit Nero. Idque factum in linteo, quod obſervatione di-

gnum, & fuerat incognitum ad hoc tempus, cùm antè pictores uterentur ligneis tabulis. Vide Plinium, XVI, 73.

8. *In nemore Dianæ.* Est lucus Dianæ in suburbano Tusculani agri, *Frascati*, colle; de quo dictum suprà Libr. XVI. sect. 91. Vide & Tacitum Annal. XII, 8.

CAP. VIII. 1. *Ampla exsecutio.* Ita Mss. Reg. Dalecamp. & editio princeps.

2. *Velut in transcursu.* Mss. Reg. 5. Dalecamp. editio princeps, & Cl. Durand.

3. *Statuarios ac toreutas.* Toreutæ, *les Graveurs, les Ciseleurs.*

4. *Olympiumque.* Periclem Olympium, de quo dictum est suprà Libr. XXXIV. sect. 19.

5. *Elide; Minervæ.* In Elide, ubi fuit ædes Minervæ, *in quâ frater Phidiæ Panænus tectorium induxit*; ut dicetur infrà Libr. XXXVI. sect. 55.

6. *In faciendo Jove Olympio.* Quem fecit Phidias. Vide suprà Libr. XXXIV. sect. 19.

7. *Bularchi pictoris tabulam.* De hac tabulâ jam dictum suprà Libr. VII. sect. 39.

8. *A Candaule rege Lydiæ.* Bene Mss. Reg. & Cl. Durand.

9. *Claritate artis adeò non absolutæ.* In Mss. Reg. & editione principe, *claritate artis adeò absolutiore.* In Ms. Dalecamp. *artis tantùm non absolutæ.* Pessimè emendatum in recentioribus editionibus, *claritate artis atque absolutione.* Absurdum est enim, & contra Plinii mentem, infrà adseverantis multò seriùs artem fuisse absolutam perfectamve. Nostra emendatio & auctoritate Plinii, Cap. 9. & 10. & Mss. codicum fide defenditur.

10. *Hic catagrapha.* Catagrapha, seu obliquæ imagines, *les Têtes, les Figures de profil.*

11. *Respicientes, suspicientes.* Respicere, suspicere, despicere, *regarder de côté, en haut, en bas.*

12. *Articulis etiam.* Articuli, *les Articulations des membres.*

13. *Usus increbuerat.* Addunt MSS. Reg. & editiones recentiores, *adeóque ars perfecta erat.* Hæc autem desunt in editione principe, & certè sunt omittenda. Mox enim Plinius sect. 36. de Apollodoro, qui nonagesimâ tertiâ Olympiade refulsit, ait: *Neque ante eum tabula ullius ostenditur, quæ teneat oculos.* Articulis distincta membra, prolatæ venæ, in veste rugæ & sinus, probant quidem colorum usum increbuisse, minimè verò artem fuisse perfectam.

14. *Iconicos duces pinxisse.* De iconicis imaginibus, *les Portraits ressemblans*, jam dixit Plinius suprà Libr. XXXIV. sect. 9. At Marathonium prœlium contigit anno tertio Olympiadis LXXII. Anno sequenti mortuus est Miltiades. Vel juvenis ergo pinxit Panænus, vel duces ex aliorum imaginibus expressit.

CAP. IX. 1. *Florente eo.* Florente Panæno.

2. *Ascendentem cum clypeo . . . an descendentem.* Huic Plinii loco plurimùm conviciatur Cl. Falconet. Cur tamen pingi non potest miles, qui in urbis obsidione murumque superans ambiguum relinquat, adscendatne, an descendat?

3. *Hic Delphis ædem pinxit.* Illa ædes Delphis dicebatur Λέσχη, id est confabulationis locus. Ibi excidium Trojanum pinxit Polygnotus. Tabulam eam describit Pausanias, X, 25. &

seqq. Patet ex descriptione in illâ tabulâ non fuisse egregiam artem, *sed propè rudia, ac velut futuræ mox artis primordia*, ut loquitur Quintilianus, Instit. Orat. XII, 10.

4. *Porticum, quæ Pœcile.* A varietate picturarum porticus illa dicta ποικίλη.

5. *Unde major huic auctoritas.* Certè illa auctoritas fuit Polygnoto, non Miconi; cùm Polygnotus gratuitò pinxisset, & Thasius fuerit non Atheniensis: unde hospitia ei gratuita decreta. Nec quis hæreat, quòd dicatur *huic auctoritas.* Jam bis suprà occurrit *hic.* Præterea & apud optimos scriptores *hic* ad remotius nonnumquam refertur, ut jam observavi ad Tacitum Hist. II, 77.

6. *De quo suis annis.* Mox infrà Olympiade xcv.

7. *Omnes hi jam illustres.* Ms. Reg. 5. editio princeps, & Cl. Durand.

8. *Nonagesimâ tertiâ Olympiade.* Ms. Reg. 5. & editio princeps.

9. *Species exprimere.* Species, *la Beauté, le Bel-air des têtes & des figures.*

10. *Zeuxis Heracleotes.* Heracleotes, ab Heracleâ Italiæ, Tarentinorum coloniâ, prope ostium fluvii Aciris, nunc *Agri.*

11. *Audentemque... ad magnam gloriam perduxit.* Et *luminum umbrarumque invenisse rationem traditur.* Quintilianus, Instit. Orat. XII, 10. Luminum umbrarumque ratio, *le Clair-obscur.*

12. *In palliorum tesseris.* Aliter Raphael, in tabulis suis, palliorum tesseris nomen suum sæpe inscripsit, RAPHAEL. ΡΑΦΑΗΛ. RAPHELLO.

13. *Incertum ostentaret.* Bene Mss. Reg. & editio princeps.

14. *Agrigentinis.* Mſ. Reg. 5. & editio princeps. Agrigentum, urbs Siciliæ, nunc *Girgenti vecchio.*

15. *Pinxiſſe mores.* Ita Mſ. Reg. 5. & editio princeps. In Mſſ. Reg. 2. & 3. *amores*; ut volebat Hermolaus Barbarus.

16. *Verſum ſubſcriberet.* Plutarchus, Libr. de Gloriâ Athenien. pag. 346. auctorem illius versûs tradit fuiſſe Apollodorum, de quo modò ſuprà dictum eſt.

Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται.

17. *Grandior in capitibus articuliſque.* Id nos dicimus *des Têtes, des Articulations trop fortes.* Rationem docet Quintilianus, XII, 10. *Zeuxis plus membris corporis dedit, id amplius atque auguſtius ratus, atque, ut exiſtimant, Homerum ſecutus, cui validissima quæque forma etiam in feminis placet.*

18. *Ambire enim debet ſe extremitas.* Egregiè dictum; &, ut videtur, ab ipsis antiquorum libris acceptum.

19. *De picturis ſcripſere.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. & Cl. Durand. Teſte Diogene Laertio in Chrysippo, pag. 209. περὶ πινάκων ſcripſerat Antigonus.

20. *Pinxit demon Atheniensium.* Pinxit populum Atheniensium. Inde Græcis hæc tabula dicebatur δῆμος Ἀθηναίων. Ingenioſa fuit illa Parrhasii tabula, eo & Socrate Parrhasii amico digna. In tabulâ quoque Raphaelis, quæ Paulum in Areopago concionantem exhibet, multos & diversissimos ſenſus videre eſt.

21. *Pinxit Theſea.* Egregia eſt Theſei tabula in picturis Herculanensibus, *Pitture antiche d'Er-*

colano, Tom. I. Tab. V. quæ fortè ex Parrhasianâ fuit expressa.

22. *Pinxit & Archigallum.* Archigallus fuit antistes Gallorum sacerdotum Cybelis magnæ deorum hominumque matris. Vide Tertullianum in Apologetic. Cap. 25. & Minucium Felicem, Cap. 21.

23. *LX. sestertiis.* Gallicæ monetæ libris 11, 671.

24. *Cressam nutricem.* Cretensem nutricem.

25. *Liberum patrem.* Egregia fuit tabula, quæ ceterorum omnium, judicio Corinthiorum, tabulas vicit: unde natum proverbium, τί πρὸς τὸν Διόνυσον. Vide Suidam. in verbo Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον.

26. *Hoplitites in certamine.* Ita Mss. Reg. ed. pr. & Cl. Durand. In Olympicis aliisque sacris certaminibus, qui armatus currebat, ὁπλιτίτης, vel ὁπλιτοδρόμος dicebatur.

27. *Abrodiætum se.* Ἀβροδίαιτος, delicatus, mollis. Carmina quæ in suas laudes scripsit Parrhasius, quæque tabulis suis inscribebat, vide apud Athenæum Libr. XII. pag. 543.

28. *Minoribus tabellis libidines.* Pictoribus poetisque vulgare hoc vitium, homine semper indignum. Hujusmodi libidines in suâ villâ non esse pictas sibi gratulatur Sidonius Apollinaris, Epist. II, 2. *Non hîc per nudam pictorum corporum pulcritudinem turpis prostat historia, quæ sicut ornat artem, sic devenustat artificem.*

29. *Patris ipsius vultum velavit.* Varia multa adversùs illud velamen effutiere Cll. Voltaire & Falconet, quæ refutare puderet. Quantò melior

judex artifexque Raphael ! Ipse in tabulâ, quâ mulieres Christum mortuum adorantes, expressit, Mariæ caput velavit : sed eâ est veneratione, tali corporis habitu, ut reverentior mæstiorque excogitari minimè possit. Non per invidiam conviciaque antiquorum, sed per eorum laudes & imitationem, ad summam gloriam est via.

30. *In unius hujus operibus.* Bene Mss. Reg. 2. 5. Pintian. Dalecamp. editio princeps, & Cl. Durand. In Ms. Reg. 3. *In unius ejus.* Malè recentiores editiones, *in omnibus ejus operibus.* Breviter & egregiè picturæ historiam prodidit Plinius. Apollodorus fores aperuit : Zeuxis intravit & colores perfecit : Parrhasius symmetriam argutiasque vultûs, elegantiam capilli, venustatem oris primus dedit : Timanthes ingenium ; Apelles venerem.

31. *Ionicum, Sicyonium.* Primò duo fuere picturæ genera, *deux Genres, deux Ecoles.* Helladicum, seu Græcum, & Asiaticum : deinde tria fuere genera, Ionicum, Sicyonium, & Atticum. Sic nobis sunt, *l'Ecole Romaine, Lombarde, Vénitienne, Flamande, Françoise.*

32. *Cognatio & prælium ad Phliuntem.* Videntur esse tres tabulæ Pamphili : cognatio, seu societas Phliasiorum cum Achæis, prœlium adversùs Phliasios, victoria Atheniensium. Phlius, urbs Achaiæ, nunc *Staphlica.*

33. *Minoris talento annuo.* In Mss. Reg. *talentis minoris annuis d.* In editione principe, *talento minoris annis d.* Inde emendatum in recentioribus editionibus, *minoris talento annis decem.* Emendandum fuit, *talento annuo*, ut patet ex sequentibus, *quam mercedem ei Apelles*

& Melanthius dedêre. Patet enim ex Plutarcho in Arato, pag. 1032. Apellem dediffe tantùm unum talentum, ἐπὶ ταλάντῳ. Talentum autem Atticum efficit Gallicæ monetæ libras 4,668.

34. *Anus Lampadas præferens.* Manifeftum eft ex hac tabulâ notam fuiffe antiquis luminum & umbrarum rationem, *le Clair-obfcur*, de quâ jam dixi fuprà.

35. *Protogenis opus immensi laboris.* Hæc fanè eft Ialysi tabula, de quâ mox infrà dicetur: quam ut perficeret, feptem annos explevit Protogenes. Eâ visâ, præ admiratione ita obftupuit Apelles, ut vox eum deficeret : deinde dixit ingentem effe laborem & inclytum opus, defici tamen gratiis, ob quas picturæ fuæ cælum attingerent. Vide Plutarchum in Demetrio, pag. 898.

36. *Melanthio de difpositione cedebat.* In Mff. Reg. *Miamphio de difpositione cedebat.* Sine auctoritate emendatum in recentioribus editionibus, *cedebat Amphioni.* Amphion ille Plinio ceterifque fcriptoribus ignotus. Ut emendarem *Melanthio* fuasere veftigia Mff. codicum, & Quintilianus, Inftit. Orat. XII, 10. *Curâ Protogenes, ratione Pamphilus & Melanthius, facilitate Antiphilus . . . ingenio & gratiâ, quam in fe ipfe maximè jactat, Apelles eft præftantissimus.* Difpositio, *l'Ordonnance.*

37. *Officinam petit.* Mff. Reg. & editio princeps.

38. *In machinâ.* Machina, *le Chevalet.*

39. *Lineam ex colore.* Sunt qui velint ab Apelle ductam tantùm rectam lineam, quam fe-

cuit Protogenes, & deinde iterum fecuit Apelles. At cùm vir in arte & eruditione fummus, Michael-Angelus, exiftimaverit lineam illam fuiffe *un Contour*, ipfeque uno impetu talem lineam cum fummâ omnium admiratione circumduxerit, ab ejus fententiâ vix licet difcedere. Vide quoque Cl. de Piles, *Vies des Peintres*, pag. 116.

40. *Priore incendio domûs Cæfaris*. Quod contigit fub Augufto, ut videre eft apud Suetonium in Aug. Cap. 57.

41. *Pauciores feciffet anfas*. Anfæ funt crepidarum vincula.

42. *Perhibuit exemplo*. Ita Mff. Voff. Reg. 5. & Cl. Durand. Paffim quoque Plinius, *perhibuit*, hac fignificatione ufurpavit.

43. *Ex pallacis*. Παλλακὴ, concubina.

44. *Eumque, dum paret, captum*. Ita Mff. Reg. Vatic. Pintian. editio princeps & Cl. Durand.

45. *Venerem Anadyomenen*. Venerem e mari exeuntem, ἀναδυομένην. Eam videre eft in nummis ΑΔΑΝΕΩΝ.

46. *Sordebat fuis*. Mff. Reg. & editio princeps.

47. *Quinquagenis talentis*. Quinquaginta talenta funt Gallicæ monetæ libræ 233,437.

48. *Augentibus pretium, ceffit*. Aucto pretio, tabulas Rhodii folverunt Protogeni.

49. *Imaginem adeò*. Imago, *le Portrait*.

50. *Invitatus ad cenam venit*. Bene Mff. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

51. *Priùs excogitatâ*. Bene Mf. Reg. 5. & editio princeps. Jam de catagraphis obliquifve imaginibus,

imaginibus, *les Profils*, dictum suprà sect. 34. Et in nummis Apelle antiquioribus passim occurrunt obliqui vultus.

52. *Victo, sed illustrato.* Ita quidem libri omnes scripti & editi. At certè emendandum est, *non victo.* Exstant quidem in Anthologiâ, IV, 12. plura epigrammata de hac Venere, quibus illustrata quidem fuit, sed minimè victa.

53. *Viginti talentis auri.* Ita Mss. Reg. 2. 3. & editio princeps. Sunt Gallicæ monetæ libræ 1,350,000.

54. *Immane tabulæ pretium, accepit aureos mensurâ.* Bene Mss. Vatic. & Dalecamp. In editione principe, *immane pretium.* Hæc Alexandri Magni tabula, ejus aureis cooperta, fuit alta pedes circiter sedecim, lata pedes decem. Illam altitudinem latitudinemque implent viginti talenta auri, seu Gallicæ nostræ monetæ libræ 1,350,000. Inde autem patet quàm temere recentiores editores superiùs omiserint *auri;* cùm nec Apelle, nec Alexandro, nec loco digna fuisset tabula viginti talentorum, Gallicæ monetæ librarum 93,375. quæ auro soluta tabulam obtexissent.

55. *Megabyzi.* Megabyzus est ipse Dianæ Ephesiæ sacerdos.

56. *Galeam poscenti.* Certè hæc tabula a superiore est distincta. Aliter Plinius scripsisset, *eique galeam poscenti.* Id non attendêre Cl. Durand & Falconet.

57. *Ejus abronem.* Bene Ms. Reg. 5. & editio princeps. Abronem nos dicimus, *le Somptueux.* Sic enim Suidas : "Αϐρωνος ϐίος. Ἐπὶ πολυτελῶν.

58. *Menandrum regem Cariæ.* Ita libri scripti

& editi. Quis sit ille Menander rex Cariæ ignoratur. Quidam conjiciunt, *Minoem & Idriea, reges Cariæ*: sed frustra, cùm nihil tale innuant Mss.

59. *Utrisque excisâ.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Sic hac nostrâ ætate Cl. Liotard, excisâ facie dominæ Guis habitu Græco expressæ, Mariæ Teresiæ Augustæ Austriacæ imaginem subdidit.

56. *Herculem aversum.* Hercules aversus, *Hercule vu par derriere.* Tanta erat ars in tabulâ Herculis aversi, ut faciem non promitteret, sed ostenderet: adeò in aversâ parte intelligebatur antica.

Homeri versus. Odyss. ζ'. vers. 102. Virgines illæ ab Homero non dicuntur sacrificantes, sed ludentes, παίζουσι. At ludi & venationes sunt quædam sacrificia Dianæ grata.

58. *Quæ pingi non possunt.* Nempe hæc nondum audebat pictura. Nunc Apellis exemplo sunt vulgata.

59. *Tonitrua, fulgura, fulgetraque.* Ita Mss. Reg. Voss. & editio princeps. Fulgur est, cùm emittitur e nube; fulgetrum, seu fulmen, cùm longo tractu ad terras usque pertingit.

60. *Bronten, Astrapen, Ceraunobolian.* Βροντὴν, Ἀστραπὴν, Κεραυνοβολίαν, nempe tonitru, fulgur, fulmen.

61. *Atramento illinebat.* Atramentum illud, *un Vernis noir.*

62. *Mnas denas.* Mnæ denæ sunt Gallicæ nostræ monetæ libræ 778. cum assibus aliquot. Tabula autem centum homines complexa, empta est mnis mille, Gallicæ monetæ libris 77,812.

63. *Anapavomenen.* 'Αναπαυομένην τῦ βίε, vitâ defunctam. Est Biblis illicito Cauni fratris amore mortua, de quâ Ovidius, Metamorphos. IX, 455. Egregia fratris sororisque statua nuper reperta est in Hadriani villâ.

64. *Die ludorum Apollinarium.* Celebrabantur die 3. Julii. In Kalendario Herwartiano, III. NON. IVL. LVDI APOLLINARES. Per novem dies edebantur. Inde in eodem Kalendario, III. ID. IVL. APOLLINARES, CMXXIIII. id est, Circenses missus viginti quatuor.

65. *Centum talentis.* Gallicæ monetæ libris 456,875.

66. *Patria ei Caunus.* Caunus fuit in maritimis Cariæ, fere ubi nunc *Kaiguez*.

67. *Summa paupertas initio.* Ita Mss. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

68. *Minervæ delubri.* Mss. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

69. *Propylæon.* Porticum, vestibulum.

70. *Paralum & Hammoniada.* Paralus, Hammonias, seu Nausicaa, sunt navium nomina. Paralus dicta a Paralo, de quo dictum suprà Libr. VII. sect. 57. Hammonias verò, quòd dona Jovis Hammonis delubro deferret.

71. *Quæ pictores parerga.* Parerga illa dicimus *un Episode.*

72. *Huic picturæ quater colorem induxit.* Ut diutiùs servarentur tabulæ viguit in Oriente multis etiam pòst sæculis ille usus; quem nos docuere repertæ in antiquissimis Christianorum templis pictæ sanctorum imagines tabulæque, eâ arte bis terque repetitæ. Qui eas vidêre, ut accepi ab eorum epistolis, docent inducto tectorio

pictam fuisse tabulam : super pictam tabulam inductum fuisse alterum tectorium, & iterum pictam fuisse tabulam : sic etiam tertiò repetitam. Protogenes autem & quartò. Crediderim canem mirè factum, & casu pictum fuisse tantùm in superiore tabulâ.

73. *Subsidia injuriæ & vetustatis*. Malè MSS. Reg. Voss. Gud. & editio princeps, *contra subsidia*. Hermolaus Barbarus emendavit, *subsidio*. Meliùs, *subsidia*.

74. *Exprimere in eo spumam anhelantis*. Bene MSS. Reg. editio princeps & Cl. Durand. Frustra additum in recentioribus editionibus, *posse*.

75. *Cura optaverat*. MSS. Reg. Dalecamp. editio princeps & Cl. Durand.

76. *Hoc exemplo, ejus similis*. MSS. Reg. Voss. editio princeps & Cl. Durand.

77. *Poppyzonta*. Ποππύζειν, adulari, demulcere. Poppyzon ille indomitum equum adulando, seu demulcendo blandéque attrectando retinebat.

78. *Ne cremaret tabulam*. Bene MS. Reg. 2. editio princeps, & Cl. Durand.

79. *Inchoata opera*. Plutarchus in Demetrio, pag. 898. ait Protogenem tunc pinxisse suum Ialysum. Quod falsum est ex Plinio & Aulo Gellio XV, 31. Ialysus erat intra urbem Rhodum. Protogenes verò diversabatur in suburbano hortulo suo, & inchoata alia opera ac maximè Satyrum pingebat.

80. *Et murorum ictus*. Ita MSS. Reg. & editio princeps.

81. *Tabulam illius temporis*. MSS. Reg. & editio princeps.

82. *Anapavomenon.* Id eſt, quieſcentem, *qui ſe repoſc.* Celeberrimam hanc tabulam deſcribit & laudat Strabo XIV. pag. 652.

83. *Ex ære, ut diximus.* Suprà Libr. XXXIV. ſect. 19.

84. *Mnas tricenas.* Gallicæ monetæ libras 2334. cum aſſibus aliquot. Pro duodecim diis datæ ſunt Gallicæ noſtræ monetæ libræ 24, 900.

85. *Mnas vicenas.* Mſſ. Reg. & editio princeps. Gallicæ monetæ libras 1556. Superiore ſæculo celeberrimus Guido Reni, vulgò, *le Guide*, in ſingulas quæ erant in ſuis tabulis figuras, centum nummos Romanos accipiebat.

86. *Ædiculam juventatis.* In VIII. Urbis regione fuit ædicula Juventatis, sive Juventæ.

87. *Ulyſſi addidit pileum.* De hoc pileo D. Hieronymus, Epiſt. 128. *Quartum genus eſt veſtimenti, rotundum pileolum, quale pictum in Ulyſſeo conſpicimus, quaſi ſphæra media sit diviſa, & pars una ponatur in capite ... non habet acumen in ſummo.* Ulyſſem ita pileatum vide in nummis Mamiliæ gentis.

88. *Quaſdam picturæ compendiarias.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps. Malè emendatum in recentioribus, *quaſdam picturæ vias & compendiarias.* Compendiaria ſubſtantivè ab antiquis uſurpabatur, ut videre eſt apud Varronem, Senecam Epiſt. 27. & Petronium in Satyric. Compendiariæ illæ, ut mihi videtur, *les Grotteſques*, quæ ita a nobis appellantur, quod in cavernis, *les Grottes*, repertæ sint, teſte Raphaele Borghini. Earum uſum egregiè revocavit Raphael; & antiquis multùm placuere, ut patet ex tot eorum monumentis, quæ ſuperſunt, & picturis Herculanenſibus.

89. *Rhyparographos.* Humilium fordidorumque pictor, ῥυπαρόγραφος. Sic nobis funt *les Bambochades*, feftivum, fed tenue picturæ genus.

90. *Mæniana.* Mæniana, *des Balcons*, *des Baluftrades.* Tefte Fefto, *Mæniana, ædificia a Mænio funt appellata : is enim primus ultra columnas extendit ligna, quò ampliarentur fuperiora.*

91. *Sub veteribus.* Sub veteribus fori tabernis.

92. *Anthropographos.* Mf. Reg. 5. & editio princeps.

93. *Item Calates.* Ita Mff. Reg. Voff. & editio princeps. Fruftra emendatum ex conjecturâ Meursii, *Calades.*

94. *Et in Philippi.* In porticu Philippi, de quâ dictum fuprà fect. 36.

95. *In Pompeiâ.* In Pompeianâ porticu, prope Pompeii theatrum in IX. Urbis regione.

96. *Gryllum deridiculi habitûs.* Gryllos illos dicimus *des Caricatures.* Tales videre eft in picturis Herculanenfibus, *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. III. Tab. XXVI.

97. *Ardeatis templi.* Ejus picturas effe urbe Româ antiquiores vidimus fuprà fect. 6.

98. *Dignis digna loco.* Mff. Reg. & editio princeps.

99. *Non fraudando & Ludio.* Antiqui id genus picturæ, *les Payfages*, attigerant, ut videre eft apud Vitruvium, VII, 5. At ubi id Romæ pervulgavit Ludius, ufus ubique invaluit, ut patet ex quàm plurimis picturis Herculanenfibus.

100. *Trepidifque feruntur.* Ita Mff. Reg. 2. 5. In Mf. Reg. 3. & editione principe, *trepidéque feruntur.* Pleraque hæc argumenta, quæ Plinius memorat, in Herculanenfibus picturis tractata videre eft.

101. *Antiquitatis prudentia adparet.* Mſſ. Reg. Dalecamp. editio princeps, & Cl. Durand.

102. *Omnium eorum ars.* Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

103. *Spectantem ſpectans, quacumque aſpiceretur.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Id minimè mirabile, licet multi quotidie id adhuc mirentur. Caput enim pictum in æquo, *une ſurface plane*, ſpectantem ſpectat, quacumque aſpiciatur : immo ſpectantes ſingulos, quacumque aſpiciant, ſpectat. Id autem contingit, si pictor in ſe converſos tenet ejus, quem pingit, oculos.

104. *Quamquam in machinis.* Machinas illas dicimus *les Echaffauds, les Echelles des Peintres.*

CAP. XI. 1. *Siluiſſe narrantur.* Bene Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl Durand.

2. *Inſcripsit* ἐνέκαυσεν. Inussit. Hæc eſt encauſtica pictura, *l'Encauſtique*, de quâ jam dictum ſuprà ſect. 41. Hoc ſæculo eâ excelluit Cl. Zombo.

3. *Parietes Thebis.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

4. *Lacunaria . . . cameras.* Lacunaria, *les Plafonds*. Cameræ, *les Apartemens.*

5. *Hemeresios.* Ἡμερήσιος tabella eſt uno die picta.

6. *Pinxit ipſam.* Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

7. *E nobilissimis tabula.* Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

8. *Stephaneplocos.* Στεφανηπλόκος, textrix coronarum. Στεφανόπωλις, venditrix coronarum.

9. *Apographon.* Ἀπόγραφον, exemplar, *une Copie.*

10. *Duobus talentis.* Gallicæ monetæ libris 9,337.

11. *Dionysiis Athenis.* Dionysia sunt Bacchanalia, quæ ab Atheniensibus magno apparatu celebrabantur.

12. *In æquo exstantia ... & in confracto solida omnia.* Id nos dicimus, *& par un grand art il a montré sur une surface unie le relief, & avec des parties brisées la solidité du tout ensemble.*

13. *Scauri ædilitas.* Anno Urbis conditæ DCLXXVIII. De hac ædilitate vide adhuc infrà Libr. XXXVI. sect. 24.

14. *Dictus est a nobis.* Suprà Libr. XXXIV. sect. 19.

15. *H-S. CXLIV.* Sestertia centum quadraginta quatuor sunt Gallicæ monetæ libræ 28,012.

16. *In coloribus severior.* MSS. Reg. Pintian. editio princeps, & Cl. Durand.

17. *A Silano.* Est C. Silanus, proconsul Asiæ, de quo vide Tacitum, Annal. III, 66.

18. *Diximus positam.* Suprà sect. 10.

19. *In templo ejus.* In templo Augusti, quod fuit in Foro Romano.

20. *Megabyzi.* De hoc sacerdote Ephesiæ Dianæ jam dictum suprà sect. 36.

21. *Necromantia Homeri.* Est descensus Ulyssis ad inferos, ejusque cum umbris collocutio; de quâ Homerus in Odyss. λ'.

22. *Talentis sexaginta.* Gallicæ monetæ libris 280,125.

23. *Circumlitioni ejus tribuebat.* Circumlitio illa, *un Vernis.*

24. *Non satis discernitur.* Si idem sit Antidotus, qui floruit Olympiade CXII. & is qui Attalo regi Necromantiam vendere noluit, tunc certè senior fuit. Attalus enim regnum auspicatus est anno tertio Olympiadis CXXXIV.

25. *Maronites.* Ab urbe Thraciæ Maroneâ.

26. *Phylarchum.* Historiæ scriptorem.

27. *Et Athenis.* Ita Mss. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

28. *Syngenicon.* Frequentia illa dicta syngenicon, *une Assemblée de famille.*

29. *In unâ tabulâ insigni.* Corruptè Mss. Reg. 2. 3. Voss. & editio princeps, *in unâ tabulâ ut signa.* In recentioribus editionibus, *sex signa.* Cl. Durand rectè emendavit *insigni.*

30. *Octoginta talentis.* Gallicæ monetæ libris 373,500.

31. *Talentum Atticum X. VI. M.* Talentum Atticum taxatur sex millibus denariorum, Gallicæ monetæ libris 4668 $\frac{3}{4}$.

32. *Pausiæ filius.* Mss. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

33. *Et sile multus.* De sile, *le Jaune*, sæpe suprà dictum. Vitium illud appellamus, *donner dans le jaune;* quod multis pictoribus vulgare, fortè ex aliquo oculorum vitio.

34. *Nam Socrates.* De Socrate pictore agitur adhuc infrà Libr. XXXVI. sect. 4.

35. *Talesque sunt ejus.* Ita Ms. Voss. editio princeps & Cl. Durand.

36. *Ocnos.* Ὄκνος, piger. Certè piger est, qui adrodentem asellum sinit, nec avertit.

37. *Aposcopevonta.* Ἀποσκοπεύοντα, alii in-

terpretantur collimantem, intuentem scopum: alii, quod verius crediderim, manum fronti obtendentem, ne nimia lux, Solve, noceat. Joannem Apostolum sic aposcopevonta in admirabili Transfigurationis tabulâ expressit Raphael.

38. *Ancæo vulnerato.* Ancæus, Lycurgi filius, ab apro Calydonio vulneratus: Astypale, Ancæi uxor.

39. *Numerosâque tabulâ.* Hoc pictura poesi præstat, quòd brevitate polleat. Unâ enim hac tabulâ Iliada simul & Odyssea expressit Antiphilus, tantarumque rerum causas, virtutes nempe & vitia. Credulitas Priamum & Helenam perdidit. Dolus Ulyssem & Deiphobum servavit.

40. *Pracidentem Persicæ classis.* Ita Mss. Reg. 2. 3.

41. *Quod vocant aconíti.* Ἀκονιτὶ, sine pulvere.

42. *Cænus, stemmata.* Sic Mss. Reg. 2. 3. 5. & Cl. Durand. In editione principe, *tenus stemmata.* Audacior est Hermolai Barbari emendatio, *coniti Nemæa.* Sic non emendantur, sed pervertuntur scriptores. Ignota etiam Græcis vox *coniti*, ut jam ante nos observavit Cl. le Clerc. Stemmata, *des Alliances.* Sic mox suprà & infrà syngenicon, *une Assemblée de famille.*

43. *Voluptuantem cum piscatore.* Ita Ms. Dalecamp. In Ms. Reg. 5. *voluptantem.* Malè Mss. Reg. 2. 3. & recentiores editiones, *volutantem.*

44. *Cratinus.* Ita Mss. Reg. editio princeps, & Cl. Durand. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *Craterus.* Mox etiam infrà memoratur *Irene Cratini pictoris filia & discipula.*

45. *In Pompeo.* Mss. Reg. 2. 3. & editio

princeps *in Pompeio*; quod fortè meliùs. Πομπεῖον enim Athenis fuit locus, in quo parabantur pompæ. Vide Pollucem IX, 5.

47. *Et crocodilum insidiantem ei.* Sic asellum & insidiantem ei crocodilum videre est in picturis Herculanensibus. *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I. Tab. XLVIII.

48. *Officinam fullonis Quinquatrus celebrantem.* Bene Mff. Reg. ed. pr. & Cl. Durand.

49. *Ab Oreste matrem & Ægysthum interfici.* Græcè dictum, & elegantiùs, quàm matrem & Ægysthum, quos Orestes interficit.

50. *Leontium Epicuri cogitantem.* Leontium Epicuri concubina, & philosophiæ magistra; ideoque cogitans pingitur.

51. *Paniscum.* Est parvùs Pan. Talibus Paniscis suas inter libidines Græci & Romani delectabantur, ut constat ex veteribus monumentis.

52. *Æginetæ fictoris.* Fictor, *un Modeleur.*

53. *Etiamnunc, non ignobiles.* Mff. Reg. & edito princeps.

54. *Midon Soleus.* A Solis, Ciliciæ oppido.

55. *Philomachi statuarii.* Optimè Mf. Reg. 5. In editione principe, *Pilomachi.* Vide Suidam verbo Πρυσίας.

56. *In antiquissimis picturæ.* Ita Mf. Reg. 5. & editio princeps. Timarete fuit filia Miconis minoris, ut dictum est suprà sect. 35. Ergo ejus tabula non fuit antiquissima: sed servabatur Ephesi in loco, quo antiquissimæ tabulæ erant repositæ.

57. *Pingunt & vestes.* Viget adhuc ars illa, maximè in Indiâ. His repertis, quàm facilis fuit apud Sinas typographiæ inventio!

CAP. XII. 1. *Et plasticen.* Plastice, *l'Art de modeler en argile.*

2. *Ejusdem opere terræ.* In Mss. Reg. & editione principe, *terrâ.*

3. *Multò ante Bacchiadas Corintho pulsos.* Bacchiadæ Corinthiorum regnum dominationemve tenuere, usque ad annum tertium Olympiadis tricesimæ, ante Christum 658. quo Cypselus tyrannidem Corinthi invasit; ut videre est apud Pausaniam & Herodotum.

4. *Demaratum verò ex eâdem urbe.* Eodem, de quo modò dictum est, tempore id contigit, cùm Demaratus in Italiam navigavit, & Tarquiniis, in Etruriæ oppido, consedit. Vide Dionys. Halicarnass. Libr. I.

5. *Aut ex rubricâ cretâ fingere.* Ita Mss. Reg. 2. & 3.

6. *Prostypa vocavit.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Prostypa, anticam personarum partem exprimebant, & stipiti adhærebant, *des Modeles de bas-relief.* Ectypa verò, cùm ex iis facti sunt typi, *des Moules.*

7. *Plastæ appellati.* Plastæ, *les Modeleurs.*

8. *Imaginem gypso e facie ipsâ.* Gypsum, *le Plâtre.*

9. *Lysippi, de quo diximus.* Suprà Libr. XXXIV. sect. 19.

10. *Quàm fundendi æris.* Antiquitatem artis non novisse Græcos Romanosque patet ex Sacrâ Scripturâ. Sed & exstare multa Ægyptiorum monumenta antiquiora Dibutade constat pluribus signis statuisque ex ære & ex argillâ, quæ ad nos pervenere, & quarum multæ penes me sunt antiquissimæ.

11. *Cereris ædem.* In XI. Urbis regione. Ædem illam voverat A. Poſtumius dictator anno Urbis conditæ CCLVIII. ante Chriſtum 496. ut jam dixi ad Tacitum, Annal. II, 96.

12. *Utroque genere.* Plaſtice & picturâ.

13. *Tuſcanica omnia.* De Tuſcanicis dictum ſuprà Libr. XXXIV. ſect. 16.

14. *Cùm reficeretur.* Sub Auguſto principe. Vide Tacitum, loc. cit.

15. *Ceramicos appellatur.* Ab arte nempe figlinâ, ἀπὸ τῆς κεραμικῆς τέχνης.

16. *Item piſces quos aſpectu diſcernere a veris vix poſſes.* Bene editio princeps, & Cl. Durand. In Mſ. Reg. 5. *item piſcis.* Malè Mſſ. Reg. 2. 3. *item poſcis.* Malè quoque emendatum in recentioribus editionibus, *ut non poſſes aſpectu diſcernere a veris.* Viget adhuc ille uſus maximè apud Sinenſes populos. Poma, piſces, aliaque id genus non terrâ tantùm, ſed & metallis, ſuiſque coloribus egregiè repræſentant. Sed ut propiora laudem, non modò poma & uvas, ſed & piſces multâ arte pictos exhibent picturæ Herculanenſes. *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I.Tab. XIX. XLV. & ſeqq.

17. *Proplaſmata.* Proplaſmata, *des Modeles.*

18. *H-L. LX.* Sexaginta ſeſtertia ſunt Gallicæ monetæ libræ 280,125.

19. *Talento.* Gallicæ monetæ libris 4,668.

20. *Matrem cælaturæ, & ſtatuariæ, ſculpturæque.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

21. *Et maximè Etruriæ : adcitum a Fregellis.* Ita fuit emendandum; nec addendum, *Turianumque a Fregellis accitum*; ut placuit in recentioribus editionibus. Fregellas, nunc *Caprano*,

præterfluebat fluvius Liris, hodie *Garigliano*. Exſtant adhuc multa vaſa Tuſcanica; &, cùm reperiantur in Campaniâ, præcipuæ officinæ videntur fuiſſe ubi *Nola* prope Veſuvium, *Capua* & *Campana* inter Cumas & Puteolos, *Cumes & Pouzzol*. Quâ de re plura vide apud Cl. d'Hancarville, *Antiquités Etruſques, Grecques & Romaines, tirées du Cabinet de M. Hamilton*, Tom. I. pag. XXI. in Præfat.

22. *Miniari ſolitum*. Vide ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 39.

23. *De quibus ſæpe diximus*. Suprà Libr. VIII. ſect. 4.

24. *Imbricibus, doliis*. Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps. Imbrices, ſunt canales fictiles arcuati, quorum adhuc uſus viget in tectis, & ab Italis dicuntur *Canali*, *Coppi*. Fictilia quoque habebant dolia, & multa reperta ſunt in Herculanenſibus cellis.

25. *Ad balineas mammatis*. Hæc ætate ſuâ prodiiſſe tradit Seneca, Epiſt. 90. Tales tubos fictiles vidi Romæ adhuc impreſſos parietibus Thermarum Antonini Caracallæ, in villâ Collegii Romani. Mammati dicti videntur quòd, ut mammæ lac fundunt, sic illi tubi in angulis poſiti calorem diffundebant.

26. *Fictilibus ſoliis*. Solium eſt ſarcophagus, ut videre eſt apud Florum IV, 11. Quintum Curtium X, 1. & Suetonium in Nerone, Cap. 50.

27. *Pythagoreo modo*. Ita J. F. Gronovius & Cl. Durand ex Mſ. Voſſ. in quo, *Pithagorio*.

28. *Cui ſuffragii latio erat*. Mſ. Voſſ. & Cl. Durand.

29. *Altera luporum.* De lupis piſcibus dictum ſuprà Libr. IX. ſect. 24.

30. *Mixonis piſcis.* De myxone, sive baccho piſce, vide ſuprà Libr. IX. ſect. 28. & XXXII. ſect. 25.

31. *In naturâ avium diceremus.* Suprà Libr. X. ſect. 72.

32. X̄. *H-S.* Decies centenis millibus ſeſtertiûm, Gallicæ monetæ libris 194,531.

33. *Altero conſulatu ſuo.* Anno Urbis conditæ DCCCXXIII.

34. *Quæ vocant Signina.* Ita dicta a Signiâ, Volſcorum oppido, nunc, *Segni*, ubi ingens teſtarum illarum copia, quibus fractis tusiſque additâque calce fiebant firmissima opera. Signino quoque alveo deductas Ravennam aquas docet Cassiodorus, Variar. Epiſt. V, 38. Nec abſimilem videmus alveum, quo Julianus Cæſar aquas a Fonte *Arcueil* ad Thermas ſuas Lutetiam deduxerat.

CAP. XIII. 1. *Alia commenta.* Alii uſus, aliæ utilitates.

2. *Pulverem appellatum in Puteolanis collibus.* Puteolis, *Pouzzol*, in Campaniâ, & in omni Baiani sinûs ambitu eſt pulvis ille Puteolanus, arenave fossilis, & Italis dicitur *Pozzolana.* Maximus ſemper & optimus ejus uſus. Volcanicis ignibus toſtus fuit ille pulvis. Talis quoque reperitur Romæ in Catacumbis, in Etruriâ, in Galliâ, & passim ubi exarſere volcanici ignes.

CAP. XIV. 1. *Non & in Africâ.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

2. *Appellant formaceos.* A formis nempe, quibus figurabantur. Ob eam formam, ſtructiles

aquarum canales Italis adhuc dicuntur *Formæ.*

3. *Neque arenoso.* De arenæ generibus vide infrà Libr. XXXVI. ſect. 54.

4. *E maſculo certè.* Sabulum maſculum, eſt ſabulum durius: femina, mollius. Crassius autem ſabulum, quàm arena.

5. *A quatuor & quinque palmis.* Palmus conſtabat octo unciis pedis Romani.

6. *In ulteriore Hiſpaniâ, civitatibus Maxiluâ & Callento.* Mſſ. Reg. 2. & 3. In montibus qui dicuntur *Sierra-Morena*, eſt locus qui appellatur *Cala.* Ibi videntur fuiſſe civitas Maxilua & Callentum. Callenſes populos vidimus ſuprà Libr. III. ſect. 2.

7. *Sunt enim æterni.* Tales adhuc parietes Romæ videre eſt in Pantheo, in palatio Cæſarum, in templo Pacis, &c. Quâ arte ibi juncti ſint lateres explicat eruditus Ciampini, *Vetera monimenta*, Tom. I. pag. 70.

8. *Et epiſtylia.* Epiſtylium, *l'Architrave.*

9. *Quam gerusian.* A ſeniorum collegio, γερυσία dicta.

10. *Quàm unam contignationem.* Una contignatio, *un Etage.* De altitudine domorum Romæ dixi ad Tacitum, Annal. XV, 43.

11. *Intergerivorum.* Intergerivus paries, *le Mur mitoyen.*

CAP. XV. 1. *Quas ardere diximus.* Suprà Libr. III. ſect. 14.

2. *In Melo inſulâ.* Ibi adhuc ſemper fumant ſulphureæ fodinæ, teſte Cl. Galland, *Voyage Mſ. du Levant.*

3. *Collibus qui vocantur Leucogæi.* Nunc *la Solfatara.* Vide & ſuprà Libr. XVIII. ſect. 29.

4. *Vivum, quod Græci apyron.* Sulphur vivum, *le Soufre-vif, le Soufre vierge, le Soufre natif.* Nos autem sulphure vivo, sed loto, in medicinâ utimur.

5. *Cetera enim liquore constant.* MSS. Reg. & editio princeps. Hoc est sulphur fusum, *le Soufre commun, le Soufre en canon.*

6. *Fullonum tantum officinis.* Fullones illi, *les Dégraisseurs.* Frequentes erant eorum officinæ, cùm populus Romanus vulgò togis albis uteretur, quæ facilè maculabantur, & sæpe erant eluendæ.

7. *In calyce vini.* Ita Isidorus, Origin. XVI, 1. In MSS. Reg. 2. 3. 5. *in calice vino.* Idem nos præstamus cum spiritu vini & camphorâ accensis.

8. *Harpacticon vocatur.* Ἁρπακτικὸν, quod festinanter eripi oporteat: aliter enim creat ulcera.

9. *A celeritate avellendi.* Avellendi, passivè dictum. Quod jam aliàs observavi ad Tacitum.

10. *Ad expiandas suffitu domos.* Locus insignis, & qui antiquissimum usum sulphuris suffitu domos purificandi docet. Sic Telemachus apud Homerum Odyss. χ'. vers. 481. ait ad nutricem: *Affer sulphur, anus, malorum medelam; affer mihi & ignem, ut fumigem domum.* Sic in insulâ Melo est hiatus terræ, cujus ambitus est ferme decem pedum, qui sulphureum vaporem exhalat, quo pestes multique morbi avertuntur; &, si fortè pestis ingruat, hiatum illum paulo altiùs effodiunt, statim vapor per domos diffunditur, & pestis abigitur. Cl. Galland, *Voyage Mss. du Levant.*

11. *Sentitur vis ejus & in aquis ferventibus.* Vis illa medica sulphuris est utilis nervis, ut dictum suprà Libr. XXXI. sect. 32. Aluminata aqua, paralyticis.

12. *Est bituminis.* Bitumen, *le Bitume*, *l'Asphalte.*

13. *Limus e Judææ lacu.* Limus ille, *le Bitume de Judée.*

14. *Candidum gignitur.* Hoc optimum est, *le Naphte blanc.* Non Babylone tantùm reperitur, sed & in agro Mutinensi, *Modene.*

15. *In secundo volumine diximus.* Suprà Libr. II. sect. 109.

16. *Naphtham . . . bituminis generi adscribant.* Nec immeritò Cl. Rouelle existimabat naphtham purissimam & limpidissimam oriri e succino. Vide Cl. d'Olbac, *Collection Académique*, Tom. IX. pag. 29. in Appendice.

17. *Ab omni usu abest.* Ad suffusiones oculorum & albugines naphtham laudat Dioscorides I, 101.

18. *Facit sui nominis.* Emplastrum illud dicitur δι' ἀσφάλτȣ.

19. *Hedyosmi.* Ἡδύοσμος, est mentha, *la Mente.*

20. *Procidentes.* Procidentes vulvas.

21. *Ferruminatis Babylonis muris.* Quodque mirum, est exstant adhuc murorum ita ferruminatorum rudera. Exstat & lacus bituminis, cujus circuitus est ferme duorum millium passuum. Hæc accuratè descripsit oculatus testis P. Emmanuel, Carmelita discalceatus, in Epist. Mss.

22. *Aluminis.* Alumen, *l'Alun.*

23. *Liparâ*, *Strongyle.* Insulæ illæ nunc *Lipari* & *Stromboli.*

24. *Proximum in Melo.* Vide Cl. Tournefort, *Voyage du Levant*, Tom. I. pag. 187. & seqq. Ibi multa & curiosa de bituminis & aluminis origine.

25. *Hoc phorimon.* Alumen liquidum dicitur phorimon, & est facilè parabile.

26. *Paraphoron.* Παράφορον est dolosum.

27. *Virus alarum sudoresque.* Cautissimè utendum alumine, aluminosâve aquâ ad sedandum virus alarum, aut pedum, sudoresque, ob periculosos effectus, qui sæpe subsequuntur. Vide Cl. Lieutaud, *Précis de la matiere médicale*, Tom. II. pag. 122.

28. *Melanthio.* Melanthium, *la Nielle*; ut jam dixi suprà.

29. *Unum genus schiston ... in capillamenta quædam.* Hoc aluminis genus, *l'Alun de plume.* Ex Ægypto provenit, teste Dioscoride V, 123. Optimum quoque est in insulâ Melo. Vide Cl. Tournefort, loc. cit. pag. 196.

30. *Chalcitin vocant.* Chalcitis, *le Colchotar fossile.*

31. *Humorem inutilem corporis.* MSS. Reg. & editio princeps.

32. *Interioris est alterum generis.* In MSS. Reg. 2. 3. & editione principe, *inertioris est.* Interius dictum videtur, quòd altiùs in terram abditur. Strongyle autem appellatur, id est, alumen rotundum, ob formam.

33. *Optimum ex omnibus quod Melinum.* Hæc omnia illustrat Cl. Tournefort, loc. cit.

34. *Summa omnium generum vis.* Ita MSS. Reg. 2. & 5. In MS. Reg. 2. editione principe aliisque, *lanuginem summam. Omnium generum vis.*

35. *Unde nomen Græcis.* Alumen Græcis dicitur ϛυπτηρία, ob vim ſtypticam.

CAP. XVI. 1. *Ab his pæne omnia.* Bene Mſſ. Reg. 2. 3. 5. Non ita bene in editione principe aliiſque, *ab his per ſe omnia.* Nec omnes hic recenſet medicas terras, Lemniam, Melitenſem, Armenam, &c.

2. *Samiæ duæ ſunt.* De Samiâ terrâ vide Cl. Tournefort, loc. cit. pag. 112.

3. *Et lenissima.* Bene Mſſ. Reg. 2. & 3.

4. *Dicta eſt inter pigmenta.* Suprà ſect. 21.

5. *In calycibus crebrò concussis.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.

6. *Chia terra.* E Chio inſulâ, *l'île de Scio.*

7. *Et Selinusiæ.* Fuit urbs Selinus in Siciliâ, de quâ hîc agi videtur. Aliæ fuere Selinuntes, in Ciliciâ & Marmaricâ.

8. *Albaria interpolantur.* Reparantur ac renovantur tectoriorum albaria.

9. *Pnigitis.* Fortè ita dicta, ut vult Agricola, a Pnigeo, Libyæ Mareotidis vico: juxta alios a πνίγω appellata, quòd deglutientes ſuffocet.

10. *Ampelitis.* Itane dicta, quòd in eâ lætè proveniant vites: an quòd vitibus illita vermes, qui eas rodunt vel interimit, vel fugat?

CAP. XVII. 1. *Ex iis Cimoliæ.* Ab inſulâ Cimolo, Græcis *Chimoli*, nobis vulgò, *l'Argentiere*, dicta eſt creta Cimolia. Differt tantùm a cretâ Parisienſi, quòd Cimolia ſit pinguior, *plus graſſe*, *plus ſavoneuſe.* Vide Cl. Tournefort, loc. cit. pag. 172.

2. *Aphronitrum & Cyprus.* Ita fuit emendandum e Mſſ. Reg. & editione principe, in quibus *& Cyprium.* De cypro autem, ſeu oleo cy-

prino, dictum suprà Libr. XII. sect. 51. Cyprus autem magis emollit, quàm rosa; ut videre est apud Celsum V, 24.

3. *Circa Bubonem.* Bubon oppidum fuit Lyciæ.

4. *Cimolius usus in vestibus.* Ut jam suprà observavi, cùm populus Romanus togis candidis uteretur, sæpe erant eluendæ, ut nitidæ viderentur. Sic a candidatis, cùm accederent comitia, dealbabantur vestes; & inde Persius, Satyr. V, 176.

Jus habet ille sui palpo, quem tollit hiantem
Cretata ambitio.

5. *L. Æmilius censores.* Anno Urbis conditæ DXXXV.

6. *Saxum utilius.* Creta, quæ saxum appellatur, ut modò suprà dictum est.

7. *Thymphaico utitur gypso.* Gypsum illud ita dictum a Tymphæis, Ætoliæ populis; de quibus suprà Libr. IV. sect. 3. Vide & infrà Libr. XXXVI. sect. 59.

8. *Creta argentaria.* De eâ jam dictum suprà Libr. XVII. sect. 4.

9. *Circum præducere.* Ut in Circo conspicua foret meta, signabatur cretâ. Unde Seneca, Ep. 108. *Hanc quam nunc in Circo cretam vocamus.* Vide & suprà Plinium Libr. VIII. sect. 65.

10. *Publium Lucilium.* Ita MSS. Reg. 3. & 5. Hic videtur esse Publius Syrus mimographus, cujus exstant sententiæ.

11. *Manilium Antiochum.* Hujus Manilii Antiochi filius mihi videtur fuisse M. Manilius,

qui carmen scripsit Astronomicum, illudque post Varianam cladem Augusto inscripsit.

12. *Staberium Erotem.* De quo Suetonius, *de illustr. Grammaticis*, Cap. 13.

13. *Eâdem nave advectos.* Circa Sullana tempora; minimè verò bello Punico tertio, ut voluit Harduinus, quem secutus est Bentleius. Sed hæc in nostrâ notarum brevitate fusiùs non licet persequi.

14. *In catastâ.* Catasta, pegma fuit ligneum, in quo servi venales venditioni exponebantur. Teste enim Scholiaste Persii, Satyr. VI, 77. *Apud antiquos venales gladiatores in catastâ ponebantur, ut in eis possent omnia membra inspici.*

Cap. XVIII. 1. *Prætoria quoque ornamenta... Cl. Cæsaris viderimus libertis.* Pallantem Claudii principis libertum prætoriis ornamentis donatum vide apud Tacitum, Annal. XII, 53. ubi satis superque de eo dixi.

Cap. XIX. 1. *De quibus jam diximus.* De terrâ Galatæ & Clupeæ dictum suprà Libr. V. sect. 7. De Baleari & Ebusitanâ Libr. III. sect. 11.

IN LIBRUM XXXVI.

Cap. I. 1. *Vas petitur in nubilâ.* Vas crystallinum. Crystallum concrescit intra montium cavernas. Minimè verò est glacies concreta longo annorum spatio, ut voluere antiqui.

2. *Quàm sine his beatior fuerit vita.* Ita fuit emendandum ex MSS. Reg. 2. 3. 5. & editione principe.

3. *Ad quàm multorum neces.* Mſ. Reg. 5. & editio princeps.

4. *Veriùs pati.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

5. *Quos ob uſus.* Mſ. Reg. 5.

CAP. II. 1. *Glireſque.* De ſaginatis gliribus, glireriiſque fictilibus dixi Libr. VIII. ſect. 82.

2. *M. Scauri ædilitate.* De quâ infrà ſect. 24.

3. *Lucullei marmoris.* Vide infrà ſect. 8.

4. *In Palatium.* In Palatinum montem, ubi erat Scauri domus, in x. Urbis regione. Manent adhuc ejus rudera.

5. *Fictilia deorum faſtigia.* De his dictum ſuprà Libr. XXXV. ſect. 43. & 45.

CAP. III. 1. *L. Craſſum oratorem.* Jam memoratum ſuprà Libr. XVII. ſect. 1.

2. *Hæc & quæ ſequentur.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.

CAP. IV. 1. *Et Scylis.* Mſ. Reg. 5.

2. *Apollo Pythius reſpondit.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

CAP. V. 1. *Archermus, cujus filii.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.

2. *Bupalus & Athenis.* Bene eruditus Harduinus in priore ſuâ èditione. Malè in alterâ, *& Anthernus.* Id patet ex Scholiaſte Ariſtophanis in Aves, ubi Bupalum & Athenim, καὶ Ἄθηνιν, memorat.

3. *Iaſii.* Iaſus, urbs Cariæ, de quâ dictum ſuprà Libr. V. ſect. 29.

4. *In Palatinâ æde.* In æde, quam Apollini dicaverat Auguſtus in Palatio, x. Urbis regione. Signum illud Apollinis fuit in ædis faſtigio.

5. *Lycnitem.* Λυχνίτην, a lucernâ, λύχνῳ.

6. *Lunensium lapicidinis.* Nunc adhuc nobilissimæ illæ lapicidinæ, *les Carrieres de marbre de Massa & de Carrare.*

7. *Imaginem Sileni exstitisse.* In his naturæ lusibus plus videt plerumque imaginatio, quàm oculi. Nunc in æde Bethleemiticâ, in Judæâ, D. Hieronymi imago ostenditur; Venetiis, in æde D. Georgii, clarior imago Crucifixi. Vide *les Voyages de M. de Breves*, pag. 177.

8. *In Octaviæ operibus.* In Octaviæ porticibus & scholis. Vide suprà Libr. XXXV. sect. 37. & 40.

9. *Alcamenem.* De eo dictum suprà Libr. XXXIV. sect. 19.

10. Ἐν Κήποις. In hortis.

11. *Et ætate gratus.* Ita Mss. Reg. 2. 5. Plures autem fuere adolescentuli Phidiæ grati & dilecti. Vide Arnobium, adversùs Gentes, Libr. VI. & Clementem Alexandrinum, in Protrept.

12. *Phidiam clarissimum.* De Phidiâ dictum suprà Libr. XXXIV. sect. 19.

13. *In basi.* Mss. Reg. & editio princeps.

14. *Praxitelis ætatem . . . diximus.* Suprà Libr. XXXIV. sect. 19.

15. *Quorum conditio erat.* Quorum optio erat.

16. *In pario.* Parium, urbs Mysiæ, nunc *Camanar.*

17. *Mænades, & quas Thyadas.* Mænades, quasi furentes, Bacchi sacra peragebant. Thyades quoque Bacchi sacrificulæ. Passim eas videre est in veteribus monumentis & picturis Herculanensibus.

18. *Symplegma.* Complexus duorum colluctantium;

tium; ut & mox de altero fymplegmate Heliodori dicetur.

19. *Et Pothon.* Πόθος, Desiderium.

20. *Duasque chametæras.* Duas focias humi fedentes.

21. *Delubro Cn. Domitii.* Ita Mff. Reg. & editio princeps. In IX. Urbis regione prope theatrum Marcelli fuit *delubrum Cn. Domitii*. P. Victor.

22. *Et hippocampos.* Crediderim ex his fimilibufve fculpturis expreffum effe elegantissimum musivum, quod publicavit eruditus Ciampini, *Vetera monimenta*, Tom. II. pag. 4. Tab. II. Ibi videre eft hippocampum, Nereidem, & Thetim hippocampo blandientem. Hæc quoque egregiè defcripsit Virgilius, Æneid. V, 817. & feqq.

23. *Chorusque Phorci.* Phorcus, Neptuni filius, marinumque numen.

24. *Et pristes.* Jam vidimus fuprà priftim, maximum maris animal.

25. *In templo Bruti Callaici.* In IX. Urbis regione fuit delubrum Bruti Callaici. Exftructum fuerat a Decimo Junio Bruto, Callaico nuncupato, quod Gallæcos Hifpaniæ populos devicerat. De eo jam dictum fuprà Libr. IV. fect. 35.

26. *Praxiteliam illam antecedens.* Scopas floruit, tefte Plinio XXXIV, 8. Olympiade LXXXVII. Praxiteles autem Olympiade CIV. Plin. ibid. Scopæ Venus Praxiteliam Venerem antecessit quidem tempore, at non dignitate. Laudanda tamen valde fuit illa Scopæ Venus, quòd cùm foret Praxitelià antiquior, egregia tamen effet,

& quemcumque alium locum nobilitatura. Pugnantia ergo non loquitur Plinius, ut vult Cl. Falconet.

27. *In operibus pacis suæ.* Templo Pacis, quod exstruxerat Vespasianus, bibliotheca aliaque similia opera erant addita.

28. *Apollinis Sosiani.* Cedrinus fuit Apollo ille Sosianus, e Seleuciâ advectus a C. Sosio; unde illi cognomen. Vide jam dicta suprà Libr. XIII. sect. 11.

29. *Nioben cum liberis morientem.* Exstat adhuc pulcherrimum illud antiquitatis monumentum; & in eo videre est summum terroris exemplum. Opus præcellentissimum ante aliquot annos Româ e villâ Medicæâ Florentiam translatum est.

30. *Et auro occultatur.* MSS. Reg. 2. 3. & editio princeps.

31. *In eâdem scholâ.* De porticu Octaviæ dictum suprà Libr. XXXV. sect. 37. Ibi erat schola, curia, bibliotheca, templa Junonis & Apollinis.

32. *In septis.* In Campo Martio fuere septa. Locus fuit, quò conveniebat populus ad ferenda in comitiis suffragia, primùm ligneis, deinde marmoreis cancellis septus. Unde septorum nomen.

33. *Olympum & Pana.* Statuæ illæ, Olympus, Pan, Hercules cum Chirone, expressæ videntur in Herculanensibus picturis. *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I. Tab. VIII. & IX.

34. *Olympiadis centesimæ anno secundo.* Ita MSS. Reg. 2. 3. 5. & editio princeps. Vide & infrà sect. 6. Hujus autem Mausolei, inter sep-

tem miracula habiti eruditam descriptionem & ichnographiam dedit Cl. de Caylus, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXVI. pag. 321.

36. *Socrates fuit, alius ille quàm pictor.* Socrates ille alius, quàm pictor, fuit Sophronisci filius, & hominum sapientissimus habitus, qui Charites non nudas, sed veste amictas fecit. Vide Pausaniam Libr. I. & Suidam in verbo Σωκράτης.

35. *Hercules Menestrati.* Non exstat ille Hercules, qui in magnâ admiratione fuit. At Romæ in palatio Farnesiano visitur Hercules Glyconis Atheniensis, qui & ipse est magnâ admiratione dignus, & inter summa exemplaria, quibus restitutæ sunt artes memorandus. Inventus est in Thermis Antoninianis, sub Paulo III. Pontifice maximo.

37. *Thespiades.* Musæ sunt, quæ Thespiis, in Bœotiæ oppido, colebantur.

38. *Hippiades Stephani.* Hæc desunt in Mss. Reg. & editione principe; nec reperit Pintianus in suis Mss. codicibus. Unde fortè sunt delenda. Hippiades, si fuere, videntur esse statuæ equestres feminarum, fortè Amazonum.

39. *Hermerotes.* Sunt junctæ statuæ Mercurii & Cupidinis. Non junctas tantùm duorum triumve deorum statuas habuere antiqui, sed & pantheas. Egregius Mercurius pantheus ex ære elegantissimo fuit in Museo Collegii Ludovici Magni.

40. *Non cælatoris illius.* De quo dictum suprà Libr. XXXIII. sect. 55. Is fuit Cyzicenus.

41. *Zetus & Amphion ac Dirce.* Visitur adhuc Romæ stupendum illud artis monumentum in

palatio Farnesiano, & dicitur *il Toro Farnese.* Inventum eſt in Thermis Antoninianis ſub Pontifice maximo Paulo III. Cùm multis in locis eſſet fractum, juſſu Cardinalis Farneſii a Joanne Baptiſtâ Blanco, Mediolanensi, inſtauratum eſt. Licet illud opus sit magnitudine operis ſtupendum, non eſt tamen abſolutâ artis præſtantiâ.

42. *Ex eodem lapide.* Longum eſt maximum illud artis monumentum palmos 14. totidem latum: altum palmos 18.

43. *In delubro ſuo.* In delubro Apollinis, quod fuit inter Octaviæ opera.

44. *In proximâ æde.* Ædes illa Jovis proxima fuit porticui Octaviæ.

45. *Pana & Olympum.* De Pane, Olympo & ſymplegmate jam dictum ſuprà in hac ſectione.

46. *Pyctas.* Pyctas, ſeu pugiles.

47. *In Laocoonte.* Præſtantissimum illud monumentum, in quo maximum eſt doloris & fortitudinis exemplum, omnibus, teſte ipſo Plinio, & picturæ & ſtatuariæ artis monumentis præponendum, Romæ adhuc visitur in Pontificiis Vaticani hortis. Nec fortè ipſum eſt exemplar, duobus enim conſtat lapidibus: ſed Plinii ætate junctura potuit non apparere. Tanta fuit hujuſce monumenti, cui quantùm debeant reſtitutæ artes ſatis dici non poteſt, laus & admiratio, ut Julius II. & Leo X. artium æſtimatores peritisſimi, fautores magnifici, Felicem de Fredis, qui illud reperit, donis & dignitatibus ornaverint. Ejus quoque tumulo inſcriptum eſt anno 1528. QVI OB PROPRIAS VIRTVTES ET

REPERTVM LAOCOONTIS QVOD IN VATICANO CERNIS SIMVLACRVM IMMORTALITATEM MERVIT.

48. *In Titi imperatoris domo.* In eâ quoque domo, cujus ut & Thermarum manent adhuc rudera, inventæ ſunt veteres & elegantissimæ picturæ, quas delineavit Petrus Santes Bartoli, & publicavit Cl. de Caylus, ut fusiùs dixi in alterâ Taciti editione, Tom. V. pag. 351.

49. *Caryatides in columnis.* Exſtat quidem adhuc Pantheon. At illæ Caryatides in columnis, & signa in faſtigio posita non jam comparent. Fortè illa rapuere imperatores, qui, collapsis artibus, ex probatissimis antiquitatis monumentis ſua condecorabant.

50. *Porticûs ad nationes.* Ita dicta eſt, quòd Auguſtus in eâ porticu, quam fecerat, simulacra omnium gentium collocaverat; ut docet Servius ad Virgilium, Æneid. VIII, 721.

51. *Theſpiades.* Muſæ, ut jam dixi ſuprà.

52. *In Græciâ Italiæ orâ.* In magnâ Græciâ, quæ eſt Italiæ ora.

53. *In Metelli æde.* Metelli Macedonici, qui *primus omnium ædem Romæ in marmore molitus, vel magnificentiæ, vel luxuriæ princeps fuit.* Velleius Patercul. I, 11.

54. *Quà Campus petitur.* Campus Martius.

55. *In navalibus.* In XIII. Urbis regione fuit navale.

56. *Arcesilaum.* Jam laudatum ſuprà Libr. XXXV. ſect. 45.

57. *Quæ ſunt circa Pompeii theatrum.* In Mſſ. Reg. & editione principe, *circa Pompeium.* In

recentioribus, *circa Pompeii*. Emendandum fuit, *Pompeii theatrum*; ut patet ex Suetonio in Ner. Cap. 46. ubi agit de *simulacris gentium ad Pompeii theatrum dedicatarum*.

58. *In columnarum ſpiris inſcalpta*. Cl. Winckelmann, *Monumenti antichi inediti*, Tom. II. pag. 269. exhibet num. 206. capitellum Ionicum columnæ quod adhuc exſtat Romæ in templo divi Laurentii extra muros. In ejus volutis videre eſt ex unâ parte ranam inverſam, ex alterâ lacertam. Sic nominum ſuorum argumenta inſculpſere: nam σαῦρα eſt lacerta, & βάτραχος eſt rana. Malè ergo Mſ. Reg. 5. editio princeps & Cl. Rezzonicus habent epiſtyliis inſculpta. Epiſtylia enim ſunt *les Architraves*, non ipſa columnarum capitella.

CAP. VI. 1. *Marmoreo ſaxo percuſſum*. Homer. Iliad. π.' vers. 735.

2. *Ebore tantùm adornans*. Vide ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 23.

3. *Olympiadis* C. *anno ſecundo, Urbis Romæ anno* CCCLXXV. Ita emendandum vidimus ſuprà ſect. 4. ex Mſſ. Reg. 2. 3. 5. & editione principe. Id quoque poſtulat Scopæ ætas. Is enim floruit, ut dictum eſt ſuprà Libr. XXXIV. ſect. 19. Olympiade LXXXVII. Tunc certè natus erat Scopas annos circiter 30. Si mortuus eſt Mauſolus anno ſecundo Olympiadis CVI. ut habent recentiores editiones, Scopas habuit annos circiter 100, cùm, defuncto Mauſolo, ejus mauſoleum cælavit. Pars verò quam cælandam ſuſcepit patebat pedes 36. latitudine, & altitudine 28. Taleſne & tam diuturnos labores ſuſtinere poteſt ſenectus effœta?

4. *Formiis natum.* Formiæ, nunc *Mola.*

5. *Præfectum fabrûm.* In legionibus Romanis erant fabri, sicut & nobis, *le Corps des Pioniers.*

6. *Catulli Veronensis carminibus.* Carmine 30. in Cæsarem.

7. *Quem, ut res est, domus ipsius.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. & editio princeps. Malè eruditus Harduinus, *quem & res, & domus ipsius.* Nihil tale habent Mſſ. quos laudat.

8. *E Caryſtio.* De Caryſtio in Eubœâ vide ſuprà Libr. IV. ſect. 21.

9. *L. Lucullus conſul fuit.* Anno Urbis conditæ DCLXXX.

10. *In Chio inſulâ.* Malè Mſſ. Reg. *in Nilo inſulâ.* Nulla inſula Nilus : nec Nilus Ægyptusve tum fuere dominationis Romanæ. Malè editio princeps, *in Milo inſulâ.* Recentiores, *in Nili inſulâ.* Emendandum fuit ex Isidero Origin. XVI, 5. qui hunc locum deſcripsit, *in Chio inſulâ.* Ipſe Plinius ſuprà Libr. V. ſect. 38. memoravit *Chium marmor.*

11. *Veſtigia invenio in Italiâ.* Bene Mſſ. Reg. 2. & 3.

12. *Et Coptidi.* E Copto, urbe Ægypti.

Cap. VII. 1. *Naxium diu placuit.* Cotes illæ genitæ in inſulâ Cypro, ſed parabantur in urbe Cretæ inſulæ Naxo. Inde Naxium dictum eſt. Vide Suidam Ναξία λίθος.

2. *In ambitu terrarum.* Suprà in libris geographicis.

3. *Augusteum.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

4. *Tiberianum.* Mſ. Reg. 5. & editio princeps.

5. *Ab ophite.* Ophites, ſerpentinumve marmor, a nobis quoque dicitur *le Marbre ſerpentin.* Ὄφις, ſerpens.

6. *Quem tephrian vocant.* Græcis τέφρα eſt cinis. Cenchrin ſerpentem, ut marmor illud, maculis piſtum deſcribit Lucanus IX, 713.

Pluribus ille notis variatam pingitur alvum,

Quàm parvis tinctus maculis Thebanus ophites.

7. *Leptoſephos.* Ob maculas calculorum magnitudine candicantiaque puncta, λεπτόψηφος dicitur iis interſtinctus porphyrites, *le Porphyre.*

8. *Non admodum probatâ novitate.* Et meritò quidem. In his enim ſtatuis ſumma difficultas, nulla gratia. Et in antiquis porphyreticis ſtatuis, quæ exſtant, caput, manus, pedes ſunt ex alio marmore, candido, baſalte, &c.

9. *Baſalten.* Baſaltes, *le Baſalte.*

10. *Argumento Nili, XVI. liberis circà ludentibus.* Statua illa nunc non exſtat ex baſalte: ſed antiquum ejus exemplar ex marmore candido, repertum in horto Patrum Dominicanorum ad Minervam, ſervatur in Pontificiis Vaticani hortis. Ad ejus similitudinem expreſſum, quod in regiis hortis, *les Thuilleries*, conſpicitur. Egregium illud monumentum, ejuſque baſis, plena ſunt Ægyptiæ naturæ, & plurima Plinii loca illuſtrant.

11. *Memnonis ſtatuæ dicatus.* Exſtat adhuc Thebis illa ſtatua, quam vide apud Cl. Pococke, *Deſcription of the Eaſt*, Tom. I. pag. 102. Tab. XXXVI. & XXXVII. De hac ſtatuâ ejuſque inſcriptionibus, & vocali ſono ſatis dixi ad Tacitum Annal. II, 60.

12. *Onychen.* Onyx, *l'Albâtre Oriental*, quem quidam dicunt *l'Albâtre-Onix.* Romæ in bibliothecâ Vaticanâ ſtat egregia columna ex onyche, alta palmos 13. $\frac{1}{2}$. reperta viâ Appiâ, cum linteo ex asbeſto, de quo dixi ſuprà.

13. *Sudines in Carmaniâ.* Sic emendandum rectè monuit eruditus Salmasius. Malè ſcripti & editi libri, *in Germaniâ.* Non rarus quidem in Germaniâ lapis alabaſtrites, *l'Albâtre*; ſed onychi multò inferior gratiâ & pretio.

14. *P. Lentulus Spinter.* Ædilis, Cicerone conſule, anno Urbis conditæ DCXCI.

15. *Cornelius Balbus poſuit.* Anno Urbis conditæ DCCXLI.

CAP. VIII. 1. *Mellei coloris.* Talia adhuc & ejuſdem coloris exſtant vaſa antiqua. Sed de alabaſtrite lapide eruditiſſimè diſſeruit Cl. d'Aubenton, *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1754. pag. 237. Exſtat Parisiis in Muſeo Regio, *le Cabinet du Roi*, insigne fragmentum antiquum, partim alabaſtrites, partim marmor.

2. *Corallitico.* Ita Isidorus, Origin. XVI, 5. Sic quoque fuit emendandum ex Mſſ. Reg. 1. & 2. in Indice.

3. *Pyrrhopœcilon.* Bene Cl. Rezzonicus: nec aliter editio princeps, licet habeat *pyrrhopocilon.* Πυῤῥοποίκιλος dictus ille lapis a πυῤῥὸς, fulvus. Nobis nunc dicitur *le Granit rouge.*

4. *In Solis urbe.* Heliopolis, nunc *Aïn-el-chams*, id eſt oculus Solis, nobis vulgò dicta *la Matharée.* Ibi adhuc exſtat ille obeliſcus, quem exhibet Cl. Shaw, *Voyages*, Tom. II.

pag. 142. P. Sicard qui diligentissimè Ægyptum lustravit, ibi reperit octodecim obeliscos: nempe Alexandriæ 2. Heliopoli 1. Arsinoe 1. Thebis 10. & in insulâ Phile 4.

5. *Sochis.* Ita Mf. Chiffl. & Cl. Rezzonicus. In Mff. Reg. 2. 3. & Laurentian. *Efotis.* Alii & editio princeps, *Ephotis.*

6. *Ramises.* In Mff. Reg. 2. & 3. *Ramisesis.* Idem videtur esse quem Tacitus appellavit *Rhamsen.* De eo satis dixi ad Tacitum Annal. II, 60.

7. *Mnevidis regia.* Bos Mnevis regiam habuit Heliopoli, ibique colebatur, teste Strabone, Libr. XVII. pag. 803. Apis verò, Memphi.

8. *Undecentenis pedibus.* Malè Mff. Reg. & editio princeps, *undenis.* Malè quoque recentiores, *undecenis.* Emendandum erat, *undecentenis*, ut rectè vidit Cl. Rezzonicus. Ille obeliscus, quem memorat Ammianus Marcellinus XVII, 3. nunc stat Romæ ante Lateranensem Basilicam.

Cap. IX. 1. *A Zmarre.* Ita Mff. Reg. Ambrosian. 1. editio princeps, & Cl. Rezzonicus. Fortè est Psammis, pater regis Apries, de quo mox dicam. Vide & Herodotum Libr. II. num. 161.

2. *Alter a Raphio.* Bene Pintianus: nec aliter Mff. Reg. 2. 3. Ambrosian. 2. Raphius ille mihi videtur esse Pharao Ephree, vel Hophra, de quo Jeremias, XLIV, 30. Ab Herodoto, loc. cit. dicitur Apries.

3. *Exciderat eum.* Mff. Reg. 2. 3. & editio princeps.

4. *Necthebis.* Ita Mff. Reg. 2. 3 Ambrosian. 2. Po-

litian. & Cl. Rezzonicus. A Cornelio Nepote in Chabriâ appellatur *Nectanebus*.

5. *Purum*. Id eſt, sine notis, inſculptiſve hieroglyphicis figuris.

6. *Opus in devehendo*. Bene Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Rezzonicus.

7. *A Satyro architecto*. Ptolemæi ſecundi architectus fuit Satyrus, & Philoteram urbem Troglodyticam ædificavit; ut videre eſt apud Strabonem, Libr. XVI. pag. 769.

8. *Callixenus a Phœnice*. Bene Mſ. Reg. 5 Vide & Athenæum Libr. V. pag. 203. Malè eruditus Harduinus *Calliſthenes*. Calliſthenem enim occiderat Alexander Magnus, ut teſtatur Seneca, Natural. quæſt. VI, 23. fateturque ipſe Harduinus paulo ſuprà ſect. 4. num. 10.

9. *Foſsâ perductâ*. Foſſæ illius veſtigia a lapicidinis marmoris Thebaici ad Nilum vidit P. Sicard.

10. *Pedalibus ex eodem lapide*. Ut magis deprimerentur naves, oneratæ ſunt pedalibus laterculis marmoris Thebaici, ita ut pedales illi laterculi efficerent geminum pondus obeliſci. Sic oneratæ ſubierunt obeliſcum pendentem extremitatibus ſuis in ripis utrimque. Tunc egeſti ſunt pedales laterculi; allevatæque naves pondus, sive obeliſcum, excepere.

11. *Statutum autem in ſex talis e monte*. Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. Riccardian. Politian. Ambrosian. 2. Aliter recentiores editiones, *excepiſſe onus ſtatutum. Exciſos autem ſex tales in monte*. Cl. Rezzonicus, *ſtatutum autem excisis ſex talis e monte*.

12. *Talentis quinquaginta*. Talenta Ægyptia

quinquaginta sunt Gallicæ monetæ libræ 261, 450.

13. *In Arsinoeo.* In monumento Arsinoes.

14. *Ab rege.* Mss. Reg. 2. 3. & Riccardian.

15. *Quæ Tiberi subveherent.* Bene Mss. Laurentian. & Dalecamp.

16. *Quo experimento palam fit.* Bene Mss. Reg. 5. Ambrosian. 1. & 2. editio princeps, & Cl. Rezzonicus.

17. *Semneserteo.* Semneserteus successit Amasidi regi, ut colligere est ex Diogene Laertio Libr. VIII, 3. De ætate Pythagoræ dictum suprà Libr. XIII. sect. 27.

18. *LXXXII. pedum & dodrantis.* Optimè locum hunc restituit Cl Boscovich, mathematicâ laude celeberrimus. Pedes sunt $82. \frac{3}{4}$ Quod quadrat cum ejus obelisci altitudine, quam Mercatus & Kircherus aliique produnt esse palmorum Romanorum cx Favebant Mss. Reg. 5. Venet. Riccardian. Politian. in quibus legitur, *XXCV. pedum & dodrantis.* Pessimè in Mss. Reg. 2. 3. & editione principe aliisque, *CXXV. pedum & dodrantis.* Nunc stat ille obeliscus, a Sixto V. Pontifice maximo erectus, in aditu portæ Flaminiæ, ante ædem S. Mariæ *del Popolo.*

19 *Præter basim.* Basis altitudinem intelligere est ex Ms. codice Bibliothecæ Vindobonensis, cui titulus *Imperia Cæsarum*, quem edidi in Notis ad Tacitum, Tom. IV. pag. 234. edit. in-4. Ibi enim legitur sub Augusto: *Hoc imp.* [imperante] *navis Alexandrina prima in portum Romanum introivit, nomine Acatus, quæ attulit frumenti modios. CCCC, vectores MCC. pi-*

per, *linteamen*, *carta*, *vitria*, *& opoliſcum* [legendum, *chartas*, *vitrea*, *& obeliſcum*] *cum ſuâ sibi baſe*, *qui eſt in Circo maximo*, *altum pedes* LXXXVII. *s*. Ergo basis hujus obeliſci alta fuit pedes 4. $\frac{3}{4}$.

20. *Novem pedibus minor*. Altus ergo fuit pedes 73. $\frac{3}{4}$. Eamdem ferme altitudinem habet, & ſuprà laudatam emendationem confirmat P. Victor, de Regionibus Urbis: *Unus in Campo Martio pedum* LXXII. *s*. Cùm in Mſſ Reg. Ambrosian. I. Riccardian. & Laurentian. sit *novem pedum eſt*; & in Mſ. Voſſ. *peduminor*, emendavit Cl. Rezzonicus, *novem pedum minor*.

CAP. X. 1. *Ei qui eſt in Campo*. In Campo Martio. Celeberrimus ille obeliſcus jacebat in fundamentis conductitiarum quarumdam domorum, haud procul S. Laurentii in Lucinâ æde. Erui eum curavit Pontifex maximus Benedictus XIV, & erudito opere illum illuſtravit Cl. Bandini, *dell' Obeliſco di Cæſare Auguſto. Roma. 1750. in-fol.* Operi additæ ſunt eruditæ literæ Cll. Stuart & Boſcovich. Fractus ille obeliſcus adhuc jacet, mole & ſculpturis conſpiciendus. Cùm eum erexit, ſtylobatæ inſcripſit Auguſtus.

IMP. CAESAR DIVI F
AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
IMP. XII. COS. XI. TRIB. POT. XIV
AEGVPTO IN POTESTATEM
POPVLI ROMANI REDACTA
SOLI DONVM DEDIT.

2. *A Sesostride.* In Mss. Reg. 2. & 3. *Sesostide.* Editio princeps, *Sesotide.* Ms. Riccardian. & Cl. Rezzonicus, *Sochide.*

3. *Ad deprehendendas Solis umbras.* Augusto imperiique Romani majestate dignus fuit ille gnomon, *la Méridienne.*

4. *Cui par fieret umbra. Cui*, ut eruditè observavit Cl. Boscovich non refertur ad obeliscum, sed ad stratum lapidem. Die enim brumæ umbra bis & quintâ insuper parte, 2. $\frac{1}{5}$. longior erat, quàm obeliscus. Vide in laudato suprà Cl. Bandini opere, epistolam Cl. Boscovich, pag. 16.

5. *Brumæ confectæ die.* Die solstitii hiemalis: tunc enim umbra est totius anni longissima. Mirum, ut Cl. Galliani, ficto Ernesti Freeman nomine, locum hunc Plinii obruit inanibus conjecturis falsisque explicationibus, quas Cl. Boscovich Italicâ ad Cl. Bandini epistolâ confutavit.

5. *Sextâ horâ.* Horâ duodecimâ, *Midi.*

6. *Ingenio fecundo Manilius mathematicus apici.* Ita Ms. Reg. 5. & editio princeps; tantùm pro *fecundo* habent *facundo.* In Mss. Reg. 2. & 3. *ingenio fecundi mathematici. Apici.* Emendavit Cl. Bandini, loc. cit. Cap. 13. *ingenio Facundini L. mathematici.* At ignotus ille *Facundinus*, ignotus *libertus.*

7. *Colligeretur in se ipsâ.* Verissimè & accuratissimè dictum. Qui plura de his voluerit, consulat laudatas Cl. Boscovich epistolas.

8. *A centro suo aliquid emotâ.* Ita Mss. Reg. 2. 3. Riccardian. Ambrosian. Politian. & Cl. Rezzonicus.

CAP. XI. 1. *Tertius Romæ.* Ille obeliſcus nunc ſtat ante templum D. Petri in Vaticano. De eo ſatis dixi ad Tacitum, in Anecdotis de Caio principe.

2. *Cdii & Neronis.* Caii Caligulæ & Neronis.

3. *Seſoſtridis.* In Mſſ. Reg. Vatic. & editione principe, *Seſosidis.*

CAP. XII. 1. *Et pyramides.* P. Sicard in Ægypto viginti magnas pyramides invisit, non numeratis, quæ minores ſunt. Magnas quinque luſtravit, trium interiora deſcripsit.

2. *Veſtigia complurium.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

3. *Et ipſo dicemus.* Infrà ſect. 19.

4. *Totidem, ubi fuit Mœridis lacus.* Teſte P. Sicard, unius veſtigia adhuc exſtant in lacu Mœridis, nunc *le Lac de la Corne;* dictus quoque *le Lac de Caron.*

5. *Harum cacumina extrema.* Ut intelligatur faciliùs pyramidum altitudo, obſervandum turres ædis D. Mariæ Pariſiis habere tantùm 210 pedes altitudinis. Extrema cacumina pyramidum habent altitudinis pedes 466.

6. *Ante has eſt ſphinx.* Exſtat adhuc ſphinx illa; ſed præter caput & collum, cetera ſunt arenis abdita. Ejus effigiem & menſuras vide apud Cl. Pococke, *Deſcription of the Eaſt*, Tom. I. pag. 46. & Cl. Shaw, *Voyages*, Tom. II. pag. 157.

7. *A ventre ad ſummam aſpidem in capite, LXII.* Nunc eminent tantùm caput & collum, quorum altitudinem cùm Cl. Pococke quadrante, *le Quart de cercle*, deprehendiſſet, repe-

rit esse pedum 27. Ergo a Plinii, aut potiùs auctorum, quos secutus est Plinius, temporibus, aggesti sunt arenæ pedes 35.

8. *Trecenta LX. hominum millia.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Sic & Diodorus Siculus I, 63. Frustra in recentioribus editionibus, *trecenta LXVI. hominum millia.* Herodotus II. num. 124. habet tantùm 300,000.

9. *Mille sexcenta talenta.* Mille sexcenta talenta Ægyptia efficiunt Gallicæ monetæ libras 8,466,400.

10. *Octo jugera.* In Mss. Reg. 2. 3. & editione principe, *septem jugera.* Pomponius Mela I, 9. habet tantùm quatuor jugera. Quod non ita recedit ab Herodoto, II. num. 124. ὀκτὼ πλέθρα, id est pedes 800. numerante. Jugeri mensura dicta est suprà Libr. XVIII. sect. 3.

11 *Per septingentos octoginta tres.* Bene Ms. Reg. 5. Malè Mss. Reg. 2. 3. editio princeps & recentiores, *per octingentos octoginta tres pedes.* Cl. Greaves, in *Pyramidographiâ*, eam mensus est, & reperit pedes Anglicos 693. Cl. le Brun, *Voyages*, Cap. 36. eam fune dimensus reperit pedes Gallicos 704. Si quis nunc attendat differentiam pedum, Romani, Anglici & Gallici, quantùmque arenæ a Plinii Herodotique temporibus tempus adgesserit, comperiet mensuras Herodoti & Pomponii Melæ veras esse, & quomodo Plinianæ sint intelligendæ. In Anglico pede sunt pedis Gallici 11. pollices, 3. lineæ, 167. In pede Romano sunt ejusdem pedis Gallici 10. pollices, 10. lineæ, 09.

12. *Altitudo a cacumine pedes XV. s.* Id eſt, latitudo cacuminis eſt pedum 15. $\frac{1}{2}$. Et fortè emendandum, *latitudo.* Nihil tamen mutavi ob conſenſum Mſſ. codicum, qui habent, *altitudo.* Miror eruditum Harduinum id non accepiſſe de latitudine cacuminis, ſed de altitudine totius pyramidis, & prodidiſſe eam fuiſſe quindecim millium pedum cum ſemiſſe, quod abſurdum eſt. Latitudinem illius cacuminis menſus eſt Cl. Greaves, loc. cit. & reperit pedes Anglicos 13.

13. *DCCXXXVII. comprehendunt.* Bene Mſ. Reg. & editio princeps. Cl. Pococke, loc. cit. ait ſe obſervaſſe e cacumine majoris pyramidis eamdem fere eſſe utriuſque altitudinem.

14. *Alii enim nitro ac ſale.* Fabulas eſſe Ægyptias, adaggeratis nitro ſaleve, conſtrui potuiſſe pyramidas rectè monuit Diodorus Siculus, loc. cit. At addgerari potuere lateres, aliaque id genus, quæ, peracto opere, in privatas domos ſunt diſtributa.

15. *Eſt intus puteus.* Exſtat adhuc, & aditur ille puteus, non rectus, ſed obliquus. Immo fertur in Ægypto eſſe ex illo puteo per ſubterraneum iter exitum in deſertum.

16. *A Rhodope meretriculâ factam.* Id falsò a Græcis jactitatum; & pyramidem hanc a Mycerino, Cheopis filio, Ægypti rege factam ait Herodotus II. num. 134.

17. *Octingentis talentis.* Si Ægyptia ſunt talenta, efficiunt Gallicæ monetæ libras 4,183, 200. Si Attica ſunt, cùm Ptolemæus Philadelphus fuerit Græcâ origine, ſunt Gallicæ monetæ libræ 3,655,000. At potiùs crediderim eſſe Ægyptia.

Cap. XIII. 1. *Durat nunc in Ægypto.* Plinius, ut plerique auctores, unum in Ægypto labyrinthum memorat. P. Sicard, Diodorum Siculum secutus, tres labyrinthos reperit & lustravit, primus & antiquissimus, *le Château de Caron*, a rege Mende, Marove, ædificatus, exstat adhuc integer in desertis provinciæ *Faioum.* Secundus, quem unum Plinius, ut & alii multi, memorat, a Petesucco rege, ve Psammeticho, exstructus est: magnificum, & verè portentosissimum humani impendii opus. Ingentes & admirabiles ejus ruinæ exstant in *Ahenas-el-Mediné.* Tertius factus a rege Menâ in deserto inter urbem Crocodilopolim & lacum Mœridis, ubi nunc *Havara.*

2. *In Heracleopolite nomo.* Is est, ut modò dixi, cujus ruinæ exstant in *Ahenas-el-Mediné.* P. Sicard illum lustravit anno 1718.

3. *Ter mille sexcentos.* In Mſ. Reg. 5. *tria millia*; nec habet, *sexcentos.* Ob magnificentiam hujus labyrinthi, crediderim veriorem esse Herodoti sententiam, & plurium regum opus esse.

4. *Hinc utique sumpsisse Dædalum.* P. Sicard auctoritate Diodori Siculi I, 97. probat exemplum sumptum a Dædalo, non e labyrintho Petesucci, vel Psammetichi, sed ex antiquissimo Mendetis, sive Mari, labyrintho. Quod verissimum est.

5. *Quem fecit in Cretâ.* Labyrinthum illum Creticum descripsit Cl. Tournefort, *Voyage du Levant*, Tom. I. pag. 176. Vide & *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1702. pag. 217.

6. *Ut in pavimentis.* Rectè quidem pavimenta: quod non intellexere Plinii interpretes.

Nempe mos erat in pavimentis Creticum labyrinthum exprimere. Sic eum videre eſt musivo opere expreſſum in pavimento teſſelato ædis D. Michaelis Ticini, *Pavie*. Tale quoque eſt Romæ pavimentum in æde D. Mariæ trans Tiberim.

7. *Puerorumve ludicris campeſtribus.* Quibus labyrinthum imitabantur.

8. *Lapide polito.* Cl. de la Faye, *Recherches ſur les préparations que les Romains donnoient à la chaux*, pag. 55. ſecutus pessimas Plinii editiones, locum hunc adhuc ipſe corrupit, ut columnas e lapide fictitio fingeret. Satis refutatur auctoritate Plinii, Pomponii Melæ aliorumque antiquorum, & P. Sicard, qui Ægyptium hunc labyrinthum inſpexit.

9. *Lapide e Pario columnis.* In Mſſ. Reg. 2. & 3. *lapidis e Paro columnis.* In editione principe, *lapideis e Paro columnis.* Miratur meritò Plinius, cùm tot sint marmora in Ægypto, advectum eſſe marmor Parium.

10. *In regiones diviſum atque in præfecturas.* Ut intelligatur illa labyrinthi divisio, neceſſe eſt animo concipere villas imperatoris Sinarum. Manifeſtum eſt enim idem eſſe exemplar. Quod indicare nunc ſufficit, cùm id fusiùs perſequi non licet per hanc noſtrarum notarum brevitatem. P. Sicard docet totum ſpatium labyrinthi quadratum eſſe, & patere quadrantem unius leucæ. Hoc in ſpatio videri triginta colles oppletos ruinis, ubi fuere vaſtæ illæ domus ſedecim præfecturarum Ægypti, illa templa omnium Ægypti deorum, quindecim illæ Nemeſes, ſeu quindecim Nemesis ædiculæ, pyramides quarum ſenæ oras radicum labyrinthi obtinerent.

11. *Cenacula clivis excelsa.* Bene Mf. Reg. 2.

12. *Porticus quoque.* Ita Mf. Reg. 5. In Mf. Reg. 3. *porticus ejus.*

13. *Descenduntur.* Ita Mff. Reg. & editio princeps. Fruftra & sine auctoritate in recentioribus editionibus, *afcenduntur.* Sic funt gradus in cenaculis & porticibus villarum imperatoris Sinarum.

14. *Nonagenis gradibus.* Ita Mff. Reg. & editio princeps. Fruftrà recentiores editiones addidere, *nonagenis gradibus omnes.*

15. *Aliæ rurfus.* Mff. Reg. 2. 3. 5.

16. *Itron appellant.* In Mff. Reg. 2. 3. 5. & editione principe, *iteron appellant.* In recentioribus editionibus emendatum, *pteron appellant.* Quam vocem jam vidimus fuprà in hoc libro, fect. 4. fed *pteron*, de quo ibi agitur eft omnino diverfum: nec poteft ullo modo conftare cum labyrinthi ftructurâ, quam accuratè defcripsit Plinius. At cùm *iteron* sit vox nihili, emendandum duxi *itron.* Ἴτρον autem eft imus venter. Sic quoque itron, *le bas Labyrinthe, le petit labyrinthe.*

17. *Fecit unus omnino.* In Mff. Reg. 2. 3. & editione principe, *facit.* In Mf. Reg. 5. *ficit.* Sic apud Cl. Gori, Infcript. antiq. Tom. II. pag. 400. FICIT, pro *fecit.* Malè recentiores editiones, *refecit.*

18. *Necthebis regis.* De eo jam dictum fuprà.

19. *Annis quinquagenis.* Numerus *quinquagenis* in Mff. Reg. omiffus eft. In editione principe, *annis d.* Error fanè eft pro *annis L.* Miror eruditum Harduinum id non deprehendiffe; cùm ipfe paulo fuprà fect. 14. num. 3. adno-

taſſet. *Nectabis : qui Euſebio in Chronic. Nectanebis , cujus ætas Alexandri M. tempora vix* XL. *annis antecessit.* Fuit ultimus regum Ægypti, Pharaonum nomine. Ejus finem memorat Chronicon Alexandrinum ſub Olympiade CI.

20. *Spinæ oleo incoctæ.* Spinæ Ægyptiæ, de quâ dictum ſuprà Libr. XXIV. ſect. 65.

21. *Memorabilior fuit.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

22. *Cùm Cretici.* Exſtant tamen adhuc quædam veſtigia Cretici labyrinthi, quem invisit Cl. Tournefort, ut jam dixi ſuprà.

23. *Quadrato quadratum.* Mſſ. Reg. 2. & 3. Monumentum illud fuit in urbe Clusio, nunc *Chiusi;* ad ejus imitationem plures poſtea facti fuere ſubterranei labyrinthi, quibus Clusini defunctorum corpora conderent. Illos adiit Cl. Gori, *Inſcrip. antiq.* Tom. II. pag. 400.

24. *Pedum trecenûm.* Bene Mſſ. Reg. 2. & 3.

25. *Improperet.* Luſtrare properet.

26. *Et petaſus unus.* In petaſo & tintinnabulis insignia manent antiquitatis monumenta, quæ adhuc videntur in Sinensibus monumentis.

27. *Centum portas ibi prædicaret.* Homer. Iliad. ι'. vers. 382.

CAP. XIV. 1. *Templum Ephesiæ Dianæ.* De hoc templo ingentibuſque ejus ſubſtructionibus ac ruderibus vide Cl. Tournefort, *Voyage du Levant*, Tom. III. pag. 393. Magnificentissimi hujus templi frontem videre eſt in multis Domitiani, Hadriani, Antonini, aliorumque nummis.

2. *Una a Scopâ.* Cùm Scopas floruerit, ut dictum eſt ſuprà, Olympiade LXXXVII. templum verò Ephesinum conditum sit Olympiade CVI.

Cl. Winckelmann, *Monumenti inediti*, Tom. II. pag. 271. emendabat, *uno e ſcapo*; & ut ipſe loquitur, *tutte d'un pezzo*. Ingenioſa quidem eſt emendatio; non tamen neceſſaria. Cùm columnæ a tot regibus sint datæ, cur unus non dederit columnam antea a Scopâ cælatam, & præcipuè laudatam ob artem & artificem?

3. *Epiſtylia*. Epiſtylium, *l'Architrave*, ut jam dixi ſuprà.

4. *Tradunt in eâ*. Mſſ. Reg. & editio princeps.

5. *Ad ſpeciem naturæ*. Ad commendationem naturæ.

Cap. XV. 1. *Cyzici delubrum*. Cyzici, nunc *Artaki*, manent adhuc antiquitatis monumenta, & veteres Inſcriptiones.

2. *E prytaneo*. Prytaneum, penetrale fuit urbis Cyzici, ubi publicè, quibus is honos erat datus, veſcebantur. Vide Livium XLI, 20.

3. *Quæ Thracia vocatur*. In Mſſ. Reg. 3. & 5. *Tracia*. In Mſ. Reg. 2. *Trachia*. Apud antiquos ſæpiſſimè repetita reperiuntur eadem monumenta. Porro & in urbe Byzantio, *Conſtantinople*, fuere ſeptem turres, quæ a portis Thraciis ad mare ſtabant. Si quis in primam portam aut vocem emiſiſſet, aut lapidem injeciſſet, ſtatim fiebat echo. Ab unâquaque portâ vox ad ſequentem portam penetrabat, ſimilique ordine vox ſonuſque recantabatur. Quas turres cum diruiſſet imperator Severus, ſummopere indoluere Byzantii, ut videre eſt apud Dionem Libr. LXXIV. pag. 847. Eadem ratio videtur fuiſſe in urbe Cyzico ut hæc porta diceretur *Thracia* potiùs, quàm *Trachia*, id eſt aſpera.

4. *Buleuterion.* Βωλευτήριον, curia.

5. *Octingentorumque annorum.* Malè libri scripti & editi habent DCCCC vel *nongentorum.*

6. *Sedem CCL. millium.* Ita Mss. Reg. & editio princeps.

7. *H-S. millies.* Millies centena millia sestertiûm sunt Gallicæ monetæ libræ 19,455,025.

8. *H-S. centies & quadragies octies.* Centies quadragies octies centena millia sestertiûm efficiunt Gallicæ monetæ libras 2,879,442.

9. *Sestertium septingenties.* Septingenties centena millia sestertiûm sunt Gallicæ monetæ libræ 13,618,517.

10. *Aggeris vastum spatium.* Agger est Tarquinii Superbi, quo Roma ab Oriente claudebatur, ut dictum est suprà Libr. III. sect. 9.

11. *Cloacas.* Tot abhinc sæculis manent illæ cloacæ. Tanta fuit antiquis operibus firmitas.

12. *Paulo antè retulimus.* De Thebis Ægyptiis suprà sect. 20.

13. *In ædilitate.* Anno Urbis conditæ DCCXXI.

14. *Annis propè septingentis.* Bene Ms. Reg. 5. & eruditus Harduinus in alterâ suâ editione.

15. *Q. Catulo coss.* Anno Urbis conditæ DCLXXVI. De his consulibus jam dictum suprà sect. 8.

16. *Domibus principum Caii & Neronis.* De his domibus Caligulæ & Neronis satis dixi ad Tacitum in Supplemento Annal. VIII, 52. & ad Annal. XV, 42.

17. *Quàm sellaria istorum.* Sellaria sunt loca sedesque arcanarum libidinum; ut videre est apud Tacitum, Annal. VI, 1. & Suetonium in Tiber. Cap. 43.

18. *Tanta privigni potentia.* Metella, uxor M. Æmilii Scauri, principis senatûs, mater M. Scauri ædilis, qui ædilitate suâ civiles mores prostravit, fuit deinde uxor Sullæ. Vide Plutarchum in Sullâ, pag. 473. Inde M. Scaurus ædilis, privignus Sullæ.

19. *Scena ei triplex.* Triplex fuit ille ordo scenæ sursum versùs; & in quâque scenâ fuere CXX. columnæ.

20. *Civis amplissimi.* L. Crassi, de quo dictum suprà sect. 3. Vide & Librum XVII. sect. 1.

21. *Imæ duodequadragenûm pedum.* De his columnis jam dictum suprà sect. 2. Ex earum diametris æstimari potest theatri magnitudo. Binæ enim diametri adsignantur inter columnas.

22. *Ceteroque choragio,* Cetero scenico apparatu.

23. *H s. millies.* Bene Mss. Reg. 2. & 3. Sunt autem Gallicæ monetæ libræ, ut paulo suprà dixi, 19,455,025.

24. *Marianis sodalitiis.* Sodalitia, quæ Marii partes foverant.

25. *Nos vocare majores.* Vocare nos majores, nec Curione tantùm, sed & ejus ætatis populo Romano severiores.

26. *Et ad periculum suum.* Bene Mss. Reg. & editio princeps.

27. *De cannis.* De Cannensi clade.

28. *Ut pensiles tribus faceret.* In Mss. Reg. & editione principe omissum, *faceret.* Nec nobis placet. Crediderim Plinium scripsisse, *ut pensiles sint tribus.* Cl. Capperonnier, qui hunc Plinii locum recensuit, ut Cl. de Caylus Curionis theatrum

theatrum illustraret, emendavit, *apud pensiles tribus*. Quæ emendatio paulo audacior est, nec satis accurata. Vide *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXIII. pag. 378.

29. *Diversis duabus, per medium scenis.* Bene MSS. Reg. & editio princeps. Malè omissum in recentioribus editionibus, *diversis*; quod meritò quoque revocaverat Cl. Capperonnier.

30. *Raptisque e contrario repentè pulpitis.* Pulpitum, locus erat editus ante scenam, ubi histriones agebant, comœdiæque recitabantur. Insanum sanè fuit munus illud funebre a C. Curione, ob mortem patris sui defuncti anno Urbis conditæ DCCI, editum: fatendum tamen in eo fuisse stupendum artis mechanicæ monumentum. Ad illum C. Curionem scriptæ exstant multæ Ciceronis epistolæ.

31. *Q. Marcius Rex fecit.* Anno Urbis conditæ DCX.

32. *Novam a nomine suo.* Aquam Marciam, de quâ dictum suprà Libr. XXXI. sect. 24.

33. *In ædilitate suâ.* Anno Urbis conditæ DCCXXI.

34. *Lacus septingentos.* Lacus, *des Abreuvoirs.* Postea Romæ fuere *lacus* M. CCCLIII. teste P. Victore.

35. *Salientes.* Salientes aquæ, *des Fontaines.*

36. *Centum sex.* Ita MSS. Reg. 2. 3. 5.

37. *Eaque omnia annuo spatio.* En quod Romanum est. Numquam lenta ibi fuere publica opera, sed pernicissima.

38. *Balinea centum septuaginta.* Postea fuere Romæ balinea DCCCLVI. teste P. Victore.

39. *Peracti a Claudio.* De his operibus Caii Caligulæ & Claudii dixi ad Tacitum in Supplemento Annal. VII, 41.

40. *Curtius atque cæruleus fontes, & Anio novus.* Voces illæ, *& Anio novus*, hactenus omissæ sunt, quòd nemo potuerit explicare quid significarent in MSS. Reg. *& aut novos :* in editione principe, *& ante novos.* Manifestum est hîc significari Anionem novum, ut passim videre est apud Frontinum, *de Aquæductibus*, & apud Gruterum, *Inscript. antiq.* pag. CLXXVI. Sed de his dixi ad Tacitum, loc. cit. Curtius autem atque cæruleus fontes ducti sunt ab Sublaqueo, nunc *Subiaco.* Anio novus, nunc *Teverone.*

41. *Sestertium* $\overline{LV}$. $\overline{D}$. Quinquagies quinquies, & quingenties centena millia sestertiûm sunt Gallicæ monetæ libræ 10,797,624.

42. *Spatioque advenientis.* Toto illo spatio, quo aqua advenit in Urbem, exstructi arcus, aut aquæductus.

43. *Ad lacum Fucinum emittendum.* Lacus Fucinus, *le lac de Celano dans l'Abruzze ultérieure.* De ejus emissario fusè dixi ad Tacitum Annal. XII, 56.

44. *Portûs Ostiensis.* Portus Ostiensis, nunc *Porto*; de quo dixi ad Tacitum in Supplemento Annal. IX, 31. Illum postea ampliavit & ornavit Trajanus, ut in optimi principis rebus dixi in alterâ meâ Taciti editione, Tom. V. pag. 181. & 385.

45. *A Lucrino.* Lacus Lucrinus, *lago Lucrino*; de quo suprà Libr. III. sect. 9.

Cap. XVI. 1. *Ut diximus.* Suprà sect. 23.

2. *Patitur mores.* Se regi patitur.

3. *Trahitur a magnete lapide.* Mff. Reg. 2. & 3.

4. *Tenetur, complexuque.* Mff. Reg. 2. & 3.

5. *Sideritin ob id.* Mff. Reg. 2. 3. & editio princeps.

6. *Candidus neque attrahens ferrum.* Antiquitus lapis ille propriè dicebatur magnes; ut videre eft apud Cl. Hill, *Traité de Théophraste sur les pierres*, pag. 113. Sideritis verò, lapisve Heracleus, vulgò nunc magnes, & attrahens ferrum, *l'Aimant.*

7. *Hæmatites magnes.* Hæmatites, *l'Hématite, la Pierre sanguine*, metallum ferri ditíssimum. Vide Cl. Hill, pag. 138.

8. *Theameden.* Theamedes lapis nunc ignotus. Cl. Dux de Noya celebritatem addidit alteri lapidi, qui, si modico igne calefiat, pulvifculum attrahit, deinde longè repellit. Lapis ille, qui in infulâ Taprobane, *Céylan*, reperitur, *la Tourmaline* appellatur.

9. *Sæpius diximus.* Suprà Libr. II. fect. 98. & Libr. XX. fect. 1.

10. *Lapidem e Scyro infulâ.* De hoc lapide jam fuprà Plinius Libr. II. fect. 106. Lapis ille volcanicus eft; nec mirum eft eum fluctuare integrum, comminutum mergi. De Scyro infulâ vide Librum IV. fect. 23.

Cap. XVII. 1. *Sarcophagus lapis.* De hoc quoque dictum fuprà Libr. II. fect. 98. Infula Affus, nunc *Asso.*

2. *Lapidea fieri.* Cruftâ potiùs lapideà obtegi. Lapis ille videtur fuiffe pumicofus.

3. *Chernites.* Species eft marmoris candidi, nunc ignota.

4. *Porus vocatur.* Species marmoris quoque ignota.

5. *Theophrastus auctor est.* Theophrastus, *de Lapidibus*, num. 15.

6. *In iis lapicidinis sanantur.* Flore lapidis, seu farinâ, quæ multa semper est in lapicidinis, vitia omnia crurum sanantur; contrà crura in metallis omnibus vitiantur ob mephitim. Cùm lapis Assius apud nos non occurrat, Cl. Cæsalpinus, *de Metallicis*, Cap. 51. ei substituebat lapidem insulæ Ilvæ, *Elbe*, in quâ effoditur alumen.

CAP. XVIII. 1. *Aliquos lapides qui pariant.* Lapides illi, qui parere dicuntur, sunt aetitæ, *les Pierres d'aigle.* Frequentes sunt in Ægypto, maximè in *Bhar-bela-ma.* Multos vidi a P. Sicard missos. Theophrastus, ibid. num. 11.

2. *Theophrastus auctor est.* Theophrastus, *de Lapidibus*, num. 65.

3. *Ebur fossile.* Ebur fossile, *l'Ivoire fossile*, cujus tanta copia in multis imperii Russici provinciis reperitur; ut videre est in Commentariis Academiæ Petropolitanæ.

4. *Ossa e terrâ nasci.* Non e terrâ nascuntur, sed sunt ossa fossilia, *les Os fossiles*, quæ passim inveniuntur. Vidi effossa Parisiis in Cœmeterio D D. Innocentium. De ossibus fossilibus vide Cl. Leibnitium, in *Protogæâ*, pag. 62. & seqq.

5. *Palmati circa Mundam.* Palmati, qui palmæ figuram referunt. Munda, ubi pugnatum est, fuit prope *Malaga.*

6. *Sunt & nigri, quorum auctoritas.* Sunt & nigri lapides, qui tantam habent in ædificiis auctoritatem, quantam ipsa marmora.

7. *Volsiniis inventas.* Tota illa regio anti-

quitus volcanicis ignibus exarsit. Inde molæ illæ verſatiles, molariſve pyrites, *la Pierre meuliere.*

8. *Ophitæ videri possint.* Ophites, marmor eſt de quo dictum ſuprà ſect. 11.

CAP. XIX. 1. *Alius etiamnum pyrites.* Pyrites Ille, *la Pyrite, la Marcassite.*

2. *Pyritarum .... quos vivos appellamus.* Pyritæ illi vivi, *la Pierre à fusil.*

3. *Oſtracitæ.* Oſtracites, *l'Oſtracite, l'Huitre pétrifiée.* Diverſus eſt in eis duritiei gradus. In agro noſtro Nivernensi, Galliæque meditullio, vidi in vico D. Desiderii, *Saint-Didier*, prope oppidum *Tannay*, montem duriſſimis oſtracitis conſtantem. Vicina regio abundat cerauniis lapidibus, *les Bélemnites*, cornibus Hammonis, *les Cornes d'Ammon*, peregrinâ etiam ſilice vermiculatis, aliiſque maris ſpoliis. In imo monte & proximo fluvio Icaunâ, *l'Yonne*, aurum intermicat. Tantùm maris, tantùm peregrinæ naturæ ubique permixtum!

4. *Amiantus.* Amiantus, *l'Amiante*; de quo jam dictum ſuprà Libr. XIX. ſect. 4.

5. *Nihil igni deperdit.* Inde ex amianto facta ellychnia. Reperta eſt lucerna antiqua talibus ellychniis inſtructa, in quâ adhuc erat oleum craſſiſſimum, teſte Cl. Ficoroni.

6. *Geoden.* Geodes, *le Géode, la Pierre d'aigle bâtarde.* In ejus centro non eſt lapis, ſed pulvis.

7. *Melitites lapis.* Ad argillas flavas, *l'Argille jaune*, referendus videtur.

8. *Gagates lapis.* Gagates, *le Jayet.*

9. *Fugat ſerpentes ita.* Ita, id eſt, cùm uritur.

10. *Axinomantiam.* Axinomantia, eſt divinatio per ſecures: ab ἀξίνη, aſcia.

11. *Tecolithos vocant.* Dicuntur τηκόλιθοι, quòd calculos rumpant.

12. *Tinguendis vestibus tantùm utilis.* Utilis quoque ad medicos usus, maximè in oculorum morbis. Vide Dioscoridem V, 41. & Celsum VI, 6. num. 30.

CAP. XX. 1. *Schistos & hæmatites.* Schistus, *le Schiste*, lapis est argillosus & scissilis. Hæmatites, *l'Hématite*, *la Pierre sanguine*, ut jam dixi.

2. *Panchresta appellant.* Πάγχρηστα, omnino utilia.

3. *Androdamanta.* Dicitur ἀνδροδάμας, id est, hominum impetus domans.

4. *In cote ex lapide basanite.* Lapis basanites, *la Pierre de touche.* Experimentum est ut hæmatites attritu reddat sanguineum colorem.

5. *Quarti generis elatiten.* Quartum illud genus, cùm crudum esset, vocabatur elatites, ob colorem ἐλάτης, sive abietis; coctum verò dicebatur miltites, ob μίλτυ, seu rubricæ colorem. Coctum rubescebat, ut corpora omnia ferruginea. Elatites autem, ut & Arabicus croco similis, dicebatur xanthus, teste Theophrasto, *de Lapidibus*, num. 66. quòd Doriis color ex albo flavescens appellabatur xanthus, *le Blanc jaunâtre.*

6. *Hæmatitas omnes tritos.* Hæmatitarum usus viget adhuc in medicinâ: vis ferme eadem, quæ croco Martis, *le Safran de Mars.*

7. *Quem vocant anthracitem.* Anthracites ille est schistus carbonarius, *le Charbon fossile*, *le Charbon de terre.*

8. *Quæ fuerit ab radice.* Quà lapis humo adhæsit.

CAP. XXI. 1. *In decimo volumine diximus.* Suprà Libr. X. sect. 4.

2. *Nec quidquam tenerius.* In ipsâ fodinâ aetitæ lapides, *les Pierres d'aigle*, tenerrimi sunt & citrei coloris: aere perculsi durescunt, pariunt, & nigrescunt. Nondum, ut videtur, innotuerant aetitæ lapides, quos Ægyptus fert *in Bhar-bela-ma*; ni fortè sint, quos & de Africâ commemoravit Plinius.

3. *Ubi terram laudavimus.* Suprà Libr. XXXV. sect. 53.

4. *Quo suprà dictum est modo.* In lacte nempe muliebri; ut dictum est suprà sect. 37. de schisto.

5. *Arabus lapis.* Idem est ac lapis Arabicus, *la Pierre d'Arabie*, quem inter pumicosos lapides, *les Pierres ponces*, refert Theophrastus, *de Lapidibus*, num. 35.

6. *Cum lanugine linteorum.* Lanugo hæc, *la Charpie.*

7. *Pumicum natura.* Pumex, *la Pierre ponce.*

8. *Quæ musea vocant.* Musea illa, μουσεῖα, dicimus *des Cabinets rustiques.*

CAP. XXII. 1. *Ad pigmenta.* Ad colores terendos.

2. *Etesium lapidem.* Quis sit ille lapis, non compertum. Fortè est *le Granit à taches grises.*

3. *Pyrrhopœcilon appellavimus.* Thebaicus pyrrhopœcilos, *le Granit rouge*; de quo dictum est suprà sect. 13.

4. *Psaronium vocant.* Psaronium, a ψαρὸς, varius, seu variegati coloris.

5. *Ex chalazio chrysiten.* Chalasius a χάλα-

σα, grando. Fortè quòd crederent lapides illos e cælo decidere cum grandine, & esse maculis aureis interstinctos. Hic lapis videtur adhuc referendus ad speciem aliquam Thebaici marmoris, *le Granit*, cujus maculæ flavescunt.

6. *Basaniten.* Basanites, ut jam dixi, *la Pierre de touche.*

7. *Æthiopici.* De his lapidibus jam dictum suprà sect. 25.

8. *Et Pœnicum.* Lapidem Carthaginiensem, Punicumve.

9. *Alabastrite Ægyptio, vel ex ophite albo.* De alabastrite & ophite jam dictum suprà. Repertum est in villa Labicanâ Julii Cæsaris, nunc *S. Cesario*, vas ovatum ex alabastrite, cujus ambitus est palmorum viginti quinque, altitudo palmorum quatuor. Exstat Romæ in ædibus Ducum Rospiliosorum.

10. *In Siphno lapis est.* Hic lapis, *la Pierre ollaire.* Siphnus, nunc *Serphanto.*

11. *In Comensi Italiæ lapide viridi.* Lapis ille viridis, *la Pierrre ollaire colubrine.* In agro Comensi, *Come*, & Helvetiâ reperitur.

12. *In Belgicâ provinciâ candidum lapidem.* Non in Belgicâ tantùm provinciâ, sed & in Galliâ Celticâ reperitur ille lapis, *la Pierre franche*, quo in agris tuguria templaque teguntur.

13. *Pavonacea tegendi genera.* Sectis his lapidibus, ut & apud nos schistis, ardesiisve, *l'Ardoise*, imitabantur quodammodo pavonum caudas. Nomen illud retinent Itali in marmore, cujus maculæ caudarum pavoninarum sunt similes; idque vocant *Pavonazzo*, vel *Pavonazzeto.*

14. *Specularis verò.* Lapis specularis, *la Pierre*

ſpéculaire, *la Sélenite tranſparente*, ad ſelenitas gypſoſque pertinet.

15. *Segobricam urbem.* Segobrica, *Ségorbe*, *dans le Royaume de Valence.*

16. *Phengites appellatus.* Ita dictus a φέγγος, ſplendor.

17. *Sejam appellant.* A ferendo, Sejam appellant, ut dictum ſuprà Libr. XVIII. ſect. 2.

18. *Aureâ domo.* De eâ vide ſuprà ſect. 24.

19. *Alio quàm ſpecularium modo.* Naturam phengitis lapidis illuſtrat Suetonius in Domitian. Cap. 14. *Tempore quoque ſuſpecti periculi appropinquante, ſollicitior in dies, porticuum in quibus ſpatiari conſueverat, parietes phengite lapide diſtinxit, e cujus ſplendore per imagines quidquid a tergo fieret, provideret.* Inde patet phengitem imagines, ſpeculi inſtar, repræſentaſſe. Fuit ergo tranſlucidus, ut lumen externum acciperet; politus ſimul & ſplendens, ut intus imagines lumenque remitteret. Videtur ergo multùm acceſſiſſe ad alabaſtriten, *l'Albâtre Oriental*; in quo ſunt hæ dotes.

20. *Cotes.* Cos, *le Grais*, *la pierre à aiguiſer*, *à repaſſer.* Cotes oleo, vel aquâ, vel ſalivâ indigent, pro partium, quibus componuntur, varietate.

21. *Armeniacæ, de quibus diximus.* Suprà ſect. 10.

22. *Arſinoeticæ.* Ita ſanè dictæ ab Arſinoe, Ciliciæ oppido, de quo ſuprà Libr. V. ſect. 22.

23. *Tophus.* Tophus, *le Tuf.*

24. *Mortalitate mollitiæ.* Mortali, ſeu parum firmâ, nec duraturâ mollitie.

25. *Fidenati & Albano.* Fidenæ, nunc *Caſtel*

Giubileo, ad sextum ab Urbe lapidem. In monte Albano, adhuc oppidum *Albano*. Albanus autem lapis ab Italis dicitur *Peperino*. Gabinis vel Albanis lapidibus quadratis antiquitus usi sunt Romani, ut videre est in aquæductibus Anci Marcii, & cloacis Tarquinii.

26. *Tiburtini*. Tibur, nunc *Tivoli*. Lapis Tiburtinus, *Travertino*.

27. *Vapore dissiliunt*. Vapore, id est, calore seu igne. Id autem contingit, teste Vitruvio II, 7. *quòd temperaturâ naturali parvo sunt humore*.

28. *Lacum Volsiniensem*. Nunc *lago di Bolsena*.

29. *In Statoniensi*. Statonia, nunc *Castro*, Romæ vicina. Gabinus quoque lapis igni impervius. Vide Tacitum, Annal. XV, 43.

30. *Formæ fiunt*. Forma, *un Moule*.

31. *Multâ suffrenatione*. Nisi validâ colligatione, quasi freno, devinciatur.

32. *Isodomon*. Quid significet ἰσόδομον explicat Vitruvius II, 8. *Isodomon dicitur, cùm omnia coria*, (id est, incrustationes) *æquâ crassitudine fuerint structa : pseudisodomon, cùm impares & inæquales ordine coriorum diriguntur*.

33. *Emplecton*. Ἔμπλεκτον, structura est, quâ frontes poliuntur, intus est farctura rudis coagmentata. Quâ de re plura vide apud Vitruvium, II, 8. Nomen autem ductum a capillis mulierum, qui a fronte compti sunt, interiùs sunt sine ornatu. Talia adhuc exstant monumenta in agro Romano.

34. *Diamicton*. Ita dictum ob immixta, διὰ μικτῶν. Farciuntur enim fractis cæmentis illi parietes.

35. *Reticulata ſtructura.* Reticulata ſtructura duplex: altera fuit certa, altera incerta. Certa dicitur, cujus pares lapides, lateresve. Incerta, cujus impares. Rimis fuit opportuna, quòd lapides quadrative lateres non ita erant diſpositi, ut erecti ſtarent in latus, ſed, exporrectis utrimque angulis, fere ſeſe contingerent, figuramque expansi retis exprimerent. Reticulatæ ſtructuræ certæ insigne eſt monumentum extra Flaminiam portam, diciturque *muro rotto*, id eſt, murus inclinatus. Ob rimarum periculum meritò omiſſum eſt illud ſtructuræ genus.

36. *Ad normam & libellam.* Norma, *l'Equerre*; libella, *le Niveau*; perpendiculum, *le Plomb*, *l'Aplomb*.

CAP. XXIII. 1. *Fossitia.* Arenarum optima eſt fossitia, quæ & Puteolana dicitur, *la Pozzolane.*

2. *Fluviatili aut marinæ.* Ubi non adeſt fossitia, & utendum eſt fluviatili aut marinâ, curandum erit ut fluviatilis & marina priùs fuerit lota.

3. *Ab Apennino ad Padum.* Idem habet Vitruvius, II, 6. At in locis ubi volcanicis ignibus exarſere terræ, difficile eſt ut non reperiatur fossitia arena, certè reperitur in multis Galliæ locis, plerumque tamen Italicæ impar.

4. *Cæmenta componuntur.* Cæmentum non eſt quod vulgò dicimus *le Ciment*, *le Mortier*. At ſunt ipsi lapides, lateres, silices, tophi, teſtæ, ceteraque omnia, quæ ædificando uſurpantur & coagmentantur.

5. *Intrita.* Calx intrita, *la Chaux fuſée.*

6. *Tectorium.* Tectorium, *l'Enduit.*

7. *Ter arenato, & bis marmorato.* Ter arenatum, *trois Couches de mortier de sable*; bis marmoratum, *deux Couches de mortier de marbre.*

8. *Uliginosa, & ubi salsugo vitiat.* Ubi loca sunt humida, & salsugine, *le Salpêtre*, infecta, tectorio sublini debent quod fiat e testis tusis.

9. *Rutro non cohæreat.* Rutrum, *le Rabot*, quo subigitur marmoratum, *le Mortier de marbre.*

10. *In albario opere.* Albarium opus, cùm sublinitur calx sola & pura, *la Chaux pure.*

11. *Nonnisi ex glebâ oportet.* Vitruvius VII, 2: *Erit albarium opus rectè, si glebæ calcis optimæ antè multo tempore, quàm opus fuerit macerabuntur.*

12. *In Elide ædes est Minervæ.* En artes antiquorum. Inde intelligere est quâ arte efficerent ut muscæ ædes non intrarent, aliaque similis industriæ. Teste Cl. Thevenot, apud Indos tectorium fit calce subactâ lacte & saccharo, & cum onyce inducitur : tum, ut speculum, læve est ac lucidum.

13. *Teratur in eâ hodieque saliva.* Tanto tempore durat vel arte factus sapor. Panænus floruit Olympiade LXXXIII. Hæc autem scribebat Plinius Olympiade CCXIV. post annos ergo 520.

14. *Columnæ in æde densiùs positæ.* Crassiores videntur; idque sequitur ex optices legibus. P. Sicard vidit in Ægypto intercolumnia, quæ erant unius tantùm diametri.

15. *Quæ sextam partem altitudinis.* Hæc est egregia proportio columnarum Doricarum, quam tamen non semper observavére Græci. Cl. le Roy, *les Ruines des plus beaux monumens de la Grèce*,

II. part. pag. 1. & 5. vidit Doricas columnas, quæ vix haberent quartam partem altitudinis, in templo Dorico, quod vidit Corinthi crassitudo columnarum erat pedum Parisiensium 6; earum altitudo pedum circiter 20. $\frac{1}{2}$. Egregiam autem Doricarum columnarum proportionem Græcos ab Ægyptiis didiciſſe crediderim. Thebis enim Ægyptiis exſtat adhuc egregium atrium, *un Salon*, exornatum centum duodecim columnis Pharaonicis, quarum singulæ, teſte P. Sicard, habent diametrum pedum 12 $\frac{1}{2}$; & altitudinem pedum 74. Omnes ſunt coopertæ figuris, aut ſculptis, aut pictis.

16. *Columnis ſpiræ ſubditæ & capitula addita.* Immeritò Cl. Aquino, *Vocabularium architecturæ*, pag. 83. Plinium arguit, quòd dixerit columnis ſpiras fuiſſe ſubditas, & capitula addita. Juxta eum, dicendum erat baſes & capitula ſcapis addita, non columnis: quòd columna ſuas partes habeat baſim, ſcapum, & capitulum. Non attendit vir eruditus fuiſſe columnas, cùm nondum eſſent baſes & capitula. Pæſtum, nunc *Pieſti*, habet antiquiſſima & pulcherrima templa, multis ornata columnis, sine ullis baſibus. Vide Cl. Major, *les Ruines de Pæſtum ou de Poſidonie dans la Grande-Grece*, pag. 26. & ſeqq. Spira autem juxta Feſtum eſt *baſis columnæ unius tori, aut duorum.* Capitulum, *le Chapiteau.* P. Sicard vidit in Pharaonicis Ægypti columnis capitula, quæ erant capita animalium, aliaque id genus.

Cap. XXIV. 1. *Calcis in medicina.* Nunc quoque apud multos celebratur aqua calcis, quæ in calculosis morbis maximè bibitur.

2. *Duplici liniamento.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Duplex liniamentum, *une double Couche.*

3. *Gypſum eſt.* Gypſum, *le Gypſe, la Pierre à plâtre.*

4. *A Perrhæbis.* De Perrhæbis & Tymphæis Ætoliæ populis dictum ſuprà Libr. IV. ſect. 3.

5. *Aut marmoroſo.* Aut lapidi marmoreo. Et revera gypſum quò magis ad alabaſtriten marmorque accedit, quò candidiores & minores ſolidioreſque habet partes, eò melius eſt coitu & uſu.

6. *Celerrimè coit.* Optimè Mſ. Reg. 2. Malè Mſſ. Reg. 3. 5. & editio princeps, *ſiccatur*: malè quoque in recentioribus editionibus, *celerrimè coit ac ſiccatur.* Gypſum, cùm optimum eſt, tam celeriter coit, ut paulo lentiores operarum manus eo captas viderim. At licet gypſum celeriter coeat, non celeriter ſiccatur. Diu enim ſudat.

7. *Uſus gypſi.* Idem viget apud nos gypſi uſus in albariis, *les Enduits*; in ſigillis ædificiorum, *les Petites ſtatues*, quibus faſtigia & acroteria ædificiorum ornabantur; in coronis, *les Corniches.*

Cap. XXV. 1. *Originem habent apud Græcos.* Immo apud Perſas, Orientiſque populos, ubi magna eſt pretioſorum lapillorum varietas. Teſte libro Eſther I, 6. in Aſſueri convivio *lectuli aurei & argentei ſuper pavimentum ſmaragdino & Pario ſtratum lapide diſpoſiti erant: quod mirâ varietate pictura decorabat.* In Hebraicis legitur pavimentum fuiſſe porphyreticum, marmoreum, Parium, & hyacinthinum.

2. *Donec lithoſtrota.* Lithoſtrota, *les Mo-*

saïques, ita dicta λίθος ςρωτὸς, lapis stratus.

3. *Asaroton oecon.* Ἀσάρωτον οἶκον, domum scopis non mundatam.

4. *Verri solent.* Ita Mss. Reg. 2.

5. *Velut relicta.* Mss. Reg. editio princeps, & Cl. Rezzonicus.

6. *Parvis e tesserulis.* Corruptè Ms. Reg. *paruisset ee utilis*, vel *eet utilis.* Editio princeps aliæque *parvis e testulis.* At ex corruptâ Mss. codicum scripturâ emendandum, *parvis tesserulis.* Tesserulæ enim sunt, quibus facta musiva opera: quàm plurimas passim videre est. Fuere postea & tesserulæ vitreæ, quales vidi e templo D. Sophiæ Constantinopolitano. Alia nunc est ars mirabilis musivorum superiore sæculo excogitata, quâ insignes tabulæ in Vaticano. D. Petri templo exprimuntur. Hanc reperire, lectis iis Plinii verbis, haud fuit difficile.

7. *Mirabilis ibi columba bibens.* Felici literarum artiumque fato, Cl. Furietti anno 1737. inter Hadriani villæ rudera in agro Tiburtino præstantissimum illud Sosi opus reperit. Ibi videre est mirabilem illam columbam bibentem & aquam umbrâ capitis infuscantem. Apricantur aliæ tres columbæ, scabentes sese in canthari labro; singulæ diverso habitu: una, quasi scabere se meditans; altera, alam jam attollens; tertia, denique caudam vellicans. Mirabilis est & ipse cantharus, argenteus, & resplendescens. Nec picturæ datur invenire colores umbræ & lumini argenti aptiores. Ii tamen colores constant ex tesserulis nativi coloris. Hanc tantùm partem pavimenti videtur Pergamo transtulisse Hadrianus. Non enim inventa pars altera pavi-

menti, quæ purgamenta cenæ in aſaroto œco exprimebat. Cl. Furietti exquiſitum antiquitatis monumentum egregio opere *de Muſivis* illuſtravit.

8. *Barbarica, atque ſubtegulanea.* Barbarica ſubtegulaneaque pavimenta ea ſanè ſunt, quæ ad latera domorum fiunt & ſub tegulis, ad excipiendas e ſubgrundis pluvias, ne iis labefactentur muri. Ob firmitatem fiſtucâ, *la Demoiſelle*, erant pavita.

9. *Poſt tertium Punicum bellum initum.* Cœpit anno Urbis conditæ DCV.

10. *Ante Cimbricum.* Anno Urbis conditæ DCXLI. audita ſunt Cimbrica arma.

11. *Subdialia.* Solaria ſunt, *les Terraſſes*, in ſummâ domorum parte ad apricandum diſpoſita.

12. *Tractu tepente.* In calidioribus regionibus. Eorum uſus ſemper viget in Oriente. Ea quoque videre eſt in Ægyptiacis tectis, quæ paſſim exhibent Herculanenſes picturæ.

13. *Binas per diverſum coaſſationes.* Propter gelicidia, pruinas, æſtuſque, quibus findi diruique poterant ſubdialia, magnâ ſemper opus fuit arte; quam vide apud Vitruvium, VII, 2.

14. *In pedes denos ſeſcunciæ.* Ita Mſ. Reg. 2. In Mſſ. Reg. 3. 5. & editione principe, *ſeſcunce*, vel *ſexunce*: unde & emendari poſſet *ſeſcunce*, si ſeſcunx certioris eſſet Latinitatis. Malè recentiores editiones, *ſeſcuncem.* Seſcuncia eſt uncia cum ſemiſſe, & ut vulgò loquimur, *un pouce six lignes.* Pes Romanus dividebatur in uncias duodecim, vel in digitos ſedecim. Minor erat pede Gallico, ut jam dixi ſuprà.

15. *Cote diſpumare.* Diligenter cote polire,

ne ulla maneat in tesseris asperitas aut inæqualitas.

16. *Quernisque axibus.* Esculinos axes anteponit Vitruvius, loc. cit. nisi querni tenuissimè secentur.

17. *Globosum lapidem.* Vitruvius, loc. cit. *Tunc insuper statuminetur, nec minore saxo, quàm quod possit manum implere, statuminibus inductis, ruderetur.* Nempe, ut habet idem Vitruvius: *Statuminatione factâ rudus inducebatur.* Itaque pavimenta triplici structurâ tegebantur. Primùm statuminatione, cùm sternebantur lapides, & cæmenta libralia sine calce. Deinde ruderatione, quæ opus arenatum, nempe calcem & arenam addebat cum lapidibus, & redivivis, (redivivi autem sunt lapides lateresve e veteribus ædificiis diruti) vel recens effossis. Demum nucleo, qui e testis tusis inducebatur.

18. *Spicata testacea.* De his quoque Vitruvius, loc. cit. *Item testacea spicata Tiburtina sunt diligenter exigenda, ut non habeant lacunas, nec exstantes tumulos, sed sint extensa, & ad regulam perfricata.* Testæ autem sunt scutulæque ad figuram amygdalæ, vel rhombi, quibus sternuntur pavimenta. Spicata dicuntur, quoniam in acumen desinunt ad modum spicæ. Tales testæ, massæve testaceæ ingenti copiâ reperiuntur in agro Tiburtino, *Tivoli.*

19. *Etiam nunc.* Mss. Reg. & editio princeps.

20. *Sabulo, calce, ac favillâ mixtis.* Ita & Vitruvius, loc. cit. Idem olim viguit, atque etiam fortius validiusque Carthagine, & etiamnunc viget, ut videre est apud Cl. Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 368.

21. *Cote politum est.* Mss. Reg. & editio princeps.

22. *Lithostrota acceptavere.* Ita quidem Mss. Reg. 3. 5. & editio princeps. In Ms. Reg. 2. *accepta vere.* Unde fortè scripserat Plinius, *accepta fuere*; ni potiùs sit emendandum, *lithostrota captavere. Ac* e superiore & sequenti voce compositum videtur.

23. *Quod in fortunæ delubro Præneste fecit.* Immo exstat adhuc egregium illud musivum, *la Mosaïque de Palestrine*, minutis diversorum marmorum diversorumque colorum tesseris, eâ arte elaboratum, ut aspicientibus etiam pictoribus admirationem moveat, eorumque nobilissimos ac maximè Nicolaum Poussin ad imitationem provocaverit. In eo videre est solum cælumque Ægyptium, ejusque gentis ritus, mores, oblectationesque, aliaque id genus, quibus maximè delectabantur Romani. Eosdem Ægyptios prospectus multifariam exhibent picturæ Herculanenses. De hoc musivo eruditissimam & elegantissimam dissertationem scripsit Cl. Barthelemy. *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXX. pag. 503. Vide & Cl. Winckelmann, *Monumenti inediti*, Tom. II. pag. 215.

24. *E vitro.* Tales tesseras vitreas e Constantinopolitano D. Sophiæ musivo laudavi paulo suprà.

25. *Figlinum opus encausto fecit.* Figlinum illud opus non est encaustum, *l'Encaustique*, de quo dictum suprà Libr. XXXV. sect. 41. Sed aliud encaustum; quod videre est in vasis Etruscis, quodque adhuc postea perfectum in egregiis figlinis operibus ad Raphaelis graphidas,

les Dessins de Raphael, expressis, admiramur. Multus fuit olim eorum usus in nobilissimorum virorum cameris & pavimentis. Talia haud procul Parisiis in villâ suâ *Ecouen* ostentavit illustrissimus Anna de Montmorency, quæ adhuc exstant.

26. *A parietibus scenæ, ut diximus.* Suprà sect. 24.

27. *Quamobrem & vitri natura indicanda est.* In Mss. Reg. 3. 5. & editione principe, *quamobrem originem vitri dicemus.*

CAP. XXVI. 1. *Quæ vocatur Cendevia.* De palude Cendeviâ jam dictum suprà Libr. V. sect. 17.

2. *Juxta Ptolemaidem coloniam.* Ptolemais, nunc *Acre*. Amnis Belus, nunc *Nahr-Halou*. Vide Tacitum, Hist. V, 7.

3. *Tunc & marino.* Bene Mss. Reg. & editio princeps.

4. *Ut est ingeniosa sollertia.* Bene Ms. Reg. 2. Nec aliter Isidorus, Origin. XVI, 15.

5. *Addito Cyprio.* Ita editio princeps aliæque. In Mss. Reg. *addito Cypro.* Isidorus, loc. cit. *cupro.* Certè intelligendum est, *addito ære Cyprio.*

6. *Maximè Ophirio.* Hæc redundare videntur. Certè ea non habet Isidorus, loc. cit. Tentabat eruditus Harduinus, *maximè aphronitro*, vel *Ophrynio*, ab oppido Troadis, cujus meminit Strabo, Libr. XIII. pag. 595.

7. *Tinguiturque.* Tincti vitri manent multa antiqua monumenta, quorum alia sunt incisa, alia cælata, alia gemmas imitantur, quas dicimus *les Camées*. Vide & Isidorum, loc. cit.

8. *Aliud flatu figuratur, aliud torno teritur.* Multa quoque utriusque generis exstant; quæ dicimus *les Pâtes antiques*. Artem illam revocaverat xv. sæculo Franciscus Vicecomite, pictor Mediolanensis. Illam iterum revocavit & expeditissimam fecit illustrissimus princeps Philippus Aurelianensium Dux. Vide Cl. Mariette, *les Pierres gravées*, Tom. I. pag. 92. & Museum Septalianum, pag. 58.

9. *In Vulturno.* Servat nomen, & dicitur *Volturno*. De hoc amne jam dictum suprà Libr. III. sect. 9.

10. *Atque Liternum.* Liternum, nunc *Patria.*

11. *Quæ vocatur ammonitrum.* Ammonitrum dicebatur ab ἄμμος, arena, & νίτρον, nitrum. Nunc id dicimus *la Fritte.*

12. *Excogitato vitri temperamento.* Bene Ms. Reg. 2.

13. *Quos appellabant pterotos.* Ob duas ansas adpositas, dicebantur πτερωτοί.

14. *H-S. sex millibus.* Sestertiûm sex millia sunt Gallicæ monetæ libræ 1,167.

15. *Obsidiana.* Lapis ille Obsidianus idem videtur quem Sinenses appellant *Yu*; & est principibus Sinensibus acceptissimus. Ad achatem, *l'Agate* pertinet. Cl. de Caylus opinatus est esse vitrum volcanicum, quod dicimus *le Laittier*, *la Pierre de Gallinace*. Vide *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, Tom. XXX. pag. 457. & seqq.

16. *Heliopolitarum.* De Heliopoli urbe, *la Matharée*, jam dixi suprà,

17. *Tinctura genere Obsidianum.* Tincto vitro imitabantur antiqui lapidem Obsidianum, mur-

rhina, hyacinthos, sapphiros; quod & nunc apud nos usu pervulgatum.

18. *Et murrhinum.* Inde patet murrhinum non esse *la Porcelaine*, sed e genere pretiosorum lapidum, quos, ut hyacinthos & sapphiros, imitabatur vitrum.

19. *Candido translucentibus.* Bene Mss. Reg. 2. & editio princeps.

20. *Tinguit ars.* De his calculis, abaculisve, aut tesseris, quibus fiebant musiva, aliaque id genus, jam dixi suprà. Possunt & esse illi calculi, *des Jetons*, quos versicolores tingebant Romani, vel ludi causâ, vel ad computandum.

21. *Ferruminatur in lapidem.* In lapidis modum induratur. Vitrum autem sulphuri concoctum ferruminari in lapidem docuit novis experimentis Cl. Majauld. Vide Cl. de Caylus loc. cit. pag. 501.

CAP. XXVII. 1. *Igne perfici.* Mss. Reg. 2.

2. *Convulsa viscera, aut contusa.* Hinc agnoscere est cur in lateris viscerumque doloribus lintea calidissima imponamus.

3. *Lix cinis est.* Ad vexata in quacumque parte corporis cinis commendatur a Celso VII, 1. *Cinis maximè ex sarmentis : si is non est, quilibet alius ex aceto, vel etiam ex aquâ coactus.* Inde illud Æsculapii oraculum in Græcâ inscriptione vetere apud Gruterum pag. LXXI. *Lucio lateris dolore affecto & desperato ab omnibus hominibus oraculum deus reddidit. Veniret, & ex arâ tolleret cinerem, & cum vino misceret, imponeretque lateri. Et convaluit, & publicè gratias egit, & gratulatus est ei populus.*

4. *Absumptos indicavimus.* Suprà Libr. XXVI, sect. 4.

5. *In foco ejus comparuisse.* Fabulam habet quoque Dionysius Halicarnass. Libr. IV. quam meritò explodit Arnobius adversùs Gentes Libr. V.

6. *Puero caput arsisse visum.* Hìc agnoscere est electricam vim, *l'Electricité*, ut & suprà Libr. II. sect. 3.

7. *Compitalia & ludos.* VI. Non. Maii erant compitalia & ludi. Diis Laribus in compitis sacrificabatur.

IN LIBRUM XXXVII.

PRÆF. *Diximus quadamtenus.* Suprà Libr. XXXIII. sect. 4.

CAP. I. 1. *Paria faceret.* Sic jam Plinius suprà Libr. II. sect. 88.

2. *Fortunæ insidiantis.* Et mortem Polycratis jam molientis. Vide suprà Libr. XXXVI. sect. 6.

3. *Sardonychen eam gemmam.* Sardonyx, *une Sardoine-Onix.* At Herodotus Libr. III. num. 41. ait fuisse smaragdum, *une Emeraude.* Herodoto consentiunt Pausanias, Dionysius Halicarnass. Suidas aliique. Non erat ergo Polycratis gemma, quæ Romæ ostendebatur; ut & mox infrà observabo.

4. *Pyrrhi illius.* Pyrrhus pugnavit adversùs Romanos anno Urbis conditæ CCCCLXXIV.

5. *Indicante in Cypro rege aureos denarios C. pro smaragdo.* Ita Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. Corruptè tantùm habent, *rex* pro *rege.* Malè editio princeps, *indito in Cypro VI. aureis denariis pro smaragdo.* Inde quoque malè recentiores editiones, *indicato in Cypro sex aureis denariis sma-*

ragdo. Centum aurei denarii sunt Gallicæ monetæ libræ 2,362. Infrà sect. 17. in Cypro insulâ memoratur ejus regulus Hermias.

6. *Amymone.* Danai filia.

7. *Malè hercules curatum.* Malè profectò provisum esse a mercatore.

8. *Polycratis gemma ... illibata intactaque est.* Ergo quæ Romæ ostendebatur, non fuit Polycratis gemma. Eâ enim signabat Polycrates, teste Herodoto, loc. cit. Inde patet antiquissimam esse in gemmis fraudem. Polycrates autem regnabat anno Urbis conditæ CCXXIX. ante Christum 525.

9. *Ismeniæ ætate.* Ille Choraules, tibicenve, vivebat circa annum 391. ante Christum. Multò antè cælatos fuisse smaragdos docet Moses Exod. XXVIII, 17.

10. *Quàm a Pyrgotele.* Ab Apelle pingi, a Lysippo sculpi, a Pyrgotele scalpi se Alexander jussit. De edicto Alexandri vide suprà Libr. VII. sect. 38.

11. *Quâ postea principes signant.* Bene Mss. Reg. & editio princeps; & sic scribere debuit Plinius, cùm ejus ætate eâ gemmâ signarent principes; ut videre est apud Suetonium in Aug. Cap. 50. apud Dionem Libr. LI. pag. 444.

12. *Dioscorides.* Exstant adhuc gemmæ ab illo scalptæ, cum suo nomine, ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΟΥ.

13. *Traditione Jugurthæ.* Jugurtha a Boccho Syllæ, Marii legato, traditus est anno Urbis conditæ DCXLVIII. De hoc Syllæ anulo vide Plutarchum in Mario, pag. 411. & Valerium Maximum VIII, 14.

14. *Intercatiensem illum.* Nempe ab Interca-

tiâ, Hispaniæ citerioris oppido, de quo dictum suprà Libr. III. sect. 4.

15. *Scipio Æmilianus.* De eo Livius in Epitome, Libr. XLVIII. *In Hispaniâ P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, L. Pauli F. Africani nepos, sed adoptivus, provocatorem barbarum tribunus militum occidit.*

16. *Quidnam fuisse acturum.* MSS. Reg. & editio princeps.

17. *Sphinge signavit.* Sphingem videre est in nummis familiæ Carisiæ. Vide & Plinium Libr. VIII. sect. 30.

18. *Duas in matris anulis, indiscretæ similitudinis.* Bene MSS. Reg. 2. & 3.

19. *Mæcenatis rana.* Infausta illa rana, Mæcenatis anulo inscalpta, terrori erat; quòd collationes pecuniarum obsignaret.

20. *Privignus Sullæ Scaurus.* De ejus ædilitate dictum suprà Libr. XXXVI. sect. 24.

21. *Prælatam Scauri.* Scauri dactyliothecæ.

CAP. II. 1. *L. Scipionis.* Scipionis Asiatici, de quo dictum suprà Libr. XXXIII. sect. 53.

2. *Cn. Manlii.* De quo suprà Libr. XXXIV. sect. 8.

3. *L. Mummii.* Achaici, qui Corinthum cepit anno Urbis conditæ DCVIII.

4. *In septimo.* Suprà Libr. VII. sect. 27.

5. *M. Messalâ consulibus.* Anno Urbis conditæ DCXCIII.

6. *Museum ex margaritis.* Museum crediderim esse armarium, quo res pretiosæ erant conditæ. Sic & nos musea adhuc dicimus armaria, quibus nummos, aliaque hujus antiquæ curiositatis, recondimus.

7. *Horologium*

7. *Horologium erat, ut & imago.* Corruptè Mſſ. Reg. *horologium erat. Etiamne Cn. Pompeii.* In editione principe, *horologium erat imago. Cn. Pompeii.* Ut conſtaret oratio, emendandum fuit, *ut & imago.* Malè enim recentiores editiones, *horologium erat. Imago.* Id ferri non poteſt, cùm cetera sint in quarto caſu. Nec Plinius ſcripſerat *imaginem*, ut patet ex ſequentibus.

8. *Et veriore luxuriâ, quàm triumpho.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra emendatum in recentioribus editionibus, *& veriore luxuriæ triumpho.* Verior fuit luxuria, quàm Pompeii triumphus.

9. *Si primâ victoriâ.* Subactâ Africâ, unde Magni cognomen accepit, ut dictum eſt Libr. VII. ſect. 27.

10. *Sine reliquo corpore oſtentatum.* Pompeio poſtea Ptolemæi Ægypti regis juſſu trucidato, caput ejus sine reliquo corpore Orienti oſtentatum.

11. *Mille talentûm.* Gallicæ monetæ libræ ſunt 4,568,750.

12. *Sena millia ſeſtertiûm.* Gallicæ monetæ libræ ſunt 1,167.

13. *Sceptra perſonis hiſtrionum.* Ita Mſſ. Reg. Vindobon. & editio princeps.

14. *Anulos tranſeuntes.* Cùm de anulis sileamus, quæ maxima eſt & inutilissima luxuria.

15. *Lapides & pocula.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. & Ambrosian. 1. Id argumento eſt murrhina fuiſſe e lapide, siquidem Plinius ait, *lapides & pocula.* Murrhina pocula, *les vaſes Murrhins.*

16. *LXX. talentis empto.* Ita Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. Septuaginta talenta sunt Gallicæ monetæ libræ 326,812. In Mss. Vindobon. & Ambrosian. *LXX. sestertiis*; quod efficit Gallicæ monetæ libras 15,562. In tantâ luxuriâ poculique magnitudine (tres enim sextarii sunt Gallicâ nostrâ mensurâ, *deux pintes & demi-setier*) majorem numerum crediderim esse veriorem.

17. *Præstantior indicatura.* Major commendatio, majusque pretium. Sic suprà sect. 3. *indicante.*

18. *Pompeiano.* Pompeii theatro.

19. *Vidi tunc adnumerari.* Ita Mss. Reg. 2. 3. In Ms. Reg. 5. *Vidi adnumerari.* Malè editio princeps, *qui tum vidit annumerari.*

20. *Trecentis talentis emptam.* Ita Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. In Ms. Vindobon. *sestertiis trecentis.* In Mss. Ambrosian. *CCC. H-S.* Unde emendavit Cl. Rezzonicus $\overline{CCC}$. H-S. & explicat *tercenta millia sestertia*; quod meliùs dixisset trecenties centena millia sestertiûm, seu Gallicæ monetæ libras 5,836,507. Trecenta sestertia sunt Gallicæ monetæ libræ 58,359. Trecenta autem talenta sunt ejusdem monetæ libræ 1,370, 625.

21. *C. talentis capidem.* Ita Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. In editione principe *C. lib.* In Ms. Ambrosian. 2. *C. sestertiis.* In Ms. Vindobon. *quadringentis sestertiis.* Cl Rezzonicus emendavit $\overline{CCCC}$. H-S. quod efficeret quadringenties centena millia sestertiûm, seu Gallicæ monetæ libras 7,782,010. Centum autem sestertia efficiunt ejusdem monetæ libras 19453. Quadringenta se-

ftertia libras 77,812. centum talenta, libras 456,875. Omnes tamen vicit Nero, cùm & laudatus suprà consularis & Petronius ingentia vasa, quorum immensum est pretium, ipse unam tantùm capidem, vasque minusculum, emisset.

22. *Oriens murrhina mittit.* Cll. Scaliger, Mariette, aliique existimavere murrhina esse *la Porcelaine.* Quæ sententia prorsus adversatur Plinianæ murrhinorum descriptioni. Si quis conferat locos omnes, in quibus Plinius agit de murrhinis, perspiciet murrhina esse lapidem, &, ut videtur, achati, *l'Agate*, non absimilem, at rariorem & præstantiorem. Non licet in hac notarum brevitate plura nunc de murrhinis differere, & num reperta sint in sepulcris expendere.

23. *Præcipua tamen.* Ita MSS. Reg. 3. 5. Vindobon. & editio princeps.

24. *Ignescente, veluti per transitum coloris, purpurâ.* Bene MSS. Reg. 2. 3. 5. 6. & editio princeps.

25. *Unde & nomen.* A frigore ἀπὸ τῦ κρύυς dicta crystallus, *le Crystal de roche.*

26. *Quæ Necron vocetur.* Insula Necron mihi videtur esse, *l'île Maceira.*

27. *Quæ juxta gemmam topazion.* Est insula Topazos, nunc *Zemorgete*, haud procul portu urbis Berenices Epidires, nunc *Cossir.* Gemma Topazios, *la Topaze.*

28. *Cubitalemque effossam.* Crystallum. Nobis multò major est crystalli copia & magnitudo, quàm fuit antiquis.

29. *Ammaensibus jugis.* In MSS. Reg. 3. 5. 6. *Annensibus* Ammienses populi Lusitaniæ, me-

morati sunt suprà Libr. IV. sect. 35. Videntur fuisse, ubi municipium Ammaia, nunc *Portalegre.*

30. *Nisi inter cautes creditum fuerat.* Certè vulgò inter cautes quartzosas, *le Quartz*, invenitur crystallus. Sed & alibi inventa. Hisque nuperis annis, navis Gallica quæ ex Indiâ revertebatur, cùm vectores aquatum descendissent in insulam *Madagascar*, unus fortè cavernam subiit, quò splendentibus particulis invitatus processit, & reperit maximam optimæ crystalli vim, quæ Parisiis veniit. Vidi illius crystalli particulas non ita puras, in quibus paleæ, & musci, aliaque id genus, conspiciebantur.

31. *Parvâque nive.* Nos meliora de origine crystalli docuere tempus & experientia.

32. *Quare sexangulis nascatur coloribus.* Id nascitur vel ex salibus, vel ex metallis, quæ determinatas habent suas figuras, immo & præter varios colores, qui ex diversis oriuntur mixturis, inest quoque singulis metallis in minutissimum pulverem redactis proprius suus color: auro, ruber, *le Rouge;* plumbo, hyacinthinus, *l'Orangé;* argento, flavus, *le Jaune;* æri, viridis, *le Verd;* ferro, cæruleus, *le Bleu.* Quod in regiâ Societate Londinensi multis experimentis docuit Cl. Hussey Delaval.

33. *Magnitudo amplissima... librarum circiter quinquaginta.* Quantò ampliorem nunc novimus crystalli magnitudinem. In montibus vallis *Oberhasli*, in pago Bernensi, *le Canton de Berne*, inventa est pars crystalli, cujus pondus erat librarum 800. Aliæ erant ibi partes librarum 400. vel 500. plures librarum ampliùs.

100. Totum pondus partium cryſtalli in unâ cavernâ ibi repertarum, & præſtantiſſimæ naturæ ſine vitiis, fuit librarum 100,000. Tota hæc cryſtallus fuit æſtimata Gallicæ noſtræ monetæ libris 90,000. Vide Cl. Grouner, *Hiſtoire naturelle des Glacieres de Suiſſe*, pag. 40. Adeò ob copiam, imminutum eſt apud nos cryſtalli pretium.

34. *Peritis signa & indicia.* In naturâ formâque cautium & ſono. Quæ signa & indicia vide apud Cl. Grouner.

35. *Sale appellato.* De hoc ſale jam dictum in murrhinis ſuprà ſect. 8.

36. *Acenteta.* Ἀ'κέντητα, sine ſtimulis, sine punctis.

37. *H-S. CL. M. trullam.* Centum quinquaginta millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 29,179. Trulla, *une Coupe*, ut videre eſt apud Juvenalem, Satyr. III, 108.

38. *Succina.* Succinum, *l'Ambre jaune*; de quo ſatis dixi ad Tacitum, de Moribus Germanorum, Cap. 45.

39. *Juxta Eridanum amnem.* Eridanus, *la Rodaüne*, amnis eſt qui in lævum Viſtulæ oſtium influit, & urbem *Dantzick* alluit. Ibi magna ſuccini copia. At cùm Germanorum Eridanus, Rhodanuſve, & Padus appellatus quoque ab Italis Eridanus similitudinem nominum habeant, inde natæ tot fabulæ de patriâ & origine ſuccini.

40. *Elector.* Sol Homero aliiſque ſæpe dicitur. ἠλέκτωρ.

41. *Electridas inſulas.* Electrides inſulæ ſunt in ipsis Viſtulæ, *la Viſtule*, oſtiis.

42. *In Iberiâ, hoc est in Hispaniâ.* Antiquissimi scriptores Iberiam a Rhodano, *le Rhône*, ad Gades, *Cadix*, protenderunt; ut videre est apud Strabonem, Libr. III. pag. 166.

43. *Theophrastus in Liguriâ.* Theophrastus, de Lapidibus, num. 53.

43. *Fossile esse.* Succinum fossile, *l'Ambre de rochers.* Contrà quod in mari reperitur succinum, *l'Ambre lavé, l'Ambre poli.*

44. *Lyncurium id vocat.* De Lyncurio jam dictum suprà Libr. VIII. sect. 57. & mox dicetur sect. 13.

45. *Guttonibus, Germaniæ genti.* De quibus vide suprà Libr. IV. sect. 28.

46. *Æstuarium Oceani.* In Vistulæ ostiis.

47. *Insulam Abalum.* Eædem sunt Electrides Glessariæve insulæ.

48. *Basiliam vocavit.* Sic & Pitheas suprà Libr. IV. sect. 27.

49. *Vocari Sacal.* Ob similitudinem lapidis, qui Sacal a Judæis adhuc dicitur.

50. *Verticillos.* Verticilli dicuntur, quibus vertuntur fusi.

51. *Vocare harpaga.* Ἅρπαξ, raptor.

52. *Meleagridas.* Hæc Meleagris, *la Pintade à barbillons bleus.* Altera, *la Pintade à barbillons rouges*, loca sicca amat. Vide & suprà Libr. X. sect. 52.

53. *Thyon vocari.* Hoc de nomine arborem vidimus suprà Libr. XIII. sect. 30.

Cap. III. 1. *Ob id Glessariam.* De Glessariis insulis dictum suprà Libr. IV. sect. 30. A glesso manet adhuc Germanis nomen *Glas.*

2. *Arboris succum esse.* Ita MSS. Reg. In edi-

tione principe aliiſque, *quod arboris.*

3. *Et inde Veneti, quos Græci Enetos vocabant.* Ita MſT. Reg. 2. 3. 5. 6. Non Pannoniæ, ſed Veneti ſuccinum accipiebant circa mare Adriaticum.

4. *A Carnunto Pannoniæ.* Carnunti rudera adhuc videntur inter *Haimbourg* & *Petronel.*

5. *Et libitina.* Libitina eſt funebris apparatus gladiatorum in arenâ mortuorum.

6. *Trahunt in ſe paleas.* Immo eruditus Kircherus, *Mundus ſubterraneus*, VIII, 5. ait ſe ſuccino attraxiſſe pondera decem & viginti librarum.

7. *Ut magnes lapis, ferrum.* Bene MſT. Reg. & editio princeps.

8. *Ramenta quoque ſuccini.* Bene MſT. Reg. & editio princeps. Malè recentiores editiones, *at, ut ... ferri ramenta quoque. Succina oleo addita.*

9. *Hominis quamvis parva effigies.* Superiore ſæculo vigebat adhuc apud nos ille ſuccini amor: jam obſolevit. Vidi plures Sanctorum effigies e ſuccino, quæ quondam fuerant Cardinalis Franciſci de la Rochefoucauld.

10. *Succinos appellando.* Ita MſT. Reg. & editio princeps.

11. *Chryſelectrum.* Hoc chryſelectrum aureo colore præſtans eſt hyacinthus ex albo flaveſcens, *l'Hyacinthe d'un blanc jaunâtre.*

12. *Ut diximus.* Paulo ſuprà in hac ſectione.

13. *Ex urinâ quidem lyncis.* De hac falsâ origine lyncurii jam dictum ſuprà Libr. VIII. ſect. 57.

14. *Qualem in igneis ſuccinis, colorem.* Lyn-

curius ille lapis, *la Pierre de Lynx*, quem vulgo dicimus *Hyacintha la bella*, est colore hyacinthino ad puniceum declinante, sine ullâ nigritudinis mixturâ. *L'Hyacinthe la belle, de couleur orangée ou aurore tirant sur le ponceau.*

15. *Theophrastus credit.* Theophrastus de Lapidibus, num. 50.

16. *Gemmam ullam eâ appellatione.* Nempe mutata erant tempora; &, Dioscoridis Pliniique ætate, lyncurii ad succina referebantur.

17. *Calculos vesicæ.... morbo regio.* Idem de crystallo perhibet Cl. Terzagi, *Museum Septalianum*, pag. 26. Nunc medici in lapididibus pretiosis nullam vim medicam agnoscunt.

Cap. IV. 1. *Indici non in auro nascentis.* Bene ac verè. Indicus adamas maximè reperitur in eo terrarum spatio quod interjacet inter fluvios *Crichna* & *Penna*.

2. *Laterum sexangulo lævore.* Immo adamas, *le Diamant*, octo habet angulos unde a nobis gemma octaedra dicitur.

3. *Magnitudine verò etiam avellanæ nuclei.* Adamante locupletiores sumus, quàm antiqui; majores quoque habemus. Insignes sunt in Galliâ apud Regem, *le Sancy*, cujus pondus est 55. *carats*, teste Cl. Romè Delisle, non verò 126. *carats*, ut olim ferebatur; emptus est Gallicæ monetæ libris 600,000: *le Régent*, cujus pondus 136. *carats* $\frac{3}{4}$. emptus est libris 2,500,000. In Etruriâ adamas Magni Ducis, cujus pondus 139. *carats* $\frac{1}{2}$. pretium ejus ex Cl. Tavernier computatione libræ 2,608, 335. In Indiâ, Mogolici imperatoris, cujus pondus est 279. *carats* $\frac{9}{16}$. pretium ex eâdem

Cl.Tavernier computatione 11,723,278. Omnium maximus, præstantissimus, & ovi columbini magnitudine, quem anno 1772. Catharina II. Russorum Imperatrix a mercatore Græco emit 450,000 *roubles*, Gallicæ nostræ monetæ libris 2,250,000. pacta adhuc, quamdiu mercator vixerit, annuas monetæ nostræ libras 100,000. Fertur fuisse subreptus in Indiâ a milite Gallo in templo Bramæ. Unus erat ex oculis statuæ dictæ de *Scheringam*. Vide Cl. Dutens, *des Pierres précieuses*, pag. 19.

4. *Incudibus hi deprehenduntur.* Certissima est adamantis duritia, sed non est celebranda fabulis; ut placuit antiquitati. Adamas non cedit limæ, sed cedit incudi & malleo; ut constat experientiâ.

5. *Ignium victrix.* Adamantem igne destrui & evanescere nos docuit Imperator Franciscus I. artium amantissimus. Vide & Cl. Lavoisier, *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1772. part. 2. pag. 564.

6. *Unde & nomen.* Adamas dictus ἀπὸ τῦ α δαμάζεσθαι, non domari.

7. *Siderites ferrei splendoris.* Adamas ille, *le Diamant bleuâtre, ou couleur d'acier.* Cl. Boyle tales adamantes vidit, qui a magnete attraherentur. Cyprius quoque, ut patet, fuit siderites.

8. *Hircino rumpitur sanguine.* Fabula, ut videtur, quâ antiqui artem frangendi adamantem occultarent.

9. *Expetuntur a scalptoribus, ferroque includuntur.* En egregium artis experimentum, quo antiquitus durissima quæque adamante fuisse

fcalpta manifeftum eft. Et antiquissimum effe illum ufum non modò conftat Plinii auctoritate, fed & Jeremiæ multò antiquioris. Jeremi. XVII, 1. Artem olim notissimam renovavit circa annum 1475. Ludovicus de Berquen.

10. *Eunaciten.* Ita Mff. Reg. 2. 3. 5. 6. Eunaciten, id eft fopientem, abolentem curas ab εὐνάζω & ἀκίς.

11. *In nono diximus volumine.* Suprà Libr. IX. fect. 54.

CAP. V. 1. *Tertia auctoritas fmaragdis.* Smaragdus, *l'Emeraude.* Nec ignotus fuit antiquis verus fmaragdus, ac perfectè viridis, ut videtur ex Plinii aliorumque defcriptionibus, & gemmis antiquis, maximè Mariæ, Honorii imperatoris uxoris. Pedes folii imperatoris Turcici fulgent fmaragdis. Sunt tamen qui velint verum fmaragdum reperiri tantùm in Americâ. Vide Cl. Dutens, loc. cit. pag. 39.

2. *Scalpi vetitis.* Inde in dactyliothecis antiquarum gemmarum rarissimi funt fmaragdi. At cùm his legibus non teneantur principes, in fepulcro Mariæ, filiæ Stiliconis, uxoris Honorii, quod effoffum eft in Vaticano D. Petri templo anno 1593, inter ceteras gemmas plurefque fmaragdos unus erat in quo incifum Honorii caput. Cur autem non fcalperentur docet Solinus, Cap. 15. *Nec aliam ob caufam placuit ut non fcalperentur, ne offenfum decus imaginum lacunis corrumperetur.*

3. *Tellure tersâ, nitent.* Bene Mff. Reg. 2. 3. 5. 6. & editio princeps. Malè recentiores, *tellure internitent.* Plinio fuffragatur Isidorus, Origin. XVI, 7. *Tunc enim tellure deopertâ in-*

termicant, quia iis ventis arenæ maximè moventur.

4. *Nullis major austeritas.* Austeritatem illam nos dicimus *le Velouté.*

5. *Eruuntur circa Copton.* Inter Copton & Berenicen mons est ille smaragdus, *la Mine d'Emeraudes*, quem invisit P. Sicard.

6. *Qudque perspicitur.* Ita Mss. Reg.

7. *Translucidum maris.* Bene Mss. Reg.

8. *Alacriter virides.* Ita Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. In editione principe aliisque, *acriter.* Colorem alacriter viridem dicimus *le Verd gai.*

9. *Hermeos.* Fortè illi smaragdi sunt Cyprii; & ita dicti ab Hermiâ insulæ regulo.

10. *Fellis colorem, aut æris.* Flavescentes illi smaragdi sunt, quos dicimus *le Péridot.*

11. *Thoricos vocatur.* De Thorico promontorio dictum suprà Libr. IV. sect. 11.

12. *Medici.* Smaragdi e Mediâ Persidis regione.

13. *Plurimum varietatis.* Ita Mss. Reg. 2. 3. 5. 6. Variant plurimùm, ut habeant colorem cæruleum sapphiri.

14. *Calchedonii.* Calchedonius, *la Calcédoine.*

15. *Virentium in caudis pavonum columbarumque.* Hi sunt quos dicimus *les Calcédoines chatoyantes.*

16. *Quem cholan vocant.* Is videtur esse, quem dicimus *la Calcédoine laiteuse.*

17. *E proximo.* E proximis Italiæ locis.

18. *Quæ vocatur tanos.* Tanos aliique lapides, qui hìc memorantur, videntur esse pseudosmaragdi, *les Emeraudes bâtardes.*

19. *Smaragdum munere IV. cubitorum longitudine, trium latitudine.* Cl. Dutens, qui ele-

V vj

gantissimum libellum de lapidibùs pretiosis scripsit, meritò observat non esse probabile exstitisse smaragdos tantæ magnitudinis : hos ergo smaragdos esse, *des Prases, des Jaspes verds, des Spaths fusibles, des Primes d'Emeraudes, des Fluors.*

20. *Berylli videntur.* Beryllus, *le Béril, l'Aigue-marine.*

21. *Chrysoprasus.* Chrysoprasus, *la Chrysoprase.*

22. *Cylindros ex iis facere.* Cylindri sunt oblongi; & eos sæpe videre est in antiquis musivis operibus. Verùm ut faciliùs detur intelligere & cylindros, & gemmas, muliebremque antiquitatis ornatum, deorumque cultum, operæ pretium est adferre Inscriptionem antiquam, quæ reperta est in urbe Acci, nunc *Guadix el vieio*, in Hispaniâ Tarraconensi. *Isidi ... Fabia L. F. Fabiana avia in honorem avitæ neptis piissimæ ex arg. P.* CXII *s.* (id est, *ex argento pondo* seu libræ CXII. *cum semisse*). *Item ornamenmenta in basilio* (diadema est) *unio & margarita N.* VI. (numero VI.) *Zmaragdi duo, cylindri N.* VII. *gemma carbunculus, gemma hyacinthus, gemmæ cerauniæ duæ; in auribus, zmaragdi duo, margarita duo; in collo quadribacium margaritis N.* XXXVI. *Zmaragdis N.* XVI. *& in clusuris duo; in tibiis Zmaragdi duo, cylindri N.* XI. *in smialiis Zmaragdi N.* VIII. *margarita N.* VIII. *in digito minimo anuli duo gemmis adamant; digito sequenti anulus polypsepus zmaragdis, & margarito; in digito summo anulus cum Zmaragdo; in soleis cylindri N.* VIII.

23. *Medullâ candoris exemptâ.* Medullâ candidiore exemptâ.

24. *Præter jam dicta.* Suprà sect. 18.

25. *Pterygia.* Πτερύγια, nubeculæ sunt, instar unguium.

CAP. VI. 1. *Opali.* Opalus, *l'Opale*, raritate & colorum varietate gemma præstantissima.

2. *Inenarrabilem difficultatem.* Opali certant gloriâ cum pretiosissimis gemmis; & si inter se comparentur, inenarrabilis est difficultas an opalus ceteras gemmas vincat, quarum similitudinem refert.

3. *Quem Q. Catullus poeta.* Catullus, Carm. 53.

4. *Sestertiûm viginti millibus.* In MSS. Reg. 2. 3. 5. 6. *XX. mille nummûm.* Quod idem est. Viginti millia sestertiûm efficiunt Gallicæ monetæ libras 3,890. Quod minimum est opali pretium, si pulcherrimus fuit; & debuit esse pulcherrimus, qui ita diligeretur. Unde, cùm editio princeps habeat *H-S. XX.* fortè emendandum H-S. $\overline{XX}$. Vicies autem centena millia sestertiûm sunt Gallicæ nostræ monetæ libræ 389,252.

5. *Vitro adulterat.* Perfectissima ergo fuit apud Indos vitri & vitrearum mixturarum ars. Id quidem nos in tantâ artium luce latet. Ceteras omnes gemmas, præter opalum, hactenus sumus imitati.

6. *Paderota.* Ita appellabatur opalus a venustate & amore puerorum Græcis notissimo.

7. *Tradunt nasci.* Bene Ms. Reg. 5.

8. *Vilissimum in Ponto.* Bene Ms. Reg. 5.

9. *Sardonyches olim.* Sardonyx, *la Sardoine*, *la Sardoine onyx*, *la Sardonix*.

10. *Candore in sardâ.* In sardonyche st can-

dor onychis additus rubro colori gemmæ fardæ, *la Cornaline*, de quâ dicetur infrà fect. 31. Sarda autem dicitur, quod colorem referat fardæ pifcis fale conditi & inveterati, de quo dictum fuprà Libr. XXXII. fect. 53.

11. *Nullo fardarum veftigio.* Arabicæ fardonyches nullum habent veftigium exquisiti coloris fardarum gemmarum, fed aliis præftant coloribus.

12. *Et ungue minium.* In Arabicis fardonychibus radix nigra eft, aut imitatur cæruleum; & quod in iis ungui humano simile eft, refert minium, innatum candido pingui. Sic in fardonyche Arabicâ tres funt colorum ordines, quos accuratè diftinxit Isidorus, Origin. XVI, 8. *Sardonix ex duorum nominum focietate vocata eft. Eft enim ex onychis candore & fardo. Conftat autem tribus coloribus : fubteriùs nigro, medio candido, fuperiùs mineo. Hæc fola in signando nihil ceræ revellit.* In Oriente plures funt lapides trium ordinum colore diftincti : frequentissimi autem apud Sinas, ubi multa ex iis quasi pigmenta conficiunt, & arbores, fructus, aves imitantur.

13. *Creditum candido pingui.* Mff. Reg. & editio princeps habent *creditum*. Eruditus Harduinus emendavit, *incretum*. Optimo quidem & vero fenfu. Audacter tamen. Nemo enim antiquorum fcriptorum dixit incretum hoc fenfu. Retinendum ergo *creditum ;* ut dicimus *credere terris femina*; & e candido pingui exoritur minium, ut fegetes e terrâ.

14. *Ceram non auferrent.* In signando, ut dixi modò fuprà ex Isidoro.

15. *Renidente.* Non malè mediæ editiones. In editione principe, *renitente.* Eruditus Harduinus, *ridente.* Corruptè in Mſ. Reg. 5. *rime ridente*, & in margine, *rimedente.*

16. *Ipsis umbonibus nitente.* Umbones ſunt mediæ partes lapidis, ut patet ex Solino, Cap. 33. *Superficies ejus* (ſardonychis) *probatur, si meraciùs rubeat : arguitur, si fuerit fæculentior : medietas circumitur limite candicante : optima eſt, si nec colorem ſuum ſpargat in proximum, nec ipſe ex altero mutuetur : reliqua nigro ſiniuntur.*

17. *Cæleſtis arcûs anhelatio.* Quædam cæleſtis arcûs adumbratio.

18. *Locuſtarum maris.* De his dictum ſuprà Libr. XXXII. ſect. 53.

19. *Onychis ipsius.* Onyx, *l'Onyx*; ab ὄνυξ; unguis.

20. *Transiit a lapide Carmaniæ.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6.

21. *Quarumdam & obliquis venis.* Bene iidem Mſſ. Reg.

22. *Et Arabicam tradit.* Sic & iidem Mſſ. Reg.

23. *Illic momentum eſſe.* Ut rectè explicat eruditus Harduinus : in ſardonyche Indicâ punctis conſtat is circulus : in onyche, lineâ continuâ & crassiore.

24. *Id genus abdicat.* Improbat.

25. *Dividuæ ex eodem nomine.* Sarda enim pars eſt nominis ſardonychis.

Cap. VII. 1. *Carbunculi.* Carbunculus, *le Rubis.*

2. *Non ſentiant ignes.* Carbunculi multò minùs ſentiunt ignes, quàm adamas. Igne tamen Solis ita tenereſcunt, ut iis sigillum imprimi possit, teſte experientiâ Florentiæ factâ. Cùm

enim carbunculus ibi per quadraginta quinque minuta prima temporis, *quarante minutes*, foco ſpeculi uſtorii fuiſſetexpositus, ita tener fuit, ut ei impreſſum sit sigillum ex iaſpide. At vi illius ignis nihil de pondere formâque amisit carbunculus. Vide Cl. Dutens, loc. cit. pag. 124.

3. *Indici.* Carbunculus Indicus, *le Rubis Oriental*; quo nihil novit Oriens præſtantius. Ibi adamanti anteponitur.

4. *Garamantici.* Carbunculus Garamanticus, *le Grenat.*

5. *Alabandicos.* Carbunculus Alabandicus, *l'Almandine.* Alabandicus dicitur ab Alabandâ Cariæ urbe.

6. *Amethyzontas.* Carbunculus amethyzon, *le Rubis balais.*

7. *Vocant sititas.* Quasi paſtos lumine, a verbo σιτίζω.

8. *Fulgoris horridi.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. In margine Mſ. Reg. 5. *retorridi.* Sic quoque habet editio princeps. Nos ex Indiæ maximéque ex inſulâ Taprobane, *Céylan*, abſolutissimos habemus carbunculos; quorum præcipuus color, *la Couleur de ponceau.* Hunc colorem Plinius dicit horridum. Vide ſuprà Libr. II. ſect. 16.

9. *Ceras signantibus his liqueſcere.* Fabula eſt ex ipſo carbunculi nomine orta.

10. *Ignem minimè ſentientes.* Thracius ille carbunculus, *la Vermeille.* Ne maximo quidem igne læditur. Vide Cl. Mariette, *les Pierres gravées*, Tom. I. pag. 164.

11. *Massiliâ quoque importari Bocchus.* Bene Mſſ. Reg. 3. 5. 6. & editio princeps. Sic &

Theophraſtus, *de Lapidibus*, num. 31. Perperam in Mſ. Reg. 2. & recentioribus editionibus omiſſum, *Maſſiliâ quoque importari.*

12. *Antrachitis.* Antrachitis videtur eſſe *le Rubis ſpinel.*

13. *Sandareſus.* Nunc non noſcitur ille carbunculus.

14. *Lychnis.* Lychnis illa pertinet ad remissiorem carbunculum, *le Rubis couleur de ceriſe.*

15. *Ionia, appellata a prælatis floribus.* A violis, quæ ἴον dicuntur. Ionia, quæ purpurâ radiat, *le Rubis qui a une teinte de pourpre:* quæ cocco, *le Rubis couleur d'écarlate, ou laque Indique.*

16. *Carchedonius.* Carchedonius, *la Calcédoine.*

17. *Sarda.* Sarda, *la Cornaline;* de quâ jam dictum ſuprà.

18. *Dionium vocant.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. & editio princeps.

19. *A magnitudine.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. In margine Mſ. Reg. 5. *a pinguedine.* In editione principe, *a pingitudine.* Si conſtaret de ſignificatione vocis, *dionium*, facile foret dijudicare utrum ſit anteponendum, *magnitudine*, an *pinguedine.* At quid ſignificet non compertum.

20. *Damnantur ex iis melleæ.* Sarda mellea, *la Cornaline jaunâtre.*

21. *Validiùs teſtaceæ.* Teſtacea, quæ teſtam colore refert, *la Cornaline rougeâtre.*

Cap. VIII. 1. *Topazio.* Topazius, *la Topaze.* Antiquorum topazius a noſtris differt; quod ſatis patet ex Plinianâ deſcriptione. Sed hæc

fusiùs persequi non licet in tantâ notarum brevitate & nominum varietate.

2 *Quæ Cytis vocatur.* De hac insulâ dictum suprà Libr. VI. sect. 34.

3. *Topazin.* Idem habet Isidorus ; Origin. XVI, 7. de verbo τοπάζειν. De Topazo insulâ jam dixi suprà.

4. *Sequentis Ptolemæi.* Ptolemæi secundi, sive Philadelphi.

5. *Quatuor cubitorum.* Topazius tantæ magnitudinis pertinet potiùs ad lapides, *les Pierres fines*, quàm ad gemmas, *les Pierres précieuses*; ut jam de smaragdo dixi.

6. *Prasoidem.* Topazus prasoides, colore porraceo, aut viridi, *la Chrysolithe Orientale*, *le Péridot Oriental.*

7. *Chrysopteron.* Topazus chrysopteros, *la Topaze Orientale*, quæ ad aureum colorem declinat : nec fortè absimilis chrysoprasio, *la Chryop rase.*

8. *Post aversa Indiæ.* Post ultimam Indiam.

9. *Callais.* Callais, ut patet ex viridi pallente, pertinet ad gemmas quas dicimus *le Péridot Oriental.*

10. *Fundis e longinquo incessunt.* Sic Mahumetani, qui occidentalia Sinarum habitant, salem crystalli instar perlucidum e summis rupibus sagittis excutiunt, ut docuit Imperator Kanghi. *Mémoires concernant l'Histoire & les Sciences des Chinois.* Tom. IV. pag. 454. Id non noverat Cl. de Réaumur, qui Plinium immeritò arguit. *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1715. pag. 174.

11. *Gestamen in cervice.* Isidorus, Origin. XVI,

17. *nihil jucundius aurium decens.*

12. *Prasius.* Prasius, *le Prase ;* ita dictus a πράσον, porrum : quòd sit colore viridi porraceo.

13. *Chrysoprasius.* Chrysoprasius, *la Chrysoprase ;* aureo nempe & viridi colore, nonnumquam auri punctis interstinctus.

14. *Et Nilion.* Ita dicta hæc gemma a Nilo flumine. Nilios, *le Jaspe, caillou d'Egypte.*

15. *Molochites.* Molochites, *la Malachite*, ita appellata a μολόχη, vel μαλάχη, malva.

16. *Viret . . . iaspis.* Iaspis illa, *le Jaspe verd.*

17. *Smaragdo similem.* Hæc iaspis, *le Jaspe verd de pré.*

18. *Vocatur aerizusa.* Iaspis aerizusa, *le Jaspe bleu céleste.*

19. *Cærulea.* Cærulea, *le Jaspe bleu :* purpurea, *le Jaspe pourpre :* sarda, *le Jaspe sarde :* imitata violas, *le Jaspe violet.*

20. *Aut myxis.* De myxis dictum suprà Libr. XV. sect. 12. & 13.

21. *Terebinthizusa.* Iaspis terebinthizusa, *le Jaspe jaune, le Jaspe térébenthiné.*

22. *Fundâ clauduntur.* Funda est circulus aureus, qui gemmam lapidemve amplectitur simul & ostendit.

CAP. IX. 1. *Grammatias vocatur.* Iaspis grammatias, *le Jaspe fleuri rouge à raie blanche.*

2. *Polygrammos.* Iaspis polygrammos, *le Jaspe rouge fleuri à taches blanches.*

3. *Onychipuncta.* Est iasponyx, *le Jaspe-onyx.*

4. *Nives in summitate.* Iaspis illa, *le Jaspe Calcédoine à petits floccons de neige.*

5. *Stellata rutilis punctis.* Hæc autem, *le Jaspe-onyx moucheté.*

6. *Capnias vocatur.* Capnias, *le Jaspe-onyx enfumé*; a καπνὸς, fumus.

7. *Cyanos.* Cyanos, *le Lapis-lazzuli.*

8. *In sapphiris.* Sapphirus, *le Saphir.*

9. *Amethysti.* Amethystus, *l'Améthyste.*

10. *Hyacinthos.* Hyacinthus, *l'Hyacinthe*: colore est auri & viridi herbaceo ad cæruleum declinante. Differt ergo ab recentiorum hyacintho.

11. *Chrysolithos.* Chrysolithus, *la Chrysolithe.* Hæc est quæ a nobis nunc dicitur *la Topaze.*

12. *Tibaranæ.* De Tibarenis, aut Tibaranis populis ad Pontum sitis dictum suprà Libr. VI. sect. 4.

13. *Chryselectri.* Chryselectrus, *l'Hyacinthe d'un blanc jaunâtre.*

14. *Melichrysi.* Melichrysus, *l'Hyacinthe miellée.*

15. *Et xanthi.* Est xanthos e fulvo candicans, de quâ adhuc infrà sect. 60.

16. *Toties jactati.* Id nomen jam suprà jactatum de opalo, sect. 22. de amethysto sect. 40.

17. *Et quæ ceterarum.* Et quæ sunt ceterarum gemmarum vitia jam dicta suprà sect. 18.

18. *Asteria.* Ita dicta a stellis, quæ inesse videntur. De eâ disseruit Cl. Lehmann, *Mémoires de l'Académie Royale de Berlin*, an. 1754. pag. 67.

19. *Astrios.* Pertinet quoque ad lapides ouranomorphos; quales plures in Italiâ aliisque locis reperiuntur.

20. *Easque betulos.* Betuli illæ rotundæ, *les Betyles, coquillages pétrifiés*; quas magi miras esse effectibus prædicabant & mentiebantur.

21. *Ceraunias.* Ceauniæ illæ longæ, *les Bélemnites.*

CAP. X. 1. *Achates.* Achates, *l'Agate.*

2. *Flumen ejusdem nominis.* Flumen Achates; ut habet Theophrastus, de Lapidibus, num. 58.

3. *Iaspachates.* Iaspachates, *le Jaspe agaté*; cerachates, *l'Agate de couleur orangée*; sardachates, *la Sard'agate*; hæmachates, *l'Agate à veines rouges*; leucachates, *l'Agate blanche*; dendrachates, *l'Agate arborisée*; coralloachates, *l'Agate coralline.*

4. *Species fluminum.* Achates quæ species reddit fluminum, *l'Agate ondulée*; jumentorum, *l'Agate zoomorphite.*

5. *Similes limitum floribus.* Floribus, qui in agrorum limitibus nascuntur.

6. *Leoninæ pelli similes.* Hæc achates, *l'Agate léontine, l'Agate fauve.* Hyænæ pelli similis, *l'Agate pointillée.*

7. *Acopos.* Quod laborem, κόπον, lassitudinemque levare credebatur.

8. *Alectorias.* Ita dicta ab ἀλέκτωρ, gallinaceus.

9. *Antipathes.* Dioscoridi V, 140. antipathes est corallium coloris nigri. Nomen sanè habet, quòd veneficiis resistere credebatur.

10. *Arabica.* Est sanè Arabus lapis, ebori similis, de quo suprà Libr. XXXVI. sect. 41. Isidorus, Origin. XVI. 14. Arabica ex patriâ dicta, aspectu eburnea est.

11. *Circa Philas.* In Mss. Reg. *circa Phinas.*

In recentioribus editionibus, *circa Pyras.* Certè emendandum fuit, *circa Philas.* Philæ insula eſt, *l'île du Temple*, prope Elephantinen, *l'île Fleurie*; ubi erant clauſtra imperii Romani.

12. *Augites.* Ita dicta ab αὐγὴ, ſplendor. De callaide dictum ſuprà ſect. 33.

13. *Aphidnane . . . chryſocolla.* Ita Mſ. Reg. 1. in Indice; quod melius puto. Ad ſmaragdos pertinet, & videtur eſſe, *un Spath verd.*

14. *Aphrodisiace.* Ad achatas videtur referenda, quæ nomen habent Veneris, ut jam dictum ſuprà ſect. 44.

15. *Apſyctos.* Ἄψυκτος, quæ refrigerari nequit.

16. *Ægyptillam.* Inter achatas recenſetur ab Iſidoro, Origin. XVI, 11. *Ægyptilla nigra eſt radice, cærulea facie, ex Ægypto, ubi invenitur, vocata.*

17. *Baptes, mollis, alioquin odore excellens.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

18. *Beli oculus.* Ad achatas pertinet; & a nobis dicitur *l'Œil de chat.*

19. *A crinibus mulierum Boſtrychiten.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6.

20. *Suo loco diximus.* Suprà ſect. 37.

21. *Callaicam vocant.* Mſ. Reg. 1. in Indice.

22. *Ceramitis.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

23. *Cytis circa Copton.* Hæc adhuc pertinet ad aetitas, *les Pierres d'aigle*; de quibus dixi ſuprà.

24. *Et silente.* Die interlunii.

25. *Chloritis.* Ita dicta ab herbaceo viridive colore, quem χλωρὸν appellant.

27. *Motacillæ avis.* Motacilla avis, *la Lavandiere, la Bergeronette.*

28. *Choaspitis.* Ita dicta a fluvio Choaspe, de quo suprà Libr. VI. sect. 31. Eadem videtur esse ac chrysoberyllus, jam memoratus suprà sect. 20.

29. *Chrysolampis.* Ex effectu videtur aliquam similitudinem habere cum lapide Bononiensi, *la Pierre de Boulogne.*

30. *Ceponides.* Fortè dicta ab hortorum, κήπων, varietate, ob ipsam colorum varietatem.

31. *Daphniam.* Daphnia dicta a lauro.

32. *Diadochos.* Et ideo appellata diadochos, quasi vicaria berylli.

33. *Encardia.* Encardias crediderim pertinere ad conchas lapidescentes, cordis formâ figuratas, quæ vario colore reperiuntur pro vario solo variisque metallis.

34. *Enorchis.* Enorchis, ut & orchis flos, ita appellantur ab ὀρχέων, testium figurâ.

35. *Eupetalos.* Ob colorum diversitatem videtur pertinere ad opalum.

36. *Euneos.* Videtur esse lapis Judaicus, *la Pierre Judaïque.*

37. *Eurotias.* Ita appellatur ab ἐυρωτιάω, cariem sentio. Multi sunt lapides, qui situm cariemque sentiunt.

38. *Galactitis.* Frequens est in Ægypto hic lapis, maximè prope Heliopolim, *la Matharée.*

39. *Gasidanem.* Pertinet quoque ad aetitas, *les Pierres d'aigle.* Varia nomina pro gentium varietate obtinet.

40. *Glossopetra.* Glossopetram, *la Glossopère,* non vidit Plinius. Nihil nunc eâ vulga-

tius. Illâ abundat Melita insula, *Malte*. Glossopetræ sunt dentes carchariæ aliorumque piscium in lapidem versi.

41. *Goniæam*. Sic Mſ. Reg. 1. in Indice. In Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. *goniem*, vel *gonim*. Malè recentiores editiones, *ganiæam*.

42. *Heliotropium*. Heliotropium, *l'Héliotrope, le Jaspe sanguin*; ex quo vidi egregia vasa.

43. *Hermuredion*. Ita Mſ. Reg. 1. in Indice. In editione principe, *herinuredocon*. Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. *hermeodes*. In recentioribus editionibus emendatum, *horminodes*; ingeniosè quidem, sed nimis audacter.

44. *Hexecontalithos*. Ita dicta quasi sexaginta gemmarum colores redderet. Unde ad nobilissimum opali genus pertinet.

45. *Hieracitis*. Nomen ducit ab ἱέραξ, milvus, accipiter. Subviridis est lapis ad nigredinem vergens, aliis subinde alternatis coloribus toto corpore interstinctus. Pertinet ergo ad lapides quos dicimus, *les Pierres chatoyantes*.

46. *Hammitis*. Ab ἄμμος, sabulum; quod ova piscium, sabulumve mole non superet. Reperitur, sed non valde dura, in agro Tiburtino; & ibi dicitur, *Confetti di Tivoli*. Ad stalactitas pertinet.

47. *Hammonis cornu*. Hammonis cornu, *la Corne d'Ammon*. Quàm plurima reperiuntur in agro nostro Nivernensi finitimâque Burgundiâ, maximè inter oppida *Tannay*, *Avalon* & *Montréal*. Metallica sunt, quæ ita aureo colore fulgent. Sunt autem & minima & maxima.

48. *Hormision*. In Indice Mſ. Reg. 1. *hormisceon*.

49. Ob

49. *Ob id invasæ.* Invadendæ sunt venatu, ac vi quærendæ; ut suprà dictum de dracontite, sect. 57.

50. *Hæmatites.* Hæmatites, *l'Hématite.* De hæmatite jam dictum suprà Libr. XXXVI. sect, 37. & 38.

51. *Idæi dactyli.* Ad ceraunias longas, *les Bélemnites*, pertinent.

52. *Icterias.* Ita dicta ab ictero ave, *le Loriot*, de quo dictum suprà Libr. XXX. sect. 28.

53. *Ion.* Ἴον, Græcis viola.

54. *Sed rarò, ut... luceat.* Bene editio princeps. In Mss. Reg. *rarum, ut luceat.*

55. *Libanochrus.* Ita dicitur a thuris colore.

56. *Limoniatis.* Ob pratensem viriditatem.

57. *Lysimachos.* Ms. Reg. 1. in Indice.

58. *Memnonia.* Ms. Reg. 1. in Indice.

59. *Meconites.* Accedere videtur ad lapides, quos Sinenses appellant *Pierres de mer.* Nulla regio quæ plures & magis singulares lapides ferat.

60. *A nebridum ejus similitudine.* Bacchus, & deinde Bacchæ in ejus sacris, induebantur nebridibus, seu cervinis pellibus; quales nonnumquam exprimunt achates, *les Agates*, iaspidesve, *les Jaspes.*

61. *Similis hippopotami dentibus.* Agnoscere est lapidescentes hippopotami dentes. Similes & majores vidi, quos Cl. de la Galissoniere a Canadensibus regionibus attulerat.

62. *Ombria.* Ombria, ceraunia, brontia, ad lapides, quos dicimus *les Bélemnites*, pertinent. De iis jam dictum suprà. Ombria, ab ὄμβρος, pluvia.

63. *Oſtracias.* Oſtracias, sive oſtracitis, *les Huitres pétrifiées*; de quibus jam dixi.

64. *De Obsidiano lapide.* De eo dictum ſuprà Libr. XXXVI. ſect. 67.

65. *Panchrus.* Panchrus ad opalum, *l'Opale*, videtur pertinere.

66. *Ponticarum.* Ponticæ ad aſtrias & achatas referuntur.

67. *Ochræ atticæ adsimulata.* In Mſ. Reg. 5. *ocræ.* In Mſ. Reg. 6. *assimulata.* Malè recentiores editiones, *assimilata.* Quæ vox Latina non eſt. De ochra Atticâ, ſilive Attico, dictum ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 56. φλόγινος autem dicitur, quasi flammeus.

68. *Phœnicitis.* Eſt lapis Judaicus, *la Pierre Judaique.* A φοίνιξ, balanus, glans.

69. *Phycitis.* A φῦκος, alga.

70. *Perileucos.* Περίλευκος, a candore circumducto & ad radicem deſcendente.

71. *Pæantides, quas quidam gemonicas.* Corruptè editio princeps, *gemmonicas.* Inde emendatum, *gemonicas.* Mſſ. Reg. 5. 6. *geannidas.* Meliùs, ut puto, Mſ. Reg. 1. in Indice, *Pæantides, sive geanides.* Pæantides autem ſunt aetitæ, *les Pierres d'aigle*; de quibus ſæpe dixi.

72. *Specie aquæ glaciatæ.* Differunt Macedonici illi lapides, ab aetitis Ægyptiis, quos vidi. Sed plurimæ ſunt aetitarum ſpecies.

73. *Solis gemma.* Ad aſterias pertinet, quas dicimus *le Girafol*; & videtur eſſe, *l'Argentine.*

74. *Prasini coloris.* Porracei viridiſve coloris.

75. *Gemmam dat nigram.* Gemmâ illa nigra, sine pondere, ligno similis, nobis dicitur *le Jayet.*

76. *Sauritin.* Sauritis a σαῦρος, lacertus. Fortè eſt *le Lezard pétrifié*, ut quidam inveniuntur.

77. *Selenitis.* Eſt achates, quæ dicitur *l'Agate uranie.*

78. *Synodontes vocantur.* Synodon piſcis, ſeu dentex, *le Dente.*

79. *Trichrus.* Ob triplicem colorem.

80. *Telicardios.* Telicardios fortè eadem eſt, quæ ſuprà dicta fuit bucardia ; & pertinet ad lapideſcentes conchas.

81. *Tephritis.* A τέφρα, cinis; & pertinet ad eam achatæ ſpeciem quam dicimus, *l'Agate uranie.*

82. *Tecolithos.* Ita dicta, quòd calculos frangat. Eſt lapis Judaicus, *la Pierre Judaïque*; de quo jam ſæpe ſuprà.

83. *Muchulam appellant.* Mſ. Reg. 1. in Indice, *muchul.*

Cap. XI. 1. *Adadunephros.* Ob formam ſanè & colores, in hoc lapide renes, oculum, digitum dei ſui Adad venerabantur Syri. Oriens præſtat lapidibus naturâ, colore, figurâ ſingularibus. Inde adhuc apud Sinenſes populos tanta eorum fama, maximaque in principum hortis gratia. Multorum imagines ad me ſunt miſſæ, quæ ſingularitate & colorum admirabili mixturâ plurimùm placent. Ut tanto operi dignam Plinio coronidem attexam, juvat horum lapidum genus unum, quod Sinenſes appellant *Han hai che*, *les Pierres de han & de mer*, afferre, illudque ipſius imperatoris Sinarum *Kang-hi* verbis deſcribere. *On trouve ſur les bords de la mer Orientale une eſpece de pierre qui tient beaucoup de l'agate : elle en a la du-*

reté, la transparence, le grain & l'éclat; les couleurs en sont aussi vives, les teintes aussi variées, & les nuances aussi délicates. Mais ce qui en releve beaucoup le prix, & la met fort au-dessus de l'agate, c'est qu'on y voit tantôt une grenade ouverte avec sa couronne, & les petits grains en émeraudes, ou en rubis, de manierre à les compter; tantôt un li-tchi *avec son écorce vermeille & sa chair d'un blanc de lait; dans d'autres, c'est une huitre, une moule, une cygale, un papillon dessinés & peints avec une delicatesse que l'art ne pourroit jamais imiter. Il y en a aussi où l'on voit représentés au naturel des bois que l'hiver a dépouillés de leurs feuilles, des paysages enchantés, des campagnes couvertes d'un brouillard léger, des montagnes escarpées avec leurs précipices, des horizons magnifiques que le Soleil couchant embellit de mille couleurs. La Peinture n'a rien de si vivant, ni de si fini. J'ai choisi plusieurs centaines de ces pierres toutes plus curieuses les unes que les autres.* Mémoires concernant l'Histoire, les Sciences, les Arts, les Mœurs des Chinois. Tom. IV. pag. 459.

INDEX

Numerus prior, Librum; alter, Sectionem significat.

A.

B.

C.

C. *in numeris significat* centum.
C̄. *significat* centies centena millia.

D.

D. *in numeris significat* quingenti.
D̄. *significat* quingenties centena millia.

E.

G.

H.

I.

L.

L. In numeris quinquaginta.

L̄. Quinquagies centum millia.

M.

M. *in numeris significat* mille. MM, duo millia. $\overline{\text{M}}$. millies. $\overline{\text{MM}}$. bis millies centena millia.

N.

O.

P.

P.

Q.

R.

S.

S. semissem *significat*.

T.

U.

X.

X. *in numeris significat* decem.

X̄. decies centena millia.

X. *denarium significat*. p. x. II. III. *id est*, pondere duorum, trium, denariorum.

Z.

FINIS.

APPROBATION.

J'AI lu, par ordre de Monseigneur le Garde des Sceaux, cette nouvelle réimpression de l'*Histoire Naturelle de Pline*. Si les connoissances accumulées dans cette partie depuis cet ouvrage immortel, semblent le rendre aujourd'hui de peu de secours pour les Savans qui se livrent à ces recherches, on ne peut disconvenir qu'on y trouve les sources & les indices de presque toutes les découvertes qui font aujourd'hui la réputation de nos plus célebres Auteurs, & qu'on doit savoir gré à l'Editeur de cette nouvelle impression, des soins qu'il a pris pour la mettre à portée de tous les gens de lettres qui verront les progrès de cette science profonde, où il y a tant encore à acquérir malgré nos succès en ce genre. A Paris, ce 20 Janvier 1779. *Signé*, PIDANSAT DE MAIROBERT.

Le Privilege se trouve au Livre intitulé :
Métamorphoses d'Ovide.

INDICULUS AUCTORUM,

QUOS in lucem edidit J. BARBOU, quorumque Editio locupletatur tum egregiis diagrammatibus, tum emendatissimis viticulis, exaratis a celebratissimo D. COCHIN, aliisque celeberrimis Magistris.

CATULLUS, Tibullus, Propertius, pristino nitori restituti, & ad optima exemplaria emendati, cum fragmentis C. Gallo inscriptis, 1754.

Titi Lucretii Cari de rerum natura libri sex, 1754.

P. Virgilii Maronis opera, cum Maphæi supplemento, 2 vol. 1767.

Q. Horatii Flacci carmina nitori suo restituta, 1775.

D. Junii Juvenalis satirarum libri quinque, & Auli Persii satiræ sex, 1778.

Phædri Augusti liberti, & Aviani fabulæ cum Senecæ ac Syri sententiis, 1754.

M. Valerii Martialis epigrammatum libri ad optimos codices recensiti ac castigati, 2 v. 1754.

M. A. Plauti comœdiæ quæ supersunt, 3 v. 1759.

Publii Ovidii Nasonis opera quæ supersunt, 3 v. 1762.

Theodori Bezæ, Vezelii poemata. Marci Antonii Mureti Juvenilia. Joannis Secundi, Hagiensis Juvenilia. Joannis Bonefonii Arverni Pancharis; & pervigilium Veneris, 1757.

Sarcotis & Caroli V. Imp. Panegyris, carmina; tum de heroica Poesi tractatus, auctore Mazenio, 1 vol. 1771.

Matthiæ Casimiri Sarbievii carmina, nova editio prioribus longè auctior & emendatior, 1759.

M. Annæi Lucani Pharfalia cum fupplemento Thomæ Maii, 1767.
Jofephi Desbillons Fabulæ Æfopiæ, curis pofterioribus omnes ferè emendatæ, quibus accefferunt plus quam CLXX novæ, quinta editio, 1778.
Vanierii prædium rufticum, 1774.
Caii Salluftii Crifpi quæ exftant opera, 1774.
Cornelius Nepos de Vita excellentium Imperatorum, 1767.
Caius Velleius Paterculus & Florus, 1776.
Juftinus, 1770.
Titus Livius, 7 vol. 1775.
Eutropii Breviarium Hiftoriæ Romanæ : accedunt felectæ lectiones dilucidando auctori appofitæ, 1754.
Caii Julii Cæfaris quæ exftant opera cum Hirtii sive Oppii commentariis de bellis Gallico, Civili, Alexandrino, Africano ac Hifpaniensi, 2 vol. 1755.
Quinti Curtii Rufi de rebus geftis Alexandri magni libri decem, 1757.
C. Cornelii Taciti quæ exftant opera, 3 v. 1760.
Selecta Senecæ philofophi opera in gallicum verfa, 1761.
Senecæ de Beneficiis & de Clementia excerpta, in gallicum converfa, 1776.
Encomium Moriæ ab Erafmo, & Mori Utopia, 1776.
Marci Tullii Ciceronis opera omnia, 14 v. 1768.
De Imitatione Chrifti libri quatuor. 1773.
Caii Plinii Secundi Epiftolæ & Panegyricus Trajano dictus, 1769.
Novum Jefu Chrifti Teftamentum, 1767.

